

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK VE CHP'NİN SAKLI TARİHİ

Parola
yayınları

ALİ KUZU

ATATÜRK VE CHP'NİN SAKLI TARİHİ

Ali Kuzu

PAROLA YAYINLARI

PAROLA YAYINLARI: 248

Yakın Tarih: 45

Eser: Atatürk ve CHP'nin Saklı Tarihi

Yazar: Ali Kuzu

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Celal Coşkun

Kapak Tasarım: Ali Koca

İç Tasarım: Ali Koca

Baskı-Cilt: Alioğlu Matbaacılık

Orta Mah. Maltepe Cad.

Fatin Rüştü Sok. No: 1/3A

Bayrampaşa /İstanbul

Tel: 0(212) 61295 59

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265

ISBN: 978-605-85353-0-5

1. Basım: Şubat 2014

© Ali Kuzu

© Parola Yayınları

Bu kitabın her türlü basım hakları Parola Yayınları'na aittir... Yazarın, çevirmenin, derleyeninin, hazırlayanın veya yayınevinin yazılı ve resmi izni olmadan basılamaz, yayımlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Parola Yayınları

Mareşal Çakmak Mah. Soğanlı Cad. Can Sok. No: 5-A

Güngören İstanbul

Tel: 0212 483 47 96

Faks: 0212 483 47 97

web: www.parolayayinlari.com, parolakitap.com

e-posta: parolayayinlari@gmail.com

ATATÜRK VE CHP'NİN SAKLI TARİHİ

Ali Kuzu

İÇİNDEKİLER

İhanet Diz Boyu.....	9
CHP Olmayacaktı!	10
Hedef Batı Değil	15
Halk Fırkasına Doğru.....	17
İlk Seçim Beyannamesi.....	18
Milli Eğitimde Devrim.....	20
Altı Ok Parti Programı Oluyor.....	21
Milliyetçilik Anayasa'da.....	23
CHP ve Kalkınma Hamlesi	25
Doğu ve Güneydoğu Politikası	27
Gizli Şark Raporu	28
Güneydoğu'ya Yapılan Yatırımlar.....	29
Türk Tarihi ve Türkçenin Önemi	30
Misak-i Milli Politikası.....	32
Çağdaş Uygarlık Düzeyi.....	35
Millet ve Milliyetçilik.....	39
Ulusçuluk Nedir?	40
CHP'nin Milliyetçilik Yorumu.....	41
Dini, Dünya İşlerinden Ayırmak	42
Devletçilik Tartışması	43
Yeni Hükümet ve Ülkenin Huzuru.....	47
Barışsever Olmak.....	65
Atatürk ve Kadın Hakları.....	67
Kızılay Kadın Kolları.....	68
Türk Kadınının Eğitimi.....	69
Mecelle ve Türk Medeni Kanunu	71
Türk Kadını ve Askerlik.....	71
CHP'nin İlk Kadın Vekilleri	72
CHP ve Dünya Kadınlar Kongresi.....	73
Halkevlerinde Masonik Yapılanma.....	75
Mason Localarının Kapatılışı.....	78
Atatürk İçin Öldürme Kararı Alınıyor	81

Atatürk'e Siroz Teşhisi Kondu.....	83
Atatürk'ün Önceki Sağlığı	83
Çocuk Ben Hastayım	85
Atatürk Zehirlendiğini Anlamıştı.....	86
Türk Ordusuna Son Mesajı!.....	87
Mustafa Kemal'in Vefatı.....	88
Türk Halkı Ağlıyor.....	89
Atatürk'ün Ölümünün Yankıları	90
Mal varlığını CHP'ye Bıraktı.....	95
Vasiyetnamesi'nin Tam Metni	96
Saklanan Vasiyeti.....	97
Türk Milleti'ne Canımı Vereceğim.....	102
İsmet İnönü Dönemi	105
II. Dünya Savaşı Yılları	111
Hitler'in, İnönü'ye Mektubu	112
İnönü'nün, Hitlerlere Cevap Mektubu	114
Çok Partili Döneme Geçiş	117
CHP'nin Yürüyüşü ve Eserleri	121
CHP İktidarı Devrediyor.....	135
Orduya Operasyon	137
Diktatörlük Tutkusu	138
CHP Yenilgiye Uğradı.....	140
1957 Seçimleri	141
İnönü'yü Hırpalayın	142
Vehbi Koç ve CHP.....	144
1960 Yılındaki 28 Şubat Darbesi!.....	146
Ben Bile Sizi Kurtaramam	148
Harbiyelilerin Yürüyüşü	149
Menderes İdam Ediliyor	151
Seçimler Yapılıyor.....	152
İnönü – Johnson Kavgası.....	154
CHP Ortanın Solundadır	156
Ortanın Solu, Günah Keçisi	157
12 Mart Muhtırası	158

Gemiler Yakılıyor.....	159
CHP Kapatılmak İsteniyor	160
İnönü Döneminin Sonu	162
CHP’de Ecevit Dönemi	165
Aba Altından Sopa Gösteriyorlar.....	166
Ordu İle CHP Karşı Karşıya	167
Karaoğlan Efsanesi	168
1973 Seçimleri	169
Kıbrıs’ı Oya Çevirmek.....	170
Taşlı Sopalı Kongre.....	172
1977 Genel Seçimleri	173
Türkiye İflas Etmiş.....	174
Yalnız Adam.....	175
8. Olağanüstü Kurultay	177
12 Eylül’ün Ayak Sesleri.....	178
Ecevit’e Suikast Girişimleri.....	180
Ecevit’in Milliyetçilik Anlayışı.....	184
Bağımsızlık Anlayışı.....	185
Türk Dilinin Önemi.....	187
Türklük Kavramı.....	188
Aydın Solcular, Aslında Gericidir	189
Asıl İrkçi Bizim Solculardır.....	190
12 Eylül’ün Ardından.....	193
Deniz Baykal Dönemi	197
CHP TBMM Dışında Kaldı	201
2002 Seçimleri	202
2007 Genel Seçimleri Sonrası.....	205
Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi	209
Kılıçdaroğlu’nun Aile Kökeni.....	212
CHP Gençlik Kolları’nın Kuruluşu.....	217
CHP’yi Örnek Alıyorlar	221
CHP’nin Mallarına El Konuluyor	229
Merkez Yönetim Kurulu	231
Gençlik Kolları Yönetmeliği.....	232

Gençlik Kollarına Özel İlgi.....	233
Gençlik Kolları'nın Gelişim Süreci	234
Türk Siyasi Tarihi'nde Bir İlk	235
Suphi Baykam Dönemi	238
İlk Bayrak Değişimi.....	241
Papa Eftim'den Destek	243
Gençlik Kolları ve Kıbrıs.....	244
Gençliğine İktidar Baskısı.....	246
Dünden Bugüne CHP Kadın Kolları	255
Partinin Mal Varlığı.....	259
CHP Kurultayları Tarihi	261
Altı Ok İlkeleri.....	271
Genel Başkanlar	277
Kaynakça	279

İhanet Diz Boyu

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atan ve CHP'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, en büyük ihanetleri hep yakın çevresinden görmüştür. Bu ihanet odakları Atatürk'ün Cumhuriyeti ilan etmemesi için milletvekili seçilmesini engellemeye çalışmışlardır.

En yakın silah arkadaşlarından olan bu kişilerin amacı Padişahlığın ve halifeliğin devam etmesidir. Ki bu kişiler daha sonra şeriatçı bir parti olan SCF'yi kurarak Türkiye'de din ağırlıklı bir devlet yönetimin arzusunda olduklarını ortaya koymuşlardır.

Yine bir başka ihanet grubu da, Atatürk'ün arka arkaya yaptığı inkılaplarla Türkiye'yi çağdaş ülkeler seviyesine çıkarmasını engellemek için O'nu zehirleyerek ortadan kaldırma yolunu seçmişlerdir. İlerleyen bölümlerde bu konuyu izah edeceğiz.

Biz Cumhuriyetin ilan edilmesini istemeyen silah arkadaşlarıyla ilgili konuyla yazımıza başlayalım. Nitekim Nutuk'u yazarken de, okurken de en çok zorlandığı bölüm, en yakın silah arkadaşlarıyla yollarının ayrıldığını hissettiği bölümdü.

Şimdi *T.C. Maltepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Orhan Çekiç*'in anlatımıyla bu olayı dinleyelim:

CHP Olmayacaktı!

Lozan günleriydi. İsmet Paşa ve Türk Heyeti 17 Kasım 1922 günü Lozan'a hareket etmişti. İlahi adalet o ki: Aynı gün Sultan Vahdettin İngilizlere sığınmış, Malaya zırhlısıyla Malta'ya doğru yola çıkmıştı. Sultan kaçıyordu.

Aradan birkaç gün geçmişti. Lozan'da müzakereler sürüyor, kıyamet kopuyordu. Bir gün, Vekiller Heyeti Reisi (Başbakan) Rauf Bey, Gazi'nin TBMM'deki başkanlık odasına gelerek O'nu, Refet (Bele) Paşa'nın Etlik'teki bağ evine akşam yemeğine davet etti.

Rauf Bey, o günlerde Moskova Büyükelçimiz olan ve şimdi Ankara'da bulunan müşterek arkadaşları Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın da (Salacaklı Fuat) bu yemekte bulunması için Gazi'nin onayını aldı. Gazi, Rauf Bey, Refet Paşa, Fuat Paşa, akşam sofrada bir araya geldiler.

Hatır sormalar henüz bitmiş, yemek bile daha başlamamıştı ki, Rauf Bey Gazi'ye döndü; "Kemal" dedi, "davetimizi kabul edip geldiğin için teşekkür ederiz. Yemeğin yanı sıra seninle baş başa konuşmak istediğimiz bir konu var, bugün seninle o konuyu da konuşmak istiyoruz."

Hisleri O'nu yanıltmazdı. Bozuntuya vermedi. "Buyurun, konuşalım !" dedi.

Rauf Bey eteğindeki taşları dökmeye başladı:

"Kemal! Bu Meclis senden korkuyor, o yüzden sana gelemiyor, tüm şikâyetler başbakan olarak bana geliyor..."

Gazi şaşırdı, belli etmemeye çalıştı, "Neyimden korkuyorlarmış?" deyiverdi.

Rauf Bey konuya doğrudan girdi: "Senin Cumhuriyet kuraçağından korkuyorlar. Dedikodular giderek yayılıyor. Bazen o kadar abartıyorlar ki,eline bir fırsat geçerse, senin padişahı bile bu ülkeden kovacağını söylüyorlar!..."

Soğukkanlılığını korumaya çalışıyordu. Rauf Bey ise içini dökmeye başladı:

"Kemal! Bu vatan tehlikeye düştü, işgale uğradı. En çok sen çaba

gösterdin, kurtardın, biz de sana yardım ettik. Şimdi vatan kurtuldu. Bize göre 'emaneti sahibine' iade etmenin zamanı geldi."

Gazi yemek davetinin bir bahane olduğunu anlamıştı. "Peki, Rauf, Sultan Vahdettin için sen ne düşünüyorsun?" diye sordu.

Rauf Bey'i dinleyelim:

"Kemal, benim babam padişahın baş mabeyinliğini yaptı. Boğazın-da padişahın ekmeği var. Şimdi o eklemek benim gırtlığımda. Ben yediğim ekmeğe ihanet etmem kardeşim. Benim rejim sorunun yok. Üstelik ma-dem sordun, söyleyeyim. Padişah bir İslam halifesi, ben de Müslüman'ım.

Dinî terbiyem nedeniyle de padişaha bağlıyım. O makamlar uhrevi makamlar. Senin, benim gibi kişilerin ulaşabileceği makamlar değil. Kaldı ki, bu milletin yüzlerce yıldan bu yana alıştığı yönetim de mutla-kiyet yönetimidir, cumhuriyet değil".

Ev sahibi Refet Paşa'ya döndü; "Sen ne düşünüyorsun Refet?" diye sordu.

"Aynen Rauf Bey gibi düşünüyorum, Paşam!..." deyip kestirip attı Refet Paşa.

Gazi, masadaki Fuat Paşa'ya, "Senin görüşün Fuat?" diye sordu.

Fuat Paşa Gazi'nin Harbiye'den sınıf, hatta sıra arkadaşıydı. Hukukları daha derindi. St. Joseph mezunuydu, yani askeri okuldan değil sivil liseden Harbiye'ye biraz da geç katılmıştı. Okul Komutanı Mustafa Kemal'i odasına çağırtmış ve iki genci birbirine tanıştırmıştı: "Selanikli Mustafa Kemal, Salacaklı Fuat..." Ve Fuat'ı sınıfının çavuşu Mustafa Kemal'e emanet etmişti.

Fuat'ın Fransızcası çok iyiydi, Mustafa Kemal'e bu derste çok yardımı oldu. Giderek aralarında uzun yıllar sürecek bir dostluğun köprüleri atıldı ve Mustafa Kemal Harbiye yılları boyunca her hafta sonu Fuat'ın Salacak'taki köşküne "evci" çıktı. O nedenle aralarında ki hukuk daha derindi.

Fuat; "Paşam", dedi, "Biliyorsunuz uzun süredir Moskova'dayım, duruma muttali değilim, izin verin birkaç gün düşüneyim, yanıtımı sonra veririm!.."

Yani o bile, “*Kemal, ben senin arkadayım!...*” diyemedi.

Masada olmayan dördüncü kişi, Kâzım Karabekir Paşa ise Erzurum'daydı ve telefonun öbür ucunda, bu toplantıdan çıkacak kararı bekliyordu. Beşinci kişiye, kendisiydi. Anadolu'ya çıkan ilk 5 komutan işte masadaydılar ve henüz devlet kurulamamıştı ama kozlar paylaşılıyordu.

“*Benden ne yapmamı istiyorsunuz?*” diye sordu Gazi.

“*Yarın kürsüye çık, bunları yapmayacağına söz ver!*” diye yanıtladı Rauf Bey.

“*Bana bir kâğıt verin...*” Bağ evinde gece yarısı kâğıt bulamadılar, içtiği sigaranın kapağını yırttı ve arkasına hırsıyla yazdı: “*Günü geldiğinde Padişahla ilgili kararı en yüce icraî organ olan TBMM verecektir.*” Yüksek sesle okudu ve sordu: “*Bu sizi ve Meclisi tatmin eder mi? Bunu yarın çıkıp okursam, sizce Meclis tatmin olur mu?*”

“*Hah, işte bu olur. Bunu çık yarın kürsüden oku!...*”, dedi Rauf Bey.

Sofra, buz gibi olmuştu. Ayrırlırlarken, Etlik sırtlarından yeni bir gün ışıyordu. O günden itibaren Gazi yollarını da bu arkadaşlarından ayırmak zorunda olduğunu görmüştü.

Ertesi gün kürsüye çıktı ve yazdıklarını aynen okudu. Meclisle ve komutanlarla bir tartışmaya girmeden bu krizi atlatmalıydı. Öyle de yaptı. 1921 Anayasasına göre Meclis her iki yılda bir seçim yapmak zorundaydı. Meclis 23 Nisan 1920'de açıldığına göre, seçimleri yenilemenin zamanı gelmişti. Doğal olarak da seçimlere gidildi.

Gazi, bu Meclis'ten kurtuluyor gibiydi. Komutanlar yeniden endişeye düştüler: “*Ya, Kemalist bir Meclis gelirse!*”

Bunun üzerine yeni bir plan kurdular. Mustafa Kemal'i Meclis'e sokmamanın yolunu arayacaklardı. Seçim Yasasını değiştirmeye karar verdiler. Erzurum Milletvekili Necati Bey, Samsun Milletvekili Emin Bey, Mersin Milletvekili Albay emekli Çolak Selahattin Bey, bir önerge hazırladılar. Buna göre:

“1. ... Bundan böyle milletvekili adayının doğum yeri, Misak-ı Millî sınırları içinde olsun!..” Ancak Selanik dışında kalmıştı.

2. ... Milletvekili adayı adaylığını koyduğu yerde en az beş senedir oturuyor olsun!”

Mustafa Kemal o cephe, bu cephe hayatı boyu koşturmaktan ötürü değil beş yıl, hiçbir yerde sürekli beş ay oturamamıştı ki.

Hedef belliydi. Bu yasa özel olarak kendisi için hazırlanmaktaydı. Hem de en yakın silah arkadaşları tarafından. Bu önerge verilince, kürsüye zorla çıktı ve avaz, avaz:

“ Doğum yerim Selanik Misak-ı Millî sınırları dışında kalırken, devlet Selanîği tek kurşun atmadan Yunan’a verirken, bu millet bilsin ki ben diğer bir yurt köşesi Derne’de savaşıyordum... Hiçbir yerde beş yıl oturamadım, doğru. Otursaydım, o zaman Bingazi’de, Derne’de, Sina’da, Filistin’de olamazdım.

Çanakkale’de, Kafkaslarda, Sakarya’da olamazdım. Ama ben oralarda olamasaydım, bu efendilerin de doğum yerleri, Allah korusun, Misak-ı Millî sınırları dışında kalırdı... Şimdi millete soruyor ve yanıtını millettten bekliyorum. Bu önergenin sahibi efendileri buraya gönderen millet onlar gibi mi düşünüyor?... ”

Hayır, millet onlar gibi düşünmüyordu. Çuvallar dolusu telgraflarla olayı protesto ettiler, önerge geri çekildi...

Ve Mustafa Kemal Ankara’nın Bâlâ ilçesinden milletvekili seçilerek Meclis’e girdi... Cumhuriyeti de kurdu. Gazi bu olayı hiç unutmadı. **NUTUK**’ta da tüm ayrıntısıyla yazdı.

Hedef Batı Değil

En büyük Türk Milliyetçilerinden biri olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İstiklâl Harbinin en şiddetli dönemlerinde TBMM'den milletvekillerine hitap ederken, sanki bu günleri görüp yaşıyor gibi bu millete yol göstermiş. Hedef vermiş ve verdiği hedef ise birilerinin ısrarla vurguladığı gibi 'Batı' olmamıştır.

Atatürk'ün bu konuda 06 Mart 1922'de yaptığı ve TBMM Gizli Celse Zabıtları 3'üncü cildinde yer alan konuşmasını bir değil, birkaç kere okumakta fayda vardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bakın o yıllarda neler söylemiş;

"....Hepiniz bilirsiniz ki, Avrupa'nın en önemli devletleri, Türkiye'nin zararıyla, Türkiye'nin gerilemesiyle ortaya çıkmışlardır. Bugün bütün dünyayı etkileyen, milletimizin hayatını ve ülkemizi tehdit altında bulunduran, en güçlü gelişmeler, Türkiye'nin zararıyla gerçekleşmiştir.

Eğer güçlü bir Türkiye varlığını sürdürseydi, denebilir ki İngiltere'nin bugünkü siyaseti var olmayacaktı. Türkiye, Viyana'dan sonra Peşte ve Belgrat'ta yenilmeseydi, Avusturya / Macaristan siyasetinin sözü edilmeyecekti. Fransa, İtalya, Almanya da aynı kaynaktan esinlenerek hayat ve siyasetlerini geliştirmiş ve güçlenmişlerdir.

... Gerçekten de Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve uygarlaşmasına karşılık, Türkiye gerilemiş, düştükçe düşmüştür. Türkiye'yi yok etmeye girişenler, Türkiye'nin ortadan kaldırılmasında çıkar ve hayat görenler, zararlı olmaktan çıkmışlar, aralarında çıkarları paylaşarak, birleşmiş ve ittifak etmişlerdir.

Ve bunun sonucu olarak, birçok zekâlar, duygular, fikirler, Türkiye'nin yok edilmesi noktasında yoğunlaştırılmıştır ve bu yoğunlaşma, yüzyıllar geçtikçe oluşan kuşaklarda, adeta tahrip edici bir gelenek biçimine dönüşmüştür.

Ve bu geleneğin, Türkiye'nin hayatına ve varlığına aralıksız uygulanması sonucunda, nihayet Türkiye'yi ıslah etmek, Türkiye'yi uygarlaştırmak gibi birtakım bahanelerle, Türkiye'nin iç hayatına, iç yönetimine işlemiş ve sızmışlardır. Böyle elverişli bir zemin hazırlamak güç ve kuvvetini elde etmişlerdir.

Oysa güç ve kuvvet, Türkiye'de ve Türkiye halkında olan gelişme cevherine, zehirli ve yakıcı bir sıvı katmıştır. Bunun etkisi altında olarak, milletin en çok da yöneticilerin zihinleri tamamen bozulmuştur.

Artık durumu düzeltmek, hayat bulmak, insan olmak için, mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine uygun yürütmek, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi birtakım zihniyetler ortaya çıktı.

Oysa hangi İstiklâl vardır ki yabancıların nasihatleriyle, yabancıların planlarıyla yükselebilirsin? Tarih böyle bir olay kaydetmemiştir. Tarihte, böyle bir olay yaratmaya kalkışanlar, zehirli sonuçlarla karşılaşmışlardır. İşte Türkiye de bu yanlış zihniyetle sakat olan bazı yöneticiler yüzünden her saat, her gün, her yüzyıl, biraz daha çok gerilemiş, daha çok düşmüştür.

Bu düşüş, bu alçalış, yalnız maddi şeylerle olsaydı, hiçbir önemi yoktu, ne yazık ki Türkiye ve Türk halkı, ahlak bakımından da düşüyor. Durum incelenirse görülür ki, Türkiye Doğu 'maneviyatı' ile sona eren bir yol üzerinde bulunuyordu.

Doğu'yla batı'nın birleştiği yerde bulunduğumuz, batı'ya yaklaştığımızı zannettiğimiz takdirde, asıl mayamız olan Doğu maneviyatından tamamen soyutlanıyoruz. Hiç şüphesizdir ki, bu büyük memleketi, bu milleti, çöküntü ve yok olma çıkmazına itmekten başka bir sonuç beklenemez bundan.

Bu düşünün çıkış noktası korkuyla, aczle başlamıştır. Türkiye'nin, Türk halkının nasılsa başına geçmiş olan birtakım insanlar, galip düşmanlar karşısında, susmaya mahkûmmuş gibi, Türkiye'yi atıl ve çekingen bir halde tutuyorlardı. Memleketin ve milletin çıkarlarının gerektiğini yapmakta korkak ve mütereddit idiler.

Türkiye'de fikir adamları, adeta kendi kendilerine hakaret ediyorlardı. Diyorlardı ki " Biz adam değiliz ve olamayız. Kendi kendimize adam olmamıza ihtimal yoktur." " Bizim canımızı, tarihimizi, varlığımızı bize düşman olan, düşman olduğundan hiç şüphe edilmeyen Avrupalılara, kayıtsız şartsız bırakmak istiyorlardı. ' Onlar bizi idare etsin' diyorlardı.

Bilelim ki, Ulusal Benliğini Bilmeyen Uluslar, Başka Uluslara Yem Olurlar..."

Halk Fırkasına Doğru

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kökleri Sivas Kongresi'ne dayanır. CHP'nin 1. Kurultayı olarak da kabul edilen, 4-11 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde işgale direnmek amacıyla kurulan müdafaa-i hukuk cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) adı altında birleştirilmiştir.

Kurtuluş savaşı sürecinde Milli Mücadeleyi yürütmek amacıyla Sivas kongresinde bir çatı örgütlenme olarak kurulan Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, TBMM'nin açılmasının ardından mecliste Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (I.Grup) olarak yerini aldı. Liderliğini Mustafa Kemal Paşanın yaptığı I.Grup Kurtuluş Savaşının başarıyla sonuçlanmasının ardından ise Halk Fırkasına dönüştü.

Halk Fırkasının kuruluşuna yönelik ilk açıklama 6 Aralık 1922'de Mustafa Kemal Paşa'dan geldi:

"... Milletın her sınıf halkından, hatta İslam dünyasının en uzak köşelerinden bana ebedi olarak iftihar duyacağım şekilde gösterilen teveccüh ve itimada layık olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sı-

fatıyla hayatımın sonuna kadar vatanın hayrına vakfeylemek emeliyle bariştan sonra Halkçılık esası üzerine dayanan ve Halk Fırkası adıyla siyasi bir fırka kurmak niyetindeyim.”

Kurulacak olan partinin adının “Halk” olması ise tartışmaları beraberinde getirdi. Parti toplumun sadece bir kesimine mi dayanacaktı? Mustafa Kemal Paşa bu beyanatın ardından çıktığı yurt gezisi esnasında halk kavramını toplumdaki tüm sınıfları kapsayacak bir anlamda kullandığını dile getirerek şüpheleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

16 Ocak 1923 tarihinde İstanbul gazetecilerine verdiği demeçte; Halk Fırkası'nın tüm halkı kucaklayan bir parti olacağını ifade ederken, Balıkesir 'de Paşa Camii'nde cemaatin sorularını yanıtlarken de Halk Fırkası'nın tüm milleti temsil edeceğini belirtecekti.

İlk Seçim Beyannamesi

Bu konuşmanın ardından kurulacak parti konusunda kamuoyu hazırlığının ardından meclis içi sorunların çözümü için harekete geçildi. Meclis içerisinde I.Grup'un dışında başka gruplar da vardı ve hükümette bulunan I.Grup'a ciddi anlamda muhalefet etmekteydi.

Ancak yeni dönemde Mustafa Kemal Paşa mecliste muhalefet istemiyordu. Bunun da yolu 1 Nisan 1923 günü Mecliste alınan seçim kararı ile açıldı.

1 Nisan'da Meclisin yenilenmesine karar verildikten sonra 8 Nisan'da Meclisteki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, Muallim Mektebi salonunda “Heyet-i umumiye halinde” toplandı.

Bu toplantıda Mustafa Kemal Paşa da bulunmaktaydı. Bu heyetin çalışmaları sonucunda 8 Nisan tarihinde Halk Fırkasının ilk seçim beyannamesi ve 1931'e kadar da tek parti programı olan 9 madde kabul edildi.

Seçim beyannamesi şeklinde başlayan 9 madde aynı zamanda Halk Fırkasının yakın zamanda kurulacağını ilan ediyordu.

“Önümüzdeki devrede inşallah sulhun teessüsü müyesser olacağından, iktisadî gelişmemizi temin, her türlü teşkilâtımızı ta-

mamlamak ve bu suretle mülk ve milleti refaha nail etmek gaye olacaktır.

Yeni çalışma devresinde Meclisin ekseriyetini bu gaye etrafında toplamak ve memleketi milli hâkimiyet dairesinde siyasî teşkilâta kavuşturmak için bir Halk Fırkası teşekkül edecektir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu, Halk Fırkasına intikal edecektir.

Bunu bekleyerek grubumuz aşağıdaki umdelerle intihaba iştirake karar vermiştir:

1- Hâkimiyet, kayıtsız, şartsız milletindir. Bu değişmez düsturumuzdur.

2- Teşrinisani 1338 (Kasım 1922) kararıyla saltanat mülğadır. Hukuk hâkimiyet ve hükümrani, gayri kabili terk ve tecezzi ve ferag (terk edilmez, parçalanmaz ve devredilmez) olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mâneviyesinde mündemiçtir.

3- Memlekette emniyet ve asayişin muhafazası en mühim vazifemizdir.

4- Mahkemelerimizin süratle adaleti dağıtması temin edilecektir.

5- İktisadî kalkınma temin edilecektir.

6- Halkın askerlik müddeti azaltılacaktır.

7- İhtiyat zabitlerinin (Yedek subaylar) istikbali temin edilecektir.

8- Memurlar meselesinin tespit ve ikmalî, halk işlerinin çabuk neticelenmesi.

9- Harap yerlerimizin süratle imarı.

1923 yılı Haziran'ında yapılan seçimle yeni meclisin tamamına yakını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk üyelerinden oluştu.

Seçimlerden 3 ay kadar sonra 9 Eylül 1923'te ise "Halk Fırkası"nın kurulduğu ilan edildi ve içişleri bakanlığına resmi başvurusu yapıldı.

Parti kurucuları Refik Saydam, Celâl Bayar, Sabit Sağıroğlu, Münir Hüsrev Göle, Cemil Uybadın, Kazım Hüsni, Saffet Arıkan ve Zülfü Bey, ilk genel sekreter ise Recep Peker'di.

Milli Eğitimde Devrim

Bu arada Atatürk 1 Mart 1923 tarihinde TBMM açılışında yaptığı konuşmasında, savaş yıllarında kapanan 13 öğretmen okulunun açıldığını, 17 erkek ve 1 kız lisesiyle 6 erkek ve 2 kız ortaokulunun kurulduğunu, cahillere kitaplar yollandığı ve şehit çocuklarına 150.000 kitap dağıtıldığını, Bakanlıkta “Telif ve Tercüme Heyeti” kurulduğunu, önemli eserlerin çevrileceğini ve yazdırılacağını ve savaşın okullara yaptığı menfi etkilerin giderilme yolunda olduğunu işaret ettikten sonra milli eğitimde bize daima ışık tutan şu sözleri söyler:

“Efendiler! Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malûmat-ı insan için fazla bir süs, bir vasıtay-ı tahakküm yahut medenî bir zevkten ziyade maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden amele ve kabil-i istimal bir cihaz haline getirmektir. Maarif Vekâletimiz bu esasa ehemmiyet vermektedir.”

Yine bu konuşmada, eğitimin başlıca unsurları olan “kütüphaneler, bitki ve hayvan bahçeleri, konservatuar, müze ve güzel sanatlar sergileri, kaza merkezlerine kadar matbaalar kurulması” konularının ele alındığını,

Üniversite'nin serbest meslek elemanları yetiştirecek gibi hazırlandığını, yurdun muhtelif yerlerinde kurulacak okulların çevrelerinde birer “kültür merkezi” halinde çalışacaklarını, binalarda gece toplantıları, bilimsel konferanslar, okuma-yazma gece kursları açmak gibi çalışmalar yapılacağını (yaygın eğitim ve halk eğitim fikri), birkaç ilin çocuklarına bir merkezde yatılı eğitim yaptırılacağını (*Bölge Okullar fikri*).

Öğretmenlerin serbest meslek sahipleri gibi geçim rahatlığına ulaşmaları için kanun tasarısı hazırlandığını, üniversite öğretim üye-

lerine yazdırılacak genel eğitimle ilgili kitapların “*devlet kitabı*” olarak halka parasız dağıtılacağını; çağdaş din bilgileri öğretmek için medreselerin ıslahı ile bir “İlahiyat Fakültesi”nin açılacağını açıklamıştır.

Altı Ok Parti Programı Oluyor

29 Ekim 1923'te, Halk Fırkası üyesi 158 milletvekili Cumhuriyet'i ilan ederek Mustafa Kemal Paşa'yı cumhurbaşkanı seçti.

İlerleyen aylarda halifelğin kaldırılması ve 2. dönem BMM'de muhalif milletvekillerinin sayısının azaltılması gibi bazı hususlardan rahatsız olan, Millî Mücadele'nin lider ve aydın kadrosundaki Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Avni, Cafer Tayyar Eğilmez, Refet Bele, Lütfi Polatoğlu, Bekir Sami ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi bazı milletvekilleri mecliste ayrı bir grup oluşturdular ve 17 Kasım 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı (TCF) kurdular.

Bu olaydan bir hafta önce Halk Fırkası'nın adı “**Cumhuriyet Halk Fırkası**” olarak değiştirildi. TCF'nin, Şeyh Said İsyanı'ndan sonra 5 Haziran 1925'te kapatılıp önde gelen üyelerinin idamı veya siyasetten uzaklaştırılmasından sonra, 1946 yılına kadar CHF/CHP TBMM seçimlerine tek parti olarak katıldı.

Başlangıçta “Halk Fırkası” adını alan Parti, 1924 yılında “Cumhuriyet Halk Fırkası”, 1935 yılında da “**Cumhuriyet Halk Partisi**” oldu.

Cumhuriyet idaresini kuran önemli reformların birçoğu 15 Ekim 1927'deki 2. Kurultay'dan önce gerçekleştirildi. İkinci Kurultay'da Gazi Mustafa Kemal Büyük Nutku'nu okudu. Kurultayda kabul edilen tüzüğe CHF'nin cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi siyasi bir cemiyet olduğu, fırkanın değişmez Umumi Reisinin Gazi Mustafa Kemal olduğu yazıldı.

1927 yılında “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik”, “Laihlik” CHP'nin dört temel ilkesi olarak benimsendi. 1931 yılında daha önceki dört ilkeye “Devletçilik” ve “Devrimcilik” ilkeleri eklenerek ilker altıya çıkarıldı. Partinin amblemi olan 6 ok bu ilkeleri simgeler.

Başvekil İsmet İnönü, Umumi Reis yardımcılığına atandı. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının ardından Türkiye, devletçi ekonomik kalkınma politikasına başvurdu. Önemli yatırımların devlet eliyle yapılması kararlaştırıldı.

1930 yılında ekonomik krizin derinleşerek sürmesi ve toplumda ciddi huzursuzlukların baş göstermesi üzerine Mustafa Kemal, yakın arkadaşı olan Fethi Bey'i bir muhalefet partisi kurmakla görevlendirdi. 1930 yılı Ağustos ayı başında Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

İlk etapta CHF'den 15 milletvekili SCF'ye geçti. Yeni parti ülke çapında büyük heyecanla karşılandı. 5 Eylül'de yapılan İzmir Mitingi, Ege Bölgesi'nde rejime karşı genel bir ayaklanmaya dönüşme eğilimi gösterdi.

Ekim ayında yapılan belediye seçimlerinde SCF'nin oy çoğunluğunu elde ettiği, ancak sandıklarda tahrifat yapılarak CHF'nin kazandırıldığı söylentisi yayıldı. Silifke, bu seçimde SCF'yi seçtiği için ilçeye çevrildi.

Aralık ayındaki Menemen Olayı neticesinde SCF kendisini feshetti. SCF deneyinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra CHF'nin tek parti yönetimi kökleşti. 1931 yılından toplanan Üçüncü Kurultay'da tüzük yenilendi ve partinin programı belirlendi.

Bu kurultayda, Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik, Halkçılık ve İnkılâpçılıktan oluşan “**Altı Ok**” partinin ana programı olarak belirlendi.

Halkevleri adı altında CHF'ye bağlı bir taban örgütünün oluşturulmasına karar verildi. 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Plan devreye sokuldu. Devlet eliyle ağır sanayinin kurulmasını öngören plan, büyük ölçüde Sovyet kredileriyle finanse edildi. Demiryolu yapımına önem verildi.

1935 yılı Mayıs ayında 384 milletvekili ve 160 il delegesi ile toplanan Dördüncü Kurultay’da partinin adı, Dil Devrimi’nin getirdiği yeni anlayış uyarınca ‘**Cumhuriyet Halk Partisi**’ olarak değiştirildi.

Kemalizm sözcüğünün ilk defa parti programına girdiği bu kurultaya damgasını vuran devletçilik oldu. Kişinin yapamayacağı işleri devlet yapar anlayışının yerine özel girişimi kontrol etme anlamı verilen devletçilik ilkesi hemen tepkiler doğurdu.

Eskişehirli büyük toprak sahibi Emin Sazak, devletçiliğe eski anlamının geri verilmesini isteyecek ve Genel Sekreter Recep Peker, devletçiliğin en sert ifadelerini kullanacaktır. 1936 Haziranında yayınlanan bir genelgeyle bütün illerde parti il başkanlığı valilikle birleştirildi ve içişleri bakanı resmen, parti genel sekreterliği sıfatını üstlendi.

1937 Şubatında yapılan anayasa değişikliğiyle, CHP’nin “**Altı Ok’u**” Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına resmen dâhil edildi. Böylece Tek Parti’nin devletle özdeşleşmesi süreci tamamlanmış oldu.

Milliyetçilik Anayasa’da

Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasaları, Atatürk’ün milliyetçilik ilkesine önemli bir yer vermiştir. 1924 Anayasası’nda 5 Şubat 1937’de yapılan anayasa değişikliği ile CHP’nin nizamnamesinde yer alan altı ilke Türkiye Cumhuriyeti’nin özellikleri olarak Anayasa’da yer almıştır. “Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçıdır.

Resmi dili Türkçedir. Başkenti Ankara şehridir.”

1961 Anayasası, Türkiye Devleti’nin bir “Cumhuriyet” olduğunu belirttikten sonra, ikinci maddesinde, bu cumhuriyetin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve toplumsal bir hukuk devleti olduğunu bildirir.

Aynı maddede devletin bir de ‘başlangıçta belirtilen temel ilkelere

dayandığı' ifade edilir. 1961 Anayasası yapılırken, uzun tartışmaların ardından, 1924 Anayasası'ndaki "Milliyetçilik İlkesi" "milli devlet" ilkesine çevrilmiştir. 1982 Anayasası'nda 2. madde şu şekildedir:

“ – Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nda yer alan Atatürk Milliyetçiliği'ni şöyle tarif etmektedir: “Gelişme ve ilerleme yolunda, uluslararası işlem ve ilişkilerde çağdaş uluslara uygun ve onlarla uyum içinde yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel yeteneklerini ve bağımsızlık kimliğini koruma olarak tanımlanan Türk Milliyetçiliği'nin Türk olmak mutluluğunu duyan herkesi kapsayan biçiminin adıdır.”

1982 Anayasası'nın ikinci maddesine göre, “Türkiye Cumhuriyeti Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı bir Devlet”tir.

Atatürk'ün Türk Milleti ile ilgili olan şu görüşleri, Onun ne kadar birleştirici ve ırkçılıktan uzak olduğunu bir göstergesidir:

“... Bugünkü Türk Milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır.

Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet ferdi üzerinde kederlenmekten başka bir tesir doğurmamıştır. Çünkü bu millet fertleri de, tüm Türk toplumu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk Milleti'ne vicdani arzularıyla bağladıktan sonra kendilerine yan gözle, yabancı nazarıyla bakmak, medeni Türk Milleti'nin asil ahlakından beklenebilir mi?”

CHP ve Kalkınma Hamlesi

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından Atatürk'ün başkanlığındaki CHP harap ve yıkık ülkeyi baştan sona kalkındırmak için kalkınma hamlesine girişti. CHP Hükümeti bu dönemde kalkınmanın programını şöyle açıklamaktaydı:

- Herkese iş sağlanması.
- Hızlı ekonomik kalkınma.
- İhracatın elverdiği kadar ithalat yapılması.
- Kişiler arasındaki büyük gelir farklarının giderilmesi (denge-
li gelir dağılımı)
- Enflasyonsuz kalkınma
- Tüm bölgelerin kalkındırılması (bölgeler arası dengeli kalkınma)
- Özel girişimin geliştirilmesi.
- Hızlı teknolojik gelişme için yabancı sermaye ile işbirliği ya-
pılması)

Atatürk'ün ekonomik politikası da dünyanın kalkınmakta olan ülkelere örnek teşkil edecek özellikler taşımaktaydı.

Atatürk, kalkınma hamlesinin ülkenin her tarafına yayıldığını belirterek tüm vatandaşların huzur ve güven içinde çalıştıklarını be-

lirtir: “Ülkenin en uzak köşelerinde bile halkın huzuru ve güvenliği öylesine sağlanmıştır ki bunu geçmişin en sakin dönemleriyle karşılaştırmak bile yersiz olur.

Herkes güven içinde tarlasında çalışmakta ya da zanaatını yürüttüğü yerde işin başındadır. Bu insanlar çalışmalarının sonuçlarından yararlanabileceklerinden emin ve bunların ellerinden zorla alınamayacağına güveni içindedirler. Ekonomi, eğitim sosyal yardım konularında şimdiden somut sonuçlar alınmıştır.

Daha önceden var olan tarım okullarına Bursa’da, Balıkesir’de İzmir’de, Adana’da, Erzincan’da beş yenisi eklenmiştir. Savaşın ve değişmelerin işlemez hale getirdiği Ziraat Bankası yeniden çalışır hale getirilmiş ve birçok yerde şubeler açılarak halkın yardımına koşulmuştur.

Pek çok sığınak ve göçmen refahları yönünden uygun yerlere gönderilerek yerleştirilmiştir. Bu işin daha çok yürütülmesi için özel yardım bankaları kurulmak üzeredir.”

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte sanayi alanında kalkınma hamlesi yapılmaya başlandı. Gelişmenin sağlanması için ilk olarak 1923’ de İktisat Kongresi toplandı. Ülkenin her tarafından gelen temsilcilerle memleket sorunları ele alınarak çözüm yolları ortaya konuldu.

Bu çözüm yollarındaki kararların çoğu ziraatle uğraşanları ilgilendiriyordu. Çünkü nüfusumuzun % 72.3’ü köylerde yaşıyordu.

Kalkınmanın gerçekleştirmesi için alınması gereken tedbirler şunlardır:

Sanayinin teşvik edilmesi.

Sanayi için gerekli eleman yetiştirecek teknik okullar açılmışı.

Sanayi odalarının kurulması.

Aşar Vergisi’nin kaldırılması.

Tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması.

Göçebe aşiretlerin yerleştirilmesi.

Yüksek öğrenim görenlerin bir süre köylere gönderilmesi.

Yol vergisi gelirinin şose yapımına harcanması.

Göllerde balık üretilmesi.

Doğu ve Güneydoğu Politikası

Devlet sahip olduğu imkân ve şartlar çerçevesinde ülkenin her tarafında bu esasları tatbik etmeye çalışırken özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu üzerinde çok çeşitli sebeplerle, aşağıda maddeler halinde zikrettiğimiz, hadiselerle karşı karşıya kalmıştır:

1- Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkını çeşitli vasıtalarla (propaganda, şiddet) millî şuur dışına çekmek,

2- Türk devlet hâkimiyetine karşı koyma, bu hâkimiyeti reddetme ve bu hâkimiyet altından ayrılma ve istiklâl kavuşma arzusunu tahrik ve teşvik etmek,

3- Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini Türk devletinden koparmak veya misâk-ı millî sınırlarını parçalamak.

Yukarıda ana hatlarıyla bahsetmeye çalıştığımız hususlardan dolayı Atatürk Doğu ve Güneydoğu ile dış Türkler üzerindeki politikalarını sağlam bir kültür politikası üzerine oturtmanın gerekliliğini vurgulamış ve bu istikamette hareket etmiştir. Şu sözü bunu açıkça göstermektedir:

“Türkiye dışında kalmış Türkler, ilkin kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük davasını böyle bir müspet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz.” Millî Mücadele esnasında ve sonrasında ortaya çıkan iç ve dış gelişmeler ve ortaya çıkan neticeler bu düşünceleri doğrulayacaktır.

Nutuk’ta belirtildiği gibi Mustafa Kemal’in dış politika tutumunda kronolojik iki devir vardır. İstiklâl savaşının zaferle sona erdirilmesine kadar süren birinci devre dış politika. Bu devir, Mustafa Kemal’in gerek padişah tarafından gerekse yabancı devletler tarafından bir asi sayıldığı devirdi.

İkinci devir, Türk zaferiyle açılır ve Lozan müzakereleriyle yürümeye başlar. Bu devirde yeni Türkiye Cumhuriyeti devletlere-

rasında eşit bir devlet olarak görünmeye çalışır ve bu statüyü başarılı bir şekilde elde eder.

Atatürk'ün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya, Ortadoğu ve Orta Asya politikası açısından verdiği önem ortadadır.

Gizli Şark Raporu

Bu dönemde İktisat Vekili Celal Bayar, Güneydoğu Bölgesi ile ilgili hazırladığı Gizli Şark Raporu'nu Atatürk'e sunar.

Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi Araştırmacı Yazar Dr. Ramazan Topdemir, kaleme aldığı Atatürk'ün Doğu ve Güneydoğu Politikası ve GAP adlı kitapta, bu gizli şark raporunu açıklıyor ve GAP'ın temelinin atılışı için ilk emri Atatürk'ün verdiği gözler önüne seriyor.

Bu kitapta; 1917 tarihinde 36 yaşında genç bir paşa olarak Diyarbakır'da görev yapan Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in ilanından sonra da yokluk içinde bölgede kalkınma hamlesi başlattığı belirtilerek, Doğu'da bulunan demiryolları, köprüler ve fabrikaların Atatürk'ün eseri olduğunun altı çiziliyor.

O günkü koşullara Güneydoğu'nun hali bakın nasıl:

- Bölgenin imkânsızlıklarından dolayı, bölgeye idareciler ve memurlar gelmemektedir.

- Bölge halkı hükümet ile eşkiya arasında sıkışıp kalarak bir korku psikolojisi içine girmiştir. Köylü hükümete, eşkiya hakkında bilgi verince, gece eşkiyanın baskını ile karşılaşmaktadır.

- Bölgede propaganda ve tahrik faaliyetlerinde bulunan yerli ve yabancılara karşı şiddetli yaptırımlarda bulunulmalıdır.

- Bölgede dikkate değer esnaf, tüccar ve sanat erbabı yoktur. Bu durum halkı mağdur etmektedir.

- Yol durumu oldukça kötüdür.

- Tabiat şartları çok zordur. Bölgenin bazı illerinde kış, 8 ay sürmekte ve yollar ulaşımına kapanmaktadır.

- Türkiye daimî münakalât yollarından uzak olduğu gibi kendi emin arızaları itibarı ile kara yollarına da müsait değildir.”

- Buralarda da muvasala birtakım sarp geçitler vasıtası ile temin olunur. Şark Yaylalarında bilhassa kış mevsiminde münakalât tamamen kesilir. Şehirler ve köyler aylarca karlar altında mahsur kalır.

Bu mıntıkada ovalar ve vadiler bile deniz seviyesinden çok yüksektir. Erzurum şehri 1900, Van Gölü nün sathı 1720 m. irtifaındadır. Böyle olunca ürünler şehirlere gidemediği için köylünün elinde kalarak çürür.

Güneydoğu'ya Yapılan Yatırımlar

Doğu ve Güneydoğu'ya yapılan yatırımların listelenmesi ve bu yatırımların bölgenin kaderine etkisini izahını inceleyecek olursak; bölgedeki geri kalmışlığı ortadan kaldırmak için Atatürk liderliğindeki CHP döneminde yapılan yatırımlardan bazıları şöyledir:

01/04/1924 Diyarbakır- Ergani Madeni'nin Devlet tarafından İşitilmesi hakkında kanun TBMM'de kabul edildi.

17/02/1925 Aşar Vergisi'nin Kaldırılmasına ilişkin Kanun TBMM'de kabul edildi.

01/03/ 1925 Tütün Rejisi'nin Fransızlardan Alınmasına İlişkin Kanun TBMM'de kabul edildi.

02/06/1929 Yol ve Köprüler Yapımına İlişkin Kanun TBMM'de kabul edildi.

09/06/1930 Tütün Tekeli Hakkında Kanun TBMM'de kabul edildi .

01/02/1932 Ankara'da Birinci Tütün Kongresi toplandı.

05/04/1934 Diyarbakır- Siirt yolunda Pasur köprüsü açıldı.

02/07/1934 Fevzipaşa- Diyarbakır demiryolu tamamlandı.

30/06/1934 Demiryolu Elazığ'a ulaştı.

10/08/1934 Yolçatı- Elazığ demiryolu hattı işletmeye açıldı.

24/04/1935 Adıyaman Göksün köprüsü açıldı.

15/10/1935 Munzur Suyu köprüsü açıldı.

18/05/1936 Erzurum -Sivas demiryolu hattının temeli atıldı.

02/09/1935 Keban Maden köprüsü açıldı.

01/11/1936 Yazıhan- Hekimhan demiryolu hattı işletmeye açıldı.

25/05/1937 Malatya Bez fabrikası'nın temeli atıldı.

07/06/1937 Hekimhan-Çetin demiryolu hattı işletmeye açıldı.

01/07/1937 İslahiye demiryolu hattı işletmeye açıldı.

07/11/1937 Atatürk Tunceli'de Singeç Köprüsü'nü açtı.

16/11/1937 Diyarbakır- Cizre demiryolu hattının temeli atıldı.

08/10/1938 Ankara- Erzurum demiryolu hattı Erzincan'a ulaştı.

Ama bütün bu hizmetlerin yanında bir de fiziksel olarak o günlerde hayata geçirilemese de o günlerden bu günlere ışık tutan ve Tarihin en büyük kurmay zekâlarından Atatürk'ün ileri görüşlülüğü-nü ispatlayan bir emir var: “*Buraya bir insanlık gölü inşa edelim*”

Türk Tarihi ve Türkçenin Önemi

TTK ve TDK'nun Açılması: ‘*Büyük adam yüksek bir tepeye çıkan ve güneşin doğuşunu herkesten evvel görebilen insandır.*’ Atatürk de kültürün önemini çok önceden kavramış, kültür ve dile büyük önem vermiştir; “*Cumhuriyetin temeli kültürdür.*” sözü, onun kültüre verdiği bu öneme işaret eder.

Türk tarihi, büyük Türk kültürünün, çağlar içindeki siyasi ve medeni tezahüründen, yürüyüşünden, akışından, Türk kültürünün aksiyon haline gelmesinden başka bir şey değildir. Türk tarihine ilmin çıkabildiği en eski devirlerden itibaren tamamıyla sahip çıkmalı, onun her devrinin hakkını teslim etmeli.

Böylece tarihimize bir kültür ve birlik hazinesi olarak en müstesna yerin verilmesine ve bugünkü ve yarınki hayatın bu temel üzerine kurulmasına, millî tarih şuurunun kökleşmesine büyük ehemmiyet affolunmalıdır.

Bu tespitler istikametinde Atatürk Türk tarihinin gerçeklerini gün ışığına kavuşturmak için zaman ve enerjisinin büyük bir kısmını Türk tarihinin araştırılmasına adadı. Gerçekler bütün çıplaklığı ile meydana çıkarılmalı idi.

Bu sayede yanlış kanaatler tashih olunacak, muhteşem bir geçmiş olan Türk milletinin yeni kuşakları medeniyet dünyası önüne açık alınla çıkacaklar ve nefse güvenle daha parlak bir geleceğe hazırlanacaklardı.

Aynı zamanda büyük askeri zafer, kültür alanında böylece tamamlanacaktı. Bunların temin ve tesisi gayesiyle 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) ve 1932’de de Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) ve bu ikisine ilâveten 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmıştır.

Böylece tarih boyunca Türk milletinin ortaya koydukları maddî ve manevî bütün varlıkları araştırılacaktı. Çünkü bir milletin büyüklüğü medeniyet alanında vücuda getirmiş olduğu eserlerle ölçülebilirdi. Böyle bir amaçla Atatürk, Türk tarihi üzerindeki çalışmalar için şu direktifleri verdi:

“Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve şumûllü medeniyetlere sahip olmuştur. Bunu aramak tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

“Tarih, hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmalıyız. Eğer bunları bulamazsak meçhuliyeti, bu noktada cehlimizi itiraf etmekten çekinmeyelim.”

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanı şaşırtıcı bir hal alır.”

Atatürk inkılâbı, Müslüman Türk toplumunun. Batı tesiri ile bir uyanış devri sayılan Lâle devrinden, yani 18.asır başlarından itibaren yavaş, yavaş batıya açılması ile Hristiyan batı karşısındaki aşağılık kompleksi ile ve bilhassa jeopolitik tesirler altında, evvelâ teknik ve askerî, daha sonra idarî ve hukukî ve nihayet kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda bütün 19. asır boyunca devam eden bir medeniyet ve kültürden, başka bir medeniyet ve kültüre geçiş veya kültür ve medeniyet değiştirme hareketi karakterini taşıyan ağır fakat kesintisiz bir sürenin varış noktasıdır.

Türk tarihinden çıkardığı netice ve güvenle istiklâl mücadelesine atılan ve eşsiz bir zaferle neticelendiren Atatürk, tarih bilgisinde

en heyecanlı hitabenin ilham kaynağını, yeni devletin temellerini atmak yolunda giriştiği teşebbüslerde en etkili silahını buluyordu. Tesis edilen bu yeni devletin her modern devlet gibi üstlendiği vazifeleri ve sorumluluklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Her hal ve şartta devletin devamlılığını sağlamak,
- 2- İç ve dış güvenliği sağlamak (içten ve dıştan devletin hâkimiyetine zarar vermeye yönelik her türlü fiili hareketleri ve saldırıları önlemek,)
- 3- Milletin refahını (ekonomik ihtiyaçlar) ve saadetini (sağlık, eğitim, eşitlik, hürriyet, adalet) temin etmek,
- 4- Millet hayatını devam ettirmek, bunun için milleti meydana getiren dil, töre, din, tarih, edebiyat gibi kültür unsurlarını evvelâ asliyetini bozmadan muhafaza etmek, ikincisi geliştirmek, üçüncüsü ise millî şahsiyeti, millî şuuru ve millî birliği kuvvetlendirecek şekilde yaymak ve öğretmek
- 5- Çağdaş ilim ve teknoloji kurarak, toplum hayatında esas kılmak.

Misak-i Milli Politikası

Bilindiği gibi Misâk-ı Millî ile kurulacak millî devletin hudutlarının nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Mustafa Kemal, mecliste yaptığı bir konuşmada;

“Misâk-ı Millî şu hat, bu hat diye hiç bir vakitte hudut çizmemiştir. O hududu çizen şey milletin menfaati ve heyet-i celilenin isâbet-i hâzırıdır. Yoksa haritası mevcut bir hudut yoktur. Bunun için de yapılmış olan işlerde ve yapılması teklif olunan işlerde hiç bir vakitte buna taarruz edilmemiştir. Bilâkis riayet edilmiştir.” demektedir.

Anadolu coğrafyasının bir devamı olan ve millî varlığımızın ayrılmaz bir parçası kabul edilen Musul, Kerkük, Süleymaniye, Erbil bölgesinde teessüs edilen siyasi yapının meydana çıkardığı şartlar teoride ve pratikte Türk milletinin birliği ile oynama imkânı vermiştir.

Atatürk'ün bütün hayatına değişmez gaye yaptığı, son nefesine kadar sarsılmaz bir azimle ve plânlı şekilde sürdürdüğü rasyonel ça-

ba, Misâk-ı Millî çerçevesinde, Türk kültürünü, Türklük değerlerini paylaşan halkı, modern millî devlet yapısına, bütünlüğüne erdirtmek olmuştur.

Atatürk'ün Lozan sonrası Misâk-ı Millî'nin temel ruhunu terk etmeden akılcı bir tarzda hedefe doğru gittiğini görmekteyiz. 30 Ağustos zaferinin hemen akabinde Fransız le Figaro gazetesine verdiği demeç gaye ve hedefi tüm berraklığı ile göstermektedir. Amerikalı yazar Richard Danin'in sorduğu soruya karşılık;

“Makedonya ve Suriye'yi terk ettik. Fakat artık arkada kalan ve sırf Türk olan her yeri ve her şeyi isteriz. Bunları kurtarmayı azmettik ve kurtaracağız.”

- Kazandığınız muzafferiyetten sonra projelerinizin neden ibaret olduğunu sorabilir miyim?

“Bütün topraklar halâs olmadıkça tevakkuf etmeyeceğim.”

-Paşa hazretleri, Türk toprakları demekle ne murat ediyorsunuz?

“Avrupa'da İstanbul ve Meriçe kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın bir kısmı.”

Açıkça görüldüğü gibi Atatürk, Irak'ın yarısını hedefliyordu. Kast edilen topraklar en az 250 bin metre karelik bir alandı. Buna Suriye içinde yer alan Türklerle meskûn topraklar da dâhildi.

Amerikalı General Mc. Arthur “Hatıraları”nda büyük devlet adamlarından biri olarak tanıdığını ifade ettiği Atatürk'le 1933'te Ankara 'da yaptığı bir mülâkatta şunları kaydeder:

“Sizin Türkiye'nin geleceği hakkında tasavvurlarımız nedir diye sorduğumda. - Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adalar'ı geri alacağım. Selanik de dâhil Batı Trakya'yı Türkiye hudutları içine katacağım.”

Atatürk: *“Türkler bu topraklarda tam batı medeniyetli 25 milyonluk bir cemiyet olunca kendi kendilerini savunacaklar. 50 milyona çıkınca, eğer çevrelerinde bazı meseleleri varsa o vakit onlara bir göz atacaklar.”*

Prof.Dr. Tahsin Banguoğlu'nun yaptığı araştırmalarda Mustafa Kemal Paşa'nın resmî beyanları dışında güney ve doğu sınırlarımız-

daki Misâk-ı Millî'nin hedeflerini gösteren iki belgenin varlığından bahsetmektedir.

Bunlardan birincisi TBMM'nin açılışından sonra, Hatay'dan kaçarak Adana'da millî mücadeleyi yürütecek bir teşkilât kuran Tayfur (Sökmen) Bey'in Mustafa Kemal'e gönderdiği mektup ve aldığı cevaptır. Tayfur Sökmen Bey mektubunda Hatay ile ilgili:

“Sancağ Millî Misâk'a dâhil midir?” sorusunu sormaktadır. Mustafa Kemal Paşa ise bu soruya gönderdiği telgrafla önemli ve kesin bir anlam taşıyan şu cevabı vermiştir:

“Türklerin yaşadığı her yer Millî Misâk'a dâhildir.”

Aynı tarihlerde kendisine Berlin'den mektuplar yazan Talat Paşa'ya verdiği bir cevap da ikinci belgeyi teşkil eder. Burada Mustafa Kemal Paşa sınırlarımızdan bahsederken: *“Türkçe ve Kürtçe konuşulan bütün vilâyetlerimiz bizim olacaktır.”* demektedir.

Çünkü ona göre Türkçe ve Kürtçe konuşulan bütün boylar aynı milleti teşkil etmektedir. Bunlar da devletin içinde yer almalıdır. Ayrıca bu görüşle büyük lider, kurtuluş savaşına canla başla katılan doğulu vatandaşlarımızı Türk milletinden asla ayrı görmediğini de dile getirmektedir.

Nitekim 1923 Lozan Konferansı sırasında Anadolu Türklüğünü parçalamayı hedef alan görüşler karşısında İsmet İnönü: *“Kürt halkının İran kökenli olduğunu öne sürülmüştür. Oysa bu iddiayı Kürtlerin Turan kökenli olduğunu kabul eden Encyclopedia Britannica yalanlamaktadır.”*

Zaten Anadolu'yu tanıyanlar bilirler ki gerek töre, gerek gelenek ve görenek bakımından Kürtler hiç bir yönden Türklerden farklı değildir.” sözleriyle Türk heyeti adına Türk-Kürt ayrımının kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

Çağdaş Uygarlık Düzeyi

Atatürk hayatı boyunca yalnızca milletini düşünmüş, kendi

menfaati ve kişisel geleceği için hiçbir çalışması olmamıştır. Aldığı tüm kararlarda, attığı tüm adımlarda bu açıkça görülür. Atatürk'ün hayattaki en büyük ideali, bağımsız vatan toprakları üzerinde millî birlik duygusuyla kenetlenmiş çağdaş bir toplum oluşturmaktır.

Vatani kurtaran, hür ve bağımsız Türkiye idealini gerçekleştiren Mustafa Kemal, yeni Türkiye'yi modernleştirmek amacı ile çağdaş medeniyet idealine yöneltmiştir.

Atatürk Türk Milleti'nin çağdaşlaşmasını hayati dava olarak görmüş ve bunu asla vazgeçilmemesi gereken bir mücadele olarak kabul etmiştir. *“Büyük davamız en medeni ve en üst refah seviyesinde bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir”* sözleri ile bunu dile getirmiştir.

Bir başka sözünde ise, bu hedefi şöyle vurgulamıştır:

“Milletimizin hedefi, milletimizin ideali bütün dünyada tam manasıyla medeni bir toplum olmaktır. Medeni olmayan insanlar, medeni olanların ayakları altında kalmaya mahkûmdurlar.”

Millî tarih bilinci, Atatürk'ün Türk Milleti için belirlediği *‘Çağdaş milletler seviyesine ulaşmak’* ülküsünde benimsenecek yolun nasıl olması gerektiği noktasında da ön plana çıkmaktadır.

Atatürk çağdaşlaşmayı sürekli teşvik ederken, bunun kendi değerlerimizden uzaklaşmak, tarihimizi reddetmek olmadığını önemle vurgulamıştır:

“Her milletin kendine mahsus gelenekleri, kendine göre millî hususiyetleri vardır. Hiçbir millet, aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne de kendi milleti içinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki acıdır.”

Bir başka sözünde ise, Atatürk şöyle demektedir:

“Biz Batı uygarlığını bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz, onda iyi gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya uygarlık düzeyi içinde benimsiyoruz.”

Türkiye'nin yalnız ekonomi alanında değil, sosyal ve kültürel alanda da sürekli kalkınması gerektiğine inanan Atatürk, bu hedefe

ulaşmakta milli tarih bilincinin büyük rol oynadığına inanmaktadır.

Bir milleti ayakta tutan önemli değerlerden olan milli şuur, Atatürk için, milli tarih bilincine paralel olarak gelişir ve ilerler. “*Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz.*” diyen Atatürk, bu konuda ne derece duyarlı olduğunu ortaya koymuştur.

Bu nedenle yeni yetişen neslin her zaman tarih bilincine sahip olmasını istemiş, bunun için de gençlere muhakkak manevi değerlerin öneminin, gelenek ve göreneklerimizin, kültür birikimimizin anlatılması gerektiğini vurgulamıştır.

Bununla da kalmamış, maneviyatımızı, milli değerlerimizi, mukaddesatımızı, kültürümüzü hedef alan her türlü unsurla sonuna kadar mücadele etmek gerektiğinin gençlere öğretilmesini istemiştir.

Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, milli ananelerinde düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir.

Bu nedenledir ki Atatürk, tarih ilminin eğitim ve öğretim programlarında geniş olarak yer almasından yana olmuştur. Gençlere ve Türk Milleti'ne bilimsel bir şekilde öğretilecek olan milliyet kavramı ile toplum yaşantısının daha bilinçli olacağına inanmıştır.

Bu nedenle insanların milletleri için çalışmaları ve gelecek günlerin güvenliğini sağlamak temel görüşü üzerinde haklı olarak durmaktadır:

“Millet sevgisi kadar büyük sevgi yoktur. Kurtuluş Savaşı'nda benim de milletime ettiğim birtakım hizmetler olmuştur zannederim. Fakat bunlardan hiçbirini kendime mal etmedim. Yapılanın hepsi milletin eseridir, dedim.

Aranacak olursa, doğrusu da budur. Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz.

Bugüne ve yarına bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. İl-

mi araştırmalar da bunlar arasındadır. Benim arkadaşlarıma tavsiyem şudur: Şahsınız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için el birliği ile çalışalım. Çalışmaların en büyüğü budur.”

Buradan hareket edecek olursak; Atatürk’ün hayatını genel olarak iki döneme ayırmak mümkündür: Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet’in ilanının ardından başlayan Çağdaşlaşma dönemi. Atatürk, çağdaşlaşmanın gereği olarak bilim ve teknolojiye yararlanma ve eğitim sahasını genişletme konuları üzerinde önemle durmuştur.

Bunun yanı sıra ekonomi alanında ve sosyal hayatın çeşitli alanlarında yapılan atılımlarla, milletin önüne yeni ufuklar açılmış, çok kısa süre içerisinde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Pek çok kurum Batı ile yarışacak şekilde yeniden yapılandırılmış, böylece modernleşmenin temeli atılmıştır. Atatürk çağdaşlaşmanın ne kadar hayati bir ihtiyaç olduğunu ve bunun için izlenmesi gereken yolu ise şöyle tarif etmiştir:

“Ülkemiz içinde uygar düşüncelerin, çağdaş ileriliklerin zaman kaybetmeden yayılması ve gelişmesi zorunludur. Öğretmenlerimiz, ozanlarımız, yazarlarımız ulusa geçmiş yıkılış günlerini, bunların gerçek nedenlerini anlatacaklardır.”

Bu kara günlerin geri dönmemesi için yeryüzünde uygar ve çağdaş bir Türkiye’nin varlığını tanımak istemeyenlere, onu tanıtmak zorunda olduğumuzu hatırlatacaklardır.

Görülüyor ki, en önemli ve en verimli ödevlerimiz, öğretim ve eğitim işleridir. Bu işlerde ne yapıp, yapıp başarıya ulaşmamız gerekir. Bir ulusun gerçek kurtuluşu ancak bu yoldadır. Bu zaferin sağlanması için hepimizin bir vücut gibi belirli bir program üzerinde çalışmamız gerek.”

Çağdaş uygarlığa ulaşmak için gösterilen çabanın sürekli olması gerektiğini ise 29 Ekim 1933’de Cumhuriyet’in ilanının 10. yıl dönümü nedeniyle yaptığı konuşmasında şu şekilde anlatmıştır:

“Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız.

30 Ağustos'ta sevk ve idare ettiğim muharebe, Türk Milleti'nin yanında bulunduğu halde, idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan kendini, milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür."

Çağdaşlaşma ülküsünün önemini anlayacak, anlatacak, kendisinden sonraki nesillerin de bunu yaşamasını sağlayacak kişi ve kurumları meydana getirmek, Atatürk için son derece önemliydi. Çağdaşlaşmanın gerçekleştirilebilmesi için bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin yakından takip edilmesi ve genç neslin çok iyi yetiştirilmesi Atatürk'e göre temel koşullardır.

Atatürk, en büyük arzularından biri olan Türk toplumunun medeniyet yolunda ilerlemesi hedefinin gençler tarafından gerçekleştirileceğine inanan bir liderdi.

Bu nedenle de bu önemli görevi gençlere vermiş, Cumhuriyet'i korumak ve yükseltmekten gençleri sorumlu kılmıştı. Çağdaş ve her yönü ile uygar bir toplumun ortaya çıkarılabilmesi için bilgili, kültürlü, yüksek karakterli kişilerin yetiştirilmesi şarttır. Atatürk bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

"Gençliği kesinlikle ideal sahibi ve ülkeyle ilgili olarak yetiştirmek herkesin, hepimizin, her devlet adamının başta gelen görevidir. Gençliği yetiştiriniz. Onlara bilim ve kültürün pozitif düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler uygulamaya konulduğu vakit, Türk Milleti yükselecektir."

Millet ve Milliyetçilik

Mustafa Kemal Atatürk'ün kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğünde 6 Ok çok önemlidir. Bu 6 Ok'u belirleyen maddelerden bir tanesi milliyetçiliktir.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı saldırgan başka milletlere tepeden bakan bir anlayış değildir. Bunu Utkan Kocatürk'ün kitabında da yer alan şu sözleriyle ifade etmekte:

“ Bize milliyetçi derler ama biz öyle milliyetçiyiz ki bizimle işbirliği yapacak bütün milletlere saygı duyarız. Onların milliyetçi görüşlerini gerekçeleriyle tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz başka milletlere yukardan bakan bencil bir inanç değildir”

Atatürk milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Türk vatandaşlarını din ve etnik köken esasına göre ayırt etmez. Türklüğü benimsemiş olan vatandaş bugün ki millet anlayışına göre Türk'tür. Ulus ise bir devleti oluşturan insan topluluğudur.

Atatürk'ün, Millet olmayı din, ırk ve etnik kökene değil; “birlikte yaşamak ve bu yaşamı, sevinç ve tasaları paylaşarak birlikte sürdürmek istenç ve iradesi” olarak ifade edilen siyasal bilinç ve ideal beraberliğine bağladığı görülmektedir.

Atatürk, bu siyasal bilinç ve ideal beraberliğine bir araya getirdiği insan topluluğunun, ulusa dönüşebilmesi için bağımsızlığı temel koşul olarak görmüştür.

Atatürk, ortaya koyduğu ulus anlayışıyla, etnik köken, dil, din ayrımı yapmaksızın, bir ulus halinde yaşamak isteyen kişilere, “ulus” kimliğinin çatısı altında birleşme yolunu açmıştır.

Ulusal birliğin oluşmasında “dil” temel ve vazgeçilmez bir araçtır.

Bu gerçeği bilen Atatürk, çeşitli dillerin konuşulduğu Türkiye Cumhuriyeti’nde, bir “ortak dil”in gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda 1924 tarihli T.C. Anayasası’nda, “resmi dilin Türkçe olduğu” hükmü yer almış ve kalıcılık kazanmıştır.

Ulusçuluk Nedir?

Ulusçuluk, ulusun tüm bireylerinin ulus olmaktan doğan onur ve kıvanç duygularıyla ve ulusal kimlik bilinci içinde başka devlet ve toplumlardan her alanda bağımsız olarak, devletin ve ulusun geleceği için birlikte çalışması; sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda başka toplum ve devletlerden bağımsız yaşama istencini taşıması ve bu istenci gerçekleştirmeye, ulusal devleti kurmaya yönelmesidir.

• CHP’nin ulusçuluğu “ırk ve soy” esasına değil; birlikte yaşama istencinde ifadesini bulan siyasal ve toplumsal bilince, duygu birliğine dayanır.

• CHP. Ulusçuluğu (milliyetçiliği) ırka indirgemez,

• CHP’nin ulusçuluğu (milliyetçiliği) toplumumuzdaki etnik ve kültürel farklılıklara saygılıdır; onlara Türkiye’nin ulusal bütünlüğü çerçevesinde yaklaşır; farklılıklar içinde ulusal bütünleşmeyi öngörür; ayrışmayı reddeder.

• CHP’nin ulusçuluk (milliyetçilik) anlayışı, yurttaşları dil, din, etnik köken bakımından birbirinden ayırt etmez; bu nedenle. Bölücü değil bütünleştiricidir.

• CHP’nin ulusçuluk (milliyetçilik) anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan tüm yurttaşların birliğinin ve güvenliğinin; ulusun ve ülkenin bütünlüğünün, bağımsızlığının, egemenliğinin ve hakla-

rının koşulsuz olarak korunmasını öngörür. CHP, bu görevi tarihi boyunca taşımış olmaktan kıvançlıdır.

- CHP'nin ulusçuluk (milliyetçilik) anlayışı barışçıdır ve yayılmacılığa (emperyalizme) karşıdır, saldırgan tutum ve yöntemleri benimsemez.

CHP'nin Milliyetçilik Yorumu

CHP, Türkiye Cumhuriyetini oluşturan tüm yurttaşların birliğini, bağımsızlığını, egemenliğini, güvenliğini, esenliğini ve dünyadaki saygınlığını, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, siyasal ve ekonomik haklarını korumakla görevlidir; bu görevi tarihi boyunca onurla taşımış olmaktan kıvançlıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde gereksinim duyulan bir “uluslaşma sürecinin” işlevi olarak milliyetçilik ilkesi benimsenmiştir.

CHP'nin uluslaşma anlayışı, geçmişten devralınan feodal kümelenmelerin, ırk, bölge, inanç ayrışmasına dayalı yapılanmaların tarihe bırakılmasıdır; ülkede kader ortaklığının oluşumudur; çağdaş topluma geçişin çok önemli bir aşamasıdır.

Milliyetçilik “ırk” indirgenemez; Türkiye bütünü oluşturan çok sayıdaki etnik özellik karşısında devletin yanlılığı, öncelik tercihi söz konusu olamaz. Devlet, herkesi eşit şekilde temsil ve ifade eder.

CHP, milliyetçiliği, bölgesilik anlayışlarının, kavimcilik benzeri küçük bağlılıkların, kan-köken bağlılıkların ulusal düzeyde aşılmasıdır.

Ayrışma değil, bir bütünleşme hareketidir. Bu bağlamda, “milliyetçilik”, farklı etnik yapılanmalar arasında bir ayırım ölçüsü değildir. Tüm ayrışmaları kapsayan, onların Türkiye'nin ulusal bütünlüğü çerçevesinde demokratik farklılaşma özgürlüğünü tanıyan, farklılık içinde bütünleşmeyi öngören, bütünlük idealini tanımlayan kapsayıcı bir anlayıştır.

CHP'nin milliyetçilik anlayışı, hangi kökenden gelirse gelsin, hangi dil konuşursa konuşsun ve hangi inancı paylaşırsa paylaşsın, kimsenin “azınlık” konumuna indirgenemeyeceğidir; herkesin ülkenin asli sahibi olduğudur.

CHP, başka ülkelerde yaşayan yurttaşlar ve Türk topluluklarına eşit davranılmasını, ana dillerini ve kültürlerini yaşatıp geliştirme olanağı sağlanmasını özenle gözetir.

Dini, Dünya İşlerinden Ayırmak

M. Esat'a göre CHP'nin Türk milliyetçiliğine dayanan siyaseti baştanbaşa yeni bir vatan yarattı. Bu vatanda siyasal, sosyal ve ekonomik egemenlik Türklerindir. Gittikçe yalnız Türkün olacaktır. Yapılan tüm yeniliklere rağmen eksiklerimiz var. Fakat yapılan yenilikler bir asrın kaldıramayacağı kadar kesif ve ağırdır. Bütün bir mazinin tasfiyesidir.

Milliyetçiliğin ekonomik yönünü de ön plana çıkaran M. Esat'a göre modern milliyetçiliğin belli başlı özellikleri arasında Türk milletinin % 80'den fazlasını oluşturan köylü ve işçilerin haklarını düşünmek korumak ve istemek gelir.

Bu milliyetçiyim diyen her Türk'ün ilk ödevidir. "Biz yer ve gök için, ot ve su için milliyetçi değiliz.

Bizim gibi aynı dili konuşan ortak bir tarihin ürünü olan aynı ortak kültüre sahip bu ülkenin, bu ulusun acılarını acı, sevinçlerini sevinç yapan bir insan camiası için milliyetçiyiz. Ulusumuzun % 90-95'i köylü ve işçidir.

Biz bunların mutlu yaşamasını istiyoruz. Köylü ve işçilerden oluşan toplumun çoğunluğunu dikkate almadan ileri sürülen milliyetçilik davası; bize Sezarların anladığı milliyetçilikten fazla bir şey ifade etmez. Buna insanlığın üstünde şahsi saltanat kurmak denir".

M. Esat yabancılara yönelik eleştirileri ile de dikkat çekmektedir: "...düne kadar vapurlarda, trenlerde memleketimizin bütün ticari ve mali müesseselerinde kimler çalışıyordu ve bunlar kimlerin elinde bulunuyordu? Türk olmayanların değil mi? Bugün kimin elindedir? Türklerin...

Bütün bunlar Cumhuriyet Halk Partisinin mahsulüdür. Bağlar, bahçeler hatta dağlar, ovalar, mal, mülk memleketin iktisadiyatı baştanbaşa Türk olmayanların elinde değil mi idi?

Bu gün bunlar Türklerin eline geçti, bu da Cumhuriyet Halk Partisinin siyasetinin semeresidir. Düne kadar yabancıların yanında amelelik yapan binlerce Türk'ün bağ, bahçe, mülk sahibi olduğunu az mı görüyoruz.

Cumhuriyet Halk Fırkasındanım, çünkü bu fırka yaptıkları ile esasen efendi olan Türk milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dostta düşmanda bilsin ki bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır”.

M. Esat azınlıkların Türk toplumuna entegre olmadıklarını i-leri sürmekte ve entegrasyonun olabilmesi için hala kendi dillerini konuşan azınlıkların artık Türkçe konuşmaları ve soy adlarını Türk-çeleştirme gerekliliğini savunmaktadır.

Ancak bu gerçekleştikten sonra azınlıkları Türk sayabileceğini aksi takdirde onları kanun Türkü tanımlayacağını belirtmektedir.

M. Esat'a göre dini, dünya işlerinden ayırmak Türk ulusunun yaşaması, dirilmesi ve canlanması için kesinlikle gerekliydi. M. Esat'a göre Türkiye Cumhuriyetinin laikliği kabul etmesi ile din cer-rar softaların elinde bir geçim vasıtası olmaktan kurtarıldı. Tahtların en yükseği olan vicdanların içine oturtuldu.

Devletçilik Tartışması

Türkiye 1930'lu yıllara kadar iktisadi yapı olarak liberal politi-kaları benimsemişti. Ancak ülkede yeterli sermaye birikimi ve özel girişim dinamizminin olmayışı ülke kalkınmasında istenilen geliş-meleri sağlayamamıştı. 1929 yılında Amerika'da başlayan ve tüm dünyayı saran Ekonomik Krizin de etkisiyle Türkiye ekonomisi da-ha zor bir döneme girdi.

Ekonomik alandaki bu zorluğun iç siyasete yansımalarından bi-ri Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu oldu. Gerek siyasal gerek ekonomik yapıda baş gösteren sarsıntılar CHF hükümetinin izle-nen iktisadi politikaları gözden geçirmeye sevk etti.

CHF karşısında bizzat Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kurdurulan SCF liberal iktisadi politikalar çerçevesinde hareket

edilmesini savunacak ve hükümetin özel sektöre destek vermesi gerektiğini ifade edecekti. SCF'nın kendisini liberal olarak tanıtmaması Cumhuriyet dönemine yeni bir tartışma kattı.

CHF hükümeti ve İsmet İnönü liberal politikaların başarılı olmadığından hareketle yeni dönemin politikasını devletçilik olarak tanımlayacaktı: Liberalizm nazariyatı bütün memleketin güç anlayacağı bir şeydir. Biz iktisadiyatta mutedil devletçiyiz.

Bizi bu istikamete sevk eden, bu memleketin ihtiyacı ve bu milletin fitri temayülüdür... Devletçilikten büsbütün vazgeçip, her nimeti sermayedarların faaliyetlerinden beklemeye sevk etmek, bu memleketin anlayacağı şey midir”

CHF içinde İsmet İnönü ve çevresi ile SCF arasında başlayan devletçilik tartışmaları SCF'nın 3 aylık kısa varlığının ardından da devam etti. SCF'nın kapanmasından sonra tartışmanın diğer tarafı 1924 yılında Atatürk'ün önerisi ve desteğiyle kurulan İş Bankası çevresi oldu.

Bankanın Umum Müdürü Celal Bayar idi. İş Bankası özel girişim dinamizmi ile değişik sanayi alanlarında yatırım yaparak başarılı bir faaliyet sürdürüyordu. Buna karşın başta Celal Bayar olmak üzere İş Bankası çevresi İsmet İnönü'nün uygulamakta olduğu devletçi iktisadi politikaya karşı çıkmaktaydılar.

Devletçilik tartışmaların günden güne arttığı bu günlerde ilk kriz de bu şekilde ortaya çıktı. Ancak bu kriz yalnızca Celal Bayar ile İsmet İnönü arasında değil, Mustafa Kemal ile İsmet İnönü arasında bir krize dönüştü. Krizin esası ise Atatürk ile İsmet İnönü'nün devletçilik anlayışlarındaki farktı.

1932 yılında İş Bankası Umum Müdürü Celal Bayar ülkede kâğıt sanayinin kurulması için İktisat Vekâletine müracaat etmiş ancak bu başvuru bir türlü bürokratik işleyişi aşamamıştı. Başvuru sürüncemede kalmış bir sonuç çıkmamıştı.

İş Bankasına izin çıkmamasının sebebi ise İktisat vekâletinin kâğıt sanayini bir kamu hizmeti olarak görmesi ve kendisinin yapmayı planlamasıydı. Vekâletten iznin çıkmayışının üzerine konu bir şekilde Atatürk'e aktarıldı.

Atatürk bu konuyu Yalova'da bulunduğu sırada sofrada açacak ve İnönü hükümetinin İktisat vekili Mustafa Şeref Özkan'ı sert bir şekilde eleştirecekti. Bu eleştirilerin ardından Özkan istifa edecek ve Atatürk Özkan'ın yerine İş Bankası Umum Müdürü Celal Bayar'ı atayacaktı.

Atatürk'ün, İnönü'nün bulunmadığı bir sırada resmi mekanizmalar dışında hükümetin ekonomik politikalarını eleştirmesi, hükümete direk müdahale ederek iktisat vekilini değiştirmesi Mustafa Kemal ile İsmet İnönü arasındaki ilk kriz oldu.

Atatürk bu yaptığıyla aslında İnönü ve çevresinin uygulamaya çalıştığı müfrit (aşırı) devletçilik politikalarını dengelemek istiyordu. İş Bankası Umum Müdürü Celal Bayar'ı iktisat Vekilliğine getirmesi bunun en açık deliliydi.

Yalova'da yaşanan bu ilk krizin ardından sonraki yıllarda da Atatürk hükümet işlerine gerek gördüğünde doğrudan müdahale etmeyi sürdürdü.

Kısa bir süre sonra Atatürk'ün Maarif Vekilin değiştirmek istemesi ve gece yarısı İnönü'ye bunu haber vermesi üzerine İnönü'nün tepkisi cevaben yazdığı telgrafta şu şekilde yansımıştı:

“ gece yarısı gaflet uykusundan uyandırılarak kabinede değişik yapılmak istendiği haberini alan bir başvekilin, bu hususta ileri süreceği mütalaadan nasıl bir fikir selameti beklenebilir ki?”

Hükümet işlerine yapılan bu müdahaleler Başbakan İsmet İnönü ile Cumhurbaşkanı Atatürk arasındaki yeni çatışmaları beraberinde getirdi. Nihayetinde 1937 yılının Eylül ayında İsmet İnönü önce istirahat sonra da istifa yoluyla başbakanlıktan ayrıldı, yerine ise Celal Bayar atandı.

Yeni Hükümet ve Ülkenin Huzuru

İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan istifa etmesi ve ardından Celal Bayar'ın Başbakan olarak atanması üzerine Mustafa Kemal Atatürk TBMM'nin Kasım 1937 yılındaki açılışında bu süreçle ve ülkenin durumuyla ilgili şu önemli açıklamalarda bulunmuştur:

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. Dönem

3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları

1 Kasım 1937

Millet Meclisi Tutanak Dergisi D. V, C. 20, Sa. 3

Beşinci dönemin üçüncü yasama yılını açıyorum.

Her şeyden önce, sevgili Kamutay arkadaşarımla, yeni çalışma yılı başlangıcında karşı karşıya bulunmaktan duyduğum derin sevinç ve mutluluğu belirtmeliyim.(Alkışlar) Sizi yüksek saygı ile selamlar, bu çalışma yılınızın da ulus ve ülke için parlak başarılarla bezenmesini dilerim.

Sayın milletvekilleri,

Kıvançla görmekteyiz ki, Cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi biçimde yerleşmesini sağlamış bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurttan oturanlar, Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan özgür refah ve mutluluk imkânlarından en iyi bir biçimde yararlanmaktadırlar.

Ulusumuzun layık olduğu yüksek uygarlık ve refah düzeyine ulaşmasının engellenmesinin düşünülmesine yer bırakılmadığım ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle mutluyum. (Bravo sesleri, alkışlar)

Tunceli'nde yapılan uygulamaların sonuçları bu gerçeğin belirlileridir.

Modern hükümetçiliğin en belirgin özelliği, halkı gücüne olduğu kadar şefkatine de içtenlikle inandırabilmesidir. Büyük küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu düşünce biçiminin en geniş ölçüde gelişmesine önem vermek, çok yerinde olur.

Özel idarelerin geçen yılki çalışmaları verimli olmuştur. Ancak özel idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda hayat ucuzluğunu sağlayacak uygun önlemler almalı ve yetkilerini tam kullanmalıdırlar.

Şehircilik işlerinde de teknik ve planlı kurallar içinde çalışmak gereklidir. Bunun için belediyelerimizin hukuka uygun biçimde aydınlatılmasını ve yol gösterecek bir merkezi teknik büro kurulmasını öneririm.

Kendine inkılâbın ve inkılâpçılığın çeşitli ve hayati görevler yüklediği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak milli sorunumuzdur.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu sorun üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutayı sevindirecek durumda gelişmektedir.

Aynı bakanlık, kendine verdiğimiz göçmen işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile yürütmektedir.

Bakanlığın “Sağlam ve güçlü bir nesil, Türkiye’nin özüdür” prensibini, pekiyi kavrayarak çalışmakta olduğunu belirtmek isterim.

Yüce saygıllar,

Bilindiği gibi, biz yurt güvenliğinin içinde kişilerin güvenliğinin de, ona yaraşacak biçimde olmasını göz önünde tutarız.

Bu güvenlik, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının ve Türk yargıçlarının güvencesi altında, en ileri biçimde varlığını sürdürmektedir.

Kanunlarımızda yaptığımız bazı değişiklikler ve kabul buyurduğunuz Suçüstü Kanunu, bu amaca yardım etmiştir.

Adli yapımızın ve kanun dizimizin üzerinde yapılan incelemelerle, Türkiye’nin dinamik, yaşamına, doğru yoldan hiç şaşmadan uygunlukları her zaman sağlanmalıdır.

Bu gerek karşısında, kara ve deniz ticaret kanunlarımızın ekonomik bünyemizdeki gelişmelere daha uygun duruma getirilmesinde zaman geçirilmemesi yerinde olur.

Bir de şu nokta üzerinde durmama izin vermenizi rica edeceğim. Güvenlik ve hak işleriyle ilgili yöntem ve kanunlardan kolaylık, ivedilik, açıklık ve kesinlik temel olmalıdır.

Bu nedenle, vatandaşların icra daireleri ile olan ilişkilerini kolaylaştırmak amacı ile yapılan çalışmalarının bir an önce kanun haline getirilmesini önermeyi uygun bulurum.

Bu belirttiğim ve önerdiğim konuların iyi karşılanacağından eminim. Çünkü her alanda olduğu gibi, adli yöntem ve kanunlar alanında da, Türk Cumhuriyetinin ve onun yüksek, değerli Kamutayının anlayışı, ileri anlayıştır.

Şimdi arkadaşlar, ekonomik yaşamımızı gözden geçireceğim. Hemen bildirmek isterim, ben ekonomik yaşam denince, tarım, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım.

Bu nedenle şunu da hatırlatmalıyım ki, bir ulusa bağımsız gö-

rünüş ve değerini veren siyasi yaşam çarkında, devlet, fikir ve ekonomik yaşam işleyişleri birbirlerine bağlı ve birbirleri ile ilişkilidir, o kadar ki, bu işleyişler birbirine uyacak aynı düzen içinde çalıştırılmazsa, hükümetin çekici gücü harcanmış olur, ondan beklenen tam verim sağlanamaz.

Onun içindir ki, bir ulusun kültür düzeyi üç alanda, devlet, fikir ve ekonomi alanlarındaki çalışma ve başarılı sonuçlarının toplamı ile ölçülür.

Sayın milletvekilleri,

Milli ekonominin temeli tarımdır. İşte bu nedenle tarımda kalkınmaya önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amaca erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Fakat bu önemli isteği uygun bir biçimde amacına ulaştırabilmek için ilk önce ciddi çalışmalara dayalı bir tarım politikası belirlemek ve onun için de, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek uygulayabileceği bir tarım rejimi kurmak gereklidir.

Bu politika ve rejimde, önemle yer alabilecek noktaların başlıcaları şunlar olabilir.

Bir kez, ülkede topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. (Bravo sesleri, alkışlar) Bundan daha önemli olan ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir nedenle ve hiçbir şekilde bölünemez bir nitelik almasıdır. (Alkışlar)

Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğinin, arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim derecesine göre sınırlanması gereklidir.

Küçük büyük bütün çiftçilerin iş araçları artırılmalı, yenileştirilmeli ve bakım önlemleri zaman geçirilmeden alınmalıdır.

Herhalde, en küçük bir çiftçi ailesi, bir çift hayvan sahibi olmalıdır, bunda ideal olan öküz değil, at olmalıdır. Öküz, ancak bazı

şartların henüz sağlanamadığı bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için, genellikle pulluğu pratik ve faydalı bulurum.

Traktörü büyük çiftçilere öneririm. Köyde ve yakın köylerde, ortaklaşa harman makineleri kullanmak köylülerin vazgeçemeyeceği bir gelenek haline getirilmelidir.

Ülkeyi iklim, su ve toprak verimi bakımından tarım bölgelerine ayırmak gerekir. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik tarım merkezleri kurulması gereklidir.

Bu gün devlet yönetiminde bulunan çiftliklerdeki ve bunların yönetimi içindeki diğer tarımsal sanayi kuruluşlarındaki bazı kişiler, tarımsal çalışmaların bütün alanlarında her türlü teknik ve modern deneylerini tamamlamış olarak bulunduğu bölgelerde en faydalı tarım usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadır.

Bu, bakanlık için büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Ancak, gerek var olan gerek bütün ulusal tarım bölgeleri için yeniden kurulacak olan tarım merkezlerinin kesintiye uğramadan tam verimli çalışmalarını; şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin, kendi gelirleriyle kendi varlıklarını yönetmek ve gelişmelerini sağlayabilmek için bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurmalarını öneririm.

Bir de, başta buğday olmak üzere, bütün gıda ihtiyaçlarımızla endüstrimizin dayandığı çeşitli ham maddeleri sağlamak ve dış ticaretimizin temelini oluşturan çeşitli ürünlerimizin ayrı, ayrı her birinin üretimini artırmak, kalitesini yükseltmek, üretim masraflarını azaltmak, hastalık ve zararlı böcekler ile uğraşmak için gereken teknik ve kanuni bütün önlemler zaman geçirilmeden alınmalıdır.

Orman varlığımızın korunması gereğine ayrıca değinmek isterim. Ancak, bunda önemli olan, koruma kuralları ile ülkemizin çeşitli ağaç ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılaması gereken ormanlarımızı dengeli ve teknik bir biçimde işleterek yararlanma konusunu akılcıca uzlaştırmak zorunluluğu vardır.

Buna, Büyük Kamutayın gereken önemi vereceğine şüphe yoktur.

Sayın milletvekilleri,

Dış ticarete izleyeceğimiz ana prensip, ticaret dengemizin aktif karakterini korumaktır. Çünkü Türkiye'de ödeme dengesinin en önemli temelini bu oluşturmaktadır.

Son yılların rakamları ve geçen yılın bu güne kadar gösterdiği durum ve yön, izlediğimiz prensibin elde edilmiş olumlu sonuçlarını göstermektedir.

Kota uygulaması, belirgin anlaşma şartlarımızı kabul etmiş ülkeler için tam olarak kaldırılmıştır. Bu ülkelerden piyasanın kayıtsız şartsız ithalat yapabilmesi sağlanmıştır.

Dış ticaret politikamızın özelliği şudur: İç ve dış durumun gereklerini karşılayarak her zaman bu işlemin dönüşüne uymak.

İç ticarete gelince, bunda, en önde gördüğümüz kural, kurumlaştırma ve belirgin ticaret kuruluşları kurma ve akılcı çalışmadır.

Kesin zorunluluk olmadıkça piyasalara karışılmaz; bununla birlikte hiçbir piyasada da başıboş değildir. Sırası gelmişken Cumhuriyetin tüccar düşüncesini de kısaca belirtiyim.

Tüccar, ulusun emeği ve üretiminin değerlendirilmesi için, eline ve bilgisine güvenilen ve bu güvene yaraşır olması gereken adamdır.(Bravo sesleri, alkışlar)

Bu yönden ihracatla ilgili kanun, denetim konusundaki kanun, teşkilatlandırma ile ilgili hükümler, olumlu sonuçlarını vermektedir.

İhracat mallarımız için hükümetin yakın denetimi altında, satış kuruluşlarının kurulması önemlidir. Bunu göz önünde tutan Ekonomi Bakanlığı geçen yıl içinde, Iğdır'da, Ege ve Trakya bölgelerinde çeşitli konularla ilgili satış kooperatifleri kurmuş ve onları faaliyete geçirmiştir.

Önümüzdeki yıl içinde, başta fındık olmak üzere, diğer belli başlı ürünlerimizi de ilgilendiren birlikler kurulmalıdır.

Sayın arkadaşlar,

Endüstrileşmek, en büyük milli davalarınız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ham maddeleri ülkemizde bulunan büyük küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz. (Alkışlar)

En başta vatan savunması olmak üzere, ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve zengin Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zorunluluktur.

Bu düşünce ile beş yıllık ilk sanayi planından geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikayı da ivedi olarak gerçekleştirerek ve yeni plan için hazırlanmak gerekir.

Endüstrileşme karar ve hareketimize paralel olarak, bu günkü kanunlarımız da, üzerinde düşünülecek ve bazı değişiklikler eklenecek yeni hükümler gerektirmektedir. Bunların başlıcalarını şöyle özetleyebiliriz:

Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devletin olan ticari sınai kurumların mali kontrol şeklinin, bu kurumların yapılarına ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve düşünce biçimine, çalışma düzenine ivedi olarak uydurulması yararlı olur. Bu gibi kurumların bu günkü usullerle çalışabilmelerine ve gelişmelerine imkân yoktur.

Elimizdeki gümrük tarifeleri kanununda da bu günkü politika ve eğilime uygun önlemler almak gereklidir.

Diğer önemli nokta, daha önce de değindiğim gibi, ülkede, özellikle bazı bölgelerde, göze çarpmak derecede önem kazanan hayat pahalılığı konusu ile uğraşmak.

Bunun için bilimsel bir inceleme yaptırılmalı ve belirlenecek nedenleri ile köklü ve planlı şekilde uğraş verilmelidir.

Küçük esnafa ve küçük sanayi sahiplerine, ihtiyaç duydukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir kurum kurulmalı ve kredinin, normal şartlar altında, faiz oranı azaltılmaya çalışılmalıdır.

Türkiye’de devlet madenciliği, milli kalkınma çalışmaları ile yakından ilgili önemli konulardan biridir.

Genel endüstrileşme düşüncemizden başka, maden araştırma ve işletme işini, her şeyden önce, dış kredi imkânlarımızı ve döviz gelirimizi artırabilmek için sürdürmek ve buna özel bir önem vermek zorundayız.

Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarında gelişme göstermesini ve bulunacak madenlerin, rantabilite hesapları yapıldıktan sonra, planlı biçimde hemen işletmeye konulmasını sağlamanız gerekmektedir. Elde bulunan madenlerin en önemlileri için üç yıllık bir plan yapılmalıdır.

Ereğli Şirketini satın aldığımızı ve Ereğli kömür havzasında rasyonel bir üretim planının, günün sorunu olduğunu biliyorsunuz. Bunun tamamlanması çabuklaştırılarak, kömür üretimimiz kısa bir sürede en az bir misli artırılmalıdır.

Diğer yandan Maden Tetkik ve Arama Dairesinin Divriği sahasında bulduğu ve cevher oranı yüksek olan demir madeninin hemen işletilmesine geçilmeli ve Karabük demir - çelik sanayimiz ihtiyaç planı dışındaki bölümünün ihracatına başlanılmalıdır.(Alkışlar)

Liman işlerinde modern ve planlı çalışma ve tarifelerde ucuzluk yapılmasının verimli sonuçları, ticarete dikkati çekmiştir. Bu yolda devam edilmesinde yarar olacaktır.

Ekonomik yapımızdaki gelişme, deniz ulaşım araçları ihtiyacını her gün artırmaktadır. Yeni sipariş edilen gemilerden bir kısmı, önümüzdeki ilkbaharda gelmiş bulunacaktır. Fakat bunlar, bu günden görülmekte olan ihtiyaca cevap verecek sayı ve büyüklükte değildir.

Yeni gemiler inşa ettirmek ve özellikle eski tersaneyi ticaret filomuz için hem tamir, hem yeni inşaat merkezi olarak faaliyete getirmek için gerekli araçları sağlamak zorundayız.(Alkışlar)

Şu günlerde, yüksek Meclise, su ürünleri ve Deniz Bank hakkında bir tasarı gelecektir. Konunun yüksek ilginizi çekeceğinden şüphe etmiyorum.

Arkadaşlar,

En güzel coğrafi konumda ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye, endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci ulus yetiştirmek yeteneğindedir.

Bu yetenekten yararlanmalıyız. Denizciliği Türk'ün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve bunu en kısa zamanda başarmalıyız. (Alkışlar, yaşa sesleri)

Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin, hür, bağımsız, her zaman daha güçlü ve her zaman daha müreffeh bir Türkiye idealinin bel kemiğidir. Türkiye bu kalkınmada; iki büyük güç kaynağına dayanmaktadır.

Toprağımızın iklimi, zenginlikleri ve başlı başına bir varlık olan coğrafi durumu ve bir de, Türk Milletinin, silah kadar, makine de tutmaya yaraşan güçlü eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştiren kahramanlıklar ortaya çıkaran yüksek sosyal benlik duygusu...(Sürekli alkışlar)

Sayın milletvekilleri,

Demiryolları bir ülkeyi uygarlık ve refah ışıkları ile aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak önemle üzerinde durduğum demiryolları inşaat politikamız, amaçlarına ulaşmak için durmadan başarı ile uygulanmaktadır.

Doğu ve güneydoğu Sivas, Diyarbakır gibi büyük yerleşim yerlerine varan hatlar, geçen yıl içinde Sivas - Malatya bağlantısı ile birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat da bu zengin kömür bölgesini İç Anadolu'ya bağlamış bulunuyor.

Sivas'tan sonra, doğuya doğru uzayıp gitmekten olan hatta ilk varış yeri olan Divrik'e ulaşmıştır. Bu kol, önümüzdeki yıl Erzincan'a ulaşmış olacaktır. Diyarbakır'dan doğuya uzanacak hattın da yapımına başlanmıştır.

Doğu demiryollarının satın alınmış olduğunu bilirsiniz. Güneyde Nusaybin'e giden hattan başka, yurt içinde bütün demiryollarının yönetim ve işletmeleri, Cumhuriyet hükümetinin elindedir. (Alkışlar)

Demiryolları yapımlarımızın gelişmesi, İran transit yolunun gelişmesine ve motorize edilmesine de hizmet etmiştir.

İstanbul'dan başlayan Avrupa turist yolunun asfalt olarak yapımı sürdürülmektedir.

Böylece sürdürülen inşaatın, bir plan içinde, ülkenin diğer bölgelerini de içine alması, beklediğimiz milli başarı olacaktır.

Şose ve köprü yapımları gelişmektedir. Demiryolları inşa politikamızın uygulandığı yıllar içinde 78 köprü, geçişe açılmış bulunuyor. 23 köprü de inşa halindedir.

Bu köprüler, her biri başlı başına birer bilim ve sanat eseri olarak yeni nesillere Cumhuriyetin armağan anıtları olacaktır.

Demiryolu hatlarımızı iç bölgelere bağlayacak ve bu hatların bir an önce milli ekonomik kalkınmaya en yüksek hizmeti sağlayacak olan karayolu inşaatını önümüzdeki dönemde yoğunlaştırmak ve bir plan içerisinde genişletmek gerekir.

Her bölgenin ihtiyaçlarına göre, istasyonlarda tamamlayıcı yapıların yapılması ve çeşitli malların gereği gibi gönderilmesini sağlayacak teknik nitelikler içeren vagon sayısını artırmak zorunludur. Bunda da büyük yardımlarınızın esirgenmemesini dilerim.

Su ve imar işlerine özenle devam edilmektedir.

Posta - telgraf - telefon işlerimizde önemli gelişmeler vardır. Bununla birlikte, şehirlerarası telefon görüşmeleri işinin bir an önce tamamlanmasına çalışılmalıdır.

Ankara'da yeni bir radyo istasyonunun yapımına başlanmış olduğunu memnuniyetle bildiririm.

Sivil Hava Yolları İdaresi, devlet kuruluşları arasında, modern bir idare olarak yer almıştır.

Bütün teknik şartlar ve güvenlik önlemleri içinde çalışmakta olan bu yönetimin büyük şehirlerimiz arasında en modern ulaşım

yolu rolünü bir an önce yerine getirmeye başlaması ve uluslararası hatlarla ve kendi araçları ile bağlantı kurması, kısa sürede sağlanmasını beklediğimiz önemli işlerdendir.

Arkadaşlar,

Bütün devlet kuruluşlarının canlılığı, sağlamlığı, işletilmesi yönünden büyük dikkatle üzerinde durulması gereken mali hayatımıza değinmek istiyorum.

Cumhuriyet bütçelerinin beliren ve daima güçlenmesi gereken ortak özellikleri yalnız denk oluşları değil, aynı zamanda, koruyucu, kurucu ve verici işlere her seferinde daha fazla pay ayırmakta olmalarıdır.

Bu politikamızın, milli faaliyet üzerinde derhal yaratmaya başladığı etki ile bütçe tahmin rakamlarımız, yalnız gerçekleşmekle kalmamış, her zaman fazlası ile kapanmaya başlamıştır.

1936 yılı bütçesi, gelir tahminine ve 1935 yılı gelir tahakkuklarına göre, 22 milyon fazla ile kapanmıştı. 1937 bütçesinin de bu güne kadar gösterdiği durum, aynı ümidi fazlası ile gerçekleştirecek niteliktedir.

Bu sonuç, ülke ekonomisinin gelişmesinin, halkın zenginliğe ulaşmakta olduğunu belirttiği gibi, aynı zamanda, halk için çalışan bir hükümetin, halkın yararına olarak aldığı önlemlerin uygun olduğunu da göstermektedir.

Samimi bir bütçeye ve gerçek bir ödeme dengesine dayanan paramızın fiili, değişmez durumunu kesin biçimde koruyacağız.

Her türlü mali yükümlülüklerimizi günü gününe yerine getirerek, Devlet saygınlığını korumak ve mali sermaye ve hisseleri koruma ve destekleme işlemleri konusunda da bütün önlemleri alarak bu hususta dikkatli bulunmak, ilkemiz olacaktır. (Alkışlar)

Devlet gelirlerinin artırılması için yeni vergilerin yürürlüğe konması yerine, düzenli bir programla var olan vergilerin uygulanması ve toplanma usullerinin yeniden düzenlenmesi gereklidir. (Alkışlar)

Son iki yıl içinde hayvan, tuz, şeker, çimento, petrol, benzin, elektrik ve ham madde resim ve vergilerinde yapılan ve her biri % 30 - 50 oranlarında olan bir vergi indirimini gerektiren vergi yükü azaltılması, üretimin özendirilmesi yönünden vatandaş ve ülke için olumlu ve hayırlı sonuçlar vermektedir.

Hayvan vergisi, buhran ve denge vergileri üzerinde de araştırmalar yapılarak bütçe dengesi temelini bozmayacak biçimde bunları giderek azaltma önlemleri düşünülmelidir. (Alkışlar)

Bundan başka, ülkemizde bulunmayan ham maddeler ve üretim maliyeti üzerinde etki yaparak, dış ülkelerin malları ile rekabeti güçleştiren her çeşit vergi ve resimlerin kaldırılması gereklidir. (Alkışlar)

Gerek bu konular üzerinde çalışırken gerek herhangi bir mali karar alırken, ilk göz önünde bulundurmamız gerekli olan konu, milli faaliyet ve milli üretim, yani verginin bizzat ana kaynağı üzerinde yapacağı etkiler olmalıdır.

Maliye memurları da işçileri memurları gibi, halkla sürekli ilişkisi olan kuruluşlardır. Bunların da halk ile ilişkilerinde halk için çalışan bir halk hükümetinin tabii niteliği olan, çok fazla dikkat ve ilgi göstermek ve en fazla güven ve inan vermek ilkelerinin gelişmesine özellikle özen göstermek gereklidir. (Sürekli alkışlar)

Cumhuriyet rejiminde, devlet hazinesinin çıkarının, kanunun hazine yararına koyduğu hakla, kanunun mükelleflere verdiği görevi çok dengeli bir biçimde karşılaştırmak demek olduğunu bir an hatırdan uzak tutmamak önemli bir prensibimizdir. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar)

Tekel konusunda özen gösterilmesi gereken ana konu, bu kurumların mali tekel, ticari kuruluş ve milli değerlendirme kurumu karakterlerinin dikkatle uzlaştırılmasıdır.

Dış ülkelere tütün satışları ve ihracat konusu, daha yakından izlenmeye değer durumdadır.

Gümrüklere gelince, bunda kuruluş çalışma yöntemlerine ve kanuni konular yönünden gerekli düzeltme önlemlerine hız ve-

rilmesi gerekmektedir. Tekel mallarının fiyatları üzerinde yapılan indirim, satışları artırmıştır.

Bu yöntemin her zaman göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır.

Arkadaşlar,

Büyük davamız, en uygar ve en refaha kavuşmuş ülke olarak varlığımızı yükseltmektir. (Alkışlar)

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde köklü bir inkılâp yapmış olan büyük Türk Milletinin dinamik ülküsüdür. Bu ülküyü en kısa bir zamanda başarmak için, düşünce ve eylemi birlikte yürütmek zorundayız.

Bu girişimden başarı, ancak hukuki bir planla ve en verimli bir biçimde çalışmakla gerçekleşebilir. Bu nedenle, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni yapısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, ülke davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, kişi ve kurumları yaratmak, işte bu önemli ilkeleri en kısa sürede sağlamak, Kültür Bakanlığının üzerine aldığı büyük ve ağır görevler arasındadır. (Alkışlar)

Belirttiğim ilkeler, Türk gençliğinin beyninde ve ulusun bilincinde her zaman canlı tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca görevdir.

Bunun için ülkeyi şimdilik üç büyük kültür bölgesine ayırarak, batı bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlanmış olan reform programının daha köklü bir biçimde uygulanmasıyla Cumhuriyete gerçekten modern bir üniversite kazandırmak, merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak gerekir.

Doğu bölgesi için Van gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her aşamadaki okulları ve bunlara ek olarak üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden harekete geçilmelidir. (Alkışlar)

Bu yararlı girişimin, doğu illerimiz gençliğine vereceği verimlilik Cumhuriyet hükümeti için en mutlu bir eser olarak kalacaktır. (Alkışlar)

Önerdiğim bu yeni girişimlerin, eğitmen ve öğretmen ihtiyacını artıracığı şüphesizdir. Fakat bu yön hiçbir zaman işe başlama cesaretini kırmamalıdır. Bakanlığın geçen yıl içinde bu yönde yaptığı deneyler, çok ümit verici niteliktedir.

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok değerli ve önemli birer bilim kurumu niteliğini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir olaydır. (Alkışlar)

Tarih Kurumu, yaptığı kongre, açtığı sergi, yurt içinde yaptığı kazılar ve ortaya çıkardığı eserlerle, şimdiden, bütün bilim dünyasına kültürel görevini yerine getirmeye başlamış bulunuyor. (Alkışlar)

İlk resim galerimizi de bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl Ankara'da kurulan devlet konservatuvarının, müzikte, sahneden kendisinden beklediğimiz teknik elemanları hızla verebilecek duruma getirilmesi için, daha fazla çaba ve özveri yerinde olur.

Her çeşit spor çalışmalarını Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak gerekir. Bu işte, hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da milli heyecan için özen ile yetiştirmesi, önemli sayılmalıdır.

Sevgili arkadaşlarım,

Ordu, Türk Ordusu... İşte bütün ulusun göğsünü güven ve gurur duyguları ile kabartan şanlı ad. (Sürekli alkışlar)

Onu bu yıl için kısa aralıklarla iki kez, büyük küteller halinde yakından gördüm. Trakya ve Ege büyük manevralarında... Disipli-

nini, enerjisini, subaylarının bilgili çabalarını, büyük komutan ve generallerimizin yüksek yönetme ve yönlendirme yeteneklerini gördüm; (Alkışlar) derin övünç duyduğum, takdir ettim.(Alkışlar)

Ordumuz, Türk birliğinin, Türk gücü ve yeteneğinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir simgesidir.

Ordumuz Türk topraklarının ve Türkiye idealini gerçekleştirmek için yapmakta olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız güvencesidir.(Alkışlar)

Uygun bir donatım programımızın hazırlanması, başarı ile ilerliyor. Bunları ülkemizde yapma amacımız gerçekleştirme yolundadır. Harp endüstrisi kuruluşlarını, daha fazla geliştirmek ve genişletmek için alınan önlemler sürdürülmeli ve endüstrileşme çalışmalarımızda ordu ihtiyaçları ayrıca göz önünde tutulmalıdır.(Alkışlar)

Bu yıl içinde denizaltı gemilerini ülkemizde yapmaya başladık. Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, büyük ulusumuzun içten ve bilinçli ilgisi ile şimdiden başarılmış sayılabilir.

Bundan sonrası için bütün uçaklarımızın ve motorlarının ülkemizde yapılması ve harp hava endüstrimizin de bu temele göre geliştirilmesi gerekir.

Hava kuvvetlerinin aldığı önemi göz önünde tutarak, bu çalışmaları planlamak ve bu konuyu layık olduğu önemle ulusun gözleri önünde canlı tutmak gerekir.(Alkışlar)

Büyük milli disiplin okulu olan ordunun, ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en gerekli elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca özen gösterilip, yardım edileceğinden şüphem yoktur.

Büyük Kamutay,

Dış politikamız, geçen yıl içinde de, barış ve uluslararası işbirliği yolunda gelişmiş ve yürüdüğümüz yolun değişmez olduğunu bir kez daha belirtmiştir.

Milletler cemiyetinin geçirmekte olduğu çetin dönemlerde, cumhuriyet hükümeti, bu uluslararası kuruluşa olan bağlılığını, her alanda göstererek barış idealine en uygun yoldan ayrılmamıştır.

Büyük bir milli davamız olan Hatay olayının geçirdiği dönemler tarafınızdan bilinmektedir.

Milletler Cemiyeti yüksek yönetimi altında yapılmakta olan görüşmeler, Hatay halkına yaraşan mutlu ve bağımsız yönetime kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi sağlayacak belgelerin kabul ve imzası ile sonuçlanmıştır. (Alkışlar)

Yeni Hatay rejiminin yürürlüğe girmesine kısa bir süre kaldı.

Bu rejimi, kendileri ile dostça bir düşünce doğrultusunda işbirliği yapmış olduğumuz Fransızların, iyi niyetle ve istenen amaca ulaşmayı sağlayacak biçimde uygulamaya başlayacaklarından şüphe edilmemelidir.

Yarınki Türk - Fransız ilişkilerinin dilediğimiz yolda gelişmesinde Hatay konusunun iyi bir yönde gelişmesi, önemli bir ölçü ve etken olacaktır, düşüncesindeyiz. (Alkışlar)

Balkan politikamız, çok mutlu bir işbirliği yaratmayı sürdürerek kendisine çizilmiş olan barış yolunda her gün daha verimli sonuçlarla ilerlemektedir. (Alkışlar)

Cumhuriyet hükümetinin doğuda uygulamakta bulunduğu dostluk ve yakınlık politikası yeni ve güçlü bir adım attı. Sadabat'ta dostlarımız Afganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dörtlü antlaşma, büyük bir sevinçle kayda değer barış eserlerinden biridir. (Alkışlar)

Bu antlaşmanın çevresinde toplanan devletleri, aynı amacı

sürdüren ve barış içinde gelişmeyi içtenlikle isteyen hükümetler arasındaki işbirliğinin gelecekte de iyi sonuçlar vereceğinden emin bulunmaktayız. (Alkışlar)

Cumhuriyet hükümetinin, komşularıyla ve diğer büyük küçük devletlerle olan ilişkilerinde uyumlu bir düzen ve gelişme göze çarpmaktadır.

Barış yolunda nereden bir çağrı geldiyse, Türkiye onu ilgi ile karşıladı ve yardımlarını esirgemedi. (Alkışlar)

İspanya olayları nedeniyle Akdeniz ve Karadeniz’de alınması gereken önlemlere, Cumhuriyet hükümeti en geniş bir düşünce ile katıldı.

Dünyanın her yanında olduğu gibi, bizi ilgilendiren alanlarda ve bu arada Akdeniz’de barış ve dengenin korunması, bizim yakından ve ilgi ile izlediğimiz bir konudur.

Şunu da memnuniyetle söylemek isterim ki, Doğu Akdeniz ve Karadeniz suları ile Balkanlarda ve Yakın Doğuda, geçen yıl belirttiğim ilişkiler aynen sürdürülmüştür.

Geçen yıldan beri dost ve müttefik devletlerin önemli devlet büyükleriyle bizim devlet adamlarımız arasında karşılıklı ziyaretler olmuş ve bu temaslar dostluklarımızın gelişmesine neden olmuştur. (Alkışlar)

Hükümet bu son yıl içinde, devletlerle olan ticari ilişkilerini, ülkenin ekonomik bünyesine uyacak antlaşma ve sözleşmeler yaparak düzenlemiştir.

Bunlar arasında Fransa, İngiltere, Almanya ve Sovyet Rusya ile imzalanan önemli ticari anlaşmalarını özellikle belirtmek isterim. Hükümetin dış kuruluşlarının, ekonomik kalkınma savaşımızda ilgili daireleri için bilgi ve haber alma ufuklarını genişleten yardımcı birer daire olarak çalışmalarını düzenlemek gereklidir.

Dış politikamızın belirgin özelliğini kısaca anlatmış olmak için diyebilirim ki, tuttuğumuz politik yol ve hedeften ayrılmıyoruz. Son yıllarda uluslararası ilişkilerde sürekli değişiklikler olmasına karşın biz bu karışıklığın ortasında, barışseverlik dolu duygularla karşılıklı dostluklarımıza uygun hareket ediyoruz.

Onların nitelik ve alanlarını genişletmeye uygun düşüncesi ile, uluslararası durum ve görevimizi göz önünde tutarak çalışıyoruz. Bu yolda, özen ile çalışmayı sürdürmenin hükümete önereceğim en doğru karar olduğu düşüncesindeyim.(Alkışlar)

Aziz milletvekilleri,

Dünyaca bilinmektedir ki, bizim devlet yönetimimizdeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, yönetimde ve politikada bizi aydınlatıcı ana çizgilerdir.

Fakat bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gaipden değil, doğrudan doğruya yaşamdan almış bulunuyoruz.(Alkışlar)

Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt; bağrından çıktığımız Türk ulusu ve bir de, uluslar tarihinin bin bir acıklı olay ve sıkıntı ile dolu yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır.

Elimizdeki programın ruhu, bizi sadece bir kısım vatandaşlarla ilgilenmekten engeller, biz bütün Türk ulusuna hizmet ederiz.

Geçen yıl içinde, parti ile hükümet kuruluşunu birleştirmekle vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. (Var ol sesleri)

Bu olayın bizim, devlet yönetiminde kabul ettiğimiz, “Kuvvet birdir ve o ulusundur” gerçeğine uygun olduğu ortadadır.(Alkışlar)

Gücün tek kaynağı olan Türk Milletinin seçkin vekillerini, büyük mutlulukla, eğilerek selamlarım.(Bravo, yaşa sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

Barişsever Olmak

“*Yurtta sulh, cihanda sulh*” anlayışını benimsemiş olan Atatürk, barişâ önem veren bir liderdi. Ona göre tüm dünya ülkelerinin barişâ korunması için itina etmesi gerekmektedir. Atatürk’e göre, Türk Milleti dünya barişâını sağlayabilecek, dünyaya huzur ve güven getirebilecek bir millettir. Yaşamı boyunca milletler arasında barişâın temel olduğu bir ilişki kurmak için çaba harcadı.

Bu çabalarına örnek olarak 1934’te imzalanan Balkan Antantı, 1937’de imzalanan Sadabat Paktı gösterilebilir. Atatürk’ün barişâa verdiği önemin temelinde, insana duyduğu saygı ve sevgi vardı. Romanya Dış İşleri Bakanı ile yaptığı bir konuşmada insana ve insanların barişâ içinde yaşamaları gerektiği konusuna verdiği önemi şöyle belirtmiştir:

İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin mutluluğuna ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin mutluluğuna hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır.

Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki, bu yolda çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin mutluluğuna çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve mutluluğunu temine çalışmak demektir.

Atatürk'e göre savaş ancak zaruri şartlar altında ve savunma amacıyla başvurulması gereken bir yöntemdi ve tüm milletler sorunlarını öncelikli olarak mutlaka barışçıl yollardan çözmeliydi.

Harp, zaruri ve hayati olmalı. Hakiki kanaatim şudur, milleti harbe götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. 'Öldüreceğiz' diyenlere, 'ölmeyeceğiz' diyerek harbe girebiliriz. Lakin milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça harp bir cinayettir.

Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu barışseverlik Türk Milleti'nin özünde olan bir özelliktir. Türk Milleti tarihi boyunca adaleti ve hoşgörüsü ile fethettiği bütün topraklara huzur, güvenlik ve barış götürmüştür.

Türk Milleti iradesi altındaki farklı ırk ve dinden insanlar, her zaman için Türk idaresinden hoşnut ve razı olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu bunun güzel bir örneğidir. Osmanlı sınırları içerisinde bulunan hiçbir bölge sömürge muamelesi görmemiş, yerel halkın razı olmayacağı, barışın zedeleneceği hiçbir uygulamada bulunulmamıştır.

Atatürk ve Kadın Hakları

Büyük Atatürk'ün yarattığı muhteşem inkılâbın tek ve ana gayesi ve uygulamalardaki stratejisinin asıl fikri “Milletimizi batı uygarlığı seviyesinin üzerine çıkarmak” olduğunu biliyoruz. O, bu amaçla giriştiği bir seri operasyonda, gerçekleştirdiği bütün inkılâplarda daima önceliği Türk kadınına verdiği görülür.

Atatürk de bir Türk kadının çocuğu olarak dünyaya gelmiş olmaktan daima övünç duyar. Ama O'nun Türk kadını ile yakından ve el ele, içice işbirliği yapması, çalışması İstiklâl Savaşında olmuştur. Türk kadını için gerçek yargılara bu mücadelenin içinde geniş kapsamı ile ulaşmıştır.

Kadınımızın kültür seviyesini yükseltmeyi, evinin içinde ve dışında sahip olması gereken ve lâyük olduğu bütün haklarını kendisine teslim etmeyi ve onun her yönüyle çağdaşı olduğu başka ülkeler kadınlarının da üzerinde görmeyi arzuladığı bir gerçektir.

Atatürk'ün yaşamı boyunca üzerinde durduğu, incelediği, daima geliştirici değışmeler yaptığı “Kadın Hakları”, yeni ve mil-

letlerarası ifadesiyle “Kadın Hakları ve Statüsü” konusu insanın doğuşundan bu yana üzerinde pek çok durulmuş bir mevzudur.

Mart 1922’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni açılış konuşmasında: Kadınlarımızın aynı öğretim derecelerinden geçerek yetiştirilmelerine önem verilmesinden bahseder.

Atatürk’ün seri halde inkılâplar yaptığı bu dönemde Türk kadın hakları üzerindeki görüşlerini ifade eden ilginç konuşmaları da olmuştur. 1923’de der ki:

“Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi kadınlara karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse bu sosyal toplum felçlidir”.

1923’de İzmir’deki konuşmasında şöyle der: “Şuna inanmak lâzımdır ki, dünya üzerinde gördüğümüz her şey kadının eseridir”.

Kızılay Kadın Kolları

Gazi Mustafa Kemal, İstiklâl Savaşını yönetirken güç aldığı ve yaslandığı Türk kadını ve Türk anasını hiç unutmamış, vefa duygusunu daima belirtmiştir. 21 Mart 1923’de Konya’da Kızılay’ın kadın kollarına şöyle hitap eder:

“Dünyanın hiç bir yerinde, hiç bir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur. Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat membalarını kadınlarımız işletmiştir.

Memleketin varlığının nedenlerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde milletin yaşam yeteneğini tutan hep kadınlarımızdır.

Çift süren, tarlayı eken, ormandan odun, kereste getiren, ürünleri pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağınsıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak soğuk demeyip cephenin mühimma-

tını taşıyan hep onlar, hep o ulvî ve fedakâr, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim.

Kadınlarımızın bu fedakârlığına kadınlarımızın bu kadar hizmetine erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan ehliyetlerine rağmen, düşmanlarımız ve Türk kadının ruhunu bilmeyen sathi nazarlar kadınlarımıza bazı isnatta bulunmaktadır.

Kadınlarımızın hayatı tembelce yaşadıklarını, ilim ile irfan ile münasebetleri bulunmadığını, uygar yaşam ve sosyal yaşam ile alakadar olmadıklarını, kadınlarımızın her şeyden mahrum kaldıklarını, onların Türk erkekleri tarafından, hayattan dünyadan, insanlıktan çalışıp kazanmaktan uzak tutulduğunu söyleyenler vardır.

Fakat gerçek durum böyle midir? Şüphesiz ki, Türk kadını bu surette görmek Türk kadını görmemektir... İşte ilk tashihi edilecek hata ve ilk ilân edilecek hakikat buradadır.

Daha selâmetle, daha dürüst olarak gideceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadını ilmi, ahlakî, içtimâî ve iktisadî hayatta erkeğin iş arkadaşı, muavin ve müzahiri yapmak yoludur”.

Türk Kadınının Eğitimi

Ağustos 1924’de yine şöyle konuşur: “Erkek ve kız çocuklarımızın aynı surette bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması mühimdir”

Atatürk, Türk kadını yetiştirip ev dışı hayata çıkarmaya çalışırken onun en önemli görevinin “analık” olduğunu da unutmaz. Kızlarımızın yetişmesinde din faktörünün engel olamayacağına inanmaktadır.

Der ki: “Düşmanlarımız bizi dinin tesiri altında kalmış olmakla itham ve tevekkuf ve alçalmamızı buna atfediyorlar. Bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir.

Kadın ve erkek ilmi irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla mücehhez olmak mecburiyetindedir. Türk hayat-ı içtimaiyesinde kadınlar ilmen, irfanen ve diğer hususlarda erkeklerden katiiyen geri kalmamışlardır.”

Bu sözler ve görüşler, Türk kadınının toplumsal yaşamını kökünden değiştirerek Türkiye’de kendisine lâyük olan yeri alabilmesi için genel bir direktiftir. Türk kızına böylece bütün okulların, bütün mesleklerin kapıları erkek çocuklarla aynı koşullarda açılmaktadır.

Atatürk, işin fikrî hazırlığını tamamladıktan sonra hemen yasa-laştırma dönemine girer. Türk kız ve erkek çocuklarının bir arada ve çağdaş biçimde eğitimini ve sosyal alandaki pek çok inkılâplara da imkân sağlayan 3 Mart 1924 gün ve 430 sayılı “Tevhid-i Tedrisat” (Öğretimin Birleştirilmesi) kanununu çıkarır.

Diğer taraftan Türk kızlarına da öğretim eşitliğinin sağlanabilmesi için 20 Nisan 1924’de Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun 87. maddesi değiştirilerek “ilköğretim zorunluluğu” getirilir.

Ekim 1925 de şöyle der:

“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk’ü zihniyetiyle, pazuıyla muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmektir.

Milletin menbaı, Sosyal yaşamının esası olan kadın ancak faziletkâr olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada, Fikret merhumun cümlece malûm olan bir sözünü hatırlatırım: “Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer”.

Yine Mayıs 1925 de der ki: “Kadın denilen varlık bizatihi (kendisi) yüksek bir varlıktır. Onun yoksulluğu olamaz. Kadına yoksul demek onun bağrından kopup gelen bütün beşeriyetin yoksulluğu demektir. Eğer beşeriyet bu hâlde ise, kadına yoksul demek reva görülebilir (yakıştırılabilir).”

“Hakikat bu mudur? Eğer kadın dünyada çalışan, muvaffak olan, zengin olan, maddî ve manevî zengin insanlar yetiştirmiş ise ona yoksul sıfatı verilebilir mi? Verenler varsa onlara nankör denilse doğru olmaz mı?

Türkiye anlamınca kadın bütün Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir mevci-diyettir”.

Mecelle ve Türk Medeni Kanunu

Türk ailesi ve ailede kadının hukuku konusu da Atatürk tarafından baştan itibaren ele alınmış bir mevzudur. 1925’de İnebolu’da halkla yaptığı konuşmada “*Ailenin karı ve kocadan kurulduğunu, bu iki üyenin eşit şartlarla yuvalarını yürütmeleri gerektiği*” inancını anlatır.

Atatürk, Türk vatandaşının, Türk ailesinin sosyal hakları ve birbirleriyle ilişkilerinin uygar ülkelerle bir düzeye getirilmesi gerekliğine inanmaktadır. O zamana kadar İslâm esaslarına dayanan ve tek hukuk kaynağımız olan “*Mecelle*”nin yerine geçecek yeni “*Türk Medenî Kanunu*”nu 17 Şubat 1926’da hazırlatır ve TBMM’nde kabul ettirir.

1926’da Türk Medeni Kanunu aile hukukunda kadına tam hak tanımıştır. Türk aileleri bu esasları kolaylıkla benimsemişlerdir. Kadının, aile içinde ve çocukları üzerindeki etkisi hukukî durum ile orantılı olarak kuvvetlenmiş; eş ve ana vasıflarıyla Türk kadını kişiliğini kazanmıştır.

Yeni kanun çok kadınlı evliliği yasaklamak, Türk kadınına evinin tek kadını ve anası olmak, boşanmada eşitlik sağlamaktan başlayan birçok medenî hakları da getirmiş olur.

Türk Kadını ve Askerlik

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınına Türk ordusu saflarında resmen ve üniformalı olarak yer veren ilk generaldir, ilk askerdir. Bu konuda da bir yaratıcıdır.

İstiklâl Savaşındakendisiyle fikir arkadaşlığı yapan, karargâhında vazife alan Halide Edip Adıvar’a askerliğin ilk basamaktaki rütbesini “Onbaşı” lığı tevcih eder. Bu olay da silahlı kuvvetlerimiz için çok

tarihseldir. Türk kadınının askerliği ve ordu bünyesinde hizmeti bir Atatürk direktifi ve ilkesidir.

1930 da İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda, kendi karşısında “kadın, erkek eşitliği” üzerinde görüşme yapılırken kızlarımızın askerlik görevi üzerinde şu sözleri söyler:

*“Bugün için Türk kadınının askerlik yapması söz konusu olmasa bile, bütün kızlarımızın vatan ve milletin yüksek menfaatlerini her suret ve vasıta ile müdafaa ve muhafaza edebilecek kabiliyette yetiştirilmele-
rinin millî terbiyede esas olması, kız çocuklarımızın buna göre bedenî ve fikrî ve hissî terbiyeye tabii tutulması lâzımdır” .*

Bu direktiften sonra kız öğrencilere de o sırada orta ve yüksek öğretimde okutulan “Askerliğe Hazırlık dersleri” mecburî ders olur. Erkek arkadaşları gibi bu derslerin dışında silahlı eğitime ve yaz kamplarına katılırlar. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, savaşan bütün ordularda görülen silahlı kadın kuruluşlarının temel fikri de böylece Atatürk'e aittir.

CHP'nin İlk Kadın Vekilleri

5 Aralık 1934 de Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11. maddeleri değiştirilir. Kabul edilen bu değişiklikle kadınlarımıza milletvekili olmak için seçme ve seçilme hakkı tanınır.

Olay, dünya çapında yankılar yaratır. Birçok ileri ulusun kadını bundan örnek alma çabasına koyulur.

Yenilenen genel seçimlerden sonra 1 Mart 1935 tarihinde ilk kadın milletvekillerimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kendilerine ayrılan yerlerine otururlar.

İlk kez bu görevi alan öncülerin Türk tarihinde özel bir değeri vardır. Onları isimleri ile hatırlamak vazifemizdir:

Mebrure Gönen (Afyon), Şekibe İnsal (Bursa), Huriye Öniş (Diyarbakır), Doktor Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Ferruh Gürgüp (Kayseri), Bediz

Morova (Konya), Mihre Bektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Naiman (Seyhan), Sabiha Gökay (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon).

CHP ve Dünya Kadınlar Kongresi

Mustafa Kemal'in Türk kadını hakkındaki anıları çok gerçekçidir. Kuşkusuz ki, eylemleri de bu görüşlere yaslanmaktadır. Ancak konuya giriş noktası çok dikkat çekicidir. Odaki Türk kadını için yerleşmiş olan en kuvvetli fikrin *"Türk kadınının dünya kamuoyunda yanlış hem de çok yanlış tanıtıldığı"* meselesi olduğu anlaşılıyor.

Eylemlerinin planlanma ve uygulanmasında bu acı gerçeğin verdiği duygu ve görüşlerin büyük etken olduğunu görmekteyiz. O, bu yanlış imajı değiştirme mücadelesiyle beraber, Türk kadınının bilim, ahlâk, sosyal konularda gelişmesi ve ekonomik hayatta hemen erkeğinin yanı sıra eşit koşullarda yer almasını istemektedir. Bunu gerçekleştirecektir.

Bu yüzden Atatürk kadın hakları ve statüsü konusunu sadece millî bir mesele olarak görmemiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra onu süratle milletlerarası alana götüren ilk insan Atatürk'tür. Bugün Dünya aydınlarının birleştiği ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtının yaymağa çalıştığı ileri düzeydeki görüşe daha o zaman sahip bulunmaktadır.

CHP'li kadın milletvekillerinin çabalarıyla Milletlerarası ilişki ve çalışmaların hemen, hemen ilki Türkiye'de yapılmıştır.

Atatürk 22 Nisan 1935'de İstanbul'da Beylerbeyi Sarayında "Milletlerarası Kadın Kongresi"nin toplanması için imkânlar hazırlar, kongreyi himayesine alır.

Dünya çapında ünlü kadınların ve yazarların toplanmasına da vesile olan kongreye gönderdiği telgrafta "Siyasî ve içtimai hakların kadın tarafından kullanılmasının, beşeriyetin saadeti ve saygınlığı bakımından elzem olduğuna eminim" der.

Bu vesile ile Türk kadınlığının, Dünya kadınlarıyla ilişkilerinin alacağı şekli de “Türk kadınının Dünya kadınlığına elini vererek dünya barış ve güveni için çalışacağına emin olabilirsiniz” sözleriyle tayin ve tespit eder.

Bu arada İstanbul’da yapılan “Dünya Kadınlar Kongresi”nde, Dünya basın temsilcilerinin “Türk kadın hakları” konusunda sorularını cevaplandırır. Tanınmış bir Avrupalı kadın yazarı kendisine yönelttiği “Anladığımıza göre Türk kadınının birçok hakları verilmiştir. Bunu görmekten memnunuz. Acaba bu kadın-erkek eşitliğini askerlik konusuna kadar getirecek misiniz?” sorusunu şöyle cevaplar:

“Ben aslında Türk erkeklerinin de savaş yapmalarına taraftar değilim. Yurdumuzun da, cihanın da barış içinde yaşaması, siyasetimizin mihveridir.

Ancak Türkiye’nin savunması söz konusu olursa, kadınlarımızın da erkeklerin yanında yeniden daha bilinçli ve tümüyle yer alacaklarına emin olmalısınız. İstiklâl Savaşımız bunun en yakın misalidir”

(Bu yazı, Burhan Gökse’l’in “Yaşadığımız yüzyılda Türk kadınının yeri” adlı -yayımlanmamış-araştırmasının bazı bölümlerinin özeti olarak hazırlanmıştır.)

Halkevlerinde Masonik Yapılanma

Bu arada Cumhuriyetin kurulmasının ardından Selanik merkezli masonlar CHP kadroları içinde örgütlenmeye başlamışlardı. Atatürk 1935 yılında bu masonik örgütlenmenin farkına vararak locaları kapatma kararı aldı. Ancak yine de masonik felsefe yaşamaya ve dahası dönemin Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlarıyla kitleselleşmeye devam etti.

Halkevlerinin kuruluşunda tüm yetki, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin reisi Dr. Reşit Galip'e verilmişti. Dr. Galip, Halkevlerinin açılışı ile ilgili TBMM'de yapmış olduğu konuşmada İslam dininin Türkiye için yol gösterici olamayacağını iddia etmişti.

Halkevlerinin açılmasında adı geçen bir diğer tanıdık isim, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ydı. Behçet Kemal Çağlar, 1935 Halkevleri adlı kitabının önsözünü Kaya'ya ayırmıştı. Şükrü Kaya, Halkevlerini şöyle anlatıyordu bu önsözde:

“Halkevlerinin kültürel, sosyal ve ekonomik bakımlardan az zamanda yaptıkları tenvir, irşat hizmetlerini anlamak için kitaptaki yazılar ve rakamlar sağlamca şahittir. Halkevleri vatandaşların medeni, bedii irfan ve zevk ihtiyaçlarını tatmin edecek müesseselerdir.

Her yurttaş orada bildiğini öğretir, bilmediğini öğrenir. Her Türk münevver bilgisi istidadından ziyade bu milletin onu yetiştirmek için sarf ettiği emeği borçludur. Hiçbir makam, hiçbir memuriyet, hiçbir eser bu borcu tam ödeyemez.”

1934 yılına gelindiğinde Halkevlerinin sayısı 103'e çıktı. Üye sayısı 55 bini bulan Halkevlerinde bu süre zarfında 2 milyondan fazla kişi “eğitim”den geçirilmişti.

İşte, Halk evlerinde yapılan masonik çalışmalar ve bu arada ufukta görünen 2. Dünya savaşı tehlikesi, Atatürk'ü bir tedbir alma-ya ve mason derneklerini kapatmaya zorlamıştı.

Batı devletleriyle ve uluslararası mason örgütleriyle gereksiz yere sürtüşmenin anlamı yoktu. Bu yüzden dönemin büyük ustası İstanbul Emlak Bankası direktörü Muhittin Osman Omay'dan, mason derneklerini kapatması “lisan-ı münasiple” istendi.

Gerçekten de yapılan açıklamaya uygun olarak, mason locaları kısa süre içinde birer birer kapandı. Böylece yabancıların Türkiye içindeki elleri değilse bile, parmakları kesildi. Ayrıca Mason Derneği'nin malı-mülkü de Halkevlerine devredilerek, faaliyet gösterecek maddi imkânlardan mahrum kılındı.

Ertesi hafta parti genel sekreteri Recep Peker, meclis kürsüsüne çıkıp şu müjdeyi verdi:

- Arkadaşlar!... Bu günden itibaren Türkiye'de masonluk kalmamıştır. Bütün localar kapanmıştır!”

Bu sözler üzerine meclis salonunda bir kıyamettir koptu. Alkışlar, sevinç çığlıkları ve “kahrolsun Yahudi **uşakları!...**” Nidaları tavanları çınlattı.

1935 yılında Atatürk mason localarını yerinde bir kararla kapattığında ise masonlar kendilerine ilginç bir teselli buldular. Ülkedeki en yüksek dereceli masonlardan biri olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, mason localarının kapatılması kararını basına açıklarken Halkevlerinin mason localarının işlevini yerine getirdiğini ve bu yüzden mason localarının kapatılmasında bir sakınca görmediklerini söylüyordu.

İleri ki yıllarda Üstad-ı Azam Kemalettin Apak Türkiye’de Masonluk Tarihi adlı kitabında Kaya’nın bu yaklaşımını şöyle anlatıyor:

“Bu 33 dereceli kardeşin toplantısında Şükrü Kaya birader, masonluğun istihdaf eylediği sosyal ve kültürel faaliyetlerin bir müddetten beri Halk Evleri ve Halk Odaları tarafından yapılmakta bulunduğu göz önünde bulundurularak masonluğun artık faaliyetlerini tatil etmesi lazım geldiğine partice karar verilmiş olduğunu, Hükümetin de bu kararı tatbik mevkiine koymak zorunda olduğunu bildirdi.”

Mason Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Köy Enstitüleri’ni masonik felsefeyi topluma empoze etme aracı olarak kullanmak istiyordu. Yani Şükrü Kaya’ya göre masonluk ile Halkevleri aynı felsefenin temsilcileriydi.

Halkevleri projesi ilerleyen yıllarda geliştirilmiş ve “Köy Enstitüleri” adıyla daha da geniş ve kapsamlı bir program başlatıldı. Mason Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in yönetiminde kurulan Köy Enstitüleri de aynı Halkevleri gibi, masonik felsefeyi topluma aktarma amacına yönelikti. Bu felsefenin içeriği kısa sürede ortaya çıktı.

Localarının kapatılmak istenmesi üzerine Atatürk’ü ikna etmek için Cumhurbaşkanlığı konutuna çıkan Mason heyeti, Atatürk’ün büyük tepkisiyle karşılaşmıştı. Dönemin Van Milletvekili İbrahim Arvasi anılarında bu tarihi gerçeği şu şekilde anlatıyor:

“Masonların Büyük Üstadı Mim Kemal, Reis-i Cumhur’a hitaben: “Efendimiz biz zaten maiyet-i devletindeyiz fakat siz Maşrık-i Azam’ımız olursanız, bir pervane gibi etrafınızda dönüp dolaşırız” demiş.

Reis-i Cumhur da; “peki bir şey soracağım, bana cevap veriniz de sonra... Siz Avrupa’da hangi locaya bağlısınız ve mektebinizin ismi nedir?” diye sormuş.

Mason Üstadı Mim Kemal *“Biz Cenova’ya tabiyiz ve Reisimiz Barca Mişon’dur”* diye cevap verince küplere binen Mustafa Kemal Atatürk, *“Haydi defolun buradan, cehennem olun gidin. Yahudi uşakları! Benim milletim bana kahraman sıfatı verdi.*

Ben sizin gibi bir çift Yahudi'ye uşak mı olacağım? Bu gece sabaha kadar Türkiye'deki bütün locaları kapatmadığınız takdirde, yarın teşkil edeceğim Divan ı Harb-i Örfi'ye hepinizi verir ve astırırım. Haydi defo-lun karşından” diyerek masonları kovdu.

İbrahim Arvasi'nin anlattığına göre; 'Atatürk'ten ağır hakaret işiterek kovulan masonlar, o gece adeta yıldırım hızıyla durumu İzmir, İstanbul ve Adana'daki localara bildirirler.

Sabah olmadan Türkiye'deki bütün locaların kapanma kararlarını aldırıp, ilgili belgeleri daha sabah kahvaltısı sofrasından kalkmayan Atatürk'ün önüne koyup derin bir nefes alırlar.”

Mason Localarının Kapatılışı

10 Ekim 1935'de gazeteler Türk Mason Cemiyeti'nin “Türkiye Cumhuriyeti'ndeki terakkileri nazar-ı itibara alarak” faaliyetlerine ara verdiğini duyuruyordu!... Kendisi de mason olan dâhiliye vekili Şükrü Kaya ise, *“masonların hükümetin programındaki esasları inceleyince, kendi ideallerinin gerçekleşeceğini gördüklerini, bu yüzden kendi kendilerini feshettiklerini”* açıklıyordu!..İşin içyüzü tamamen farklıydı...

Bu olaydan kısa bir süre önce Atatürk Mahmut Esat Bozkurt'u yanına çağırılmış, ona masonlar hakkında bir kitap vererek incelemesini ve meclis kürsüsünden masonlara hücum eden bir konuşma yapmasını istemişti. Mahmut Esat Bey çok iyi bir hatipti. Hazırlanmış ve şöyle bir konuşma yapmıştı:

“Biz atalarımızın mensup olduğu tarikatları kapattık. Masonluk ta kökü dışarıda, bir Yahudi tarikatından başka bir şey değildir. Onu da kapatmamız gerekir.”

Zaman kötüydü... Dünya 1930'ların krizini henüz atlarmaya başlamışken, İtalya ve Almanya'da hırslı diktatörlükler oluşuyordu. Basiret gözü açık olan, tarihten ders almasını bilen ve General Mc Arthur'la yaptığı sohbette; *“yeni bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ve alman hücumunun nereden ve nasıl başlayacağını”* dahi büyük bir isabetle söyleyen Mustafa Kemal Atatürk, böyle bir durumda yabancılara körü körüne bağlı bir cemiyetin, ülkede faaliyet göster-

mesine elbette ki izin vermezdi!.. Atatürk masonluğun ne olduğunu çok iyi biliyordu!

Nitekim Mustafa Kemal;

- Nizip bozgununu fırsat bilen Mustafa Reşit haininin ülke ekonomisini 1838 ticaret anlaşmasıyla nasıl ipotek ettiğini,

- Paris Anlaşması'yla Avrupalı sayılmanın bedeli olarak ilân edilen 1856 ıslahat fermanı'nın nasıl gayrimüslim hegemonyası yarattığını,

- Katil Hüseyin Avni Paşa'nın 1875'de İngiltere'ye gidip, talimat aldıktan sonra Kayserili Ahmet ve Mithat Paşaların desteği ile Abdülaziz'i nasıl şehit ettiğini,

- Rum scaliere namussuzunun Türk ekmeği yiyip, sonra Bizans devleti kurmaya çalıştığını Biliyordu!.. Hem de çok iyi biliyordu! Atatürk masonları iyi tanıyordu! Ayrıca kendisi hariç bütün arkadaşları mason olduğu için, - Selanik'teki Yahudi evlerinde ülke aleyhine süren ihtilal toplantılarını,

- İttihatçıların yabancı oyununa gelip ülkeyi nasıl 1.cihan savaşına soktuklarını,

- Mustafa Suphi olayını,

- Çerkez Ethem'in isyanını,

- İzmir Suikastını,

- Hilafetin kaldırılmasının İngilizlerin işine yarayışını bizzat yaşamıştı.

İş bununla da bitmemişti... Atatürk'ün nasıl çetin bir ceviz olduğunu sezen batılı ülkeler, kendisine de çengel atmış, 1908'de gerçekleştiremediklerini 1925 yılında sağlamak istemişlerdi. İngiltere'deki İskoç büyük locası, Atatürk'e "zahmetsiz yol"dan 33. Derece masonluk ve "rit hâkimliği" unvanı verilmesini kararlaştırmış, bu karar Türkiye Masonları Yüksek Şurası'na dikte edilmişti!.. Şura'nın dileği de, Dr. Fikret ve Mehmet Cemal Uybadın beyler tarafından Atatürk'e iletilmişti. Atatürk'ün cevabı kısa ve kesin olmuştu:

- "böyle bir teklifi duymamış olayım!..."

Atatürk, yeni cumhuriyetin başına gelen her musibetin arkasında yabancıların eli olduğundan, bu elin ucunda da mason parmağı bulunduğundan elbette ki haberdardı. 1924'de Lozan'da Musul'u kaybetmemiz, Kürt isyanları gibi sıkıntılar, hep **Türk** devletinin ne yapacağını mason uşaklarından öğrenen yabancı devletlerin, duruma daha önceden hâkim olmasından kaynaklanmıştı.

Türkiye çok sıkıntılı anlar yaşamıştı. Atatürk biliyordu ki, iyi mason, ancak *"masonluğunu unutan"* masondur!...

Bu olayın amacı ve önemi, kendisi de bir mason olan Yunus Nadi tarafından cumhuriyet gazetesinde 14 Ekim günü şöyle dile getirilmişti:

- *Bu suretle İtalya, Almanya ve Rusya'da olduğu gibi memleketimizde de mason teşkilatı külliyen ilga edilmiş oluyor.... Masonluk şimdiki Halde İngiltere, Fransa, Belçika, Amerika, İsviçre gibi memleketlerde faaliyet halinde dir..."*

- *Bu teşkilatın kaldırılmasını icap ettiren sebep, CHP programında 'kökü dışarıda teşekküllerin memleketimizde yer bulamayacağına dair olan hükümdür."*

Atatürk'ün bu önemli kararı uygularken dünya konjonktürünü göz önünde tuttuğunu, yani bazı ülkelerde yasaklanmasını fırsat bildiğini ve pek çok vatanperver masonun bu karara gönülden uyduğunu belirtmek gerekir...

Ne var ki bazıları, büyük ihtimalle dışarıdan aldıkları direktif ile ve menfaat bağlarının kopmasının yarattığı tepkiyle tıpkı katliamdan kaçan Templar şövalyeleri gibi yeraltına inmişler ve melanetlerini orada sürdürmüşlerdir.

Mustafa Kemal Atatürk, 10.10.1935 tarihinde Ankara'da Çankaya köşkünde Doktor Mim Kemal Öke"ye hitaben, *"Mason cemiyetinin faaliyetini inkılâplarına muarız gördüğüm için kapatılmasını elzem gördüm. Bu dakikadan itibaren bu cemiyeti ölmüş biliniz. Ve bir daha diriltmeğe teşebbüs etmeyiniz"* demişti.

Atatürk İçin Öldürme Kararı Alınıyor

Öte yandan Varnalı Bulgar Yahudi'si 33 dereceli Farmason Avram Benaroyas Türkiye Mason Cemiyeti'nin kapandığını Moskova'da bir toplantı sırasında öğrendi ve daha sonra yayınlanan anılarında olayla ilgili tepkisini şöyle açıkladı;

Türkiye'deki mason cemiyetinin Kemal Atatürk tarafından kapatılarak faaliyetinin durdurulduğunu Moskova'da tarihi bir yerde yoldaşlar arasında yapılan bir toplantıda işittiğim zaman, beynimden okla vurulmuş gibi sersemledim. Heyecandan şaşırmış bir halde, orada-kilere şaşkınlık içinde haykırdım:

"O sarı lider ortadan suret-i katiyetle kaldırılacaktır! Mefkûremize imha edici darbe vuranların akıbeti, feci şartlar altında ölümdür!

Atatürk'ün anı bir dönüşle mason cemiyetini kapatması bizi pek derin bir düşünceye sevk etmişti. İlk anlarda Kemal Atatürk'ü silahlı ortadan kaldırmayı düşündük.

Çünkü o, felsefemizin Türkiye'de yerleşme imkânlarını ortadan kaldırmıştı. Ancak, doktorlarımız Atatürk'ün ölümünün ani oluşunu tehlikeli gördüklerinden, Kremlin'in istediği "esrarengiz ve kendine göre esrar arz edecek ölüm" kararına uyduk.

Mason biraderler cemiyetimiz kapatıldıktan sonra hiçbir şey olmamış gibi O'nun her hareketini alkışladılar. Zamanla O'nun etrafında bir çember vücuda getirdiler ki; Sarı Lider, kendiliğinden bu çemberin içine girip hayatını bize teslim etti.

O zannetti ki; bütün muhalif ve muarızlarını tasfiye ve bertaraf ettiği gibi masonları da tasfiyeye tabi tutmaya muvaffak olacaktır. Fakat asla! Bu sebeple kendisinin de ortadan kaldırılması son derece elzemdi."

Localarını kapattığı için Atatürk'ü "ortadan kaldırma" kararı alan mason-komünist ittifakı silahlı öldürme riskini başarı şansı çok düşük olduğu için tercih etmez. O zaman şu kararı alırlar:

Türkiye'nin ikinci Mason lideri Kimyager Mustafa Hakkı Nalçacı, acilen Kremlin'e davet edildi. Nalçacı Moskova'ya korkarak gitti. Başına bir hal gelmesi halinde Kremlin'in Çankaya'ya siyasi baskı yaparak serbest bırakılmasının sağlanmasını istedi.

Kremlin, Nalçacı'ya garanti verdi, verdiği teminatlarla onu rahatlattı. Kremlin'den aldığı taahhütlerle korkusu geçen Nalçacı, işi ileri götürerek Atatürk'ün öldürülmesinden sonra Nazım Hikmet başkanlığında bir hükümet kurulmasını istediye de, Kremlin "Marşal Çakmak'ın tabancasına hedef olunacağı" itirazı ile Nalçacı'yı frenledi.

Varnalı Bulgar Yahudi'si Farmason Avram Banaroyas ve Türkiye'deki masonları ikinci lideri Mustafa Hakkı Nalçacı Kremlin yetkilileri ile toplantıdayken, yapılan konuşmaları Yunanlı gazeteci Apostolos Graso, ünlü Sovyet despotu Laurenti Beria ile birlikte yan odada ses alma cihazıyla takip ediyorlardı.

Benaroyos 1 Ağustos 1948 tarihli Yunan Halkın Sesi gazetesinde bunları yazarken, Yunanlı Gazeteci Apostolos Graso da Halk Cephesi gazetesinde 15 Eylül 1949 tarihlerinde yazdığı seri yazıda şu görüşleri dile getirdi;

"Filistin Siyonist kolonilerini meydana getirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nu parçaladık. Bundan sonra yapılması elzem olan üç vazife daha vardı. Bunları seri olarak tatbik etmek icap ediyordu ki; Doktor Abrayava ve Fischenger cidden bu işte fedakârca çalıştılar.

1937 yılı ortalarında, ismini açıklayamayacağım bir doktor bazı şöhretlere dayanarak Atatürk'e ilk darbeyi sinir organlarını zaafa düşürmek suretiyle indirdi.

Böylelikle gösterdiği tedavi usulü, Atatürk'ün sinir organlarını felce uğrattı. Atatürk'te zaman, zaman burun kanamaları, baş dönmeleri, istifralar karşısındaki arkadaşı tanımamazlıklar kendini göstermeye başladı.

Bazı Avrupalı tıp dâhileri, siroz mütehassısları, Sarı Lider'in hastalığı ile meşgul olmak istediklerini Türk hariciyesine bildirmişlerse de; Türkiye'deki mukaddes üçgenimiz, meydana getirdikleri muhkem mevki ve salahiyetlerini cemiyetimize muhalif olanlara Sarı Lider'in tedavisinde vazife vermemekle bize pek ala ispat ettiler."

Atatürk'e Siroz Teşhisi Kondu

Hasta olan arkadaşlarına kızan, doktor muayenesini sevmeyen Atatürk, fırsat buldukça çok güvendiği Neşet Ömer Bey (İrdelp)'e kendini muayene ettirmeye ve sağlık durumu hakkında bilgi alma-ya başlamıştı. Ancak ilk muayene sonunda, kalbinde, karaciğerinde, böbreğinde bir şey bulunamamıştı.

Buna rağmen Atatürk'ün renginde ve yüzündeki çizgilerde bariz değişiklikler başlamıştı. İki kez grip olmuş, zatürreeden çekinmeye başlamıştı. Bir gün doktoru, kendisine daha iyi bakmasını öğüt verdi.

Atatürk 1937 yılının ilk aylarından bu yana rahatsızlıkları artmaya başlamıştı. Burnu kanıyor, vücudu kaşınıyor ve kabarıyordu. Yüzü solmuş, sinir dengesi bozulmuştu. Kendini iştahsız ve halsiz hissediyordu.

Varnalı Yahudi Farmason Acram Benaroyas, Atatürk'e ilk darbeyi 1937 yılı ortalarında indirdiklerini söylerken, bundan birkaç ay sonra Aralık 1937'de Yalova'da Atatürk'ü resmen muayene eden Prof. Dr. Nihat Reşat Belger ilk teşhisi *"karaciğer üç parmak kadar büyümüş ve sertleşmiştir"* diyerek koydu.

Ankara'da, kendisini muayene deden Türk doktorları, bir de bir yabancı doktorun görmesini istediler. Atatürk, bir yabancı uzman getirilmesine karşıydı. Hatay işinde yeni bir pürüz çıkmıştı. Hastalığının dışarıda duyulması, işin çözümüne engel olabilirdi. Ama en sonunda Celal Bayar, Dr. Fissinger'i getirmek için kendisini ikna etti.

Fransız uzman, Ankara'ya gelip Atatürk'ü görünce derhal siroz teşhisi koydu. Türk halk dilinde, bu hastalığa tutulanlara 'canavar yutmuş' derler. Arkadaşları Atatürk'ü yiyip bitirten şeyin bu canavar olduğunu şimdi anlıyorlardı.

Atatürk'ün Önceki Sağlığı

Mustafa Kemal, klasik çocukluk hastalıklarının dışında 20 yaşına kadar ciddi bir hastalığa yakalanmamıştı. 20 yaşında geçici bir süre yakalandığı sıtma hastalığının atlatılması yine aynı yılda bel soğukluğu hastalığı takip etti.

O yıllarda yaygın olan bu hastalık O'na ilerideki yıllarda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde üroloji kliniğini kurdu. İdrar yollarındaki bu müzmin hastalığa ilaveten, Anafartalar Savaşı sonlarında, 1916 yılında akciğer iltihabı dolayısıyla ateşi yükselerek yatağa düştü.

Daha gerilere gidildiğinde, genç Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisinde ciddi bir sıtma hastalığı geçirdiği bilinmektedir. Trablusgarb'a giderken at vurmasından İskenderiye'de tedavi gördüğünü Salih Bozok'un anılarından öğreniyoruz

Derne savaşlarında gözünden yaralanmış ve Viyana'da tedavi görmüştü. Büyük Harp sırasında başlayan böbrek rahatsızlığı uzun süreler devam etmişti. Böbrek rahatsızlığı nedeniyle 1918'de Avusturya'da Karlsbad kaplıcalarında tedavi görmüştü. Milli Mücadele esnasında da böbrek sancılarının devam ettiği, Sakarya öncesinde üç kaburga kemiğinin kırıldığı bilinmektedir.

1919 yılında Şişli'deki evinde bir süre kulağından rahatsızlık geçiren Mustafa Kemal, aynı yıl 19 Mayıs'ta çıktığı Samsun'da tekrar nükseden Böbrek ağrılarından dolayı 19 gün Havza Kaplıcalarında kaldı. Samsun'da iken tekrar sıtmaya yakalandı.

Aynı yılın son günlerinde, 27 Aralık'ta böbrek ağrıları tekrar başladı. 1921 yılı Nisan'ında sol yanağından çiban çıktı, daha sonra attan düşerek 3 kaburgası kırıldı. Bu hali ile cepheye gitti. 1923 yılında ise ufak tefek kalp rahatsızlıkları geçirdi. 1927 yılı Mayıs ayında göğüs ağrıları çıktı.

Cumhurbaşkanlığı döneminde, 1924 ve 1927'de kalp rahatsızlıkları geçirmişse de gerekli tedavi sonucunda sağlığına kavuşmuştu. 1936'da da soğuk algınlığı sonucu ateşli bir akciğer rahatsızlığı geçirmişti.

Bu gelişmelere rağmen, yakınları onun gayet sıhhatli olduğu kanısındaydılar. Ancak 1937 başlarından itibaren Atatürk'ün durumunda yukarıda belirtilen rahatsızlıklar kendini göstermeye başlamıştı. Ancak bu belirtiler gerektiği gibi ciddiye alınmamış geçici tedbirlerle yetinilmişti.

Çocuk Ben Hastayım

Atatürk'ü yavaş, yavaş öldürme planı hızla işliyor, Atatürk'ün hastalığının teşhisi ile ilgili farklılıklar Atatürk'ün ölüm raporlarına bile yansiyordu. Atatürk'ün fenni rapora geçen hastalığı “*Alkole bağlı siroz*” olarak tanımlandı.

Oysa aynı rapora imza atan doktorlardan Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, daha sonra “*bunu kati olarak kestirmek mümkün değil*” diyerek sıtma siroz, tanısına yöneliyordu. Yani alkole dayanmayan Siroz.

O günleri Celal Bayar şöyle anlatıyor:

“Balkan Antantının Ankara toplantısı günleri idi. Yugoslav Başbakanı Dr. Stoyadiniçe görüşüyordum. Şükrü Kaya yaklaştı:

“Sağlık Bakanlığı müsteşarı Dr. Asım derhal görüşmek istiyor.”dedi. Mevzuun, Atatürk'ün sağlığı ile ilgili olduğunu hemen anladım. Çünkü meslek ve şahsiyetine güvendiğim Dr. Asım Arar hükümet namına, Ata'nın müdavi tabipleriyle daima temasta idi. Bana endişelerini açıkladı:

“Burnundan kan geldiğini söylediler. Bu hastalığın yeni merhalesidir. Dışardan mütehassıs getirilmesi tavsiyemi tekraren arz ediyorum.” dedi.

Atatürk'ün gerek görmediği tavsiyeyi bu sefer ısrarla rica ve kabul ettirmek kararıyla Çankaya'ya gittim. Beni beklemiyordu. Arzumu sükûnetle dinledikten sonra:

“*Ortada Hatay meselesi var. Hastalığının dışarıda duyulmasını istemem. Neşet Ömer'le konuş. Burada zaten tıp kongresi var. Bizim doktorlar konsültasyon yapsınlar.*” cevabını verdi.

Doktorlar geldiler. Muayeneden sonra alkol ve sigara almaması, mutlak dinlenmesi gibi şart, fakat bir anda hepsinin birden yerine getirilmesi güç tavsiyelerini tekrar ettiler.

Atatürk hekimlerin ortak kararını dinledikten sonra : “*Zannederim haklıdır*lar” dedi.

Ben sağlığının ülke için asıl şart olduğunu ve bu temel mevzuun yanında Hatay üzerinde menfi tesir yapma dâhil, hiçbir ihtimalin düşünülmeceğini ısrarla tekrarladım. Derin teessürümü mümkün

olduğunca saklama gayretime rağmen, benliğime hâkim acının el-bette ki farkında idi. Yavaş bir ses tonu ile:

“Çocuk... Ne yapacaksan yap, ben hastayım” dedi.

Her şeyini, memleketi için hizmet saydığı emeklerine cömertçe feda etmiş Atatürk, ilk defa hastayım diyordu.

Atatürk Zehirlendiğini Anlamıştı

31 Temmuz 1938 günü Viyana'dan gelen Prof. Dr. Eppinger Atatürk'e çiğ yemiş kürü uygulayarak bol bol kavun karpuz yedir-miş, ertesi gün Almanya'dan getirilen Prof. Dr. Bergman'da Atatürk'e rendelenmiş elma yedirtmiştir.

Daha sonra da bu iki doktor bir araya gelerek damar tıkanıklığını düşünerek Atatürk'e damar açıcı ilaç uygulamaya karar vermişlerdir. Aynı gün yapılan konsültasyonda bu Alman ve Paris'ten getirilen Prof. Dr. Fissinger ise yukarıdaki doktorlardan farklı tedavilerin uy-gun görüyordu.

Zehirlendiğini anlamıştı Atatürk, Afet İnan'a yazdığı mektupta aynen şöyle diyordu; “Afet, vaziyetim şudur; bence doktorların yanlış görüş ve hükümleri sebebiyle hastalık durmamış ilerlemiştir.. Hükümet benim reyimi almaya lüzum görmeksizin Fissinger'i getirtti.”

Son bir iki yılda Atatürk'te gerek vücut, gerek kafa bakımından yorgunluk belirtileri görülmüştü. Baş ağrıyor, eskiden olduğundan daha çok üşüyordu. Dışarıdan bakılınca da yaşlandığı belli oluyor-du; cildi soluklaşmış yüzünün çizgileri daha derinleşmiş, saçları dökülmüştü.

Göbek salıvermişti. Hareketleri de savruklaşmıştı. Enerjisi azal-maya başlıyor, uyku ilaçları alarak öğleden sonraya kadar uyuyordu. Uykudan yine yorgun kalkıyor, eskisinden daha erken içmeye otu-ruyor, ama yemeğin sonunda canlılığı yine tükenmiş oluyordu. Az yürüyordu. Dolmabahçe Sarayına bir asansör koydurmuştu. Her zaman, oturmak için bir bahane arıyor, bazen bağdaş kurup yere çö-meliyordu.

Türk Ordusuna Son Mesajı!

Cumhuriyetin on beşinci yıldönümü günü geldi. Önce, 29 Ekim’de bağrından çıktığı orduya bir mesajla seslenir: *“Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk Ordusu... Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini dâhilî ve haricî her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret vazifeni her an yapmaya hazır olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam iman ve itimadımız vardır.”* sözleri ile ordunun bayramını kutlar.

Hasta yatağında, Ankara’ya gidememenin üzüntüsü içinde yatarken, birden deniz tarafından bağırış, çağırışlar duydu. Bu sesler onun çocuklarından, küçük askerlerinden geliyordu. Onlar Atatürk’ün askerleriydi. Ata’ları cumhuriyet kutlamalarına gelemeyse, Atatürk’ün askerleri onun ayağına gitmeye karar vermişlerdi.

Kuleli Askeri Lisesi’nden bir grup öğrenci, vapurla Dolmabahçe Sarayının önünden geçiyorlardı. Hep bir ağızdan, ‘*Atamızı görmek istiyoruz!*’ diye bağırmaya başladılar. Atatürk, seslerini duyunca yanındakilerin kendisini tutmak için uğraşmalarına rağmen, pencereye gitmekte ısrar etti. Bir iskemleye oturttular. Dışarıya, öğrencilere baktı.

Gençler onu görünce, sevinçle haykırmaya başladılar. Bazıları üniformalarıyla suya atlayıp onu daha yakından görmek için saraya doğru yüzdüler. Atatürk’ün gözleri dolmuş, kalp atışları hızlanmıştı. Heyecanı en üst seviyeye çıkmıştı.

O an bıraksalar o da, Dolmabahçe sarayının balkonundan denize atlayacak, gücü yettiği kadar kulaç atacak ve kendine doğru yüzen askerleriyle kucaklaşacaktı. Ancak, selamlamak için kaldırdığı elini bile havada zor tutuyordu.

O gece bütün İstanbul ışıklarla donatıldı. Ertesi gün, Celal Bayar da, Ankara’dan dönerek geçit törenini ve halkın bunu nasıl coşkunlukla izlediğini ayrıntılarıyla anlattı.

Tüm tedavilere rağmen günden güne eriyen Atatürk, 8 Kasım’da ağır bir komaya girer. Saat 19 dolaylarında başlayan koma gittikçe ağırlaşır. bu rahatsızlıkta Atatürk’ün midesi bulanmış ve kusmaya çalışmıştı.

Ertesi gün gece yarısına doğru, kriz en yüksek noktasına varmıştı. Artık son anlarını yaşadığı belli oluyordu. Doktorlardan biri ağlıyor, öteki ikisi ayaklarını ovuyorlardı. Hasan Rıza, Kılıç Ali ve İsmail Hakkı, asker gibi yatağın ayakucunda hazır ol vaziyetinde duruyorlardı.

Hasan Rıza, Kılıç Ali'ye: *Bak,* dedi, *'bir tarih parçası ölüyor.'* Yüzünde hiç renk kalmamıştı. 9 Kasım gecesini rahatsız geçiren Atatürk artık derin bir uykuda gibi yatıyor ve ölümü bekliyordu.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tekrar resmî bildiri yayınlamaya başlar. 9 Kasım 1938'de saat 24'de yayınlanan bildiride *"umumî durumunun tehlikeli bir hal aldığı"* vurgulanır.

10 Kasım 1938 günü saat 8 gibi bir ara gırtlığından *Hı... Hı... Hı... sesleri* çıkarmıştı.

Mustafa Kemal'in Vefatı

Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938 sabahı, saat dokuzu biraz geçte, gözlerini açtı. Bu gözler, bir an için yine her zamanki mavi ışığıyla, kendini bilmeden, çevresindekilere doğru parıldadı, sonra kapandı. Başı yastığın üzerine düştü.

Sevgili Atatürk, kendisini tedavi etmeye çabalayan hekimlerinin gözyaşları arasında, saat 9.05'te hayata veda eder.

Büyük Önder Atatürk ölmüştü.

Atatürk'ün ebediyete intikal edişi CHP Hükümeti Türk Halkına şöyle duyuruluyordu;

Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin resmi tebliğidir:

"Müdavi ve müşavir tabiplerin neşredilen son raporu, Atatürk'ün dünyaya gözlerini kapadığını bildirmektedir.

Bu acı hadise ile Türk vatanı büyük yapıcısını, Türk milleti ulu şefini, insanlık büyük evladını kaybetti. Milletimize, içimiz yanarak, bu tarife sığmayan ziya'dan dolayı en derin taziyelerimizi sunarız.

Kederlerimizin tesellisini ancak ve ancak O'nun büyük eserine bağlılıkta ve aziz vatanımızın hizmetinde ararız. Şurasını da her şeyden evvel beyan etmeliyiz ki, ölmez olan, onun büyük eseri, Cumhuriyet Türkiye'sidir.

Hükümetimiz, içinde bulunduğumuz bu mühim anda, bugüne

kadar olduğu gibi dikkatle vazife başındadır. Müesses olan nizam ve idame hususunu, büyük Türk milletinin hükümetiyle tek vücut olarak teyit ve temin edeceğine şüphe yoktur.

Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 33. maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi derhal yeni reisicumhuru intihap edecektir. Türkiye'nin en büyük makamına, Teşkilat-ı Esasiye Kanununa göre geçecek zatın etrafında hükümetiyle, şanlı ordusuyla ve bütün kuvvetleriyle Türk Milleti sarsılmaz bir varlık olarak toplanacak ve yükselmesine devam edecektir.

Bugün ayrılığına ağıladığımız büyük şefimiz Atatürk, her vakit Türk Milletine güvendi. Eserlerini bu güvenle yaptı. İdamesi esbabını da istikmal ederek güvenle büyük milletimize bıraktı.

Ebedi Türk Milleti onun eserlerini ebediyetle yaşatacaktır. Türk gençliği onun kıymetli vediti olan Türkiye Cumhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir.

Kemal Atatürk, Türk'ün tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır."

Türk Halkı Ağlıyor

İstanbul neye uğradığını anlamamış gibi acı bir sessizliğe gömülmüştü. Çocuklar başlarındaki fiyonkları, kurdeleleri çıkardılar. Sokaklarda kadınlar ağlıyor, Ata'nın siyah tüllere bürünmüş resimleri önünde dua ediyorlardı.

Naşı tahnit edilerek, merasimle Dolmabahçe Sarayındaki muayede salonunun, avizeleri söndürülmüş yaldızlı kubbesi altına konuldu. Abanoz ağacından yapılmış tabutu, Türk bayrağına sarılmıştı.

Tabutu, altı meşale aydınlatıyor, kara, deniz, hava kuvvetlerinden dört subay, yalınkılıç, katafalkın çevresinde nöbet tutuyorlardı. Üç gün, üç gece böyle kaldı. Bu süre içinde, yüz binlerce İstanbullu, bitip tükenmez bir insan seli halinde, önünde sessizce, saygı ile eğilerek geçiyor, yavaş sesle, 'Atam, Atam,' diyerek ölmüş Ataları için dualar mırıldanıyorlardı.

Aziz naaşı, 19 Kasım 1938'e kadar Dolmabahçe Sarayı'nda katafalkta kaldı. İstanbul halkı, Son gece, sabaha kadar sokaklarda

kaldılar. Uzun cenaze alayını görebilmek için kaldırımları doldurmuş, ağaç dallarına çıkmış, camilerin kubbelerine, minarelerine tırmanmışlardı. Atatürk için son vazifeler yerine getirilirken, dini şart ve örfler itina ve hassasiyetle yerine getirilmiştir.

Cenaze namazının bir camide kılınıp kılınmama yolunda dinen ne gerektiği konusunda, Makbule Atadan Hanımefendi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a danıştı, İlahiyat Fakültesi kelim ilmi ve İslam Felsefesi ordinaryüs Profesörlerinden Mehmet Şerafettin Yaltkaya'nın fikri alındı.

Din âlimi, cenaze namazlarının muhakkak camilerde kılınması yolunda kesin bir kayıt olmadığını bildirmiş ve daha çok makam, kıdem ve salahiyeti olarak, bir de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşlerinin alınmasını tavsiye etmiştir.

Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Rıfat Börekçi'nin fikri sorulmuştur. Milli Mücadelenin meşruiyetine dair Anadolu Uleması fetvasına, ilk imza koyan din adamı, "O'nun cenaze namazı, tertemiz hale getirdiği bütün vatanda, bu farızanın yerine getirilebildiği her yerde kılınabilir" fetvasını vermiştir.

Atatürk'ün cenaze namazını, Diyanet İşleri Başkanlığı yapan, Ord. Prof. Mehmet Şerafettin Yaltkaya kaldırmıştır.

Atatürk'ün Ölümünün Yankıları

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, Türk milletini sonsuz elemelere gark ederken, bütün dünyada derin yankılar uyandırdı. Çünkü Atatürk, adeta inanılmaz ölçüde olumsuz koşullar içinde, dünyanın en güçlü devletlerine karşı bağımsızlık bayrağını açmış ve emperyalist güçleri dize getirmiş, ülkesini tam bağımsızlığa kavuşturan millî bir kahramandı.

Bu niteliği ile o, esaret altındaki Asya ve Afrika ülkeleri için, bir yol gösterici, bir ümit ışığı haline gelmişti.

Diğer taraftan o, istilâdan kurtardığı ülkesinin bir daha aynı duruma düşmemesi, canı ve kanı pahasına elde ettiği bağımsızlığını sonsuza kadar koruyabilmesi için "Batıya rağmen, Batılaşma", bir başka deyimle çağdaşlaşma yolunu açmış ve Türkiye'yi on beş yıl

içinde, her bakımdan tanınmayacak kadar değiştirmiş, çağdaş bir devlet haline getirmişti.

Ayrıca barış ve istikrara dayalı gerçekçi bir dış politika ile Türkiye’yi düşmanı olmayan bir ülke konumunda bırakmıştı. Eseriyle milli bir kahraman, modern bir devlet kurucusu, ileri görüşlü bir reformatör ve “Yurtta barış, dünyada barış” politikasının güvenilir bir uygulayıcısı olarak dünyanın saygısını kazanmıştı. Dolayısıyla Atatürk’ün elim kaybı dünyanın her tarafından sesler getirmiştir.

Yabancı devletler Türkiye’nin acısını, resmi kanallardan mesajları ve onun cenaze törenine gönderdikleri şahsiyetler ve askeri birliklerle paylaştılar. Ama esas yankılar Medya sivil toplum örgütleri ve kişisel mesajlarla kendini gösterdi.

Gazete ve dergiler Türkiye’nin millî bağımsızlık ve çağdaşlaşma önderinin özelliklerini haber, yorum röportaj ve resimlerle okuyucularına tanıttılar.

Fransa’da Paris gazetelerinde 22 Haber, 25 makale ve 26 resim yayınlandı. Gazeteler, genellikle Atatürk’ün ülkesine olan hizmetlerine anlatmakta, özellikle Onun Türkiye’yi kapitülasyonlardan, Batı emperyalizminden ve ortaçağ kurumlarından kurtarıp çağdaş laik bir devlet kurmasını vurgulamaktaydılar. Bu amaçla Türkiye’de hizmet etmiş olan Fransız diplomat ve gazetecileriyle röportajlar yapmışlardı. Bunlardan Kont Sforza ile yapılanı ilgi çekiciydi. Çünkü Sforza, mütareke döneminde İstanbul’da İtalya Yüksek Komiseri olarak bulunmuştu ve Atatürk’ü oldukça yakından tanıyordu. Daha o zamandan Atatürk’ün başarı kazanacağını öngörmüştü.

Röportajda Onun amacının Batıyı taklit etmek değil, Batıya karşı kendisini savunmak olduğunu, isabetli olarak değerlendirmiştir.

Gazete yayınları taşrada da devam etmiştir. Büyük elçilikte açılan defteri, Fransa’nın ileri gelen devlet adamları, kordiplomatik ve yüzlerce kişi imzalamışlardı. Paris’teki elçilikler bayraklarını yarıya indirmişlerdi. Bu başsağlığı dileklerinin en ilgi çekenleri Fransız kolonilerinden gelenlerinkilerdi.

Cezayir’den, Tunus’tan hatta Madagaskar’dan gelen mesajlar “*En muzaffer evladını kaybeden kardeş milletin acısını*” paylaşmak-

taydılar. Suriye Gazeteleri de Gazi'yi Doğu'nun en büyük siması olduğunu belirtiyor onun cesaret ve enerjisini övmektedirler. Suriye Başbakanı Paris'te Büyükelçiliği ziyaretle milli mateme candan katıldıklarını beyan etti.

İngiltere'de ise, Kral ve hükümet dostluğuna büyük önem verdikleri Türk milletin uğradığı onarılmaz kaybı dolayısıyla en samimi başsağlığı dileklerini Ankara'ya ulaştırdılar. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı da *"kederimize bütün kalpleriyle iştirak ettiklerini"* Atatürk'ün ölümüyle *"Türkiye'nin büyük bir şef, cihanın harikulâde beynelmilel bir sima, İngiltere'nin büyük bir dost kaybettiğini"* vurguladı.

Ölüm haberi üzerine, Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği, taziye telgraflarıyla dolup taşı. İlk telgraf emekli General Harrington'dan gelmişti. Mütareke döneminde İşgal kuvvetlerine başkomutan olan General, İngiliz devlet adamlarının aksine soğukkanlı davranışıyla barışa katkıda bulunmuştu. Kendisine büyük sevgi beslediği Büyük Lider ve Devlet Adamı Atatürk'ün kaybı dolayısıyla en içten sempa-tilerini bildiriyordu.

Büyükelçiliğe gelen mesajlar arasında çeşitli şirketlerin, bankacıların, İngiltere'deki Musevî cemaatinin, Londra'daki misyon şeflerinin, İngiliz halkının, üniversite öğretim üyelerinin, Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye karşı savaşmış olan İngiliz ve Avusturyalı askerlerin taziye dilekleri gibi, her kesimden pek çok mesaj gelmişti. Mesaj sahipleri Atatürk'e olan saygı ve hayranlıklarını dile getiriyorlar ve Türkiye'nin derin acısını paylaştıklarını ifade ediyorlardı.

İngiliz Dominyonları da, Avustralya, İrlanda, Kanada, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği de Türk Hükümetine başsağlığı dileklerini ulaştırdılar. İngiltere, büyük ölünün cenaze töreninde, Çanakkale'de Anzak kolordusu komutanı olan ve savaşta bir bacağı yitiren Mareşal Birdwood ile bir askerî birlik tarafından temsil edilecekti.

Atatürk'ün ölümü İngiliz basınında da geniş yankılara yol açtı. Sayısı yüzlere varan makalelerde onun hayat hikâyesini vermekle ve onun ulusuna verdiği hizmetleri saymaktaydılar.

Bunlar arasında özellikle “*Ankara Aslanı*”nın karakter yapısı, asker, organizatör ve yönetici olarak askerî ve siyasî başarıları milîyetçiliği, vatanını zor şartlar altından bağımsızlığa kavuşturması, millet adı olmayan çürümüş bir devletten, güçlü kendine güvenen bir devlet yaratması, inanılmaz reformları ile hanedan ve halifeliği kaldırması, şeriat kanunları yerine laik kanunların konulması, kadınların kafesten kurtarılıp toplum hayatına kazandırılması, bin yıllık alfabeyi değiştirerek kolay öğretilen Latin alfabesini getirmesi, özetle yaptığı inkılâplarla Türkiye’yi tanınmayacak kadar değiştirmesi laik, çağdaş bir yönetim oluşturması, bölgede bir barış ve istikrar yaratması vurgulanıyordu.

Gazeteler “*Hiç kimsenin onun kadar büyük saygı ve derin hayranlık yaratmadığını, Atatürk’ün ölümüyle İngiltere’nin candan bir dost kaybettiğini*” yazmaktaydılar.

Atatürk’ün ölüm haberi İngiliz imparatorluğunun her tarafında yankılanmıştır. Sadece Malta adasında yayımlanan makale ve haberlerin toplamı 43’e ulaşmıştı. Kıbrıs’ta Türk ve Rum gazeteler duydukları derin üzüntüyü dile getirmişler, konsolosluklar bayraklarını yarıya indirmişlerdi. Seylan adasında Yeni Zelanda da saygı dolu yazılar kaleme alınmıştı.

İngiliz İmparatorluğu içinde Ulu Önderin ölümünden en fazla üzüntü duyan Hindistan yarımadasında yaşayanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bugünkü Pakistan, Bangladeş ve Hindistan’ı kapsayan bu bölgede yaşayan halk, onu “*Bağımsız Türkiye’nin yaratıcısı, Asya’nın kahraman Milliyetçilik Havarisi*” olarak benimsemişlerdi.

O yaptıkları ile yalnız Türkiye’ye değil, fakat bütün Asya halklarına da büyük hizmetlerde bulunmuş, ülkesinde yaptığı reformlarla Asyalılara da ilerleme ve bağımsızlık yolunu göstermişti.

Atatürk’ün ölüm haberiyle Hint halkı adeta şok geçirmişti. Hint halkı yas tutmuştur. Ücra kasabalarda bile, çalışmalar tatil edilmiş, 18 Kasım günü bütün Hindistan’da “*Kemal günü*” olarak anılmıştır. “*Milliyetçiliğin babası*”, “*çağın en büyük kahramanı*”, “*Asya’nın kurtarıcısı*”, “*bütün Doğu’nun iftihar kaynağı*” ve “*milliyetçiliğin gerçek ruhu*” için samimi gözyaşları akıtılmıştır.

Millî bağımsızlık ve çağdaşlaşma Önderinin kaybı komşu ülkelerde de yankılar uyandırdı. Yunan resmî makamları ve basın Türkiye'nin acısını paylaşmıştır. Gazeteler ortak bir dille, Atatürk'ün kaybını Türkiye için olduğu gibi, dünya içinde bir talihsizlik olduğunu vurgulamışlardır.

Bulgar basını, Romen basını Macar basını onun eserini, kişiliğini yücelten makaleler yayınlamışlardır. Komşu İran'da ise bir ay resmi matem ilân edilmiştir. Afganistan, Lübnan içten üzüntülerini dile getirmişlerdir.

Özet olarak verilen bu bilgilerden anlaşıldığı gibi, Atatürk'ün ölümü Türkiye içinde bir dönüm noktası görüldüğü gibi, dünya içinde büyük bir olay olarak algılanmış, insanlığın bir kaybı olarak değerlendirilmiştir.

Özellikle esaret altındaki Afrika ve Asya toplumları, Onun ölümünü, kendilerinden bir kahramanın kaybı olarak görmüşlerdir. Atatürk'ün ölümü dünyada özellikle Asya ve Afrika'da yaşattığı yankılar, onun evrensel etkisinin en belirgin göstergesi olmuştur.

Mal varlığını CHP'ye Bıraktı

Atatürk hastalığının ilerleyen günlerinde, olası bir ameliyatın tehlikeli olduğunu anladığı için, vasiyetini yazdırmak üzere sekreteri Hasan Rıza'yı çağırttı.

Yüksek pencerelerden Boğazın Anadolu kıyısına doğru bakarak, ona nesi varsa bir listesini çıkarmasını söyledi. Daktiloda bir vasiyetname taslağı hazırlandı. Atatürk bunu, kendi el yazısıyla, ayrıntılar ve cümleler üzerinde ufak tefek değişiklikler yaparak kopya etti.

6 Ekim 1938 'de Bir noter çağırdılar. Boğaza bakan pencerenin önüne oturdular. Kahvelerini içerlerken, noterlerin görevlerini düzenleyen yeni kanunu tartıştılar.

Sonra Atatürk vasiyetnamesini uzattı. 5 Eylül 1938 günü yazılmış ve imzalanmış olan bu vasiyetnamenin koşullarına göre Çankaya ve içindekiler de dâhil olmak üzere, bütün taşınmaz mallarını Cumhuriyet Halk Partisine bırakıyordu, bunları şimdiye kadar olduğu gibi İş Bankası yönetecekti.

Gelirleri, belirtilen şekilde kız kardeşi Makbule ile beş manevi kızına ödenecekti. Sabiha Gökçen'e ayrıca, bir ev alabilmesine yetecek kadar para bırakmıştı. Bayan Makbule Atadan, ömrünün sonuna ka-

dar Çankaya'daki evinde kalabilecekti. İsmet İnönü'nün oğullarının yüksek öğrenimleri için belli bir para ayrılacaktı gelirin arta kalanı, Türk Dil kurumu ile Tarih Kurumu arsında paylaşılacaktı.

Hasan Rıza Soyak daha sonra kaleme aldığı anılarında o anları şöyle anlatıyor; Noter İsmail Kunter Bey, Prof. Neşet Ömer Bey ve ben, yatak odasının altındaki bir odada huzuruna girebilme emrini bekliyorduk. Bu daveti alınca hep beraber üst kata çıktık ve yatak odalarına girdik.

Vaziyeti şöyleydi; yataktan çıkmış, ipek bir pijama ve yine kırmızı ipek bir ropdöşambr giymiş, boynuna koyu vişne renginde ipek bir eşarp bağlamıştı. Denize bakan pencerelerin önüne koydurduğu bir şezlongun üzerine oturmuş sigara içiyordu. Bizi görünce hafifçe kımıldandı: “*Buyurunuz..*” dedi.

Tam karşısına koydurduğu sandalyelerde üçümüze de yer gösterdi. Hatırimda kaldığına göre Noter İsmail Kunter Bey ile yeni çıkmış olan Noter Kanunu ve İstanbul'daki noterler üzerine görüştü. Getirilen kahvelerin içilmesini bekledi. Sonra önündeki sigara masasının koyduğu kapalı zarfı aldı:

“*Bu benim vasiyetnamemdir. İcap ettiği zaman muamelesini yaparsınız...*” diyerek zarfı notere verdi.

Vasiyetnamesi'nin Tam Metni

Malik olduğum bütün nutuk ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi *Cumhuriyet Halk Partisi*'ne terk ve vasiyet ediyorum:

1. Nukut ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2. Her seneki gibi nemadan, nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüz lira verilecektir.

3. Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek, ayrıca para verilecektir.
4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.
5. İsmet İnönü'nün Çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.
6. Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

Saklanan Vasiyeti

Öte yandan yukarıdaki herkesçe bilinen vasiyetinden ayrı Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk Kamuoyunda bilinmeyen bir başka vasiyeti daha vardır. Aşağıda sizlerle paylaştığımız bu saklanan vasiyette Atatürk kanuni mirasçısı kız kardeşi Makbule Atadan olmasına rağmen tüm mal varlığını CHP Hükümeti kontrolünde olmak kaydıyla TBMM onayı ile yüce Türk Milletine bağışlamıştır. İşte o saklanan vasiyet.

Çiftliklerini Hazineye Bağışladığına İlişkin Tezkere

(11 Haziran 1937)

T. C Reisliği - 4/545

Başbakanlığa,

Bilindiği gibi, tarım ve tarım ekonomisi alanında teknik ve uygulamaya dayalı denemeler yapmak amacıyla çeşitli zamanlarda, ülkenin çeşitli yerlerinde birçok çiftlikler oluşturmıştım.

13 yıl süren, zor çalışmalar sırasında işlerini, bulundukları coğrafyanın yetiştirdiği her türlü üründen ayrı, her türlü tarım zanaatlarına da yayan bu kurumlar, ilk yıllardan başlayarak bütün gelirlerini, gelişmelerine harcayarak büyük, küçük birçok fabrika ve üretim yerleri kurmuşlar, bütün tarım makine ve aletlerini yerinde ve faydalı bir şekilde kullanarak bunların hepsini onarmışlar ve önemli bir kısmını da yeniden üretebilecek kuruluşlar oluşturmışlardır.

Yerli ve yabancı birçok hayvan türleri üzerinde çift ve ürün bakımından yaptıkları incelemeler sonucunda, bunların çevreye en elverişli ve verimli olanlarını belirleyip, kooperatif oluşturarak ya da aynı özellikte başka şekillerde, yakın köylerle beraber yararlı biçimde çalışmalar, bir yandan da iç ve dış piyasalarla sürekli ve sıkı ilişkilerde bulunarak çalışmalarını ve üretimlerini bunların isteklerine uydurmuşlar ve bugün her bakımdan verimli, olgun ve çok değerli birer varlık hâline gelmişlerdir.

Çiftlikleri, yerine göre arazileri iyileştirmesi ve düzenlemesi, bölgelerini güzelleştirmek, halka gezecek, eğlenecek ve dinlenecek sağlıklı yerler, hilesiz ve nefis gıdalar sağlamak, bazı yerlerde vurgunculuk ve karaborsaya karşı fiili ve başarılı mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de belirtmeye değerdir.

Varlıklarının dayanıklılığını ve başarılarının temelini oluşturan geniş çalışma ve ticari kurallar içinde yönetildikleri ve ülkenin diğer bölgelerinde de benzerleri kurulduğunda, deneyimlerini olumlu iş alanlarından alan bu kurumların tarım yöntemlerini iyileştirmek, üretimi arttırmak ve köyleri kalkındırmak için devletçe alınan ve alınacak olan önlemlerini iyi biçimde seçilmesine ve gelişmelerine çok uygun birer etken ve dayanak olacaklarına inanıyorum ve bu inançla da kullanma yetkisine sahip olduğum bu çiftlikleri bütün kuruluşları, hayvanları ve demirbaşlarıyla beraber hazineye armağan ediyorum.

Çiftliklerin arazisi ile kuruluş ve demirbaşlarını özet olarak gösteren bir liste ilişiktir.

Gerekli yasal işlemlerinin yapılmasını dilerim.

11.6.1937- K. Atatürk

Mal Varlığı Listesi

Orman Çiftliği

Ankara'da Orman, Yağmur Baba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar Çiftliklerinden oluşan Orman Çiftliği, Yalova, Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da Portakal Bahçesi ile Karabasamak Çiftliği, Tarsus'ta Pıloğlu Çiftliği.

Bunlarda var olan arazi:

- a) 582 dönüm çeşitli meyve bahçeleri
 - b) 700 dönüm fidanlık, buralarda meyveli, meyvesiz çeşitli, yaşlarda ve türlerde 650.000 fidan vardır.
 - c) 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı ' burada 560.000 kök bağ çubuğu vardır'
 - d) 220 dönüm bağ. 'burada 88.000 adet bağ omcası vardır.'
 - e) 370 dönüm çeşitli sebzelerin yetiştirilmesine uygun bahçe
 - f) 220 dönüm 6.600 ağaçlı zeytinlik
 - g) 27 dönüm 1.654 ağaçlı portakallık
 - h) 15 dönüm kuşkonmazlık
 - i) 100 dönüm park ve bahçe
 - j) 2.650 dönüm çayır ve yoncalık
 - k) 1.450 dönüm yeni kurulmuş orman
 - l) 148.000 dönüm tarım yapılabilir arazi ve meralar
- Toplam: 154.729 dönüm arazi

Bina ve kuruluşlar:

- a) 45 adet büyük ve küçük yönetim binası ve oturulan yerler, bütün eşyaları ve demirbaşlarıyla beraber
 - b) 7 tane 15.000 baş koyunluk ağıl
 - c) 6 tane Aydos ve Toros yaylarında kurulan mandıralar
 - d) 8 tane at ve sığırlara ayrılmış ahır
 - e) 7 tane genel ambar
 - f) 4 tane samanlık ve otluk
 - g) 6 tane hangar ve sundurma
 - h) 4 tane lokanta, gazino, eğlence yerleri ve lunapark
 - i) 2 tane çeşitli üretim yapan fırın
 - j) 2 tane çiçek ve süs bitkisi yetiştirmeye özgü sera
- Toplam: 51 bina

Fabrika ve üretim yerleri:

- a) Bira Fabrikası: Senede 7.000 hekto litre çeşitli bira yapacak yetenekte, bütün parçaları ve eklentileriyle ve bütün işletme gereçleri ve kullanılan değerlerle birlikte
- b) Malt Fabrikası: Senede 7.000 hekto litre biraya yeterli gelebilecek oranda malt üretimine yetenekli, bütün parçaları, eklentileri ve işletme gereçleri ile birlikte
- c) Soda ve Gazoz Fabrikası: Günde 3.000 şişe soda ve Gazoz üretebilme kapasitesinde, bütün parçaları, eklentileri ve kullanılan değerleriyle birlikte
- d) Buz Fabrikası: Günde 4 ton buz yapabilecek kapasitede, bütün parçaları ve eklentileri ve işletme gereçleriyle birlikte
- e) Deri Fabrikası: Yılda 14.000 çeşitli deri ve üretimine uygun, bütün bölümleri ve kullanılan değerleriyle birlikte,

- f) Tarım Aletleri ve Demir fabrikası
- g) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da olmak üzere 2 modern süt fabrikası: her ikisi de günde ayrı ayrı 15.000 litre süt ve 1.000 kilo tereyağı işleme yeteneğindedir. Bunlar da bütün ve parça, eklenti ve işletme gereçleri ve kullanılan değerleriyle birlikte
- h) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da 2 geniş yoğurt işletmesi
- i) Şarap İşletmesi: Yılda 80.000 litre şarap üretimine uygun, bütün parça, eklenti ve kullanılan değerleriyle
- j) İki taşlı, elektrikle işler bir değirmen, bütün parça, eklenti ve kullanılan değerleriyle birlikte
- k) İstanbul'da bulunan bir Çelik Fabrikası'nın % 40 hissesi
- l) Biri Orman Çiftliği'nin, biri Tekir Çiftliği'nin olmak üzere her biri 15.000'er kilo kaşar, 1.000 teneke beyaz peynir, 600 teneke tuzlu yağ yapmaya uygun 2 işletme, bütün işletme gereçleriyle birlikte.

Genel Kuruluşlar:

- a) Ankara ve Yalova'da Kurulu iki tavuk çiftliği
- b) Yalova'daki çiftliklerde 2 özel iskele ve liman işletmesi
- c) Ankara'da 3 ve İstanbul'da 2 olmak üzere toplam 5 adet satış mağazasının bütün araç ve demirbaşları
- d) Orman Çiftliğinde: Özel sulama şebekesi, kanalizasyon, telefon şebekesi, elektrik şebekesi, küçük beton köprüler, özel yollar, içme suyu dağıtım şubesi
- e) Yalova Çiftliklerinde: Özel su şebekesi, telefon şebekesi, elektrik şebekesi, küçük beton köprüler ve yollar
- f) Silifke Tekir Çiftliğinde: Özel sulama şebekesi, beton köprüler

g) Orman Çiftliği'nde Kurulu çiftlik müzesi ve ufak ölçekte hayvanat bahçesi, bunları işletme gereçleri ve bütün demirbaşları

Canlı Genel Demirbaşlar:

a) 13.100 baş koyun ' Kıvırcık, Merinos, Karagül, Karaman türleri ile bunların melezleri'

b) 443 baş sığır 'Sümental, Hollanda, Kırım, Jersey, Görensey, Halep, yerli ırklar ile bunların melezleri, yeni üretilen Orman ve Tekir cinsleri.

c) 69 baş İngiliz, Arap, Mac.ar, yerli ve bunların melezleri, koşum ve binek atları. 58 çoban eşiği

d) 2.450 baş tavuk ' Legorn, Rodayland ve yerli ırklar'

Cansız Genel Demirbaş:

a) 16 tane traktör, 13 harman ve biçerdöver makinesi ve bütün tarım işlerini gören tarım ve araç ve gereçlerinin bütünü

b) 35 tonluk bir tane deniz motoru ' Yalova Çiftliği'nde'

c) 5 tane çiftliklerin taşıma işlerinde çalıştırılan kamyon ve kamyonet

d) 2 tane çiftliklerin genel hizmetlerinde çalıştırılan binek otomobili

e) 19 tane çiftliklerin genel hizmetlerinde çalıştırılan binek ve yük arabası.

Türk Milleti'ne Canımı Vereceğim

Çiftliklerini Hazineye Bağışlaması Üzerine

(13 Haziran 1937)

Başbakan İsmet İnönü'ye,

Hatırlarsınız, Türk köylüsünün Türk'ün efendisi olduğunu söylediğim zamanı. Ben o efendinin istek ve iradesi altında yıllardan beri çalışmış olan hizmetkâryım. Şimdi beni çok heyecanlandıran olay, Türk köylüsüne önemsiz de olsa küçük bir görev yapmış olduğumdur.

Milletin yüksek temsilciler kurulu bunu iyi görmüş ve kabul etmişler ise, benim için ne unutulmaz bir mutluluk anısını bana vermişlerdir.

Bundan dolayı çok yüksek zevkle millete, ülkeye ve Cumhuriyet Hükümeti'ne yapmaya zorunlu olduğum görevlerden en basiti karşısında gösterilen yakınlıktan, değerinin anlaşılmasından ne kadar duyulduğumu anlatmakta zorlanıyorum.

Söz konusu olan armağanın yüksek Türk Milleti'ne benim asıl vermeyi düşündüğüm armağana göre hiçbir değeri yoktur. Ben gerektiği zaman, en büyük armağanım olmak üzere Türk Milleti'ne canımı vereceğim.

13 Haziran 1937 - Kemal Atatürk

Şimdi yukarıdaki listeyi incelediniz. Aradan geçen 77 sene sonra Atatürk'ün Türk köylüsüne bağışladığı bu bağlar, bahçeler, mallar, mülkler şimdi ne âlemde veya kimlere peşkeş çekildi. Bunu sormak size düşüyor. 10 Kasım 1938 yılından sonra işbaşına gelen tüm hükümetlerden bunu sormak, Türk Milleti olarak sizin hakkınızdır. Hakkınızı arayın.

Atatürk döneminde kurulan CHP hükümetleri:

- 1 -I. İsmet İnönü Hükümeti 30 Ekim 1923-6 Mart 1924
- 2 - II. İsmet İnönü Hükümeti 6 Mart 1924-22 Kasım 1924
- 3 - Ali Fethi Okyar Hükümeti 22 Kasım 1924-3 Mart 1925
- 4 - III. İsmet İnönü Hükümeti 3 Mart 1925-1 Kasım 1927
- 5 - IV. İsmet İnönü Hükümeti 1 Kasım 1927-27 Eylül 1930
- 6 - V. İsmet İnönü Hükümeti 27 Eylül 1930-4 Mayıs 1931
- 7 - VI. İsmet İnönü Hükümeti 4 Mayıs 1931-1 Mart 1935
- 8 - VII. İsmet İnönü Hükümeti 1 Mart 1935-1 Kasım 1937
- 9 - I. Celal Bayar Hükümeti 1 Kasım 1937-11 Kasım 1938

İsmet İnönü Dönemi

Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 Perşembe günü hayata veda etmesinden sonra TBMM 11 Kasım 1938 günü toplandı ve CHP Malatya milletvekili Mustafa İsmet İnönü toplantıya katılan 348 üyenin oybirliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Cumhurbaşkanı seçildi.

Cumhurbaşkanı İnönü hükümeti kurmakla Atatürk'ün son başbakanı Celâl Bayar'ı görevlendirdi. 2. Bayar Hükümeti 11 Kasım 1938'de kuruldu ve bu hükümet 25 Ocak 1939'a kadar görev başında kaldı.

CHP 1. Olağanüstü Kurultayı, Atatürk'ün vefatından sonra 26 Aralık 1938'de toplandı. Bu Kurultay'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, partinin “*Değişmez Genel Başkanı*” seçildi. Vefat eden Atatürk ise Ebedi Şef ilan edildi. Bu şekilde İnönü, Milli Şef oluyordu. Atatürk'ten sonra cumhuriyetin başına seçilen İnönü devletin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin de başına geçmişti.

Haziran 1939'da yapılan V. Olağan Kurultay'da ise parti içinde muhalefet vazifesi yapacak olan Müstakil Grup kurulması kararı alındı.

26/ XII/1938 tarihinde Büyük Kurultayda Genel Başkan İnönü tarafından söylenen nutuk

İnönü'nün 1. Olağanüstü Kurultay konuşması şöyle:

Büyük Kurultayın Sayın Üyeleri;

Büyük Partimizin esas bünyesinde bugün aldığınız kalbi ve nizami kararlar, beni değişmez Genel Başkan seçtiniz. Yüksek teveccühünüzün ve samimi itimadınızın ifadesi olarak aldığım bu karardan dolayı sizlere teşekkür ederim.

Bu anda, omuzlarımda bulunan Genel Başkanlık vazifesini; Partinin, büyük milletimizin hayrından ve hizmetinden başka gayesi olmayan, maksadına uygun bir surette ifa etmek için, bütün varlığımı sarf edeceğim (Alkışlar). Sizlerden ve Partinin bütün azasından birlik, beraberlik, yardım beklerim.

Aziz arkadaşlarım; Büyük Kurultay; kurtuluş mücadelesinin en evvel işlemeye başlayan, içerden ve dışarıdan her türlü insafsız hücumlara milletimizin maruz kaldığı günlerde onun iradesini ilan etmek üzere meydana atılan, en eski teşkilatımızdır.

Bence ebedi Şefimiz Atatürk'ün, kendisine kadar ve kendisinden sonra, burada ve diğer memleketlerde yapılan milli mücadelelerden en kıymetli farikasını, bu kurultay ve onun manası teşkil etmektedir (Bravo sesleri).

Atatürk; kurtuluş mücadelesini, siyasi ve askeri sahnelerde, evvela Kurultayda, sonra Büyük Millet Meclisi içinde idare etti. Sulh ve harbin siyasetini inkıtasız bir Millet Meclisi ile idare edebilmek zihniyetini ve kudretini, bugün dahi çok memleketlerde göremiyoruz (Bravo sesleri).

Atatürk, Kurultayları yalnız millet hayatının lüzumlu bir mekanizması olarak takdir etmekle kalmazdı, onu samimi ve derin bir sevgi ile de severdi. Büyük Kurultayın duygusunu söylediğime e-

min olarak, bütün gelecek Kurultaylar adına da Atatürk'e karşı hiç bir zaman solmayacak olan sevgi ve tazim hislerimizi ifade etmekle şeref duyuram (Alkışlar).

Arkadaşlar; Kurultayımızın bu üsnomal toplantısı, senelik Parti toplantılarından sonra vuku bulduğuna dikkati celp etmek isterim. Her biriniz köylerden başlayarak vilayetlere kadar milletin şikâyetlerini ve dileklerini dinlemiş bulunuyorsunuz.

Büyük Meclisin ve Cumhuriyet hükümetinin faaliyetlerine başlıca temel, halkımızın şikâyetlerine ve dileklerine vefa etmek olduğu düşünülürse (Bravo sesleri) Parti teşkilatımızın senelik çalışmaları, milletin idaresinde ne kadar verimli bir kolaylık olduğu göze çarpar.

Şikâyet ve dileğin, bir defada ve bir lahzada tatmin edilmesi, şimdiye kadar hiç bir millete nasip olmadı ve nasip olmayacaktır. Ancak şikâyet ve dilekle hülasa olunan milletin ameli arzusu, hiç bir teşkilatta, bizim Partimizin sinesinde olduğu kadar, esas tutulmamıştır.

Hepimizin en kıymetli alakamız, milletin en ehemmiyetsiz zannolunacak şikâyetine kadar vukuf sahibi olmak ve milletin en pahalı ve en güç sayılacak dileklerine kadar tedbir bulmaya çalışmaktır.

Kanunlarla ve Büyük Millet Meclisinin emanetleri ile vazife almış olan memurlar, vekiller, hepimiz, millet hizmetinde şeref bulan vatandaşlar olarak, onun ihtiyaçlarına yetişmek hisleri ile meşbuyuz (Alkışlar, bravo sesleri).

Büyük, küçük bütün vazifelerin, iyi ve temiz ifa olunması, emellerimizin başındadır. Parti toplantılarının temiz ve pürüzsüz çalışmasının sonunda, bu sözlerimde arzu ettiğiniz manayı bularak, muhitlerinize döneceğinizi, ümit ediyorum.

Aziz arkadaşlar;

Partimizin, karşısında bulunduğu vazifeler vardır. Vazifelerin, bundan sonra, ehemmiyetleri azalmış değil, daha ziyade artmıştır. Sağlam bünyeli, yüksek istidatlı, asil bir milletin siyasi hayatına, is-

tikamet vermek iddiasındayız. Geçmiş tarihin fırtınaları içinde geç ve eksik kalmış taraflarımızı, süratle tamamlamak ve ilerletmek vazifesindeyiz (Alkışlar).

Milletlerin geçimsiz ve birbirine emniyetsiz bulundukları bir zamandayız. Milletlerin bir aile efradı gibi, birbirinin dertlerini anlayarak, bu küçük kürenin kucığında kardeşçe yaşayabilmeleri aziz emelimizdir.

Fakat arkadaşlar, milletlerin birbiri ile iyi geçinebilmelerini, yalnız bizim arzumuz temin edemez. Hatta bizim, milletler arasında kopacak muhtemel bir fırtınadan uzakta bulunmamız bile, yalnız bizim tedbirimiz ve kati arzumuzla temin edilmeyebilir.

Demek ki, kaybedilmiş zamanları telafi etmeyi ve milletimizi süratle ilerletip yükseltmeyi, türlü sekteler ve mânialara maruz kalmak ihtimalleri içinde, başarmaya mecburuz (Alkışlar).

Partinin bütün azası, çalışkan bir vatanperver olduğu kadar milletin beraberliğini candan seven ve millet kuvvetlerinin hiç bir sebeple dağılmamasına dikkat eden bir vatanperver gibi davranmaya mecburdur.

Cumhuriyet Halk Partisinin, bütün vatandaşları kendisinin muhabbet ve hizmet muhitinde toplamaya çalışan zihniyetini, ifade etmiş oluyorum. Şimdi, size bu zihniyetin, milletin bünyesinde kök salmış olduğunu da göstereceğim.

Atatürk gibi her tarihin ve her devrin büyük bir kudreti, siyaset sahnesinden maddeten çekildikten sonra da, bütün dünyanın hayret ve takdiri karşısında sabit oldu ki, bu aziz memleketin hiç bir köşesinde ve bu büyük milletin hiç bir ocağında, Cumhuriyet aşkından başka bir hava esmemiştir. (Sürekli alkışlar).

15 senelik türlü müşkülât içinde bir hayattan sonra, Cumhuriyet rejiminin verdiği bu imtihan; onun, zannedildiğinden çok daha sağlam ve derin kökte, sarsılmaz bünyede olduğunu, bütün dünyaya ispat etmiştir (Alkışlar).

Siz ve hepimiz, büyük acı içinde, bu bahtiyar müşahedeyi yapabildiğimizden dolayı, yürekler dolusu iftihar edebiliriz.

Sayın arkadaşlar,

Partimiz; millet menfaatinde, küçük hislerin üstüne çıkabilen bütün vatandaşları tatmin edecek en sağlam prensipleri, en az teferuatla tespit edebilmiştir. Türkiye'nin yenileşmesi ve yükselmesi gibi hiç olmazsa, iki yüz seneden beri devam eden mücadele, bizim rejimimizde ve prensiplerimizde, en sade ve ameli ifadesini bulmuştur.

Mutlak olarak zikredilen hiç bir siyasi prensip; ifratı ve tefriti ve türlü şekilde yanlış tatbiki öne sürülerek, tenkit edilmekten kurtulamaz. Partimizin hüviyetini tarif eden altı prensibimiz de, fena ellerde ve yanlış tatbikat ile eksik gösterilebilir.

Fakat bu gayretler yersiz ve beyhudedir. Tam ölçüsü verilmediği halde faydasını muhafaza edebilecek, hiç bir ilaç yoktur. Şimdiye kadar ispat ettik ki prensiplerimizi esas olarak daima iyi ellerde bulundurmaya ve tedbirleri, zamanı geldiği vakit cesaretle, fakat daima tedbir 've basiretle tatbik etmeye çalıştık (Alkışlar).

Geçmiş zamanın muhasebesi, son zamanlarda, hiç bir milletin siyasi partisine nasip olmamış kadar müspet ve verimlidir. Gelecekte de, cesaretle basiretin, bize aynı müspet neticeleri vaat etmekte olduğuna, kati olarak kaniiz.

Anlayışımızda ve icraatımızdaki ana hatlarda zaaf göstermek şöyle dursun, milletin daima ilerleyen ve yükselen taze ve canlı anlayışı ile, vatanımıza, daha geniş feyizler temin edeceğimize katiyen güveniyoruz (Alkışlar).

Aziz arkadaşlarım!

Milletimizin en dar muhitlerine ve en küçük ihtiyaçlarına kadar sorulup çare bulmaya çalışmak, önümüzdeki senelerin çalışmalarında yeni bir farika olacaktır.

Halk çocuğu vatandaşlar tarafından, halk içinde geçirilen bu çalışma hayatının, devlet otoritesini en sağlam bir surette koruyarak, halk idaresinin feyizlerini, en geniş bir surette temin edeceğine inanıyoruz (Alkışlar).

Hiç bir koruyucu tedbir, insan vücudunu hasta olmaktan kurtamadığı gibi, hiç bir milletin bünyesi de, en iyi tedbirler içinde, marazi arızalar göstermekten kurtarılamaz.

Fakat vatandaşlarımız emin olsunlar ki, uyanık, dikkatli ve vazife hissini beşeri her duygunun üstünde tutan vazife sahipleri olarak, millet idaresinde lüzumlu görülecek tedbirleri, zamanında ve kararında almakta asla tereddüt etmeyeceğiz (Sürekli alkışlar).

Vatandaşlarımızın, Büyük Millet Meclisi etrafında ve sade bir vatandaş olmakla hayatının bütün gururunu dolduran Reisicumhur etrafında tesanütü o derecededir ki, icap ederse, bütün Türk Milletini, varı ile ve canı ile bir hudut üzerinde, şimdiye kadar bu millet tarihinde görülmemiş sürat ve hevesle, toplayabileceğimizden asla şüphe etmiyorum (Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar).

Aziz arkadaşlarım!

Vatandaşlarda ve teşkilatı esasiyenin tarifi ettiği vatandaşlarda, bu vatanın daimi sahip ve sakinleri sıfatı ile emniyet içinde yaşamak huzuru kalbi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Cumhuriyet hükümetinin samimi hedefidir.

Hiç bir milletin kendisine uygun gördüğü bir tedbir, bizim memleketimizde taklit olunamaz. Hiç bir vatandaş, kanunların kendisine temin ettiği nimetlerden mahrum edilemez (Alkışlar).

Huzur içinde, müşterek vatanın yükselmesine çalışmak sahası, bütün vatandaşlar için açıktır. Bu memlekette, bütün kuvvetleri özünde toplamış olan tek kudretli varlık, Türkiye Büyük Millet Meclisidir (Bravo sesleri, alkışlar).

Onun tedbirleri ile teşkilatı esasiyesi ve kanunları ile hepimiz üzerine teveccüh eden mükellefiyetler ve vazifeler, diğer bütün vazife ve mükellefiyetlerimizin üstünü ve nazımıdır.

Aziz arkadaşlarım;

Sizi muhabbetle selamlarım. Sizi gönderen teşkilat arkadaşlarımıza ve içinde yaşadığınız millet ve memleket yuvalarına Genel Başkanınızın sevgi ve saygılarını beraber götürmenizi isterim. (Başımız üstüne sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar).

II. Dünya Savaşı Yılları

İsmet İnönü, cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanı olduktan sonra 1939 yılında seçimler yenilendi. TBMM yeni dönem çalışmalarına Mart ayında başladı. 1 Eylül 1939'da Almanya, Polonya'ya ya saldırdı ve II. Dünya Savaşı başladı. Avrupa'da Hitler Almanya'sı, Mussolini İtalya'sı ile birlikte istilaya başlamıştı. Uzak Doğu'da da Japonya bu gruba katılmıştı.

Savaşın diğer tarafında ise Fransa ve İngiltere bulunuyordu. Hitler'in güçlü ordusu kısa zamanda Avrupa'yı istila etti. Mussolini kendisine Afrika'yı hedef almıştı. ABD olayları uzaktan izliyordu.

Ancak Japonlar 7 Aralık 1941'de ABD'nin Pearl Harbour üsüne saldırınca Birleşik Devletler Almanya, İtalya ve Japonya'ya savaş açtı. Bu arada Almanya SSCB'ye saldırdı. Dünya adeta bir cehenneme dönmüştü. Ancak bu cehennemin ortasında, İnönü'nün deyimiyle *"yangınlar içinde inleyen Asya ve Avrupa kıtalarının bitişik noktasında sessizlik yurdu"* aziz vatanımızdı.

Türkiye Milli Şef İnönü yönetiminde savaşın dışında durmayı başardı. Son derece başarılı bir dış politika ile Türkiye bu büyük yangının dışında kaldı. Ancak savaş Türkiye'yi iktisadi yönden sıkıntıya soktu. Birçok temel madde bile karneye bağlandı. Türk Ordusu her türlü tehlikeye karşı ayakta tutuldu.

Hitler'in, İnönü'ye Mektubu

Türkiye Cumhurbaşkanı Ekselans Bay İsmet İnönü

Ankara / 01.03.1941

Bay başkan,

Alman hükümetinin arzusu hilafına ve İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül 1939'daki savaş ilanı kararı ile Alman halkına empoze edilen savaşta Alman Reichın'ın şu sıradaki hedefi, Avrupa kıtasında İngiliz nüfuzunu bertaraf etmektir.

Bu; asırlardan beri devam eden Avrupa'daki devletleri birbirine karşı oynayarak yıpratma metoduna son vermenin bir şartını teşkil etmektedir. İngiltere'nin, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde askeri nüfuz kazanma yolundaki gayretleri, Alman Reichın'ın, bu bölgelerde, toprak kazanma yönünde veya siyasi mahiyette herhangi bir başka maksada matuf olmayan önleme tedbirleri almaya mecbur kalmaktadır.

Bu bakımdan ekselans, size, yunan topraklarına yerleşme yolundaki İngiliz tedbirlerini gitgide tehditkâr bir mahiyet aldığı şu sırada, bu şartların gerektirdiği muayyen mukabil tedbirleri almaya karar verdiği mi açıklamak isterim.

Bu sebeple Bulgar hükümetinde, alman silahlı kuvvetlerinin bir kısım birliklerine, bu yoldaki belirli emniyet tedbirlerini uygulamak için müsaade etmesini rica etmiş bulunuyorum.

Öteden beri Almanya'ya karşı dostluk münasebetleri içinde bulunan Bulgaristan, bu münasebetleri, üçlü pakta katılmak suretiyle daha da takviye etmiş ve alınacak tedbirlerin Türkiye'ye yönelmeyeceğinden emin olarak, bunların uygulanması için gerekli müsaadeyi vermiştir.

Ben de ekselans, size, bu fırsattan istifade ederek resmen bildiririm ki, Almanya'nın bu tedbirleri, hiçbir şekilde Türkiye'nin toprak

bütünlüğüne veya siyasi bütünlüğüne yönelmiş değildir. Aksine, birlikte yürüttüğümüz büyük ve hayati savaşın hatırlarıyla ve bu savaş takiben ıstıraplı yılların hatıralarıyla meşbu olarak, size, Almanya ve Türkiye arasında gerçek dostluğa dayanan bir işbirliği için istikbalde dahi bütün şartların mevcut olduğuna kesin olarak inandığımı belirtmek isterim.

Zira

1- Almanya bu bölgelerde hiçbir toprak menfaati peşinde değildir. Alman birlikleri, bahis konusu tehlikelerin giderilmesinden hemen sonra Bulgaristan'ı ve devlet başkanı antenoscu ile mutabakat halinde Romanya'yı terk edecektir.

2- savaşın sona ermesinden sonra Avrupa'nın yaralarını sarma yolunca başlayacak ekonomik gelişme, Almanya'yı ve Türkiye'yi zaruri olarak, tekrar yakın münasebetler içine sokacaktır.

Bu alanda önemli bir faktör, Almanya'nın menfaatini, sadece kendi endüstri mallarının satışında görmediği, aynı zamanda en büyük alıcı olma eğilimini de taşıdığıdır.

Bunların dışında inanıyorum ki, savaştan sonra gerçekleşecek yeni sınırlar nizamı, Almanya'ya hiçbir şekilde Türk hükümetinin hedefleriyle karşı karşıya getirmeyecek, aksine, iki devletin yakınlaşması, bu alanda da, hem Türkiye'nin, hem de mihver devletlerinin menfaatine olacaktır.

Bu bakımdan ben şimdi olduğu gibi istikbalde de, Almanya ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilecek hiçbir sebep olamayacağı görüyordum. Bu düşüncelerle, Bulgaristan'da ilerleyen alman birliklerinin Türk sınırından, orada bulunmalarının maksadı hakkında yanlış bir yorumda bulunulmasına meydan vermeyecek kadar uzak kalmalarını emrettim.

Şu kayıtlarla ki, Türk hükümeti, bizi, bu tutumumuzda bir değişiklik yapmaya mecbur edecek tedbirlere tevessül etmeyi lüzumlu görmesin. Ancak böyle bir hal dahi, Almanya'nın yunan topraklarına yerleşme maksadını taşıyan İngiliz tedbirlerine karşı çıkma hususundaki azminde bir değişiklik yapmayacaktır.

Bu mektubuma ekselans, Almanya ile Türkiye arasındaki münasebetleri hiçbir şart altında kötüleştirmemek, aksine, mümkün olan her şekilde iyileştirmek ve uzak istikbalde dahi iki taraf için verimli olacak şekilde tanzim etmek yolundaki samimi arzumun bir ifadesi telakki ediniz

İmza: Adolf Hitler

İnönü'nün, Hitler'e Cevap Mektubu

Ekselans Bay Adolf Hitler, Adolf Reichı Führeri ve Şansölyesi

Ekselanslarının, büyükelçileri aracılığıyla bana gönderdikleri şahsi mektubu almakta şeref duydum. Bu mesajı göndermek suretiyle gösterdiğiniz nezaket için size samimiyetimle teşekkür ederim. Mektubunuzun cumhuriyet hükümetine bildirdiğimi muhtevası, layık olduğu tam ilgiyle incelenmiştir.

Aynı cephede katıldığımız ve şerefini ve acılarını aynı şekilde paylaştığımız son büyük savaştan sonra yeni Türkiye'nin siyaseti, milli mücadelemizin başlangıcında tespit edilmiş olan prensiplere daima sadık kalmıştır. Bunlar, Türk istiklalinin en mutlak şekliyle teminat altında tutulması ve başkalarının haklarına hiçbir müdahalede bulunmaksızın, barışçı bir gelişmenin devam ettirilmesidir.

Ekselanslarının da malumunu olduğu üzere, Türkiye'nin 1939 ilkbaharından beri takip ettiği siyasetin temelinde de aynı prensipler yatmaktadır.

Türkiye, toprak bütünlüğünü ve masuniyetini, şu veya bu devletler grubu arasındaki siyasi ve askeri kombinasyonların şekline göre mütalaa edemez ve tecavüzden masun olma hususundaki mukaddes hakkı üzerinde, herhangi bir yabancı devletin kazanacağı zafer açısından hüküm yürütülmesine müsaade edemez. Türkiye, bu sebepten, milli egemenlik alanı içine vaki olacak her müdahaleye karşı koymaya azimlidir.

İmzaladığı savunma paktıyla olduğu gibi (İnönü, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile imzaladığı paktı savunma paktı diye nitelen-

dirmektedir) bu savaşın pek değişen olayları sırasındaki tutumuyla da Türkiye, mutlak istiklal hakkını muhafaza etmek hususundaki aynı sarsılmaz azmin delilini vermiştir.

Cumhuriyet hükümetinin balkan politikası, balkan yarımadasını savaşın tahribatından uzak tutmaktan başka bir hedef gütmemiştir. Ve ekselanslarının tam yetkili büyükelçileri tarafından müteaddit defa ve-rilen teminat karşısında biz, Almanya'nın da aynı hedefi güttüğünü ve bu sebepten, Avrupa'nın güneydoğusu ile ilgili Türk ve alman siyasetleri arasında huzur verici bir paralellik olduğunu kabul etmekte haklıydık.

Ekselansları itirafedeceklerdir ki, bu durumun değişmesi, Türkiye'nin siyasetinin ve tutumunun tamamen dışında kalan sebeplerin sonucudur ve İtalyan-yunan savaşının çıkışından beri geçen olayların gelişmesinde, memleketimin en ufak bir sorumluluğu olduğundan bahsedilemez.

Biz inanıyorduk ve bugün de hala inanıyoruz ki, ortada Türk ordularıyla alman ordularını karşı karşıya getirecek hiçbir sebep yoktur. Ve Almanya, Türkiye'nin emniyetinin ve istiklalinin gereklerin karşı anla-yışlı davrandığı müddetçe böyle bir felaket meydana gelemez.

Reich hükümeti, Türkiye'den, onun bu maksatla yüklendiği vecibelerle bağdaşmayacak bir talebi olmayacağına dair bize, müteaddit defa teminat vermiştir.

Bu sebepten ben, ekselanslarının bu alandaki her türlü vuzuhsuzluğu kaldırmak arzusunu taşıdıkları hususunda bana teminat vermelerini büyük bir memnuniyetle öğrenmiş bulunuyorum.

Ben de size açıklarım ki, mazide olduğu gibi istikbalde de uyanık bir bekçilik görevi ifa edecek olan Türk ordusu, Reich hükümeti, cumhuriyet hükümetini tutumunu mecbur edecek tedbirlere tevessül etmediği müddetçe, Alman birliklerine karşı aynı şekilde davranacaktır.

Bütün kalbimle temenni ederim ki, kısa bir zaman önce birlikte kan dökmüş olan Türk ve Alman askerleri, hiçbir zaman, geçici bir takımı olaylar uğruna birbirlerinin karşısına çıkmasınlar. O geçici olaylar ki, bence, tarih karşısında, siyasi veya askeri kombinasyonların çerçevesini çok aşacak olan bir felaketinin yaratılmasını asla mazur göstermezler.

Ekselanslarının, balkanlardaki durumun kritik bir anında bana gönderdiği mesajı okurken, Alman devleti şansölyesi ve führeri'nin, benden kendisinin alman tutumu hakkında yaptığı gibi Türk görüşünü samimi ve gerçeklere uygun bir şekilde anlatmamı arzu ettiği intibasını edindim.

Dünyanın içinde bulunduğu ciddi durum, halklarının karşısında sorumlu olan liderlerden, öyle bir lisan kullanmalarını istemektedir ki, bu, yakın veya uzak istikbalde ortaya çıkacak olaylarla yalandır diye damgalanmaya mahkûm olmasın. Mesajınızı bilhassa bu bakımdan memnuniyetle karşıladım.

Ekselanslarının bu cevap yazısının muhteviyatında iki memleket arasındaki anlayışa dayanan münasebetlerin muhafazası için tek temeli teşkil eden gayretinin ifadesini bulacağından eminim.

Ekselanslarının mesut teşebbüsüyle aramızda vaki olan teatisi muhakkak ki, Türk-Alman münasebetlerinin normalleştirilmesine ve iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu ümitle bay şansölye, en derin saygılarını ifade etmeme müsaadenizi rica ederim.

Ankara 12.03.1941 İsmet İnönü

II. Dünya Savaşı 1945'te sona erdiğinde demokrasiler kayıtsız şartsız galip gelmişlerdi. Diğer tarafta bir başka galip ise hemen yanı başımızdaki Sovyet Rusya olarak belirmişti. Dünya adeta iki kutba ayrılmıştı ve Türkiye de bunlardan biri içerisinde yer almalıydı.

Dönemin en olumlu görülen olayı ise Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel öncülüğünde açılan Köy Enstitüleri idi. Kemalizm'in dayanak noktası olan köylü aydınlanması açısından bu kurum çok önemli görevler yaptı.

1942 yılında Varlık Vergisi adıyla olağanüstü bir servet vergisi kanunu çıkarıldı. Verginin tamamına yakını gayrimüslimlerden alındı. Vergiyi ödeyemeyen gayrimüslimler Aşkale'deki çalışma kamplarına sürüldü.

II. Dünya Savaşı yıllarında kurulan CHP hükümetleri:

- II. Celal Bayar Hükümeti (11 Kasım 1938 - 25 Ocak 1939)
- I. Refik Saydam Hükümeti (25 Ocak 1939 - 3 Nisan 1939)
- II. Refik Saydam Hükümeti (3 Mart 1939 - 9 Temmuz 1942)
- I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9 Temmuz 1942 - 9 Mart 1943)
- II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9 Mart 1943 - 7 Ağustos 1946)

Çok Partili Döneme Geçiş

29 Mayıs 1945 günü TBMM Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nin güven oylamasını yaptı ve neticeler sonunda 7 kişinin hükümete güvensizlik oyu verdiği görüldü. Bu isimler; Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Emin Sazak, Hikmet Bayur, ve Recep Peker'di.

Milli Şef İsmet İnönü Savaşı demokrasilerin kazanması da Türkiye'nin bu yönde bir siyasete mecbur olduğunu göstermekteydi. Özellikle 1945 Mart ayında Sovyet Rusya'nın 1925'te Türkiye ile imzaladığı dostluk ve saldırmazlık anlaşmasını yenilemeyeceğini açıklaması ve yeni anlaşma şartlarında Boğazlar üzerinde hak iddia etmesi Türkiye'yi ABD'ye yakınlaştırdı.

Ancak bu yakınlaşma için Türkiye çok partili demokratik yapıya geçmeliydi. TBMM'deki bu ilk muhalefet ve Milli Şef'in 19 Mayıs 1945 günkü söylevi çok partili yaşamı müjdeliyordu. Bu küçük kıvılcımın dört ismi Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 7 Haziran 1945 günü Dörtlü Takrir adlı önergeyi CHP Grup Başkanlığı'na sundular.

Dörtlü Takrir, parti içinde özgür bir tartışma ortamının yaratılmasını istiyordu. O günlerde de TBMM Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nu görüşmekteydi. Kanunun özellikle 17. maddesi çok büyük tartışmalara neden oldu ve maddeye muhalefetin başında ise Aydın milletvekili Adnan Menderes geliyordu.

Söz konusu madde büyük toprak sahiplerinin topraklarını sınırlandırıyor ve büyük bir kısmının toprak sahibi olmayan köylülere tahsis edilmesini öngörüyordu. Adnan Menderes de bir toprak ağası olduğu için şiddetle muhalefet etmekteydi.

Ancak bu muhalefete rağmen kanun 11 Haziran 1945'te kabul edildi. Hemen ertesi gün Milli Şef İsmet İnönü Dörtlülük Takrir'i CHP grubuna reddettirdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin TBMM grubu Dörtlülük Takrir'i reddedince takrirden imzaları bulunan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan Gazetesi'nde muhalif yazılar yazmaya başladılar.

CHP bu davranışı etik bulmayarak bu iki ismi 21 Eylül 1945'te partiden ihraç etti. Bu karara tepki gösteren Celâl Bayar 28 Eylül günü milletvekilliğinden istifa etti.

İsmet İnönü 1 Kasım 1945 günü yaptığı konuşmada ülkenin tek eksiğinin iktidar partisi karşısında bir muhalefet partisi bulunmaması olduğunu söyledi ve muhalif isimlere parti kurmaları için yolu açtı.

Bunun üzerine Celâl Bayar 1 Aralık'ta parti kuracaklarını açıkladı ve 3 Aralık günü CHP'den istifa etti. Nihayet 7 Ocak 1946'da Celâl Bayar genel başkanlığında Demokrat Parti kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yepyeni bir devir açılmıştı. Devleti kuran CHP demokrasiyi de tesis etmeye kararlıydı.

1931-1936 yılları arasındaki Genel Sekreter Recep Peker Demokrat Parti (DP) kurulduktan sonra CHP bazı uygulamalara son verdi. 10 Mayıs 1946'da toplanan II. Olağanüstü Kurultay'da İsmet İnönü Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan unvanlarını üzerinden attı.

Tek dereceli çoğunluk esasına dayanan seçim kanunu kabul edildi. Bazı vergiler kaldırıldı. Sendikalaşmaya izin verildi. Sınıfsal partilerin kurulması serbest bırakıldı. CHP her ne kadar demokratikleşmek için çaba gösterse de yine de iktidarı bırakmak niyetinde değildi.

Bu sebeple 1947'de yapılması gereken seçimleri 21 Temmuz 1946 gününe aldı. Böylece henüz teşkilatlanmasını tamamlayamayan DP karşısında iktidar ve zaman kazanılacaktı. CHP, 1946 Seçimleri

%70 çoğunlukla kazandı (CHP:396, DP:61, Bğm:7). Seçimler yargı denetiminde yapılmıyordu, oylar açık verilip gizli sayılıyordu. Bu usulsüzlüklerinden dolayı “şaiBELİ seçim” şeklinde de anılmıştır.

Yeni dönemde Recep Peker Başbakan olarak atandı. Peker Hükümeti ilk iş olarak 7 Eylül 1946’da 7 Eylül Kararları’nı aldı. Bu devalüasyon ile 1 ABD dolarının değeri 1.40 TL’den 2.80 TL’ye yükseltildi. Özellikle başbakan Peker’in sert tavrı nedeniyle CHP-DP arasındaki ipler gitgide gerilmekteydi. Karşılıklı tartışmalar sonucunda DP, meclisi terk etmeye kadar gitmişti.

Demokratlar talepleri kabul olunmazsa TBMM’yi boykot etmekten söz ediyorlardı. “Sine-i millet” sesleri yükselmekteydi. İktidar ve muhalefet arasındaki gerilimi yumuşatma işi devletin başı İsmet İnönü’ye düşüyordu. İnönü hem başbakanı Peker’i hem de Demokratların lideri Bayar’ı dinledi.

Sonunda İnönü 12 Temmuz Beyannamesi’ni yayınladı (12 Temmuz 1947) ve ilişkileri yumuşatmayı başardı. Ancak başbakan Peker uzlaşma yanlısı değildi. Bunun üzerine İnönü CHP içinde Peker’e karşı bir muhalefet başlattı.

Muhalef ekibin başını Nihat Erım çekiyordu. Peker Hükümeti istifa etmek zorunda kaldı ve yeni hükümeti Hasan Saka 8 Eylül 1947’de kurdu. Saka belki Peker gibi sert değildi ama Demokratların umduğu yenilikleri yapacak konumda da değildi.

Bu arada 1948 yılında DP içinde de bir ayrışma yaşandı. Başlarında Mareşal Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Kenan Öner ve Hikmet Bayur’un olduğu grup DP’den ayrılarak 20 Temmuz 1948’de Millet Partisi’ni kurdu.

1948’de yeni bir seçim yası çıkarıldı. Yasa, yargı denetimini içermiyordu. DP tepki olarak ara ve yerel seçimleri boykot etti. 15 Ocak 1949’da Hasan Saka istifa etti. Yerine medrese tahsili görmüş ve İslamcı akımlar içinde bulunan Şemsettin Günaltay başbakan oldu.

Yeni hükümetin ilk uygulamaları da din alanında oldu. İlkokullara seçmeli din dersi konuldu. İlahiyat Fakülteleri açılmasına

karar verildi. 20 Haziran 1949'da DP II. Kongresi yapıldı ve parti bu kongrede seçimlere hile karıştırılmaması istemiyle Milli Teminat Andı'nı kabul etti. CHP bu karara Milli Husumet Andı adını verdi.

Şubat 1950'de yeni bir seçim yasası getirildi. Yasa yargı denetimini de kabul ediyordu. Ancak nispi temsil yerine çoğunluk ilkesi esasında devam edilmişti. Bu CHP için gelecek 3 genel seçimde de çok büyük zarara neden olacaktı.

Bu dönemin Başbakanları şunlardır:

Recep Peker Hükümeti (7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947)

I. Hasan Saka Hükümeti (10 Eylül 1947-10 Haziran 1948)

II. Hasan Saka Hükümeti (10 Haziran 1948-16 Ocak 1949)

Şemsettin Günaltay Hükümeti (16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950)

CHP'nin Yürüyüşü ve Eserleri

1923 - Cumhuriyet Halk Partisi Kuruldu. (9 Eylül 1923)

1923 - CHP Genel Başkanlığına Mustafa Kemal Atatürk seçildi. (11 Eylül 1923)

1923 - Ankara Başkent ilan edildi. (13 Ekim 1923)

1923 - Cumhuriyet ilan edildi (29 Ekim 1923)

1923 - Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu kuruldu.

1924 - Hilafet kaldırıldı.

1924 - Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) kabul edildi.

1924 - İlköğretim zorunlu hale getirildi.

1924 - Lozan Antlaşması yürürlüğe girdi.

1924 - Gölçük'te ilk tersane ünitesi kuruldu.

1924 - Devlet Demiryolları kuruldu.

1924 - İstanbul - Ankara arasında ilk yolcu uçağı seferi yapıldı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

- 1924 - Türkiye İş Bankası kuruldu.
- 1924 - Türk Kadınlar Birliği kuruldu.
- 1924 - Ankara ilk planlı şehir olarak tanzim edildi.
- 1924 - Cumhurbaşkanlığı Orkestrası kuruldu.
- 1924 - Türkiye Tütüncüler Bankası kuruldu.
- 1924 - İlk milli sigorta Anadolu Sigorta faaliyete geçti.
- 1924 - Bursa'da Karacabey Harası kuruldu.
- 1924 - Milli Sahne Ankara'da ilk tiyatro olarak kuruldu.
- 1924 - Topkapı Sarayı müze olarak ziyarete açıldı.
- 1924 - Türkiye Cumhuriyeti yazılı ilk madeni para tedavüle çıktı.
- 1924 - Atatürk'ün önerisiyle ismini de verdiği Cumhuriyet Gazetesi yayına başladı.
- 1925 - Danıştay kuruldu.
- 1925 - Türk Hava Kurumu (Türk Tayyare Cemiyeti) kuruldu.
- 1925 - İstanbul'da Liman İşleri inhisarı kuruldu.
- 1925 - Osmanlı'da köylülerden alınan Aşar Vergisi kaldırıldı.
- 1925 - Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1925 - Sanayi ve Madenler Bankası kuruluş kanunu kabul edildi.
- 1925 - 1920'de Atatürk tarafından kurulan Anadolu Ajansı, Anonim Şirkete dönüştürüldü.
- 1925 - Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu kabul edildi.
- 1925 - Gazi Orman Çiftliği kurulmaya başlandı.
- 1925 - Eskişehir Cer Atölyelerinde demiryolu malzemesi üretecek birimler hizmete girdi.
- 1925 - Adana Mensucat Fabrikası üretime başladı.
- 1925 - Türkiye'nin ilk betonarme köprüsü Menderes Nehri üzerine yapıldı.
- 1925 - İlk Cumhuriyet altını basıldı.

1925 - Adana ve Bergama Müzeleri açıldı.

1925 - Tayyare Cemiyeti'nin katkılarıyla Ankara'da Türk yapımı ilk planör uçuruldu.

1925 - Şeker Fabrikaları kurulmasına ilişkin kanun kabul edildi.

1926 - Demir Çelik Sanayi'nin kurulmasına ilişkin kanun yayımlandı.

1926 - Uluslararası saat ve takvim uygulanmasına başlandı.

1926 - Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girdi. Kanunla kadın erkek eşitliği sağlandı.

1926 - Türk Telsiz Telefon Şirketi kuruldu.

1926 - Eskişehir Uçak Bakım İşletmesi açıldı.

1926 - Yabancı gemilere tanınan ayrıcalıkları kaldıran Kabotaj Kanunu yürürlüğe girdi.

1926 - İlk şeker fabrikası Alpullu Şeker Fabrikası işletmeye açıldı.

1926 - Ankara otomatik telefonu işletmeye açıldı.

1926 - İstanbul'da inşaat demiri üreten ilk haddehane açıldı.

1926 - Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kuruldu.

1926 - Amasya, Sinop ve Tokat Müzeleri açıldı.

1926 - Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası açıldı. (1950'li yıllarda Adnan Menderes hükümetince kapatılana kadar bu fabrikada toplam 112 savaş uçağı üretildi.)

1926 - Bakırköy Çimento Fabrikası kuruldu.

1926 - Uşak Şeker Fabrikası işletmeye açıldı.

1927 - Teşviki Sanayi Kanunu kabul edildi.

1927 - Bünyan Dokuma Fabrikası hizmete girdi.

1927 - Ankara - Kayseri demiryolu açıldı.

1927 - Emlak ve Eytam Bankası kuruldu.

1927 - İstanbul Radyosu yayınlarına başladı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

- 1927 - Samsun - Havza - Amasya demiryolları açıldı.
- 1927 - Bursa Dokumacılık Fabrikası açıldı.
- 1927 - Eskişehir Bankası kuruldu.
- 1927 - Ankara Arkeoloji Müzesi ve Sivas Müzesi kuruldu.
- 1927 - Okullarda karma eğitime geçildi.
- 1927 - İlk basketbol ligi düzenlendi.
- 1927 - Köy Öğretmen Okullarından ilki Kayseri'de açıldı.
- 1927 - Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kâğıt parası tedavüle çıkarıldı.
- 1927 - İzmir Müzesi açıldı.
- 1927 - Ankara'da Çocuk Sarayı açıldı.
- 1927 - İlk düzenli radyo yayını İstanbul'da gerçekleştirildi
- 1928 - Laiklik Cumhuriyetin temel ilkesi olarak kabul edildi.
- 1928 - Anadolu Demiryolu Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1928 - Haydarpaşa-Eskişehir-Konya ve Yenice-Mersin Demir-yolları yabancılardan satın alındı.
- 1928 - Ankara Çimento Fabrikası açıldı.
- 1928 - Türk Halkına okuma-yazma öğretmek için Millet Mektepleri açıldı. 1936'ya kadar 16-45 yaş arası yaklaşık 3 milyon kişiye temel eğitim verildi.
- 1928 - Ankara Numune Hastanesi açıldı.
- 1928 - Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü kuruldu.
- 1928 - Türk Eğitim Derneği (TED) Atatürk'ün koruyuculuğunda Ankara'da kuruldu.
- 1928 - Türk Vatandaşlığı Yasası kabul edildi.
- 1928 - İstanbul Bomonti'de Türk Mensucat Fabrikası hizmete girdi.
- 1928 - Amasya - Zile demiryolu açıldı.
- 1928 - Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkındaki kanun kabul edildi.

- 1928 - Malatya Elektrik Santrali açıldı.
- 1928 - İlk defa Kadınlar Mahkemelerde Avukat olarak görev aldılar.
- 1928 - Kütahya - Tavşanlı demiryolu açıldı.
- 1928 - İstanbul'da Üsküdar, Bağlarbaşı ve Kısıklı'da tramvay hatları açıldı.
- 1928 - Ankara'nın ilk büyük oteli Ankara Palas açıldı.
- 1928 - Gaziantep'te Mensucat Fabrikası işletmeye açıldı.
- 1929 - Mersin- Adana demiryolu yabancıardan satın alındı.
- 1929 - Ankara ile İstanbul arasında telefon konuşmaları başladı.
- 1929 - Ayancık Kereste Fabrikası açıldı.
- 1929 - Trabzon Vizera Hidroelektrik Santrali hizmete girdi.
- 1929 - İstanbul'da Fatih-Edirnekapi tramvay hattı hizmete girdi.
- 1929 - Anadolu-Bağdat, Mersin- Tarsus Demiryolları yabancı-lardan satın alındı.
- 1929 - Haydarpaşa Limanı yabancıardan satın alındı.
- 1929 - Kütahya- Emirler, Fevzipaşa-Gölbaşı demiryolları açıldı.
- 1929 - Deniz Ticaret Kanunu kabul edildi.
- 1929 - Paşabahçe Rakı ve İspirto Fabrikası hizmete girdi.
- 1929 - Yeni Türk harfleriyle ilk posta pulları basıldı.
- 1930 - Ankara - Sivas Demiryolu Hattı ulaşımına açıldı.
- 1930 - Kadınlar Belediyelerde seçme ve seçilme hakkı kazandı.
- 1930 - Mecidiyeköy Likör ve Kanyak Fabrikası açıldı.
- 1930 - Ankara'da Ziraat Enstitüsü kuruldu.
- 1930 - Kayseri - Şarkışla demiryolu açıldı.
- 1930 - Türkiye Gazeteciler Birliği kuruldu.
- 1930 - İstanbul Galata Köprüsü'nden 70 yıldan beri alınan köp-rü geçiş ücreti kaldırıldı.
- 1930 - Ankara Etnografya Müzesi halka açıldı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

- 1931 - Bursa- Mudanya demiryolu yabancılardan satın alındı.
- 1931 - Gölbaşı - Malatya demiryolu açıldı.
- 1931 - 10 ilde Bölge Sanat Okulları açıldı.
- 1931 - Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu.
- 1931 - Tekel Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1931 - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kuruldu.
- 1931 - Uluslararası ölçü birimleri kabul edildi.
- 1931 - Türk Tarih Kurumu kuruldu.
- 1932 - Devlet Sanayi Ofisi (DSO) kuruldu.
- 1932 - Samsun- Sivas demiryolu açıldı.
- 1932 - Diyarbakır Tekel Rakı Fabrikası işletmeye açıldı.
- 1932 - Sanayi Teşvik Kanunu ile toplam 1473 işletme teşvik-ten yararlandırıldı.
- 1932 - İzmir Rıhtım İşletmesi yabancılardan satın alındı.
- 1932 - Türkiye Sanayi Kredi Bankası kuruldu.
- 1932 - Kütahya - Balıkesir demiryolu açıldı.
- 1932 - Ulukışla - Niğde demiryolu açıldı.
- 1932 - Halkevleri açıldı. (1951'de Demokrat Parti-Adnan Menderes hükümetince kapatıldıklarında 478 Halkevi, 4322 Halk Odası vardı.)
- 1932 - Türk Dil Kurumu kuruldu.
- 1932 - Türkiye Milletler Cemiyetine üye oldu.
- 1933 - Eskişehir Şeker Fabrikası açıldı.
- 1933 - Sümerbank resmen faaliyete geçti.
- 1933 - İstanbul - Ankara arasında düzenli uçak seferleri başladı.
- 1933 - Adana-Fevzipaşa demiryolu açıldı.
- 1933 - Ulukışla - Kayseri demiryolu açıldı.
- 1933 - Yerel Yönetimlere finansal yardım için İller Bankası kuruldu.

1933 - İstanbul Üniversitesi kuruldu.

1933 - Zonguldak Yatırım Bankası ve Kayseri Milli İktisat Bankası kuruldu.

1933 - Havayolları Devlet İşletmesi kuruldu.

1933 - Samsun- Çarşamba demiryolu hattı yabancılardan satın alındı.

1933 - Halk Bankası kuruldu.

1933 - Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı.

1934 - Bandırma- Menemen- Manisa demiryolu yabancılardan satın alındı.

1934 - İlk Türk Operası sahnelendi.

1934 - Kadınlar birçok Avrupa ülkesinden önce genel seçimlerde seçme/seçilme hakkı kazandı.

1934 - İzmir -Kasaba demiryolu yabancılardan alınarak devletleştirildi.

1934 - Keçiözümlü Kükürt Fabrikası üretime başladı.

1934 - Soyadı Kanunu kabul edildi.

1934 - Turhal Şeker Fabrikası açıldı.

1934 - Isparta Gülyağı Fabrikası üretime başladı.

1934 - Kayseri Uçak ve Motor Fabrikasında yapılan ilk uçağın deneme uçuşu yapıldı.

1934 - Basmane (İzmir) - Afyon demiryolu yabancılardan satın alındı.

1934 - Sümerbank Bakırköy Bez Fabrikasının açılışı yapıldı.

1934 - İlk Süttozu Fabrikası Bursa'da açıldı.

1934 - Zonguldak Kömür Yıkama Fabrikası işletmeye açıldı.

1934 - Demiryolu Elazığ'a ulaştı.

1935 - Haftasonu tatili Cumartesi - Pazar olarak kabul edildi.

1935 - Aydın Demiryolları yabancılardan satın alındı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

- 1935 - Amortisman Sandığı kuruldu.
- 1935 - MTA Enstitüsü kuruldu.
- 1935 - ETİBANK kuruldu.
- 1935 - Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kuruldu.
- 1935 - Türkkuşu kuruldu.
- 1935 - İstanbul Rıhtım Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1935 - Ankara'da trolleybüs hattı işletmeye açıldı.
- 1935 - Fevzipaşa - Ergani - Diyarbakır demiryolları açıldı.
- 1935 - İlk Arkeolojik kazılar Alacahöyük'te başladı.
- 1935 - Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası üretime başladı.
- 1935 - Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası işletmeye açıldı.
- 1935 - Afyon - Isparta demiryolu açıldı.
- 1935 - Sümerbank Kayseri Dokuma Fabrikası'nın açılışı yapıldı.
- 1935 - Ankara Mamak'ta Gaz Maskesi Fabrikası açıldı.
- 1935 - Ayasofya müze olarak ziyarete açıldı.
- 1935 - Ankara'da Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi açıldı.
- 1936 - Kabotajın Deniz Yolları İdaresi'ne geçmesi sağlandı.
- 1936 - Ankara Çubuk Barajı açıldı.
- 1936 - Motreux Boğazlar Sözleşmesi imzalandı.
- 1936 - Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında askerden arındırılmış bölgelere Türk askerleri yerleştirildi.
- 1936 - Ankara'da Devlet Konservatuvarı açıldı.
- 1936 - Edirne-Sirkeci Şark Demiryolları yabancılardan satın alındı.
- 1936 - Haydarpaşa Numune Hastanesi hizmete girdi.
- 1936 - Sümerbank Malatya İplik ve Bez Fabrikası kuruldu.
- 1936 - İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası hizmete girdi.
- 1936 - Elazığ Şark Kromları İşletmesi kuruldu.

- 1936 - İzmir Enternasyonal Fuarı açıldı.
- 1936 - İzmir Havagazı Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1936 - İstanbul Telefon Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1936 - SEKA'nın İzmit'teki fabrikasında ilk kağıt üretildi.
- 1936 - Ankara 19 Mayıs Stadyumu hizmete açıldı.
- 1937 - Sümerbank Konya Ereğlisi Dokuma Fabrikası üretime başladı.
- 1937 - Ziraat Bankası Kanunu kabul edildi.
- 1937 - Kozlu Kömür İşletmeleri yabancılardan satın alındı.
- 1937 - Çatalağzı - Zonguldak demiryolu açıldı.
- 1937 - İstanbul Resim Heykel Müzesi açıldı.
- 1937 - Ankara'da ilk Bira Fabrikası kuruldu.
- 1937 - Toprakkale - İskenderun demiryolu yabancılardan satın alındı.
- 1937 - Ankara'da Motorlu Tayyarecilik Okulu açıldı.
- 1937 - Urfa'da Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği açıldı.
- 1937 - Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası açıldı.
- 1937 - Denizbank kuruldu.
- 1937 - İstanbul ve Trakya Demiryolları yabancılardan satın alındı.
- 1937 - Diyarbakır - Cizre Demiryolu açıldı.
- 1937 - Yozgat Termo-Elektrik Santrali hizmete verildi
- 1938 - Gemlik Suni İpek Fabrikası açıldı.
- 1938 - İzmir Telefon Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1938 - Ankara Radyoevi hizmete girdi.
- 1938 - Divriği Demir Madenleri üretime başladı.
- 1938 - Bursa Merinos Fabrikası faaliyete geçti.
- 1938 - Murgul Bakır İşletmeleri satın alındı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

- 1938 - Türk askerleri Hatay'a girdi.
- 1938 - Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1938 - Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1938 - Eskişehir İspirto Fabrikası açıldı.
- 1938 - İstanbul Elektrik Şirketi yabancılardan satın alındı.
- 1938 - Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) kuruldu.
- 1938 - Sivas - Erzincan demiryolu açıldı.
- 1938 - Giresun'da Fiskobirlik kuruldu.
- 1939 - Ergani Bakır İşletmesi hizmete girdi.
- 1939 - Karabük Demir Çelik Kok Fabrikası üretime başladı.
- 1939 - İstanbul'da yabancılardan işlettiği Tramvay Şirketi tesislerini hükümete devretti.
- 1939 - İstanbul'daki Tünel İşletmesi tüm tesislerini hükümete devretti.
- 1939 - Bursa ve Mersin elektrik tesisleri devletleştirildi.
- 1939 - Adana Elektrik Şirketi devletleştirildi.
- 1939 - Sivas Demiryolu Makineleri Fabrikası kuruldu.
- 1939 - Aydın'da 4000 köylüye toprak dağıtıldı.
- 1939 - İstanbul'da İETT kuruldu.
- 1939 - Fransız askerleri Hatay'dan çıkartıldı, Hatay Türkiye'ye katıldı.
- 1939 - Karabük Demir Çelik Fabrikası Yüksek Fırınları hizmete girdi.
- 1939 - Ankara Havagazı Şirketi devletleştirildi.
- 1939 - Karabük Demir Çelik Boru Fabrikaları hizmete girdi.
- 1939 - Milli Piyango İdaresi kuruldu.
- 1939 - Unkapanı Atatürk Köprüsü açıldı.
- 1939 - İlk Türk denizaltısı Haliç'te denize indirildi.

1939 - Sivas - Erzurum demiryolu açıldı. (Cumhuriyetin ilk 15 yılında yapılan demiryolu 3.000 km.ye ulaştı.)

1939 - Tekirdağ Şarap Fabrikası hizmete açıldı

1940 - Kozabirlik kuruldu.

1940 - Türk Petrol Şirketi kuruldu.

1940 - Köy Enstitüleri kuruldu. (*Toplam sayısı 21'i bulan köy enstitüleri 1954 yılında Adnan Menderes Hükümeti tarafından tamamen kapatıldı.*)

1940 - İstanbul Radyo İstasyonu hizmete girdi.

1940 - Ereğli Kömür İşletmesi kuruldu.

1940 - Haliçte yapılan İkinci Türk denizaltısı donanmaya katıldı.

1940 - Taksim Gezi Parkı İstanbul'da açıldı.

1940 - Eğitim amaçlı Halk Odaları kuruldu. İlk etapta 141 Halk Odası açıldı.

1940 - Ankara'da Milli Halk Kütüphanesi Açıldı.

1940 - Garp Linyitleri İşletmesi kuruldu.

1941 - Gebere Barajı açıldı.

1941 - Petrol Ofisi kuruldu.

1941 - Türk Hava Kurumu Ankara'da uçak fabrikası kurdu.

1941 - THY Yurtiçi uçuş merkezlerini 11'e çıkardı.

1941 - Elazığ'da Cüzzam Hastanesi açıldı.

1942 - Ankara Etimesgut'ta üretilen ilk Türk uçağı deneme uçuşları yaptı.

1942 - Türk Devrim Tarihi Enstitüsü kuruldu.

1942 - İlköğretim seferberliği başladı.

1942 - Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü açıldı.

1942 - Dalaman ve Hatay Devlet Üretim Çiftlikleri kuruldu.

1942 - Bursa, Denizli, Mersin, Çorum ve Urfa'da Kız Sanat Enstitüleri açıldı.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

1942 - İlk büyük Türk ilaç fabrikası Eczacıbaşı İlaç Fabrikası Levent'te açıldı.

1942 - Atatürk Devrim Müzesi açıldı.

1943 - Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsası Kanunu kabul edildi.

1943 - Zonguldak - Kozlu demiryolu açıldı.

1943 - İstanbul'da Atatürk Bulvarı açıldı.

1943 - Ankara'da Gençlik Parkı açıldı.

1943 - Diyarbakır - Batman Demiryolu açıldı.

1943 - Seyhan Regülâtörü açıldı.

1943 - Sivas Çimento Fabrikası açıldı.

1943 - İstanbul Yüzme İhtisas Kulübü kuruldu.

1943 - İstanbul'da Yıldız Parkı açıldı.

1943 - Ankara Fen Fakültesi açıldı.

1944 - Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK) kuruldu.

1944 - İzmit Klor Alkali Fabrikası hizmete girdi.

1944 - İzmit Selüloz Fabrikaları işletmeye alındı.

1944 - Türk Hava Kurumu'nun Ankara'daki uçak fabrikasında 140 eğitim uçağı, ambulans uçakları ve çok sayıda planör üretildi. *(Ankara, Kayseri ve Eskişehir'deki Uçak ve Uçak Motoru Fabrikalarının tamamı 1950'li yıllarda Adnan Menderes hükümeti tarafından kapatılmıştır.)*

1944 - İzmit'te Gazete ve Sigara Kâğıdı Fabrikası açıldı.

1944 - Yeşilköy'de yerli sermaye ile üretilen ilk Türk özel yolcu uçağının denemesi yapıldı.

1944 - Anıtkabir'in temeli atıldı.

1944 - İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) kuruldu.

1944 - Mersin Limanı hizmete açıldı.

1944 - Gaziantep Havaalanı açıldı.

1944 - Fevzipaşa - Malatya, Diyarbakır - Kurtalan demiryolu hizmete girdi.

1944 - Sakarya'da Ziraat Alet ve Makineleri Fabrikası üretime başladı

1944 - İzmir'de Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu açıldı.

1945 - Şirketi Hayriye devlet tarafından satın alındı.

1945 - Türkiye Birleşmiş Milletlere kurucu üye olarak katıldı.

1945 - İskenderun Limanı hizmete girdi.

1945 - Türkiye ilk defa yerli ampul üretimine başladı.

1945 - Balıkesir, Van, Rize, Erzurum, Erzincan ve Çankırı'da li-se ve enstitüler açıldı.

1945 - Çiftçi ve Köylüyü Topraklandırma Kanunu kabul edildi.

1945 - Ormanlar koruma amacıyla devletin mülkiyetine geçti.

1945 - İstanbul -Londra, İstanbul - Paris uçak seferleri başladı.

1946 - İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruldu.

1946 - İşçi Sigortaları Kurumu yürürlüğe girdi.

1946 - İstanbul - Ankara arasında yataklı tren seferleri başladı.

1946 - Ankara Üniversitesi kuruldu.

1946 - Elazığ Tekel Şarap Fabrikası açıldı.

1946 - İstanbul ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti kuruldu.

1946 - Türkiye'nin ilk çok partili seçimleri yapıldı.

1947 - Heybeliada Sanatoryumu hizmete girdi.

1947 - İstanbul Açık hava Tiyatrosu açıldı.

1947 - İşçi ve İşveren Sendikaları Kanunu kabul edildi.

1947 - Palu - Genç demiryolu açıldı.

1947 - Türkiye Dünya Sağlık Örgütüne üye oldu.

1947 - Rize Çay Fabrikası hizmete girdi.

1947 - Eskişehir Demiryolu Takım Fabrikası hizmete girdi.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

1947 - İstanbul'da İnönü Stadyumu açıldı.

1948 - Köprüağzı - Maraş demiryolu açıldı. (*Açılan son demiryolu hattı oldu, 1950 DP-Adnan Menderes hükümetinden itibaren demiryolu yapımları durduruldu.*)

1948 - Çatalağzı Termik Santralı hizmete girdi.

1948 - Türkiye Milli Talebe Federasyonu kuruldu.

1948 - Milli Kütüphane hizmete girdi.

1948 - Ankara Etimesgut'ta kurulan Uçak Motor Fabrikası hizmete girdi.

1949 - Porsuk Barajı açıldı.

1949 - Emekli Sandığı kuruldu.

1949 - Türkiye İnsan Hakları Bildirgesini onayladı.

1949 - Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü kuruldu.

1949 - İstanbul'da Kartal- Yalova araba vapuru hattı açıldı.

1949 - Sümerbank Ateş Tuğla Fabrikası Filyos'ta açıldı.

1949 - Muş'ta Alparslan Devlet Üretim Çiftliği kuruldu.

1949 - Murgul Bakır İşletmeleri üretime başladı.

1949 - Türkiye Avrupa Konseyi'ne kabul edildi.

Not:

1: 1923 - 1950 arasında tüm bu eserler yaratılırken ve yatırımlar gerçekleştirilirken tek kuruş bile borç alınmamıştır. Borç alınmadığı gibi Osmanlı'nın bıraktığı Düyun-u Umumiye borçları da ödenmiştir.

2: 1929 -1932 arası Dünya tarihinde şu ana kadar yaşanan en büyük kriz olan "*Dünya Ekonomik Bunalımı*" dönemidir.

3: 1939 - 1945 arası tüm dünyanın yıkıma sürüklendiği II. Dünya Savaşı dönemidir. Bu dönemde tüm dünya kana bulanırken ve komşu ülkelerde bile milyonlarca insan ölürken, Türk vatandaşlarının burnu bile kanamamıştır.

CHP İktidarı Devrediyor

Türkiye’de 1945 yılında yeniden çok partili döneme geçildikten sonra, 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulan Demokrat Parti, dört yıllık muhalefetten sonra, 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir.

Bu gelişme, Atatürk döneminden beri Türkiye’de uygulanan ve muhalefeti bütünüyle dışlamayan, başka bir deyişle “potansiyel demokrasi” anlayışının başarılı olduğunun bir kanıtıdır.

Öte yandan bu gelişme, tek partili bir dönemden sonra, ihtilalsiz, darbesiz, kansız bir şekilde serbest seçimlerle iktidarın el değiştirmesidir ki, böyle bir değişime doğulu-İslami toplumlarda ilk defa rastlanmakta idi.

1950 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri 14 Mayıs 1950 günü Türkiye tarihinde yepyeni bir devir başlıyordu. 1946’da kurulan DP yapılan genel seçimlerde büyük bir çoğunlukla iktidarı CHP’den aldı. Demokratlar yurt genelinde %53 oy almıştı. CHP’nin oyları %39’u buluyordu.

Oy oranları açısından çok büyük bir hezimet yoktu belki ama mevcut çoğunluk sistemi nedeniyle sandalye dağılımı oldukça dengesizdi. DP'nin kazandığı 408 sandalyeye karşı CHP ancak 69 sandalye kazanabildi.

27 sene boyunca ülkeyi tek başına idare eden CHP serbest seçim yoluyla iktidarı DP'ye teslim ediyordu. Atatürk'ten sonra 11,5 yıldır cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü artık muhalefet lideriydi. Sonucu 16 Mayıs 1950 tarihli CHP'nin yayın organı Ulus gazetesi özetledi: *CHP İktidarı Devrediyor.*

Yeni TBMM 22 Mayıs'ta açıldı. Meclis başkanlığına DP kurucularından Refik Koraltan seçildi. Demokratlar cumhurbaşkanlığına Genel Başkanları Celâl Bayar'ı seçtiler. Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk ve İnönü'den sonra 3. Cumhurbaşkanı seçilen Bayar hükümeti kurmakla Aydın milletvekili Adnan Menderes'i görevlendirdi.

Adnan Menderes, Birinci Menderes Kabinesi olarak anılan hükümetini, 22 Mayıs'ta açıkladı ve yeni kabine 2 Haziran 1950 tarihinde meclisten güvenoyu aldı. DP programı gereğince, Cumhurbaşkanlığı görevini üstlendiği için istifa eden Celal Bayar'ın yerine ise, Adnan Menderes seçilmiş ve Menderes bu görevi, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar sürdürmüştür.

CHP için yeni bir dönem başlamıştı. Demokrasi kurulmuştu. Demokrat Partinin ilk icraatı 1932'den beri Türkçe okunan ezanın orijinal şekliyle okunmasını serbest bırakmak oldu.

29 Haziran 1950'de gerçekleştirilen CHP 8. Kurultayında daha önceki kurultayda parti meclisine bırakılmış olan genel sekreter seçimi yetkisi kurultay delegelerine bırakılmış, parti meclisi üye sayısı da hepsi kurultay tarafından seçilen 30 üyeye indirilmiştir.

Yapılan seçimler sonunda İsmet İnönü Genel Başkan, "çarıklı politikacı" lakabıyla anılan Kasım Gülek ise Genel Sekreter seçilmiştir. Eylül 1951 ara seçimlerinde DP 20 milletvekilliğinin 18'ini kazandı. 26 Kasım 1951'de toplanan 9. Kurultay'da İsmet İnönü yeniden Genel Başkanlığa, Kasım Gülek de Genel Sekreterliğe seçildi.

1953'te CHP'nin malları hazineye devredildi. Bu karara karşı CHP lideri İsmet İnönü TBMM'de Demokratlara şöyle seslendi: *Işıktan korkuyorsunuz.*

22 Haziran 1953'te toplanan 10. Kurultay'da parti programında ilk kez “*Hukuk Devleti*” kavramına yer verildi, iki meclisli bir sisteme geçilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, seçim güvenliği, yargıç bağımsızlığı, sendika ve meslek örgütleri kurma özgürlüğü, işçilere grev hakkı gibi görüşler programa girdi.

Kurultay sonunda yapılan seçimlerde İnönü tekrar Genel Başkanlığa, Kasım Gülek de 860 delegeden 709'unun oyunu alarak Genel Sekreterliğe seçilmiştir.

Orduya Operasyon

CHP'de bunlar olurken, Menderes kabinesi güvenoyu aldıktan kısa bir süre sonra, hükümete karşı askeri darbe yapılacağı yolunda bir ihbar yapılmış ve bu gelişme üzerine hükümet, başta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman olmak üzere, aralarında birçok general ve amiralin de bulunduğu subayı emekliye ayırmıştır. DP iktidarının daha ilk günlerinde ordu ile hükümet arasında güvensizlik yaratan bu gelişme, on yıl boyunca devam etmiştir.

D.P. yönetimi bürokratik kadrolarda da önemli değişikliklere giderek ilk aşamada dokuz ilin valisini ve birçok memurun yerini değiştirmiştir. Muhalefet tarafından şiddetle eleştirilen bu gelişmeler, bürokratlar arasında da önemli huzursuzluklara yol açmıştır. (*Bu hadiseler size bir şey hatırlatıyor mu?*)

DP iktidarı, muhalefeti etkisiz hale getirmek için, önce 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 sayılı yasayı çıkarmış ve bu yasa ile Türk Devrimi içinde önemli bir yeri olan Halk Evleri'ni kapatarak, mallarına el konulması yoluna gitmiştir.

DP Grubu, CHP'nin bütün mal varlıklarına el konulmasını öngören bir yasayı, 9 Aralık 1953 tarihinde TBMM'ne sunmuş-

tur. Mecliste yapılan tartışmalar sonucunda 341 oy ile kabul edilen ve 6195 sayılı yasa olarak bilinen bu yasa ile ana muhalefet partisi CHP, 1954 genel seçimleri öncesinde, mali bakımdan adeta felç edilmektedir.

Bu yasa, Genel Merkez binası ve Ulus Gazetesi dâhil hemen her türlü mal varlığına el konulan CHP'nin, 1954 seçimlerinde başarısız olmasında en önemli etken olmuştur.

1954 seçimleri öncesinde “*Milli Selamet Kanunları*” adı altında bir dizi yasayı kabul etmiştir.

Bu yasalara göre; Üniversite öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmaları yasaklanıyor, toplanma özgürlüğü konusunda bazı denetim ve kısıtlamalar getirilerek, Türk Ceza Yasası'nın 159 ve 161'inci maddelerinin öngördüğü cezalar ağırlaştırılarak, basın üzerinde sıkı bir denetim kuruluyor, basının iktidar aleyhine yayın yapması konusuna, kısıtlamalar getiriliyordu.

DP iktidarı, CHP'nin kurduğu ve kısa sürede geliştirdiği imza atan ve aydınlanma düşüncesini kırsal kesime götürmeyi başaran, ancak çok partili döneme geçildikten sonra, yine CHP tarafından temel nitelikleri değiştirilen Köy Enstitüleri'ne de son darbeyi vurmuş, bu kurumlar, 27 Ocak 1954 tarihinde Köy Öğretmen Okulları ile birleştirilerek, ortadan kaldırılmıştır.

Bu arada DP hükümeti, yabancı sermayeye önemli ayrıcalıklar getiren Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve Petrol Yasasını kabul etmiştir.

Diktatörlük Tutkusu

1954 genel seçimleri, muhalefetin adeta felç edilmiş bir duruma itilmesinden dolayı, DP'nin büyük başarısıyla sonuçlanmış ve bu sonuç, üçüncü defa Başbakanlığa getirilen Menderes için bir zafer gösterisine dönüştürülmüştü.

Bu güç ile Başbakan Menderes'in parti içindeki yerini sağlamlaştırması, DP radikallerini harekete geçirecek, kısa bir süre

sonra DP iktidarı muhalefete karşı politikasını giderek sertleştirirken, Menderes de parti içinde tek adam olma tutkusuna kapılacaktı.

Bu olumsuzluklar, yalnızca muhalefet yanlılarında değil, fakat aynı zamanda ılımlı halk kesimlerinde de tepkilere neden olurken; DP içinde de özellikle “basına ispat hakkı” yasasında gösterilen tepkiler yüzünden, bu partinin içinden yeni bir parti doğmasına yol açacaktı.

1954-57 Döneminde DP’nin ilk uygulamalarında biri, DP’ye oy vermediği gerekçesiyle Kırşehir ilini ilçe durumuna indirerek, Nevşehir’e bağlaması olmuştur. Bu yasanın ardından DP iktidarı, seçim yasasında da iktidar lehine kullanılabilecek bazı değişiklikler yaparak, muhalefet partilerinin radyodan yararlanabilmeleri engelleniyordu.

Bununla da yetinmeyen iktidar partisi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Üniversite Öğretim üyelerinin 60 yaş ve 25 yıllık hizmetini tamamlamış olanlarının zorunlu emekliye sevk edilmesini öngören ve adına “*Tasfiye Kanunu*” denilen yasaı kabul etmişti.

1955 yılının önemli olaylarından biri de, Kıbrıs sorununun tartışıldığı bir sırada, Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atılması sonrasında, 6-7 Eylülde İstanbul, İzmir ve Ankara’da meydana gelen ve Türk Tarihi’nde 6-7 Eylül olayları olarak bilinen olaylardır.

Bu olaylardan en şiddetlisinin İstanbul’da olduğu ve özellikle Müslüman olmayan Türk yurttaşlarına yönelik geliştiği, önemli ölçüde maddi zarara neden olduğu anlaşılmış ve bu yurttaşların maddi zararları daha sonra hükümet tarafından kendilerine ödenmiştir.

Bu yıl içinde hükümet hakkında ortaya atılan bazı yolsuzluk ve Bakan istifaları da Menderes’i çok zor duruma düşürmüştü ve 29 Kasım 1955 tarihinde toplanan DP Grubu, Kabinenin istifasında ısrar edince, Başbakan dışındaki bütün kabine üyeleri istifa etmek zorunda kalmışlardır.

Bu toplantıda bunalan Menderes; “*Sayın milletvekilleri, siz Grup olarak her şeye kadirsiniz, isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz!*” demiştir.

CHP Yenilgiye Uğradı

2 Mayıs 1954 seçimlerinde CHP çok büyük bir yenilgiye uğradı. Ertesi gün çıkan gazeteler Demokratların seçimleri çok büyük çoğunlukla kazandığı bildirilmekteydi. Öyle ki DP tüm yurttan oyların %57,5'ini alarak 502 milletvekilliği kazanırken CHP %35 oy alıyor ve 31 milletvekilliği kazanıyordu.

TBMM'deki ezici DP üstünlüğü iyice artmıştı. TBMM'nin yeni döneminde Celâl Bayar tekrar cumhurbaşkanı seçildi. Hükümeti tekrar Adnan Menderes kurdu.

1954 yenilgisi CHP'yi karıştırdı. 26 Temmuz'daki 11. Kurultay'da Tüzük Komisyonu, Genel Başkan ve Genel Sekreter ile 30 kişilik parti meclisinin kurultayca seçilmesini, Parti Meclisinden seçilecek 5 üye ile Genel Sekreterin seçeceği 2 Genel Sekreter Yardımcısının Merkez Yürütme Kurulu'nu oluşturmasını kararlaştırdı.

Tüzük Komisyonunun raporu kurultay kararı ile kabul edildi. Kurultay, İnönü'yü Genel Başkanlığa, Gülek'i de Genel Sekreterliğe yeniden seçti. 21 Mayıs 1956'da 12. Kurultay yapıldı.

Bu Kurultayda İsmet İnönü, 1021 delegenin 1020'sinin oyunu alarak tekrar Genel Başkan, Kasım Gülek de 972 oydan 880'ini alarak tekrar Genel Sekreter seçildi.

DP iktidarı 1954 seçimlerinden sonra ülkede beklenen başarılı çalışmaları yapamadı. Ekonomi gitgide daha fazla darboğaza giriyordu. Dış borçlar ülkenin sırtına yeni yükler bindiriyordu.

9 Eylül 1957'de yapılan 13. Kurultay, Demokrat Parti (DP) iktidarının artan baskılarına karşı, muhalefet ile işbirliği yapılmasının kararlaştırıldığı kongre oldu.

9 Eylül Kurultayı'nda üç muhalefet partisinin işbirliği kabul edildi. Parti Meclisi'ne, Genel Yönetim Kurulu'na işbirliği konusunda tam yetki verildi. Kongreye, muhalefetteki Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi temsilcileri de katıldılar.

Yapılan seçimlerde İnönü 920 oy alarak Genel Başkanlığa, Gü-

lek de 837 oy alarak Genel Sekreterliğe tekrar seçildi. Ancak DP İktidarı seçimler öncesinde çıkardığı bir kanunla seçim işbirliği yapılmasını engelledi.

1957 Seçimleri

27 Ekim 1957 tarihi CHP için önemli bir dönüm noktasıdır. 1957 milletvekili genel seçimi sonuçlarına göre DP %47,9 oyla 424 CHP ise %41,1 oy oranıyla 178 milletvekilliği kazanmıştı.

Demokratlar ilk defa halkın mutlak çoğunluğundan az oyla iktidardaydı. CHP tam 18 ilde tam liste halinde seçimleri kazandı. Bazı illerde CHP oyları diğer küçük partilerle birleştğinde DP önemli farkla geride kalıyordu.

Ancak ittifaklara izin verilmemesi ve çoğunluk sistemi sandalye dağılımında adaletsizliği neden oluyordu. Yine 31 olan milletvekili sayısını yaklaşık 6 katına çıkararak 178 milletvekilliği kazanması ve %35 olan oy oranını %41'e yükseltmesi 1957 seçimlerinde CHP'nin önemli bir başarısı olmuştur.

1957 seçimleri halkın DP'ye karşı en ciddi uyarısı olmuştur. 1957 seçimlerinden sonra ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler karşısında, CHP'de hızlı bir çalışma dönemine girildi, parti politikalarında önemli değişimler yaşandı.

12 Ocak 1959'da başlayan 14. Kurultay, "iktidara yürüyen parti" havasında gerçekleştirildi ve burada "düzen değişikliği programı" niteliğindeki "İlk Hedefler Beyannamesi" kabul edildi. Bildirgeye göre demokratik kurumların kurulması ve hukuk devleti olunması öngörülüyordu. Ayrıca işçi haklarından da söz edilmekteydi.

Kurultay'da Parti Meclisi üye sayısı 30'dan 40'a çıkarıldı, Merkez Yönetim Kurulu üye sayısı da Genel Sekreter ile beraber 11'e yükseltildi. Parti Meclisi'ne gerektiğinde Genel Sekreteri üçte iki çoğunlukla değiştirme ve yeni Genel Sekreter seçmek üzere kurultayı toplantıya çağırma yetkisi verildi. İnönü ve Gülek, tekrar Genel Başkanlığa ve Genel Sekreterliğe seçildiler.

17 Ocak 1959'da Başbakan Adnan Menderes'i Londra'ya götüren Vickers Viscount 793 tipi "TC-SEV" uçağı Gatwick Havalimanı yakınlarında düştü. 6 yolcu ve mürettebatın yaralı olarak kurtulduğu kazada başbakan Adnan Menderes'in ayağı sıkışmıştı fakat daha sonra Sakarya milletvekili Rifat Kadızade Başbakanı kurtardı.

Bu olay iktidar ile ana muhalefet arasında geçici bir süre için de olsa yumuşama sağladı. 28 Eylül 1959'da Kasım Gülek Genel Sekreterlikten istifa etmiş, yerine İsmail Rüştü Aksal Genel Sekreter olmuştur.

İnönü'yü Hırpalayın

1957-1960 Dönemi'nin en önemli siyasi olayları arasında ilk sırayı muhalefet tarafından oluşturulmaya çalışılan Milli Muhalefet Cephesi ve buna bir tepki olarak iktidarca kurulan Vatan Cephesi arasındaki mücadele almıştır.

Bu dönemde adeta bir tek parti iktidarı yaratan DP yönetimi, Türk Ulusu'nu iki ayrı "cepheye" bölerek, toplumda huzurun bozulmasına neden olacak, DP ile muhalefet partileri, özellikle de CHP arasında siyasi bir savaş yaşanacaktı.

DP hükümeti, bu dönemde giderek artan ekonomik sorunlara çözüm getirememenin yarattığı sıkıntıları unutturmak ve iktidarda kalabilmek için, CHP lideri İsmet İnönü'ye yaptığı saldırıları arttıracaktı.

Başbakan Menderes'in öncülüğünü yaptığı tepkiler, DP'nin kurduğu Vatan Cephesi yandaşlarının giderek hırçınlaşmasına yol açmış, İnönü çıktığı yurt gezilerinde bu kesimin fiili saldırılarına uğramıştır.

CHP'liler 1959 bahar aylarında Batı Anadolu illerini kapsayan ve Büyük Taarruz adı verilen bir seçim kampanyası başlattılar. Ülke ise büyük bir gerginlik içindeydi.

3 Mayıs 1959 günü İstanbul Belediye Reisi ve DP parti başkanı Kemal Aygün, Beykoz İlçe Başkanı Mehmet Kaptan'ı telefonla ara-

arak, Beykoz'daki resmi ve hususi fabrikaların işçilerinden ertesi gün Topkapı'da İnönü'yü hırpalamak için hazır bulundurulmalarını emir etmesi üzerine, aynı gece Kaplan ve Sabahattin Genç fabrikaya gelerek müdürle temas etmiştir.

300-400 kadar işçiyi saat 09.30-12.00 arasında Topkapı'ya sevk ettikleri, personel şefliğinden mevcut işçi giriş ve çıkış kartları ile o güne ait izin tezkerelerinin tetkikinden anlaşılmıştır.

Topkapı'ya giden bu işçiler, taş ve sopalarla teçhiz edilerek lazım gelen tertibatı almışlar ve İnönü surlardan girince Mehmet Kaptan'ın işareti üzerine arabaya hücum ederek taşlamaya başlamışlardır.

Çok sayıda tanığın ifadesinin yer aldığı belgeler arasında. Şişe Cam Fabrikası'nda dokumacı olarak çalışan İsmail Kayar'ın olaylarla ilgili şu ifadeleri dikkat çekiyor:

“ Halk Partisi teşkilatlarında çalışırdım. Bu hadiseden bir gün önce İnönü'ye suikast yapılacağını muhtelif yerlerden öğrendik. Kontrol işlerine bizim fabrikadan başladım. Necip Oymaz'ın elinde bir listeyle fabrika içinde adam arıyordu. Bu adamların Topkapı'ya gittiğini zannediyorum. Daha sonra Topkapı'ya gittim.

Fatih İlçe Başkanı (Demokrat Parti) Topkapı surlarında taş toplamaya başladı. Ayrıca bu şahıs toplu bulunan bazı kimselere de şarap şişeleri (dolu) dağıtıyordu... Halkın elinde çok sayıda döviz vardı. En galiz dövizler ise Şişe Cam Fabrikası'ndan gelen işçilerin ellerindeydi.

Bu ortamda İnönü'nün arabası kalabalığın içine daldı. İşçiler, 'Vurun Makarios'a' diye bağıırıyordu. İnönü'nün arabasına taş yağmuru başladı... Bazı halk ise, 'Bizi buraya bunun için mi getirdiler, bu ne rezalet' diyerek oradan ayrılmaya başladı.”

Topkapı Olaylarının İnönü'ye suikast olduğu iddia edilmişti. İnönü'yü linç etmeye çalışan kalabalığa polisin müdahale etmediği ve tesadüfen orada bulunan bir askeri birliğin olaya müdahalesi ile eski Cumhurbaşkanı'nın kurtulduğu da kamuoyuna yansımıştı.

Hükümet o dönem olaya yayın yasağı koyarken, Topkapı Olayları Yassıada duruşmalarında da gündeme geldi. Adnan Menderes

bu olaylar için de yargılanarak suçlu bulundu. Olayın sanıkları, olayları kabul ederken suikast amaçlı olmadığını iddia etmişlerdi. Olaylar sırasında bir tuğla aracının olay yerinde hazır tutulduğu ve işçilere bunların verilerek İnönü'ye atıldığı da öne sürülmüştü.

Bu geziler sırasında İnönü, Uşak'ta taşlı saldırıya uğradı. Devlet güçleri olaya müdahale etmediler. Uşak'ta uğranılan saldırıda muhalefet lideri İnönü başından yaralanmış, bu durum bütün yurttta tepkiyle karşılanmıştı. Bu olayı, DP'lilerce çıkarılan Turgutlu, Akhisar, İzmir ve İstanbul'da çıkan öteki olaylar izlemiştir.

11 Eylül 1959 tarihinde ise; Çanakkale'ye bağlı Ezine ilçesinin Geyikli bucağında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, DP'lilerin saldırısına uğramıştır. 3 Nisan 1960 tarihinde ise; CHP Kayseri İl Kongresi'ne katılmak amacıyla buraya gelen İnönü'nün bindiği tren, Himmet Dede İstasyonu'nda durdurularak, üç saat bekletilmiş ve muhalefet lideri İsmet Paşa kurulan barikatları elleriyle yararak şehre ulaştı ve kendisini Kayseri'de 50 bin kişi karşıladı.

Siyasette CHP-DP kavgası gitgide su üstüne çıkıyordu. 1960 yılı başlarında basına uygulanan sansür de artmıştı. CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi kapatılmıştı.

Vehbi Koç ve CHP

Burada bir nefes alalım ve merhum iş adamı Vehbi Koç'un ticari kimliğinin yanı sıra siyasi kimliğin de bilinmeyenleri anlatarak sizleri şaşırtalım.

Türk sanayisinin zirve ismi merhum Vehbi Koç, işadamı kimliğinin yanı sıra siyasete olan ilgisiyle de biliniyordu. Henüz 19 yaşındayken CHP'ye üye olmuştu. Ancak 1960'ta çok sevdiği partisinden istifa etmek zorunda kaldı.

Ankara'da babasının bakkal dükkânında iş hayatına atılan Vehbi Koç'un siyasetle tanışması, daha 19 yaşındayken, Ankara'da kurulan "Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" üyeliği ile başlar. 29 Ekim 1919 günü Reis Müftü Rıfat Efendi'nin Başkanlığında kuru-

lan cemiyete önce babası daha sonra da kendisi üye olur. O günkü duruma göre 3.000 kuruş maddi yardım da yaparlar cemiyete. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sonradan Cumhuriyet Halk Partisi'ne dönüşür.

Ankara'da devletle iş yaptıkça CHP'den de hatırı sayılır çevresi oluşur ve hükümet erkânı ile tanışır. İnönü'lerle de ailece dost olurlar. Dönemin Ankara Valisi ve CHP İl Başkanı olan Nevzat Tandoğan'ın yanında Partinin emri ile Belediye Meclisi ve Parti il Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulunur. Siyasetle işlerini birbirine paralel yürütmeye de o kadar kabiliyetlidir ki, 1943'te İsmet İnönü Ankara milletvekilliğini teklif eder ancak Koç bunu kabul etmez.

Koç, 1946'da Demokrat Parti kurulduğu zaman Ankara'da Ticaret Odası Başkanlığı görevini yürütmektedir. Yeni parti kurulunca 'CHP özel teşebbüse önem verir gibi olur ve kırk kişilik bir parti divanı kurulmasına karar verilir.

Bu divana Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden, milletvekili olmayan işadamlarını davet eder parti yönetimi. Koç, Kırklar Meclisi'ne de girmeyi reddedince Milli Şef İsmet İnönü'nün tepkisi sert olur: *"Koç yalnız para kazanmakla mı meşgul olur? İki ayda iki gününü Partiye parasız olarak veremez mi?"*

Koç anılarında duygularını şöyle aktarıyor: "Mesaj acıydı. İki gün geceli, gündüzlü düşündükten sonra 'Evet' cevabını verdim." CHP, 1946-50 arasında DP'nin hızla gelişmesi ve memlekette huzursuzluğu yatıştırmak için meşhur 10 Temmuz bildirisini yayınlar. İnönü, bu bildiriye Koç'a da okuyarak görüşünü sorar ve "Çok isabetli" cevabını alır.

2. Dünya Savaşı dönemi Türkiye için çok zor dönemdir. Varlık Vergisi, ekmeğin karne ile dağıtılması gibi uygulamalar halkı ve işadamlarına unutulmaz günler yaşatır. Her ne kadar Vehbi Koç da yüklü miktarda 'Varlık Vergisi' ödemiş olsa da yüzde 90 komisyonla yaptığı kamyon ticareti sayesinde inanılmaz bir servet elde eder.

Savaş çıkar çıkmaz, hükümet kamyon karını yüzde 90 olarak a-

çıklar. 3.000 liraya mal olan bir kamyonunda 2.700 lira kar verir. Savaş döneminde devletin kamyona olan büyük ihtiyacını Vehbi Koç karşılar ve muazzam karlar eder.

Ancak Demokrat Parti 1950'de iktidara gelince durumlar değişir. 'Halk Partili olduğu için Demokrat Parti hükümetleri tarafından sevilmez.'

Koç, DP'nin kendisini sevmemesini iki sebebe bağlıyor.

Birincisi 'CHP devrinde büyük kazançlar sağlayıp 1950 seçimlerinde CHP'ye 3 milyon lira verdiği' yönünde çıkan dedikodular, diğeri de 'CHP'nin 40'lar Meclisine girdiği için faal politikacı sayılması.'

Her işinde güçlüklerle karşılaşmaya başlar. DP iktidara gelir gelmez, o güne kadar yaptığı bütün işleri, vergi yönünden incelemeye alır. 'En küçük bir aksaklık, bir yolsuzluk bulunamaz' ancak bu durum Koç'u çok üzer.

Koç o yıllarda Mobil Oil'in Ankara benzin acenteliğini yürütmektedir. Tüm bakanlıklar benzinini Koç'tan almaktadır. DP iktidara gelince Koç'tan benzin alımını derhal keser. Bunun sebebi de elbette "Vehbi Koç CHP'lidir" düşüncesidir. Bunun bir örneği de Ankara Ticaret Odası Başkanlığından uzaklaştırılmasıdır.

1960 Yılındaki 28 Şubat Darbesi!

Vehbi Koç'un anlatımlarına göre, bir yandan işleri ile ilgili bu sorunları yaşarken diğer yandan da CHP'den istifa edip DP'ye katılması yönünde baskılara maruz kalır. DP'nin kongresi için Antalya'da bulunan Başbakan Menderes, Koç'u Antalya Vali Konağı'nda yatak odasında, yatakta iken kabul eder.

Başbakan'a Sınai Kalkınma Bankası İdare Meclisi'nden ayrılması hususunda Maliye Bakanı'nın arzusu üzerine istifa ettiğini anlatır. Günahının ne olduğunu sorar. Menderes, gelişmelerden haberi olmadığını, böyle bir şeyin kendisi için söz konusu olmayacağına söyler.

1960 yılının 28 Şubat Pazar günü Ramazan'ın ilk günü, İstanbul'da bir DP ileri geleninin uyarısı şöyle olur: "Biz sizin DP'ye girmenizi istemiyoruz. Fakat CHP ile tam mücadele halindeyiz.

Bu itibarla CHP'ye yakınlık göstermeniz bütün işlerinizi bozabilir. Ben samimî olarak bildiriyorum. Karar sizindir" sözlerini düşünür. Bu durum devam ederken, bir yandan da İsmet İnönü "Aman Koç'a söyleyin dayansın" diye haber gönderir.

DP'ye katılması önerisine kesin olarak 'Hayır' der. Damadı Nusret Arsel'in önerisiyle ertesi sabah Başbakan Menderes'le görüşmek üzere 08.00 uçağı ile Ankara'ya gider. Bakanlar Kurulu toplantısının arasında görüşürler Menderes'le.

Emirlerini aldığını, Halk Partisinden çekileceğini ve hiç bir partiye girmeden bağımsız kalacağını ısrarla tekrarlar. Başbakan da bunu kabul eder. Koç, istifa konusunda Başbakan'dan süre ister. Menderes ona memlekette bir kuvvet olduğunu, halkın birçok işleri kendisi gibi ileri gelen adamlara bakarak yaptığını anlatır.

Koç'un istifa edeceği haberini alan İnönü sükûnetle dinledikten sonra şöyle der: *"Koç iftihar duyduğumuz bir arkadaştı. Daha fazla mukavemet bulamamış olmasına çok üzıldüm. İşin bu safhada kalıp kalmayacağını kestirmek kabil değildir. Bugünkü durumu bir dereceye kadar izah ve müdafaa etmek belki mümkün olabilir. Daha ileri bir adım kendisini manen tahrip edecektir. Yazık oldu..."*

Vehbi Koç, 10 Mart 1960 günü istifa mektubunu Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderir.

21 Mart 1960 Cumartesi günü radyoda üç kere öğle üç kere de akşam haberlerinde istifası şöyle açıklanır: *"Memleketin tanınmış iş adamlarından Vehbi Koç, Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etmiştir."*

Basına vereceği cevabı, dostu Cevat Fehmi Başkurt'a danışarak hazırlar Koç. Damadı Nusret Arsel eve gelen gazetecilere yazılı olarak verir açıklamayı. 13 Mart pazar günü basında istifasını bildiren haberler yayınlanır.

Koç, CHP'den istifa ettikten sonra hiçbir partiye üye olmamıştır.

Ben Bile Sizi Kurtaramam

Bu arada 1960 yılının Nisan ayında DP Meclis Tahkikat Encümeni'ni kurdu.

18 Nisan günü CHP Önderi İsmet İnönü, TBMM'de Tahkikat Komisyonu hakkında tarihi bir konuşma yaptı ve Demokratlara *“Biz demokratik rejim dedik, bu rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp, baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şartlar tamam olduğunda milletler için ihtilal, meşru bir haktır.”* dedi.

İsmet Paşa'nın bu sözlerine tepki olarak CHP lideri 12 oturum TBMM toplantılarından uzaklaştırıldı. Bunun üzerine tepki gösteren CHP Grubu meclisten polis zoruyla uzaklaştırıldı.

27 Nisan 1960 tarihinde, Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasa DP'li milletvekillerinin oyları ile TBMM'de kabul edilmiştir. Anayasaya ve güçler ayrılığına aykırı olan bu yasa ile Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler verilmiştir.

Bu komisyonların, yargı yetkisinin yanı sıra; yayın yasağı uygulama, yayınları toplatma, matbaaları kapatma, belgelere el koyabilme yetkisi olacaktı. Komisyonun koyacağı yasaklara uymayanlar, devlet memurları da dâhil, ağır şekilde cezalandırılacaklardı.

Bu yasa, yalnızca muhalif çevrelerde değil, aynı zamanda bilim çevrelerinde de sert eleştirilere uğradı. Daha da kötüsü Başbakan'ın hukuk danışmanı olan Prof. Dr. Ali Fuad Başgil bile, bu yasanın anayasaya aykırı olduğunu, Menderes'e anlatmasına karşın, Başbakanı ikna etmeyi başaramadı.

28-30 Nisan'da, İstanbul ve Ankara'da hükümete karşı öğrenici olayları yapıldı, ölenler oldu. İki kentte de sıkıyönetim ilan edildi. Menderes olaylardan CHP ve İnönü'yü sorumlu tuttu.

Aslında kısaca söylemek gerekirse; Türk siyasi tarihinde üçüncü defa yapılan çok partili siyasi düzene geçiş denemesi 1950'de başarılı olmuş, iktidar kansız, darbesiz bir şekilde, serbest seçimlerle el değiştirmişti. Ancak iktidara gelen DP'nin, giderek oluşturmaya

çalıştığı tek parti egemenliği anlayışı, toplumda huzursuzluklara neden olmuştu.

Harbiyelilerin Yürüyüşü

Huzursuzlukların had safhaya gelmesi üzerine Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel hükümeti uyarmak 3 Mayıs 1960'da Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir mektup gönderdi.

Ankara'da 5 Mayıs 1960'da çok büyük bir öğrenci grubunun da yer aldığı kalabalık "555K" (5. ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da) koduyla bir gösteri yaptı. Göstericileri yatıştırmak üzere Kızılay'a giden Başbakan Adnan Menderes ise kalabalık tarafından itilip kılıldı.

Olayın ardından Başbakanlıkta Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında kriz toplantısı gerçekleştirildi ve Bayar İçişleri Bakanını Namık Gedik'e gereken önlemlerin alınması için talimatlar verdi.

Ankara'da bu olaylar yaşanırken Adnan Menderes'e İzmir gezisine çıktı. Menderes'i İzmir ziyaretinde büyük bir kalabalık sevgi gösterileriyle karşıladı. İki gün sonra 21 Mayısta Harp Okulu öğrencileri sokağa çıktı ve Zafer Anıtı'na kadar "sessiz bir yürüyüş yaptı."

"Harbiyelilerin ayaklanması" olarak nitelendirilen bu gösteride öğrenciler, Anıtta İstiklal Marşı ile Harbiye Marşı'nı okuduktan sonra dağıldı. Bu sessiz yürüyüş 27 Mayısta yapılacak darbenin yaklaştığının en büyük göstergesiydi.

Olaylar üzerine 22 Mayısta "haberleşmeye" sansür koyan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, 5 kişinin bir araya gelerek dolaşmasını yasakladı.

Darbe'den bir gün önce 26 Mayıs 1960'da, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Erdelhun, TSK mensuplarına yönelik yaptığı konuşmada, "Silahlı Kuvvetlerin DP hükümetine bağlı olduğunu" söyledi. Ancak TSK'nın tümünde durumun böyle olmadığı, ertesi gün ortaya çıkacaktı.

DP hükümetinin faaliyetlerinden ve Adnan Menderes'in askere yönelik söylediği iddia edilen sözlerden rahatsızlık duyan bazı general ve subayların oluşturduğu 38 kişilik komite, 26 Mayıs 27 Mayıs'a bağlayan gece Harp Akademisinde bir toplantı yaptı ve 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde tanklar hareket etti. Albay Alparslan Türkeş tarafından radyoda okunan ilk bildiri ile "İhtilal" bütün dünyaya duyuruluyordu.

Bildiride, şöyle deniliyordu:

"Sevgili Vatandaşlar,

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir file müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.

Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz.

Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda

sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağılıyız.

Düşüncemiz 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh'tur. Milletimizin bir zararına uğramayacağı delaletinde sabır ve ihkamla tebessür etmeleri beklentilerimiz arasındadır.'

Askerin bu açıklamasının ardından aynı gün, Milli Birlik Komitesi (MBK) kuruldu ve Başkanlığına Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel getirildi. Cemal Gürsel başkanlığında, 28 Mayıs'ta hükümet oluşumuna gidildi.

Gürsel, devlet ve hükümet başkanlığı, TSK Başkomutanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı yetkilerini üstlendi. Başbakan Menderes, Kütahya yolunda tutuklandı. İstifa eden Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve 7 bakanın TSK gözetiminde olduğu açıklandı.

Menderes İdam Ediliyor

Tutuklamalar sürerken Cemal Gürsel, CHP liderini arayarak hareketi önceden haber vermediklerini, haber verilseydi kendilerini caydırmaya çalışacağını bildiklerini söyler.

İnönü ise, Cemal Gürsel'e *"Memleket ve millet için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Asıl başarınız için ben sizin emrinizdeyim Paşa Hazretleri. Sizleri anlıyorum. Ne zaman bir arzunuz olursa emrinize amadeyim"* diyerek teşekkür eder.

Devlet Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı ve Başbakanlık görevlerini Org. Cemal Gürsel üzerine aldı. Gürsel Milli Birlik Komitesi ile ülkenin tek hâkimi olmuştu. Yeni anayasa hazırlanması ve siyasi yapıların kurulması için çalışmalar başladı. Demokrat Parti kapatıldı. Yeni anayasa hazırlanması için kurulan kurucu meclise CHP lideri İsmet İnönü de seçildi.

27 Mayıs sonrası CHP'nin 1959 tarihli "İlk Hedefler Beyannamesi"ndeki pek çok husus da hayata geçirilmiştir. Cumhu-

riyet Halk Partisi darbeden sonra bütün gücüyle yeni anayasanın hazırlanmasına çalıştı ve bir an önce demokratik düzene geçilmesini savundu.

Bu dönemde Milli Birlik Komitesi ve CHP çevrelerinde genellikle “27 Mayıs Devrimi” olarak anıldı. 9 Şubat 1961’de yeni partiler kurulmasına müsaade edildi. Temmuz 1961’de referanduma sunulan 1961 Anayasası halkın % 61’inin oyuyla yürürlüğe girdi.

Yeni anayasa ile TBMM iki meclise ayrılıyordu. Bir yanda üyeleri nispi sistemli seçimle seçilen 450 üyeli Millet Meclisi diğer yanda ise 150 üyeden oluşan ve üyeleri 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş ve çoğunluk sistemi ile seçilmiş olan Cumhuriyet Senatosu olacaktı. Cumhurbaşkanı’nın görev süresi 7 yıla sınırlandırıldı. TBMM kararlarını denetlemek için Anayasa Mahkemesi kuruldu.

Böylece “Hukuk devleti” kavramı öne çıkarılmış oldu. Temel hak ve özgürlükler artırıldı. Milli Güvenlik Kurulu kurularak askerlerinde siyasi konularda görüş belirtmesine olanak verildi. CHP seçim çalışmalarını sürdürürken partide Kasım Gülek hizbi ortaya çıktı.

24 Ağustos 1961’de yapılan 15. Kurultay’da İnönü tekrar Genel Başkan seçildi. Genel Sekreterliğe ise İsmail Rüştü Aksal getirildi. Yassıada’da yargılanan Demokrat Partililer için 1961 yılı Ağustos ayında karar verildi ve 15 kişi idam cezasına çarptırıldı.

Milli Birlik Komitesi bu cezaların üç tanesini onayladı ve 16 Eylül 1961 günü DP dönemi Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edildi. Ertesi gün de Başbakan Adnan Menderes idam edildi. Celal Bayar’ın idam cezası yaş haddi nedeniyle ömür boyu hapse çevrildi.

Seçimler Yapılıyor

15 Ekim 1961 günü yapılan seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi beklenen başarıyı elde edemedi. CHP milletvekili seçimlerinde % 36,7 oy alarak 173 milletvekilliği elde etti.

Kapatılan DP'nin ardılı olarak kurulan iki partiden; Adalet Partisi ise % 34,8 oyla 158 milletvekilliği, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ise 65 milletvekili aldı. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise 54 milletvekili çıkardı.

Cumhuriyet Senatosu'nda ise senatörlükler şu şekilde dağılmıştı: CHP 36, AP 71, YTP 27, CKMP 16. CHP Genel Başkanı İnönü oy kullanırken hiçbir parti hükümet olmak için salt çoğunluğu yakalayamamıştı ve Türkiye tarihinde ilk defa koalisyona gidilecekti.

Seçmen 27 Mayıs Darbesi'nin ve idamların faturasını CHP'ye kesmişti. Örgüt seçim neticelerinden hoşnut değildi. Bu nedenle koalisyon çalışmalarına girilmeyerek muhalefette kalınması istenmekteydi.

Bütün bu tartışmalar arasında 25 Ekim 1961 günü TBMM açıldı. Ertesi gün 27 Mayıs Darbesi'nin lideri Cemal Gürsel son derece güç şartlar ve özverilerle 4. Cumhurbaşkanlığına seçildi. Seçim son derece zor şartlar altında yapıldı.

Çünkü sandıktan çıkan sonuçla Gürsel'in seçilmesi zor görünüyordu. Hatta bu yüzden Silahlı Kuvvetler yönetime bir defa daha el koyma niyetine girdi ancak TBMM sağduyulu davrandı ve Gürsel Çankaya Köşkü'ne çıktı.

Başbakanlık görevi 10 Kasım 1961 günü CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye verildi. İnönü 20 Kasım 1961'de Adalet Partisi ile cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümetini kurdu. Cumhurbaşkanlığına ise 27 Mayıs Darbesinin lideri Cemal Gürsel seçildi.

CHP'nin de Gürsel'i desteklediği seçimin öncesinde sağ partiler ortak aday olarak Ali Fuat Başgil'i aday göstermeyi düşünüyordu. Fakat bazı Milli Birlik Komitesi üyelerince silahla tehdit edildikten sonra adaylıktan vazgeçti.

22 Şubat 1962 günü Albay Talat Aydemir'in başında bulunduğu cunta yönetime el koymaya kalkıştı. Kara Harp Okulu öğrencileri harekete geçirildi. Ankara karışmıştı. Olay büyük tecrübe sahibi olan Başbakan İnönü tarafından bastırıldı.

İnönü'nün ilk koalisyon daha fazla hükümette kalamadı. Özellikle siyasi af konusunda işler çıkmaza girince Başbakan İnönü 30 Mayıs 1962'de istifa etti. Hükümeti kurma görevi tekrar kendisine verildi.

İsmet İnönü 25 Haziran 1962'de YTP, CKMP ve bağımsızlarla II. Koalisyon Hükümeti'ni kurdu. 14 Aralık 1962'deki 16. Kurultay, Genel Merkezçiler, Kasım Gülek-Nihat Erim kanadı ve üçüncü dünyacılar arasında tartışmalara sahne oldu. İhraçlar, istifalar partiyi zayıflattı. Kasım Gülek, Nihat Erim ve Avni Doğan bir yıl süreyle partiden ihraç edildi.

1963 Mayıs ayında Talat Aydemir'in ikinci darbe girişimi de başarıyla bastırıldı. Darbeye teşebbüsten mahkûm olan Talat Aydemir idam edildi. 16 Kasım 1963 ara seçimlerini AP kazandı.

Aynı gün yapılan yerel seçimlerde AP % 45,4, CHP ise %36,2 oranında oy aldı. Başbakan İnönü yurtdışında bulunduğu sırada YTP hükümetten çekildi. Hemen ertesi gün de CKMP hükümetten çekildiğini açıkladı. II. Koalisyon da çökmüştü.

2 Aralık'ta İnönü istifa etti. AP lideri Ragıp Gümüşpala hükümeti kuramadı, 10. İnönü Hükümeti 25 Aralık'ta kuruldu. Bu defa CHP bağımsızlarla birliktedi.

İnönü – Johnson Kavgası

Başbakanlığı sırasında İnönü'yü en çok uğraştıran konulardan biri de Kıbrıs sorunu oldu. 1963'te Kıbrıs cumhurbaşkanı Makarios'un, Kıbrıs Anayasası'ndaki Türk toplumuna ilişkin hakların devlet düzenini dengesizliğe sürüklediğini ileri sürerek Anayasa'nın değiştirileceğini ilan etmesi üzerine Rumlar Türklere karşı saldırıya geçmişlerdi.

İnönü hükümeti bu girişime çok sert karşılık vererek, Türk jetlerine ada üstünde uyarı uçuşları yaptırdı. Ayrıca Rumların Türklere karşı yürüttükleri tedhiş hareketlerini sürdürmeleri halinde adaya asker çıkaracağını bildirdi. 16 Mart'ta TBMM hükümete Kıbrıs'a müdahale için yetki verdi.

Bu gelişmeler üstüne Haziran ayında ABD başkanı Johnson, başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup göndererek, ABD'nin Türkiye'ye verdiği askeri araç ve gereçlerin, verilmiş amaçları dışında kullanılamayacağını bildirdi. Türkiye Kıbrıs'a müdahale edemedi.

Ayrıca İnönü'yü ABD'ne davet etti. İsmet İnönü, ABD gezisinde başkan Johnson'la görüştü, ama kesin bir sonuç alamadı. Rumların saldırıları ancak Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların 8-9 Ağustos 1964'te Kıbrıs'ı bombalamaları sonucu durdurulabildi.

İsmet İnönü, 27 Mayıs Devrimi'nden sonra Yassıada'da yargılanıp ölüm cezasına çarptırılan DP'lilerin cezalarının uygulanmaması yolunda da çok çaba harcadı, ama başarılı olamadı.

Bununla birlikte, ilk koalisyon döneminde eski DP'lilerin cezalarının indirilmesi ve salıverilmeleri konusunda da bir af yasası çıkartılmasında etkili oldu. Gene bu dönemde, planlı iktisat anlayışı uygulandı, Türkiye'nin Ortak Pazar'a girişi gerçekleşti, SSCB'yle dostluk ilişkileri pekiştirildi.

22 Şubat 1964'te Başbakanlık merdivenlerinden çıkarken bir suikastçının tabanca ile saldırısına uğradı, ama yara almadan kurtuldu.

İsmet İnönü'nün kurduğu III. koalisyon hükümeti 1965 yılının 13 Şubat günü bütçe görüşmelerinde sona erdi. Hükümetin bütçesi reddedilmişti. Başbakan İnönü istifa etti. CHP dışındaki sağ partiler birleşerek 1965 Milletvekili Genel Seçimleri'ne kadar sürecek bir hükümet kurdular.

İsmet İnönü'nün kurduğu üç koalisyon hükümeti:

VIII. İnönü Hükümeti (20 Kasım 1961-25 Haziran 1962)

IX. İnönü Hükümeti (25 Haziran 1962-25 Aralık 1963)

X. İnönü Hükümeti (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965)

CHP Ortanın Solundadır

Seçimlere gidilirken Cumhuriyet Halk Partisi kendisine bir kimlik belirlemeliydi. CHP siyasi yelpazenin neresinde duracaktı? Yeni bir ses, yeni bir politika gerekliydi. Örgütün ve partinin buna ihtiyacı vardı. Bu yeni ses 1965 yılı ortalarında Genel Başkan İsmet İnönü'den geldi: “*CHP Ortanın Solundadır.*”

CHP bu şekilde hem soldaki Türkiye İşçi Partisi'ne tabandan gidecek oyları engellemek hem de yeni gidişatını belirlemek amacındaydı. Ancak CHP'nin büyük rakibi AP bu sloganı seçimlere gidilirken tam tersi yönde kullandı ve CHP'yi sosyalizme kaymakla suçladı.

1964 yılında AP'nin başına geçen Süleyman Demirel ve sağ partiler meydanlarda CHP'nin aşırı solcu, komünist olduğu yolundaki propagandalar ve “Ortanın Solu Moskova Yolu” diyerek CHP'yi yerden yere vurdular.

İnönü de “ortanın solu”nu anlattığı konuşmalarında dolaylı olarak bunlara yanıt vermiştir:

“Devlet de, Anayasa da, CHP de ortanın solundadır... Okuduğum CHP seçim bildirgesi değildir, Anayasa'dır.”

CHP, ürkek, çekingen ‘ortanın solu’ anlayışıyla girdiği 1965 seçimlerinde tam anlamıyla hezimete uğradı. Türkiye genelinde AP % 52,8 oyla 240 milletvekilliği kazanırken CHP % 28,7 oyla ancak 134 milletvekili kazanabildi.

DP'nin mirasını sahiplenilen AP, seçimlerden açık ara bir zaferle çıkıyor, Türkiye’de yeni bir dönem başlıyordu. Batı basınının manşetleri durumu çok iyi özetliyordu: “Menderes hayaletinin zaferi”, “Millet hala DP’ye sadık”.

Ayrıca seçimler öncesinde CHP'nin girişimiyle seçim kanunu değiştirildi ve Millî bakiye usulü getirildi. Bu, küçük partilerin lehine bir gelişmeydi. AP kanuna muhalefet etti. 1968 yılında AP bu kanunu kaldırmıştır.

Bu arada Partide yeni bir isim parlamıştı. Bu isim 1961-1965 arası kurulan üç İnönü Hükümeti'nin de Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit'ti. 24 Ekim 1966 tarihindeki 18. Kurultay'da Bülent Ecevit genel sekreter seçildi. Ecevit “*Ortanın Solu*” politikasını benimsemiş, özellikle Çalışma Bakanlığı döneminde işçilerle çok iyi ilişkiler kurmuştu.

Ortanın Solu, Günah Keçisi

‘Ortanın solu’ kavramı parti içinde günah keçisi ilan edildi. İnönü ve Ecevit farklı yorumlarla bu kavramı dillendirmekte ısrar etseler de sistemli saldırılar karşısında, partide Ecevit dışında hiçbir parti yöneticisi bu kavramı ağzına alamaz oldu. ‘*Ortanın Solu*’nu savunmakta ısrar eden Bülent Ecevit, saldırıların boy hedefiydi artık.

Ciddi fikir çatışmalarına, ayrılıklarına sahne olan CHP’de ilk kez ‘ortanın solunda olanlar, olmayanlar’, “sağcılar-solcular” ayrımı yapılır olmuştu. Bu dönem, Ecevit’i Genel Sekreterliğe götürecek yolu da açan gelişmelere gebeydi.

18 Ekim 1966’da toplanan Kurultay, tekmeli, yumruklu, kıyasıya bir söz düellosuna sahne olmuş, alkışlanan adam ise Ecevit olmuştu. Genel Sekreterliğin en güçlü adayı Bülent Ecevit’tir. Ancak, İnönü bu fikre sıcak bakmıyordu. Ecevit, yıllar sonra Cumhuriyet gazetesinde şöyle anlatacaktı:

“Çetin bir mücadeleden sonra, küçük bir farkla da olsa 18. Kurultay’ı kazandık, 1966 güzünde... Fakat İnönü ona rağmen, bu mücadeleyi kazanan ekibin adayı olarak, benim Genel Sekreterliğimi erken buluyordu. Sayın Kemal Satır’ın Genel Sekreter olmasını istiyordu. Ben, gerçi, bu hareketin önderliği mücadelesine kendime rağmen sürüklenmiştim.

Fakat bir kez görevi kabul ettikten sonra, onun bütün sorumluluğunu yüklenmek ve o görevi sonuna kadar götürmek isterim. Bu durumda, bana güvenen, umut bağlayan arkadaşlarımın, beni uyarmalarına, bana ısrarda bulunmalarına gerek kalmadan yeni Parti Meclisi toplantısından önceki gece yarısı, Rahmetli İnönü’ye gittim.

Ve kendisine Genel Sekreterlikten başka görev kabul edemeyeceğimi söyledim. Öyle zannediyorum ki, İnönü, benden ilk defa karşılaştığı bu davranış karşısında itiraz edemedi.”

28 Nisan 1967 olağanüstü kurultayında partiden kopmalar başladı. Turhan Feyzioğlu'nun başını çektiği orta-sağ görüşlü “48'ler Grubu” partiden ayrıldı. 48'ler daha sonra Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni kurdu.

18 Ekim 1968'de 19. Kurultay toplandı. İnönü-Ecevit listesi seçimleri kazandı. Ecevit gitgide partinin hâkimi olmaktaydı.

12 Mart Muhtırası

Ecevit'in CHP'de ikinci adamlığının tescillenmesi, parti içindeki ideolojik mücadelenin de alttan alta yürütülmesini beraberrinde getirdi. 1969 seçimlerinde yüzde 46,6 oy oranıyla galip gelen AP'nin karşısında, yüzde 27,4 oy oranıyla CHP yine hezimete uğramıştı. Seçim sonuçları artık, parti içindeki mücadelenin iyice su yüzüne çıkmasına neden oldu.

Artık parti içi mücadele alevlenmiş ve açıktan yürütülür olmuştu. Demirel hükümeti yönetimindeki ülke ise hızla 12 Mart'a doğru yol alıyordu. Bir yandan parti içi muhalefetle mücadele yürüten Ecevit, bir yandan da yaklaşan darbeyi sezmiş ve 20. Kurultay'ı izleyen günlerde 1970 Ağustosunda şunları söylemişti:

“Türkiye’de bir dikta tehlikesi vardır ve bu ancak ordudan gelebilir. Bu, örneğin Yunanistan’daki gibi, yabancıların oyunu olur. Demokratik rejimde bile çok güçlü olan ekonomik çevreler, askeri diktada, daha da güçlenirler. Bir askeri müdahale mümkün gözükmektedir. Fakat bu, ancak egemen zümrelerin yararına olur.”

Ecevit'in öngördüğü darbe 12 Mart 1971'de gelir. Türk Silahlı Kuvvetleri hükümeti bir muhtırayla uyardı ve Başbakan Süleyman Demirel istifa etti. Yeni hükümeti eski CHP'li Nihat Erim kuruyordu ve Ecevit bu askeri müdahaleye karşı olduğundan CHP'nin bu hükümette yer almasını istemiyordu.

Daha 10 yıl önce, “*Nihat, müşkül anında ülkeyi terk edecek karakterdedir*” diyen İnönü, Erim hükümetine katılmak ve desteklemek gerektiğini savunuyordu, Ecevit ise böyle bir karar alınırsa istifa edeceğini duyurmuştu.

Ecevit, yönetiminde bir gün önce yapılan MYK toplantısında hükümete katılmama, güven oylamasında CHP’li parlamenterleri serbest bırakma kararı alınmıştı ama İnönü, hükümete destek için gruptan bağlayıcı karar istiyordu. Artık ipler kopmuştu. Ecevit, İnönü’ye istifa mektubunu gönderdi.

“*Sayın İsmet İnönü*”

CHP Genel Başkanı

Sayın Genel Başkanım,

Demokratik rejim için ve CHP için çok hayati saydığım bir konuda görüş ayrılığına düşmüş bulunuyoruz.

Bu kadar önemli bir konuda sizin görüşünüze katılmadan Genel Sekreterlik görevini yürütmeye hakkım olamazdı.

Onun için CHP Genel Sekreterliği’nden ayrılıyorum.

Bugüne kadar, eşsiz önderliğinizle bana yol gösterdiniz, değeri biçilmez desteğinizle bana güç kattınız.

Size sonsuz şükran ve minnet duygularımı yaşadıkça içimde taşıyacağım.

Yürekten saygılarımı sunarım.

“**Bülent Ecevit**” **Gemiler Yakılıyor**

Ecevit ve Merkez Yönetim Kurulu’nun gerekçeli istifasından sonra İnönü, 21 Mart akşamı toplanan CHP ortak grubunda Erim’i öven ve hükümete bakan verileceğini duyuran bir konuşma yaptı. İnönü’nün “*Aksi halde kumandanlar idareye el koyacaklarını söylüyorlar...*” diye biten konuşması beklenen etkiyi yapmış, gruptan Erim hükümetine destek kararı çıkmıştı. Ancak Parti Meclisi’nde Ecevit’in tartışmasız üstünlüğü sürüyordu.

İnönü, Ecevit'in "ruhi ve hissi nedenlerle istifa ettiğini" iddia etmiş, "bırakın gitsin" demişti. 25 Mart 1971'de örgüte gönderdiği bir genelgede de *"Parti içindeki bunalımın bittiğini ilan ediyorum"* diyordu.

Nitekim Ecevit de *"Paşam ben sizin karşınıza çıkmak için değil, sizin karşınızdan çekilmek için istifa ettim"* demişti ama Ecevit'e rağmen 'Milli Şef'e karşı gemiler yakılmıştı bir kere, geri dönüş yoktu...

Erim Hükümeti'nin kuruluşundan itibaren yapılan CHP kongrelerinin çoğunluğunu Ecevitçiler kazanmıştı. Bunun anlamı, Parti Meclisi'nde kaba hesapla en az 230 Ecevitçi delegenin oy kullanması demekti. İnönü'ye ise Ecevitçilerin politikalarının parti politikasına dönüşmesine seyirci kalmak düşüyordu.

Ama İnönü, bunun yerine tüzük dışına çıkmayı göze aldı. Nüfuzunu kullanarak bu il örgütlerini feshettirmeyi ve partilerin kadın ve gençlik kollarının oy hakkını kaldıran yasa değişikliğine destek vermeyi tercih etti.

İnönü'ye yanıt parti içinden geldi; Ecevit'in istifasından sonra, İnönü'ye rağmen Genel Sekreterlik görevine getirilen ve Ecevitçiliğiyle tanınan Şeref Bakışık'ın istifası 'parti içi savaş'ın da resmi ilanı gibiydi.

Ecevit'in bu muhalefeti onu toplumda büyük itibar sahibi yapmış, partide de oldukça güçlendirmişti.

Artık mücadelenin açıktan yürütülmesi gereken günler gelmiştir. İnönü'ye göre, "İnönü'ye saygı perdesi oyunların üzerine düşürülmüştür. Ecevit'in ihtilafı İnönü'yledir. Bu perdenin kaldırılması ve oyunun örtüsüz oynanması zamanı gelmiştir." İnönü'nü bu çağrısından sonra Ecevit, *"Perdeyi Kaldırıyorum"* başlıklı bir broşür yazmaya girişir.

CHP Kapatılmak İsteniyor

Ancak bu sırada dışarıdan CHP'ye yönelen bir tehdit, bir süre için kılıçların kınlarına sokulmasına neden olacaktır. Ankara sıkıyönetim savcısı Baki Tuğ, Dev-Genç iddianamesinde CHP'yi ağır bir dille suçlamış, parti için soruşturma açılması için girişim başlatmıştır. İddianamede, *"solun üçüncü sızma yolu da CHP'nin araladığı ortanın solu kapısıdır"* denilmektedir.

Bir süreliğine tek yumruk olan CHP'den bu iddialara çok sert yanıt gelecek, savcıların bu tavrı “tecavüz” olarak nitelenecektir.

İnönü ile Ecevit'i yakınlılaştıran bir diğery olay ise Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarıdır. İdamların önlenmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak isteyen İnönü, ret cevabı alınca Parti Meclisi'nden medet umar.

İnönü, bu sırada Ecevit'e “Yanımda olacaksın, bu meseleyi birlikte çözeceğiz, aramızdaki bütün anlaşmazlık ve dargınlıkları kaldırıyorum” diyecektir. Ecevitçilerin ağırlığındaki PM, İnönü'ye ‘evet’ der ve idamların önlenmesi için Anayasa Mahkemesi'ne CHP olarak başvurulur.

İnönü sözünü tutar, “Merkez Yönetim Kurulu'yla olan anlaşmazlığımlı çözümlenmiş sayıyorum” diyerek bu durumu partiye de deklare eder. Ancak bu yumuşama havası kısa sürecektir.

O güne kadar il ve ilçe kongrelerini her türlü engellemeye karşın birer, birer kazanan Ecevitçiler giderek güçlenmektedir, eğer Hazi-randaki olağan kongre beklenecek olursa, Ecevitçiler partiyi kesin ve tartışmasız ele geçirecektir. İnönü, “5. Olağanüstü Kurultay'ın, 5 Mayıs 1972 günü ve 20. Kurultay delegeleriyle toplanacağını” ilan eder.

İnönü, “ Kurultay'ı tüzüğe göre toplayacağım. Kurultay'ı kimlerin yöneteceğini de tek, tek kendim belirleyeceğim. Amacınızı seziyorum. Ecevit'in elinde oyuncak haline geldiniz. Size güvenim olmadığını daha önce söylemiştim.

Bu Kurultay'da çıkacağım, eski yeni bütün şikâyetlerimi anlatacağım. Siz genel başkanınıza karşısınız. Bu meseleyi burada kapanmış sayıyorum dediğim zaman her şeyi bitti zannettiniz. Neler yaptığınızı teker, teker Kurultay'da söyleyeceğim. Yumuşak olmaya çalıştım ama size anlatamadım” diyordu.

5 Mayıs günü geldiğinde Türkiye çok gergindi. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın hakkında verilen infaz cezalarının uygulanması beklenmekteydi. THY'nin bir uçağı Sofya'ya kaçırılmıştı. Gerilim Genel Başkan İsmet Paşa'ya da yansdı. İnönü kalp krizi geçirmişti. Kurultay bir gün sonrasına ertelendi.

Öğleye doğru büyük bir gazetenin birinci sayfasında İnönü'nün hasta yatağındaki fotoğrafı sekiz sütuna manşettir. "İnönü elden gidiyor" havasını besleyen son vuruş, ertesi günü İnönü'nün doktor ve hemşireler arasında kurultay salonuna girmesiyle sahnelenir. Sonradan ortaya çıkar ki İnönü'nün o fotoğrafı çok önceleri, uyurken çekilmiştir.

İnönü Döneminin Sonu

6 Mayıs 1972 günü Genel Başkan İsmet İnönü ve Bülent Ecevit karşı karşıya geldi.

Açılış konuşması için kürsüye gelen İnönü, son kozunu oynuyordu, açıkça "ya ben ya Bülent" demekten çekinmeyecekti.

Karşılıklı tehditlerle, meydan okumalarla süren Kongre'de söz, en çok tartışılan adama, Ecevit'te geldiğinde soluklar tutulur. Eski Genel Sekreter'in İnönü'ye yanıtı şöyledir:

"Aslında sorun, CHP'yi eski yörüngesine veya yeni yörüngesine oturtma sorunun da ötesindedir. Hatta sorun 'ya ben, ya Bülent' sorununun da ötesindedir. Tekrar söylüyorum, asıl öncelikle ölçülmesi gereken şudur: CHP'de buyruk mu işleyecek, hukuk mu işleyecektir? Buna karar vereceğiz. (...) Daha açık söylüyorum, vereceğiniz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı özgür üyeleri mi olacağız, kapıkulları mı olacağız. Karar sizindir."

7 Mayıs günü yapılan oylama sonucunda Ecevit'in parti meclisi listesi 709 oyla güvenoyu aldı. İnönü 507 oyda kalmıştı. Sonuç açık; CHP'de İnönü devri kapanmıştı.

İnönü'ye istifa yolu görünmüştür. İstifa mektubu son derece soğuk ve kısadır:

"CHP Merkez Yönetim Kurulu Başkanlığı'na,

CHP Beşinci Olağanüstü Kurultayı'nın 7 Mayıs 1972 toplantısında verdiği karar sonucu olarak, CHP Genel Başkanlığından çekildim. Tüzüğün 28. maddesinin gerektirdiği işlemin kurulunuzca yapılması için saygılarımla arz ederim.

"İsmet İnönü"

33 yıldır Genel Başkan olarak CHP'yi yöneten İsmet İnönü 8 Mayıs 1972'de genel başkanlıktan istifa etti.

İnönü, Yalova'da dinlenmeye çekilmiştir. Ancak İnönücüler iktidarı kolay teslim etmek niyetinde değildir. İnönü'nün genel başkanlık teklifini kabul etmeyeceği konusunda herkes hemfikir olduğu halde, İnönücüler, hiç olmazsa Ecevit'in başkanlığını töhmet altında bırakmanın yollarını arar. İnönü taraftarları, Ecevit'in genel başkanlığına engel olmak için "ihtiyati tedbir" için mahkemeye dahi başvurur.

Ancak çabaları sonuçsuz kalacak, 14 Mayıs 1972 günü yapılan genel başkanlık seçimi özel kurultayında 51 il başkanının adayı Bülent Ecevit 913 delegeden 828'inin oyuyla Atatürk ve İnönü'den sonra CHP'nin 3. Genel Başkanı seçildi.

Ertesi günkü gazete manşetleri CHP'de Ecevit dönemini şu başlıkla duyuruyordu:

"Şef Partisi'nden Halk Partisi'ne..."

CHP’de Ecevit Dönemi

Ecevit’in genel başkan seçilmesinden sonra istifalar birbirini izliyordu. Ecevit ise bir yandan kırgınlıkları unutma çağrısı yapıyordu, bir yandan da “*Partiden gitsem mi gitmesem mi diyenleri partili saymam*” diyerek kapıyı gösteriyordu. İnönü’nün cihat açmasını umut edenleri ise bizzat İnönü hayal kırıklığına uğratiyordu.

Malatya Kongresi’ne katılan İnönü, siyaseti bırakmayacağını ancak CHP’nin genel başkanının Ecevit olduğunu söylüyordu. Artık tarihi bir kişilik halini alan İnönü, 21. Kurultay’da da, “Yeni Genel Başkana başarılı olması için elbirliğiyle yardım etmemiz gerekir” diyecekti.

30 Haziran 1972’de toplanan 21. Olağan Kurultay’da partideki büyük iktidar değişiminin bir sonucu olarak, CHP Tüzüğü’nün 35 maddesi birden değiştirildi. Kurultay, Genel Başkanlıktan istifa eden İsmet İnönü’nün CHP Kurultayına son katılımına sahne oldu.

Parti Meclisi’nin yetkilerini artırmanın yanı sıra partinin yeni politikalarının daha net bir şekilde ortaya konulmasıydı.

Petrollerin ve yer altı kaynaklarının devletleştirilmesiyle ilgili bir önerge kabul edilmişti. 1085 delegeden 1032'sinin oyunu alarak yeniden genel başkan seçilen Bülent Ecevit ise partinin yeni yönelimini şu sözlerle özetleyecekti:

“Devrimin halka değil, halkın dışında ve üstünde ilerici aydın kadrolara dayanarak yürütüleceğine inananlar bizimle beraber olamazlar. Aydınların devrimin yürütülmesinde elbette önderlik görevleri vardır.

Bu görev halka rağmen halk için devrim yapmaya kalkışarak değil, halktan hiçbir zaman kopmadan, devrimi halkla birlikte oluşturarak yerine getirilebilir. Devrimcilikleri bu halkçı anlayışa dayanmayanlar, bugünün CHP'sine yabancı kalan bürokratik devrimcilerdir.”

21. Kurultay'da parti politikalarının daha net ortaya konulması yeni istifaları da beraberinde getirdi. İstifacılar, “CHP, Atatürk ve İnönü'nün kurduğu Parti olmaktan çıktı” diyordu.

Aba Altından Sopa Gösteriyorlar

Parti içinde bu gelişmeler sürerken, Ecevit liderliğindeki CHP, Melen Hükümeti'ne bakan vermeyi kararlaştırmış ve güven oylamasında olumlu oy kullanmıştır. Ancak hükümete giren 5 CHP'li bakan, Ecevit'in karşı çıktığı üçüncü beş yıllık plana destek verince CHP'de yine sular ısınmaya başlar.

Hükümetin anayasayı değiştirme girişimi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurma girişimleri, hükümetten çekilme isteklerini daha da artırır. Tabandan, hükümetten çekilme yönündeki güçlü tazyike rağmen, Ecevit seçim hesabındadır. Tabandan gelen desteğe uzun bir süre direnir Ecevit.

Ancak tabanın tepkisi ayyuka çıkmıştır ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Ferit Melen Ecevit'le görüşerek, CHP'nin hükümetten çekilmemesi için aba altından sopa gösterirler. Ortalıkta ‘CHP'nin kapatılacağı’ söylentileri dolaşmaya başlamıştır bile.

27 Ekim-3 Kasım 1972'de toplanan Parti Meclisi'nin tek günde-

mi hükümetten çekilmektir. Ecevit'e CHP'li Bakanları hükümetten çekme yetkisi verilir.

Ecevit 4 Kasım'da *"Yeraltı kaynaklarının yabancı sömürüsüne açılması ve ulusal ekonominin AET karşısında korunamaması, seçimlerin zamanında yapılması, Melen Hükümeti'nin fiilen bir AP-MGP hükümeti olduğu ve CHP'nin varlığının bir anlam taşımadığı, CHP'nin görüşlerine itibar edilmediği"* gerekçeleriyle CHP'nin hükümetten çekildiğini açıklar.

6 Kasım'da İsmet İnönü partiden ve milletvekilliğinden istifa etti. *'Ölünceye kadar CHP'li kalacağım'* diyen İnönü'nün istifa gerekçesi ise kısa ama çok nettir:

"CHP Genel başkanlığına, 12 Mart şartlarının nazik mahiyetini ciddiyetle muhafaza ettiği bir zamanda, Parti politikasının memleket için sakıncalı gördüğüm şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle CHP'den ayrılmış olduğumu bilgilerinize saygılarımla sunarım.

İsmet İnönü"

CHP ile İnönü yolları, tam 49 yıl 1 ay 24 gün sonra ayrılmıştı. 6 ay önce zaten bitmiş olan bir dönem noktalanmış, CHP'de *'Milli Şef'* dönemi kesin olarak kapanmıştı.

İnönü, anayasanın eski cumhurbaşkanlarına verdiği Tabii Senatör olma hakkını kullanarak TBMM'de tabii senatör olarak çalışmalarına devam etti.

Ordu İle CHP Karşı Karşıya

Cumhurbaşkanlığı seçimleri, CHP'de yeni bir dönemecin işaretini veriyordu. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresi 28 Mart 1973'te sona eriyordu. Yeni cumhurbaşkanının 15 gün önce yani, 13 Mart 1973'te seçilmiş olması gerekiyordu. Meclis'te hiçbir parti kendi adayını seçtirebilecek aritmetiğe sahip değildir.

Ortalıkta ise Orgeneral Faruk Gürler'in ismi dolaşmaktadır. 27 Mayıs'tan sonraki cumhurbaşkanlarının hep asker olması, "Genelkurmay Başkanları Cumhurbaşkanlığı olur" inancının kanıksanmasına yol açmıştır. Üstelik 12 Mart kâbusunun sürdüğü günlerde Genelkurmay Başkanı'nın cumhurbaşkanlığına karşı çıkmak cesaret işidir...

Ancak hem AP, hem de CHP asker cumhurbaşkanı geleneğinin yerleşmesine karşı çıkarlar. CHP'deki görüş ayrılıkları ise bir kez daha su yüzüne çıkar. Bir grup CHP'li Gürler'in desteklenmesini ve böylece ordu ile CHP arasındaki buzların eritilmesini ister.

Ecevit'in önerisiyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararına karşın, CHP Genel Sekreteri Kamil Kırkoğlu ve 32 CHP'li parlamenterin Faruk Gürler'e oy verdiği açığa çıkar.

Cumhurbaşkanlığı krizi 6 Nisan 1973'te 6. Cumhurbaşkanlığına Fahri Korutürk'ün seçilmesiyle son bulur. Ancak, CHP'deyine bir yol ayrımına gelinmiştir. Genel Sekreter ve arkadaşları partiden istifade eder.

Karaoglan Efsanesi

14 Ekim 1973 seçimleri kapıya dayanmıştır. CHP, yeni kimliğiyle ilk kez halkın karşısında sınav verecektir. Ecevit'in daktilosundan çıkan 'ak günlere' adını taşıyan seçim bildirgesi, CHP'nin yeni politikalarının da özetidir:

CHP "*Geniş halk topluluklarını yoksullaştırmak ve sömürmek yoluyla sermaye birikimini hızlandırma ve tekelleri sermaye gruplarının elinde yoğunlaştırma amacını güden bu çağdışı ekonomi anlayışı*" yerine kalkınma modeli olarak, "*Köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaların, yurtdışındaki işçi ortaklıklarının ve benzeri halk ortaklıklarının girişimlerinden oluşan sektör*" öneriyordu. Yabancı sermayeye sınırlama getirileceği vaat ediliyordu.

Demokratik alandaki vaatler ise şöyleydi: "*DGM'lerin işçi haklarını ve sendikacılığını tehdit etmesinin önlenmesi, memur sendikalarının yeniden kurulması, tarım iş kanunun derhal çıkarılması, kıdem*

tazminatının bir yıla yarım aylık yerine, bir yıla bir aylık düzenden hesaplanması, işsizlik sigortasının kurulması, toplu sözleşme yetkisi için işçi referandumu uygulanması, KİT'leri doğrudan doğruya çalışanların yönetmesi, sosyal güvenlikten yoksun ev kadınlarının sosyal sigortadan yararlandırılması, kadınların daha erken yaşta emekli olabilmesi..."

"Ak Günlere" bildirgesinde CHP'nin klasikleşmiş "dinsel konulardan kaçınma" eğiliminin terk edildiği de açıkça beyan ediliyordu. *"CHP Türk halkının dinsel inançlarının, dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için bir engel değil, tersine kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır"* ifadeleri dikkat çekiyordu.

Yoksulların koruyucusu Ecevit, artık 'Karaoğlu'du. CHP ise Karaoğlu'nun partisi.

1973 Seçimleri

1973 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri 14 Ekim 1973 Milletvekilliği Genel Seçimleri'nde CHP, özlenen zaferi elde etmeyi başardı. 1965'te İnönü'nün başlattığı Ortanın Solu hareketini Demokratik Sol'a dönüştüren ve kitlelere benimseten Bülent Ecevit CHP'yi birinciliğe taşıdı.

Cumhuriyet Halk Partisi bütün yurttaki oyların % 33'ünü alarak 185 milletvekilliği kazandı ve birinci parti oldu. Ecevit'in en büyük rakibi Süleyman Demirel'in Adalet Partisi ise %29 oy almış ve 149 milletvekili kazanmıştı.

CHP'nin üçüncü Genel Başkanı Bülent Ecevit CHP'nin genel seçimlerde elde ettiği 185 milletvekilliği tek başına hükümet kurulması için yeterli değildi. Bunun için millet meclisi salt çoğunluğu olan 226 üyenin geçilmesi gerekiyordu.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ten görevi alan Ecevit'in 27 Ekim-8 Kasım 1973 tarihleri arasındaki koalisyona görüşmeleri sonuçsuz kaldı. 13 Kasım'da görevi alan AP lideri Demirel de hükümet kurmakta başarısız olunca görev tekrar Ecevit'e verildi.

Öte yandan İsmet İnönü'nün sağlık sorunları kendisini etkin siyasetten alıkoymaya başladı. CHP'ne ve yeni yöneticilerine olan kırıngınlığı da onu suskunluğa itti. Bu arada kendi önerisi olan “*orta-nın solu*” siyasetinden yeni bir yorumla geri dönmek gereksinmesini duydu, özellikle 1973 seçim kampanyası sırasında yeni CHP yönetimine karşı ağır eleştiriler yöneltti.

Aralık 1973'te Ankara'da ölen İsmet İnönü, Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla Anıtkabir'e gömüldü.

Bülent Ecevit 26 Ocak 1974'te Milli Görüş fikrinin temsilcisi Necmettin Erbakan'la Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon hükümetini kurdu. Devleti kuran ve rejimin temel öğelerini kendi içinde de özümsemiş bulunan CHP, İslamcı akımları bünyesinde bulunduran MSP ile koalisyona girmişti.

Hükümette özellikle laiklik konusunda tartışmalar olması kaçınılmaz görünmekteydi. İleriki yıllarda CHP genel başkanı olacak olan Deniz Baykal bu hükümette Maliye Bakanı olarak, ileride CHP genel sekreteri olacak Önder Sav ise Çalışma Bakanı olarak görev almışlardı.

28 Haziran 1974'te toplanan tüzük kurultayında “Demokratik Sol” kavramı doğrultusunda parti tüzüğünde değişikliğe gidildi. Demokratik Sol'un Marksizm'den kaynaklanmayan yerli bir kavram olduğu vurgulandı. Ortanın Solu ile başlayan süreç böylelikle sonuçlanmış oldu.

Yeni düzende CHP kabuğunu kırmış ve yerini bulmuştu. Taban tabana zıt bu iki partiden kurulan koalisyonda beklenen oldu. Özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 163, 141. ve 142. maddeleri konusunda iki parti görüş ayrılığına düştü. Hükümetin sonu yaklaşmaktaydı.

Kıbrıs'ı Oya Çevirmek

Tam bu sırada Yunanistan'daki albaylar cuntasının desteklediği Kıbrıs Rum Milli Muhafız Alayı'na bağlı birlikler, enosis'i gerçekleştirmek amacıyla, cumhurbaşkanı Makarios'u devirdi. Cunta, adadaki Türklere karşı katliam hareketlerine başladı. Diplomatik görüşmeler sonuçsuz kaldı ve Türkiye 1960 Zürih ve Londra ga-

rantörlük antlaşmalarının verdiği hakkı kullanarak Kıbrıs'a askeri müdahalede bulundu.

Türk Silahlı Kuvvetleri, 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs Harekâtı'na başladı. Bu olay Başbakan Bülent Ecevit'in halk üzerindeki sempatisini oldukça arttırdı. Ecevit her gittiği yerde "*Kıbrıs Fatihî Karaoğlu*" olarak karşılanıyordu.

Adaya müdahale ile Türklerin hakları kurtarıldı. Birleşmiş Milletlerin çağrısıyla ateşkes yapıldı. Ancak olayın sonucunda gelen ABD ambargosu Türkiye'ye ekonomik açıdan çok zorlu yıllar yaşattı.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından hükümet içi anlaşmazlıklar nedeniyle Başbakan Ecevit, 18 Eylül 1974'te CHP-MSP hükümetinin istifasını verdi. Hükümetin istifasının ardından Ecevit erken seçim kampanyası başlattı.

Kıbrıs zaferinin kendisine sağladığı siyasi prestiji oya dönüştürmek istiyordu. Ancak TBMM'deki diğer partiler buna yanaşmadılar. Hükümet uzun süre kurulamadı.

Bu arada CHP 14 Aralık 1974'te 22. Kurultayını topladı. Orhan Eyüboğlu genel sekreter seçildi. Deniz Baykal ve Mustafa Üstündağ yeni genel sekreter yardımcıları oldular.

Ecevit'in istifasının ardından başlayan hükümet bunalımı ancak 12 Nisan 1975'te sona erdi. Süleyman Demirel Başbakanlığında AP, MSP, MHP ve CGP, I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kurdular.

Ülkede iç gerilim artmakta, ekonomik bunalım gitgide daha da çekilmez bir hal almakta, sağ-sol ayrışması ve çatışmalar yaşanmaktaydı. Bu şartlar altında 12 Ekim 1975'te yapılan ara seçimlerde CHP ve AP oylarını arttırdı. 6 milletvekili için yapılan ara seçimde milletvekillerinden 5'ini AP, 1'ini de CHP kazandı. Senato üçte bir yenileme seçiminde ise AP 27, CHP 25, MSP 2 senatörlük kazandı.

Bu arada İktidardaki Milliyetçi Cephe hükümetine karşı toplumsal muhalefet dalgası ise yükseliyordu. Arka arkaya işlenen cinayetler ve özellikle gençler arasında yaşanan sağ-sol kavgası CHP'ye önemli bir görev yüklemekteydi.

CHP ise 'sessiz sedasız ve silik muhalefet' partisi görünümündedir. CHP yanlısı gazeteler veryansın etmektedir:

"Sokakları genç insanların kanlarıyla sulanan bir ülkede, iktidar ölçüsünde olmasa bile, muhalefet de sorumludur. (...) CHP, üzerindeki ölü toprağını silkmeli ve Cephe sorumlularından kanlı mezar taşlarının hesabını sormalıdır."

CHP'ye yönelik tepkilere Ecevit de suskun kalamaz, "CHP'nin bugünkü muhalefetini yeterli bulmayan halk çoğunluğuna hak veriyorum" der.

1976'da CHP içinde çekişme başladı. 8 Mart'ta Deniz Baykal, Haluk Ülman, Erol Çevikçe, Adil Ali, Tankut Akalın parti yönetiminden istifa ettiler. Orhan Eyüboğlu tekrar genel sekreter seçilirken, yardımcıları ise Ali Topuz, Hasan Esat Işık, Mustafa Üstündağ ve İsmail Hakkı Birler oldu.

Baykal ve Eyüboğlu gruplarının 'Parti'nin temel düşüncelerinde birleştiklerini' savunan Ecevit, çatışmanın dışında kalmaya özen gösterir.

"Kimse bir yerlere gelebilmek için bana ve genel merkeze yakınlığına güvenmesin" diyerek bağımsızlığını ilan eden Ecevit, parti içindeki bu çatışmaları durduramıyordu. Ecevit, Kurultay'dan hemen önce gruplara Sivas'tan mesaj yolluyordu:

"CHP içindeki çekişmeler konusunda benim gösterebileceğim hoşgörü sınırı, halkın göstereceği hoşgörüsüdür, hoşgörümü onun ötesinde sürdürme hakkına sahip olmadığımı bilerek hareket edeceğim."

Taşlı Sopalı Kongre

Ancak Ecevit'in bu çıkışı da kar etmez, CHP yine tarihinde ilk kez, taşlı sopalı kongrelere sahne olacaktır. Ecevit, artık patlar:

"Yurtta herkes CHP'de neyin kavgasının yapıldığını bilmek istiyor, ancak anlayamıyor (...) Son olarak Çankaya Kongresi'nde düzenlenen saldırı, bardağı taşıran son damladır. Ülkede zorbalığa karşı mücadele eden CHP kendi içinde böyle zorbalıklara göz yumamaz (...)"

Benim tahammülüm geniştir. Parti içi konularda fazla tahammül-lüyüm diye zaman, zaman eleştirilmişimdir. Fakat bu sırada, CHP'nin yıpratılmasına, rejimin tahammülü yoktur, halkın tahammülü yoktur."

Ecevit'in bu çıkışı tansiyonu düşürmek şöyle dursun bös-bütün sertleştirir. Ecevit, grup toplantısında şunları söyler: *"Buraya hep dedikodularla geliyorsunuz. Bu partiye vurmayın, acıyın..."* 27 Kasım 1976'da toplanan 23. Kurultay son derece önem taşıyordu.

Ecevit'in *"Halk, CHP'yi iktidara getirmeye karardır, gelmezsek bizim kabahatimizdir"* ekseninde yaptığı konuşma, 'hizipler üstü' karma liste önerisiyle birleşince, Deniz Baykal'ın öneriyi reddetmesine karşın, Kurultay sağ salim atlatılır.

Bu kurultayda CHP'nin mevcut altı ilkesinin yanına bir de "Demokratik Sol"un altı ilkesinin eklenmesi benimsendi. Bu il-keler; özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendini yönetmesiydi. Ayrıca CHP'nin Sosyalist Enternasyonal'e üyeliği kabul edildi. Ecevit tekrar genel başkan seçildi.

1977 Genel Seçimleri

CHP'de parti içi çatışmalar sürerken 'Milliyetçi Cephe' yöneti-mindeki ülkede, planlı saldırı ve cinayetlere her geçen gün bir yenisi eklenmektedir.

Saldırıları, faili meçhul cinayetler, işgaller, boykotlar, yolsuzluk, rüşvet artık günlük yaşamın bir parçasıdır.

CHP ise 1977 yılı başlarken gitgide güçlenmekteydi. Şubat a-yında DİSK, seçimlerde CHP'yi destekleyeceğini açıkladı. Nisan ayında ise TBMM seçimleri 5 Haziran günü yenileme kararı aldı. Seçim kampanyası oldukça sıkıntılı geçti.

Bu ortamda 5 Haziran 1977 günü yapılan Milletvekilliği Genel Seçimleri'nden CHP buruk bir zaferle çıktı.

Cumhuriyet Halk Partisi oyların % 41,3'ünü alarak 213 millet-vekilliği kazandı. AP % 36,8 oy almış ve 189 milletvekili kazanmıştı.

Senato üçte bir yenileme seçimlerinde ise CHP:28, AP:21, MSP:1 senatörlük kazandılar. Ecevit ve CHP çok güçlenmişti ancak matematiksel tablo CHP'ye tek başına hükümet kuracak çoğunluğu vermiyordu.

14 Haziran 1977'de hükümeti kurma görevini alan Bülent Ecevit, 21 Haziran 1977 günü azınlık hükümetini kurdu. Hükümet 3 Temmuz günü yapılan güven oylamasında yeterli oyu alamayınca Ecevit istifa etti. Hükümeti kurma görevini alan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel 21 Temmuz günü MHP, MSP ve Demokratik Parti ile II. Milliyetçi Cephe hükümetini kurdu.

Ülkede ikinci MC dönemi başlarken, seçimlerden birinci parti çıkmasına karşın hükümet olamayan CHP'de ise tartışmalar baş göstermekte gecikmez.

Antalya Milletvekili Deniz Baykal öncülüğündeki bir grup, bu durumdan Ecevit'i sorumlu tutmakta ve olağanüstü kurultay önermektedir. Ecevit, partililerle gruplar halinde var olan tartışma toplantıları düzenleyerek, kısa sürede tepkileri asgari seviyeye indirdi.

Türkiye İflas Etmiş

Ülke çok sıkıntılı günler yaşıyordu. Ekonomi öyle bir darboğaza girmişti ki, en basit ihtiyaç maddeleri bile karaborsaya düşmüştü. Zamlar, devalüasyonlar birbirini izliyordu. Enerji sıkıntısı had safhadaydı. Türkiye ithal malların parasını ödeyemez haldeydi. Döviz bulunamıyordu. Financial Times gazetesi 25 Kasım günü durumu şöyle özetliyordu: *Türkiye iflas etmiş bir ülkedir.*

Öte yandan anarşi ve terör artarak sürmekteydi ve toplumsal kutuplaşma can almaya devam ediyordu. Bu şartlar altında 11 Aralık 1977 günü yapılan yerel seçimlerde CHP % 41,7 oy alarak 41 il merkezinin belediye başkanlığını kazandı. Milliyetçi Cephe'nin büyük ortağı AP ise % 37,1 oy aldı ve 15 il merkezini kazanabildi.

Seçim sonuçlarının ardından AP'den ayrılanlar oldu. 11 milletvekili partiden istifa etti. Bu isimler şunlardır; Orhan Alp, Tuncay

Mataracı, Şerafettin Elçi, Mete Tan, Güneş Öngüt, Ahmet Karaaslan, Hilmi İşgüzar, Enver Akova, Ali Rıza Septioğlu, Mustafa Kılıç, Cemalettin İnkaya.

Seçimlerde başarılı olan CHP'nin genel başkanı Bülent Ecevit 22 Aralık günü hükümet hakkında bir gensoru verdi ve yılın son günü olan 31 Aralık 1977'de II. Milliyetçi Cephe hükümeti 218 güvenoyuna karşı 228 güvensizlik oyu ile düşürüldü.

Hükümeti kurma görevini cumhurbaşkanından alan Bülent Ecevit Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti ve bağımsızların desteğiyle 5 Ocak 1978'de hükümetini kurdu. Ecevit, ekonomi ve devlet yapısında bir enkaz devraldıklarını ve çetin bir dönemden geçeceklerini belirtti.

Ülkedeki gerilim ve ekonomik buhran etkisini gitgide daha fazla hissettiriyordu. Zamlar, devalüasyonlar, uzayan kuyruklar, karaborsa, enerji kıtlığından kaynaklanan elektrik kesintileri artık olağan hale gelmişti. Ülke belki de en karanlık günlerini yaşamaktaydı.

Bunun yanına bir de terör eklenince iş, içinden çıkılmaz bir hal alıyordu, bu nedenle Başbakan Bülent Ecevit'in enkaz benzetmesi hiç de abartı sayılmazdı. Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler katledildi.

Ekim ayında Türk-İş, CHP-AP koalisyonu kurulmasını önerse de bu kabul edilmedi. Yılsonunda Kahramanmaraş'ta çıkan olaylarda 105 kişi öldü. Sadece 1978 yılı içinde ülkede 831 kişi öldürülmüştü.

Yalnız Adam

Ecevit, tarihi boyunca genel merkez-hükümet ve gruplar üçgeninde çatışmalara sahne olan CHP'de yeni bir dönem başlatmaya kararlıdır. Hükümette görev alanların parti yönetiminden ayrılmasını ister. Ecevit, parti içi hizipleşmeleri ortadan kaldırmaya yönelik bu manevrayla yetinmeyecektir; *"Kurultay'a tek liste halinde gireceğiz."*

Hazırlıklar yetişmeyince Anayasa Mahkemesi'nden uyarı alan CHP, olağanüstü kurultaya gitmek zorunda kaldı. Sorunlar olağan Kurultay'a ertelenmişti.

24. Olağan Kurultay'a ise Ecevit'in istediği gibi tek liste ile girilemedi. Çatışma, gruplaşma ve kadrolaşma hareketlerinin her zamankinden daha güçlü olduğu görüldü. Çatışmalar gücünü, hükümetin başarısızlığından alıyordu.

Ecevit, son kurultay olduğunu bilmeden yaptığı konuşmasında, *"İktidar olma uğraşı derken, yalnızca 1981 seçimlerinde CHP'nin Millet Meclisi'nde tek başına salt çoğunluğu sağlamasını belirtiyor değilim.*

Bu anlamda, yani siyasal anlamda iktidar olmanın yanı sıra, toplumsal anlamda iktidar olmakda, özellikle birdemokratik sol partii için yaşamsal önem taşır. Önümüzdeki ilk hedeflerden birisi de, bu yıl Ekim ayında yapılacak olan Cumhuriyet Senatosu ve milletvekili ara seçimlerini kazanmaktır..." diyordu.

24. kurultay, Ecevit'in muhaliflerini tüm ağırlığını koyarak alt etmesiyle sonuçlanmıştı ancak, Üçüncü Ecevit hükümetinin yönetimindeki ülkede iktidar boşluğu her geçen gün büyüyordu. *"1981'de kesin iktidar olacağız"* diyen Ecevit de bu gerçeği itiraf ediyordu.

Dışarıdan ve hükümetin içinden eleştiri oklarına hedef olan Ecevit, partisinde de yalnızlığa itilmişti. Parti içi muhalefetin yelpazesi genişlemiş, hükümette bakan olanlar dahi bir muhalefet grubunun başını çeker olmuşlardı... *"Sorunları iletmek için Ecevit'i ulaşamıyoruz", "Parti içindeki tek organ genel başkanlık"* diyorlar ve Parti Meclisi'nin yeniden oluşturulmasını istiyorlardı.

Bir yanda hükümetteki bakanlara yönelik yolsuzluk iddiaları, öte yandan ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve anarşi... TÜ-SİAD, tarihte ilk kez hükümeti peş peşe gazete ilanlarıyla uyarıyordu.

Ticaret ve Sanayi Odaları Meclisi de hükümeti kamuoyu önünde uyarınca, Başbakan Ecevit'in sert tepkisiyle karşılık buldu. Ecevit, *"Bu devlet, işadamlarının muhtırası ile hükümet kurmaz, hükümet düşürmez, bu ülkede halkın dediği olur, halkı sömürenlerin değil... TÖB-DER ve POL-DER siyaset yaparsa suç, sanayici kuruluşlar si-*

yaset yaparsa suç değil, olmaz öyle şey. Hepsini savcılığa vereceğim...” diyecekti. Ancak, ilanlar durmadı. Üstelik esnaf da kepenk indirerek, kontak kapatarak bu halkaya eklendi.

Mecliste ise Ecevit hükümetinin bakanlarından Hilmi İşgüzar ve Tuncay Mataracı hakkında gensoru verilmişti. İşgüzar istifa etti. Hükümet dört bir yandan kuşatılmıştı.

8. Olağanüstü Kurultay

1979 yılı da sıkıntılarla başladı. 1 Şubat'ta Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi katledildi. Mart ayında iğneden ipliğe hemen her maddeye büyük oranda zam yapıldı.

14 Ekim 1979'da yapılan milletvekili ara ve senato üçte bir yenileme seçimlerini AP kazandı. Açık bulunan 5 milletvekilliğinin tümünü ve 33 senatörlüğü Adalet Partisi kazandı, CHP 12 senatörlük kazanabildi. CHP'nin oyları % 41'den %29'a düştü.

16 Ekim'de başbakan Ecevit istifa etti. Hükümeti kurma görevini alan Süleyman Demirel 12 Kasım 1979'da azınlık hükümetini kurdu.

Hezimetin hesabı 4 Kasım 1979'da toplanan 8. Olağanüstü Kurultay'da görülecekti. Hiç kimse bunun CHP'nin son kurultayı olduğunun farkında değildi. 4 Kasım 1979'da ara seçim yenilgisinin ardından CHP 8. Olağanüstü Kurultay'ı toplandı.

'Genel merkezçiler', 'Topuzcular', 'Baykalcılar', 'Sol muhalifler' ve tek başına Bülent Ecevit... Gruplar, acımasızca eleştirdikleri Ecevit'in genel başkanlığında hemfikirdi, asıl çekişme parti yönetimi için yaşanıyordu.

Ecevit'in buna izin vermeye niyeti yoktu. Son kozunu oynadı, *“Bir yanda katı hizipçiliği hak olarak gören liste, bir yanda da katı hizipçiliği reddeden bir anlayış bulunmaktadır. Ben katı hizipçiliği reddeden bir ekiple görev yapabilirim. Eğer Kurultay bana bu olanağı verirse Genel Başkan olarak görevimi sürdürürüm. Şayet Kurultay bu olanağı vermezse, görevimi genel başkan olmadan da Partimde sürdürebilirim.”*

Ecevit, “*Ya ben, ya onlar*” diyordu. Kurultay, Ecevit’siz CHP’yi göze alamamıştı...

Genel Başkan Ecevit güvenoyu istedi. Parti içi muhalefetteki Deniz Baykal ve Ali Topuz grupları yönetimi çok sert bir biçimde eleştirdiler. Güven oylamasında Ecevit, 4 çekimser, 20 ret oyuna karşılık 1341 oy ile delegelerin güvenoyunu aldı. Genel Sekreterliğe Mustafa Üstündağ getirildi.

12 Eylül’ün Ayak Sesleri

CHP’de bunlar olurken 1980 yılı İzmir Tarih olayları ve ekonomik önlemler içeren 24 Ocak Kararları ile başladı. Cinayetler, boykotlar ve ekonomik zorluklarla dolu günler birbirini izliyordu. Mayıs ayında Çorum’da olaylar çıktı ve 48 kişi hayatını kaybetti. Terör; genç, siyasi, aydın, yazar, sağcı ve solcu demeden can almayı sürdürüyordu.

1 Mayıs’ta İstanbul’da uygulanan sokağa çıkma yasağı, tüm bunların üzerine tuz biber ekti. Tepkiler çığ gibi büyüyordu. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, “*ordunun çıkar çekişmelerine alet edilmemesini*” istedi.

1980 yılında meydana gelen 10,000 terör olayında yaklaşık 2 bin insan ölmüştü. Mayıs ayında MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürüldü. Eski CHP önderlerinden ve eski başbakan Nihat Erim, 19 Temmuz 1980’de teröre kurban verildi.

22 Temmuz’da Türkiye Maden-İş Sendikası başkanı Kemal Türkler öldürüldü. Çeşitli çevrelerin önerdiği CHP-AP koalisyonuna ise her iki parti de sıcak bakmıyordu. Bu arada 6 Nisan 1980’de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi bitmişti.

TBMM bir türlü yeni cumhurbaşkanını seçemiyordu. Turlar birbirini izliyor ancak sonuç alınamıyordu. Bunca karışıklık içinde bir de ülke başsız bırakılmıştı. Türkiye uçurumun kıyısına gelmişti.

CHP cumhurbaşkanlığı seçiminde 12 Mart Muhtırasında imzası bulunan dört komutandan biri olan, emekli orgeneral ve CHP senatörü Muhsin Batur'u aday göstermişti.

12 Eylül 1980 sabahı Türk halkı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sesi ile uyandı. Ordu yönetime el koydu ve TBMM, hükümet ve anayasa feshedildi. Tüm yurttta sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

Siyasi partilerin, derneklerin ve sendikaların etkinlikleri durduruldu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve kuvvet komutanlarının oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi ülkenin tek hâkimiydi.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel Gelibolu'daki Hamzaköy tesislerinde gözetim altına alındı. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ise İzmir-Uzunada'ya gönderildi.

30 Ekim 1980 günü Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa etti. 21 Şubat 1981'den itibaren Arayış dergisini çıkardı. Buradan ya da başka kanallarla verdiği demeçlerden dolayı yargılandı ve cezaevine girdi.

MGK bir yıl sonra, 16 Ekim 1981'de tüm siyasi partilerle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'ni de kapattı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde CHP'nin ilk dönemi sona erdi.

Bülent Ecevit'in 1970'lerde kurduğu CHP hükümetleri:

- I. Ecevit Hükümeti (26 Ocak 1974-17 Kasım 1974)
- II. Ecevit Hükümeti (21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977)
- III. Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978-12 Kasım 1979)

Ecevit'e Suikast Girişimleri

Bülent Ecevit 'e, siyasi yaşamı boyunca pek çok kez suikast girişiminde bulunuldu. Başarısız suikast girişimlerinden biri hariç, diğerleri yurtiçinde gerçekleştirildi. 70'li yıllardan itibaren tırmanan terörün başlıca hedeflerinden biri olan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'ye yaptığı gezisi sırasında da fanatik bir Rum tarafından öldürülmek istendi.

Gerede Olayları

Solun ve yoksul kitlelerin umudu olan ve gittiği her yerde on binlerin sevgi gösterileri ile karşılanan Bülent Ecevit'i ilk saldırı 1975 yılında Bolu'nun Gerede ilçesinde yapıldı. I.Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasının üzerinden bir buçuk ay sonra partisinin düzenlediği bir mitinge katılmak üzere Bolu'nun Gerede ilçesine giden Ecevit'in konvoyuna ilçe girişinde bazı gruplar saldırmaya başladı. Çıkan çatışmalarda 7 kişi yaralandı.

Saldırganlar Ecevit'in bulunduğu CHP otobüsünü taşıdılar. Saldıryı tepkisiz bir şekilde izlemekle yetinen polisler daha sonra miting alanını terk etti. Konuşma yapmak için kürsüye çıkan Ecevit'e taşlarla saldıran sağ görüşlü kişiler, daha sonra yan sokaklara dalarak CHP'lilere taş ve sopalarla saldırılarını sürdürdüler.

Başka bir grup da binaların tepesinden ve balkonlardan ateş açmaya başladı. Bülent Ecevit, hükümet konağına sığınarak kurtuldu. Saldırı sonucunda 2 kişi açılan ateş sonucu, 40 kişi de bıçak, taş ve sopalarla yaralandı, CHP'lilere ait 20 dükkân tahrip edildi.

Elazığ Olayları

Gerede olaylarından 2,5 ay sonra Elazığ'a gelen Ecevit yine saldırı ile karşılaştı. Seçim gezisi nedeniyle geldiği Elazığ'da belediyenin önündeki meydana toplanan CHP'lilerin ve kürsüde konuşan Ecevit'in üzerine taşlar, sopalar ve kurşunlar yağdırıldı.

Meydanı dolduran halk duvar diplerine ve otobüs duraklarının altına saklanarak korunmaya çalışırken Ecevit, taş ve kurşun yağmuru altında konuşmasını sürdürdü.

Bu arada CHP’li milletvekilleri silahlarını çekerek Ecevit’i perdelediler. Olaylar Ecevit, Elazığ’ı terk ettikten sonra da gece boyunca sürdü. Bu saldırıların sonucunda 50 kişi yaralandı. 57 kişi gözaltına alındı, CHP’lilere ait onlarca dükkân yağmalandı. CHP İl Merkezi de tahrip edilen binalar arasındaydı.

ABD’de Rumların Suikastı

Ecevit 23 Temmuz 1976 tarihinde ABD’ye yaptığı gezi sırasında bir suikast girişimine maruz kaldı. New York’taki Waldorf Astoria Otel’inden ayrılırken Stavros adlı bir Rum, silahını Ecevit’e doğrulttu. Ancak Ecevit’in koruma müdürü Mümtaz Karaduman ve FBI ajanlarının saldırgan Rum’un üzerine atlamasıyla Ecevit mutlak bir ölümden kurtulmuş oldu.

Tokat-Niksar Olayları

5 Haziran 1977 erken seçimleri öncesinde tırmanan terör olayları sonucunda üç ayda 133 kişi öldürülmüştü. Seçim öncesinde terör giderek artan bir ivme kazanmıştı. O günlerde CHP’ye ve Genel Başkanı Bülent Ecevit’e yönelik saldırılar da yoğunlaşmıştı.

Öyle ki seçim gezilerine çıkan Ecevit gittiği her yerde saldırıya uğraması artık vakayı adliyeden bir olay haline gelmişti.

26 Nisan 1977 günü Tokat’ın Niksar ilçesinde Ecevit’e ve onu dinlemeye gelen CHP’lilere silahlı ve taşlı, sopalı saldırı düzenlendi. CHP seçim otobüsü ve minibüsü kurşunlandı. Silahlı saldırı öncesinde de CHP’lilere taşlar atıldı, küfürle tahrik edildi. Güvenlik güçleri olayları seyretti. Daha sonra Niksar’a gönderilen askeri birlikler olayları bastırdı.

27 Nisan günü Ecevit ve beraberindeki CHP heyeti Gümüşhane'nin Şiran ilçesine geldiklerinde yine AP'lilerin öncülüğünde bazı grupların saldırıları ile karşılaştı. Saldırıda üçü tabanca kurşunuyla olmak üzere 7 kişi yaralandı.

CHP konvoyunda bulunan 20 kadar araç tahrip edildi. Aslında Şiran olayları 26 Nisan gecesi başlamıştı. Şiran'da afiş asma ve yollara slogan yazma tartışmaları yüzünden CHP'lilerle karşıt gruplar arasında çatışma çıkmış,

Ecevit ilçeye gelmeden önce hava gerginleşmişti. Gruplar belediye binasının karşısında bulunan AP lokali önünde toplanmışlar, Ecevit ilçeye gelmeden önce gösterilerini sürdüren gruba CHP'li parlamenterler miting'e müdahale etmemeleri konusunda uyarıda bulundular.

Sayıları giderek artan ve 250'yi bulan grup, CHP'lilere karşı saldırıya geçti. Polis ve jandarma olayları önleyemedi. Bu arada AP lokalinden de CHP'lilerin üzerine boş şişeler atılıyordu.

Bu olaylar sürerken Ecevit'in içinde bulunduğu CHP otobüsü ve CHP konvoyu Şiran'a girdi. Gruplar taş ve sopalarla konvoyu saldırdılar. Saldırlara CHP'liler de karşılık vermek isteyince bu kez saldırganlar kalabalığın üzerine kurşun yağdırmaya başladı.

Miting alanı 10 dakika süreyle savaş alanına döndü. Ecevit'in otobüsünün üzerinde bulunan koruma polisleri de havaya ateş açtılar.

Saldırı sırasında bazı CHP'li parlamenterler de yaralandı. Erzin-can Senatörü Niyazi Ünsal, yaralı halde şoförü tarafından güçlükle kurtarıldı. Tunceli Milletvekili Nihat Saltık da atılan taşlar sonucunda yaralandı. Olaylar sonucunda bazı işyerleri, evler, belediye binası ve otobüs terminali hasar gördü.

Çatışma sırasında otobüsün içine giren Ecevit, olayların yatışmasından sonra belediye binasına sığındı. Olaylar devam ederken, telefonla Cumhurbaşkanlığı'nı aradı. Genel Sekreter Fuat Bayramoğlu ile görüşen Ecevit, *"Karşımda devleti bulamıyorum. Kendi canımın değil, Şiran'daki can ve mal güvenliğini bulamayan vatandaşlarımın durumunu düşünüyorum"* diyerek müdahale istedi.

Bu arada Erzincan'daki CHP mitingine beklenen Ecevit, Erzincan'a gitmekten vazgeçti. Erzincan'da Ecevit'i bekleyenlerin üzerine taşlarla saldıran gruplar araçları tahrip ettiler. Polis saat 19.00'a doğru Ecevit'in gelmeyeceğini bildirdi ve meydandaki kalabalığı coplarla dağıttı.

Çiğli Suikastı

Ecevit'i direkt hedef alan suikast girişimlerinden biri de Çiğli suikastıdır. 29 Mayıs 1977 tarihinde İzmir'e giden Ecevit'e İzmir Çiğli Havalimanı'nda suikast girişiminde bulunuldu. Bir polis memurunun silahından çıkan kurşun Ecevit'in yanında bulunan İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın ağabeyi Mehmet İsvan'ın bacağına saplandı.

Bu silah Türkiye'de daha önce bilinmeyen zehirli mermi atan bir silahtı. Dünyada insanlar üzerinde ilk kez kullanılıyordu. Silahı üreten firma ölene kadar Mehmet İsvan'ın her yıl İsviçre'de düzenli sağlık kontrollerini yaptırmayı üstlendi. Ürünün bu sayede insan üzerindeki etkilerini de tetkik etmiş oluyorlardı.

Ecevit'e ateş eden silahı kullanan Çiğli Karakolu'nda görevli bir polis memuruydu. Ancak silahı saklayan kişi polis şeflerinden biriydi. Açılan soruşturma sonrasında silahın Türkiye'de sadece üç tane bulunduğu ve Özel Harp Dairesi'ne kayıtlı olduğu anlaşıldı.

1977 erken genel seçimlerine üç gün kala 2 Haziran'da Başbakan Süleyman Demirel, ana muhalefet partisi lideri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e "Gizli ve zat'a mahsus" kaydıyla gönderdiği mektupta, 3 Haziran'daki İstanbul Taksim Meydanı'ndaki mitingde Ecevit'e suikasta uğrayacağına dair haber alındığını, kendisine Sheraton Otel'i'nin üst katlarındaki odalardan birinden uzun namlulu ve dürbünlü bir silahla ateş edileceğini bildirerek mitinge gitmemesi konusunda uyarıda bulundu.

Başbakan Demirel, gereği için Genelkurmay Başkanlığı'na, İçişleri Bakanlığı'na, MİT Müsteşarlığı'na, bilgi için de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne de bu konuda bir mektup göndermişti.

Demirel'in mektubunu kamuoyuna Bülent Ecevit açıkladı. Adeta bomba etkisi yaratan mektup üzerine kamuoyunda Bülent Ecevit'in Taksim mitingine gidip gitmeyeceği merak ediliyordu. Ecevit, mitinge gideceğini açıkladı.

3 Haziran 1977 Taksim mitingi Türk siyaset tarihinde en görkemli ve kalabalık miting olarak yerini aldı. Yüz bini aşkın insan suikast tehlikesi altındaki Ecevit'i yalnız bırakmamıştı. İstanbul sel olup akmıştı Taksim Meydanı'na.

Nevşehir Suikastı

17 Haziran 1980'de CHP Nevşehir İl Başkanı Zeki Tekinel ile partili Yavuz Yükselbaba öldürüldü. İki gün sonraki cenaze törenine CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve 100 kadar CHP milletvekili de katıldı. Ecevit konuşmasını yaparken sokaktaki bir inşaatın tepesinden yayılım ateşi açıldı. Kurşunlar Ecevit'in başını sıyrarak taşınmakta olduğu tabuta saplandı.

Ecevit, *"Vurun, beni de vurun kalleşler!.."* diye haykırmaya başladı. Açılan ateş sonucunda 5'i CHP'li milletvekilleri olmak üzere 7 kişi yaralandı. Ecevit, Başbakan Demirel'i telefonla arayarak *"Nevşehir'de devlet yok..."* serzenişinde bulundu.

Bu arada Ecevit'in güvenlik güçlerinin olaya müdahale etmemesi nedeniyle Nevşehir Emniyet Müdürü ile tartışması dava konusu oldu. 1982 yılında Nevşehir Emniyet Müdürü'ne hakaret ettiği gerekçesiyle Bülent Ecevit hakkında Ankara 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açıldı.

Ecevit'in Milliyetçilik Anlayışı

Ecevit milliyetçilik anlayışının Atatürk milliyetçiliği olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

"Gerek sağ, gerek sol görüntülü bölücü akımlar veya cepheleşme hareketleri karşısında, Cumhuriyet Halk Partisi her türlü cepheleşme

düşüncesini reddetmiştir. Milliyetçilik kisvesi altında milletimizi bölme-ye ve kendi içinde vuruşturmaya kalkışanlarında halklar sloganıyla veya mezhep ayrımı kışkırtıcılığıyla Türk halkının bütünlüğünü bozmak isteyenlerinde en kesin biçimde ve Atatürk milliyetçiliğiyle karşısına çıkmıştır.”

Bülent Ecevit, 21 Mart 1981’de Arayışta çıkan Çanakkale savaşı ve ulus vatan bütünleşmesi adlı yazısında Türklüğü bir üst kimlik olarak ifade etmektedir.

“Osmanlı Devletini oluşturan unsurlar arasında çağdaş anlamıyla uluslaşma bilincine en geç varanlar Türkler olmuştur.

Çanakkale savaşı bir bakıma Türkler de Osmanlılık çerçevesi dışında uluslaşma bilincinin doğduğu savaştır. Nitekim bu savaşın ardından kurtuluş savaşıyla ve cumhuriyetle birlikte Atatürk çağdaş milliyetçilik anlayışımıza kesin biçimini verirken çağdaş dünya kültürünün ve uygarlığının da kapısını açacaktı bize.

Türklüğü benimseyen herkesi ayırım gözetmeksizin bir potada bütünleştiren bir milliyetçilik anlayışı olacaktı. Bu Türküm diyene ırkını dinini mezhebini sormaksızın ne mutlu diyen bir milliyetçilik anlayışı.

Milliyetçilikle vatanseverliğin bölünmez biçiminden oluşan vatanımızı bugünüyle olduğu kadar tüm geçmişi ve geleceği ile de kavrayan bir ulusal benlik Çanakkale savaşı ile doğuyordu Türkiye topraklarında.”

Bağımsızlık Anlayışı

Bülent Ecevit, Atatürk’ün bağımsızlık anlayışının aynı zamanda milliyetçilik anlayışını da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir:

“Yıllarca milliyetçi Türkiye diye haykıran gençlerle bağımsız Türkiye diye haykıran gençler vuruşturuldu birbirleriyle.

Oysa bir takım art niyetlilerin yozlaştırıp saptırdığı öz anlamından soyutladığı o sözde milliyetçilik veya bağımsızlık aldatmacaları bir yana bırakılırsa Atatürkçü bir çağdaş milliyetçilik anlayışıyla bütün dünyada Atatürk’ün öncülüğünü yaptığı bağımsızlık anlayışı arasında bağdaşmazlık olabilir mi?

Bırakın bağdaşmazlığı milliyetçilikle bağımsızlık birbirinden ayrı düşünülebilir mi? Ama Atatürk emanetinin bilinci ve sorumluluğu böylesi bir sürecin getirdiği düşünce ve arayış ayrılıkları içinde ve özgür tartışma ortamında bile bir ortak bağ oluşturacak sağlıklı bir uzlaşma zemini sağlayacak güçtedir. Atatürk emanetinin bilinci ve sorumluluğu demokrasinin gereği olan çok sesli uyumu yaratacak niteliktedir.”

Bülent Ecevit sahip oldukları milliyetçilik anlayışlarının Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Osmanlı döneminde Türkler dışında her etnik grup aşağı-yukarı kendi ulus kavramını oluşturmuştu. Fakat Türklere adeta yasaktı. Atatürk döneminde bir Türk ulusu kavramı ortaya çıktı.

Osmanlı çağında Türkler o kadar etkisiz duruma getirilmek istenmiştir ki Türklükleri bile unutturulmaya ve devleti Türklükten soyutlamaya çalışılmıştır. Yakın çağlar tarihinde Osmanlı Devleti'nden başka kurucu ulusun veya kendi vatanının adını taşımayan bir devlet bilmiyorum.

İngiltere, Amerika, Almanya, Fransa, İsveç Hollanda, Bulgaristan ve daha nice devlet hepsi ana etnik unsurun adını veya o devletin kurulu bulunduğu ülkenin adını taşır. Osmanlı Devleti ise bir ulusunda bir ülkenin de adını değil sadece bir sülalenin adını taşıyor.

Eski çağlarda sülale adıyla anılan devletler de vardı; ama yakın çağda bildiğim kadarıyla Osmanlı Devleti'nden başka ulusunun veya ana ülkesinin adıyla anılmayan bir devlet yoktur”.

Bülent Ecevit, değişik ifadelerinde her ne kadar Türklükten anladığının etnik kökenden ziyade Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğunu ifade etse de yukarıdaki ifadelerinde daha çok ırk kavramına vurgu yapıldığını görmekteyiz.

Bülent Ecevit, aynı konuşmasında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra birtakım uygulamalarını eleştirirken görüşlerini daha çok Türkçü bir yaklaşımla ifade etmektedir:

“Türkleri devlet yönetimi dışında ve yönetimi etkileyemez durumda tutmak o kadar önemli devlet politikasıydı ki Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten hemen sonra ketten kaçan Rumları tekrar geri

gelip İstanbul'a yerleşmeye çağırmıştır, ayrıca birçok Ermeni topluluklarını da zorla veya özendirici önlemlerle İstanbul'a yerleştirmiştir.

Böylece bir yandan devletin üst düzey yönetiminden Türk kökenlileri dışlarken; bir yandan da Türkleri İstanbul'da nüfus bakımından ağırlık taşımasını ve yönetimi etkilemeye kalkışmasını önlemeye çalışmıştır”.

Türk Dilinin Önemi

Bülent Ecevit aynı zamanda Türklerin yalnız yönetimden dışlanmakla kalınmadığı aynı zamanda Türk dili ve kültürünün de gereken ilgiyi görmediğini ifade etmektedir:

Tanzimat'la birlikte tüm Osmanlı milletlerinde millet kimliği bilinci ve milliyetçilik inancı dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle yanmaya başlamıştır. Ama Türklerde bu sonuna kadar engellenmiştir. Yine Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nde yaygın sözlük çalışmaları başlamıştır.

Fakat bunlar genellikle Osmanlıca sözcüklerdir. Türkçeye ağırlık veren, öncelik veren ilk sözlüğü ise 19. yy ortalarında tesadüfen İstanbul'a gelip birkaç yıl kalan James Redhouse adlı bir İngiliz gemici yani yabancı biri hazırlamıştır.

Yüzlerce yıl Osmanlı egemenliği döneminde Türk kültürünün ihmal edilmesine, Türk halkının cahil bırakılmasına ve Osmanlıca diye yapay resmi dil oluşturulmasına karşın Türkçe Osmanlıcaya yenik düşmemiştir, yani halk dili devlet diline yenik düşmemiştir. Aksine galip gelmiştir.

Bu Türk kültürü ve Türkçenin gücü bakımından kıvanç verici bir olgudur. Devlet düzeninde yüzlerce yıl yaşatılan Osmanlıca çöküp gitmiştir, unutulmuştur. Ama yüzyıllar öncesinin halk Türkçesi yaşamaktadır. Üstelik devlet tarafından reddedildiği halde Türkçe Ermeni'siyle, Rum'uyla tüm Anadolu halkına kendini kabul ettirmiştir.

O kadar ki İngiliz gemici James Redhouse son derece zengin bir sözcük hazinesi olan Türkçe sözlüğünü hazırlarken rahmetli Niyazi Berkes'in tahminine göre daha çok Anadolu'nun Ermeni halkından yararlanmıştır. Pek çok Türkçe sözcüğü Anadolu Ermeni'lerinin ağzından derlemişti.”

Bülent Ecevit'in bu görüşlerinin Osmanlının son dönem Türk milliyetçiliği savunucuları ve Türkçülüğün fikir babalarından olan Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail, Ahmet Ağaoğlu ve diğerlerinin ortaya attığı kuramlarla benzerlikleri mevcuttur.

Mesela Yusuf Akçura Osmanlıda uygulanacak en iyi yolun Pan-Türkizm olduğunu belirtirken buna engel olarak Türklerde ulusal bilincin oldukça yavaş gelişmesini göstermektedir. Ayrıca Rusya'da ve Kafkas Türklerinde yine ulusal bilincin Osmanlı Türklerinden daha fazla gelişmiş olduğunu ifade etmiştir.

Bülent Ecevit'e göre; Herhangi bir anadilin yasaklanması yoluna gidilmemek koşuluyla, köylerde, kasabalarda, özellikle kadınlara yönelik hızlı bir Türkçe ve okuma yazma öğretimi kampanyası açılmalıdır.

Türklük Kavramı

Ecevit, Türklük kavramını bir üst kimlik olarak ileri sürmüştür. Ecevit'e göre;

"Ulus kavramında ve milliyetçilik anlayışında ırk ve soy ayrımcılığının da din ve mezhep ayrımcılığının da bölgeciliğin de yeri yoktur.

Kaldı ki Türkiye bağlamında Türk adı bir ırkın değil değişik ırklardan ve soylardan gelen, değişik din ve mezheplere bağlı olan; ama yüzyıllar boyunca bu topraklarda kaynaşıp bütünleşmiş olan tüm insanların bir arada oluşturdukları bir ulusun adıdır.

Kökenleri ne olursa olsun, hepsi bu ülkenin toprağına kök salmıştır ve o köklerden Türk ulusunun sağlam çınarı yükselmiştir. CHP, bu ulusu oluşturan unsurlar arasında en küçük bir ayrım gözetilmesine de izin vermez. Bu unsurlardan hiç birini başka unsurlara da devlete de ezdirmez."

Bülent Ecevit milliyetçiliği bir meta olarak kullanmadıklarını ülkenin koşullarına göre yapılması gerekeni yaptıklarını su ifadelerle izah etmektedir:

“ Biz milliyetçiliğin hiçbir zaman edebiyatını yapmadık, söylevini vermedik, çalımını yapmadık. Biz sadece milliyetçiliğin gereğini yaptık.

Biz milliyetçiliğin gereğini Ege’de, Ege Denizi’nin altında Türkiye’nin sınırlarını Çandarlı gemisine yeniden çizdirerek yaptık. Milliyetçilik bizim hükümetin Kıbrıs’ta yaptığıdır. Bağımsızlık milliyetçilikten; milliyetçilik bağımsızlıktan ayrılabilir mi? Milliyetçi olmadan bağımsız, bağımsız olmadan milliyetçi olunabilir mi?”

Aydın Solcular, Aslında Gericidir

Bülent Ecevit İzmir’de yapmış olduğu bir konuşmada solculukla milliyetçiliği bağdaştıramayan Aydın Solcuların milliyetçiliğin toplumda etkin duruma gelmesini de büyük ölçüde değilse bile bir ölçüde güçlendirmekte olduklarını ifade etmektedir:

“Yüzyıllarca kendini sadece ümmet gibi görmeye zorlanmış ve ulusluk bilincinden yoksun bırakılmak istenmiş olduğu halde Türk halkı, laik cumhuriyetle birlikte çağdaş anlamda milliyetçiliği de ilerici aydınların bazı solcu kesimlerinden daha kolaylıkla benimseyebilmiştir.

Neyse ki hepsi değil ama kimi Türk sosyalistleri özellikle Türk milliyetçiliğini neredeyse ayıp sayarlar, sosyalistliğin şanına yakıştıramazlar. Arap milliyetçiliğini ayıp saymazlar. Kıbrıs’taki Rumların milliyetçiliğini ayıp saymazlar.

Çavuşsesku’nun koyu komünizm dönemindeki Romen milliyetçiliğini, komünist Çin’in, komünist Arnavutluğun milliyetçiliğini ayıp saymazlar, sosyalistliğe veya komünistliğe aykırı bulmazlar da nedense Türk milliyetçiliğini bir türlü içlerine sindirmezler.

Türkiyeliyiz derler ama Türk’üz demeye dilleri varmaz. Yurtseverlikten söz ederler ama milliyetçiliğe daha doğrusu Türk milliyetçiliğine soğuk bakarlar. Yani böyleleri millet sevmez yurtseverlerdir. Bence asıl gerici bunlardır.

Çünkü geride bıraktığımız Osmanlı çağının Türkü horlayan, ulusluk bilincinden ve kendine güven duygusundan yoksun tutmaya

çalışan kültüründen, o kültürün koşullandırılmasından kendilerini kurtaramamışlardır.

Büyük ölçüde böylelerinin etkisi yüzündendir ki Türkiye’de milliyetçilik bayrağı Atatürk’ün getirdiği çağdaş milliyetçilik anlayışını benimsemeyen, ümmetçilik-ırkçılık, şovenlik karışımını bir marjinal milliyetçi guruba kaptırmıştır”.

Asıl Irkçı Bizim Solculardır

Bülent Ecevit solcu bir partinin milliyetçi olamayacağı iddiasını dış güçlerin yutturmacısı olarak görmektedir:

“Öte yandan bizim bir takım solcularımız ve şimdiki tabirle ayrıca küreselcilerimiz solcu ve çağdaş bir parti milliyetçi olamaz diyorlar. Bu bazı dış güçlerin yutturmacısıdır. Ama milliyetçilikten milliyetçiliğe fark vardır. Bir yayılmacı, ırkçı, savaşçı milliyetçilik var. Bir de barışçı, insancıl ırkçılığı reddeden milliyetçilik.

Bizimki ikinci tür milliyetçilik. Bunun yadırganmasını son derece yadırgıyorum. Bu kendileri milliyetçi olan devletlerin bizim gibi devletleri ülkeleri uydulaştırmak için yaydıkları bir masaldır...”

Bülent Ecevit, ulusalcılıkla solculuğu bağdaştıramayan solculara ise şu eleştiride bulunmaktadır:

“ Türkiye bağlamında Türk bir ırkın adı değil değişik ırklardan, kökenlerden veya değişik ülkelerden gelip de bu topraklarda yüzyıllardır ayrımsız kaynaşanların kendi özgür istençleriyle oluşturdukları bir ortak ulusal kimliğin adıdır.

Fakat bizim kimi solcularımız, Türk ulusunu geçmişin derinliklerinde kalmış ırk ayrılığı çizgilerine göre dilim, dilim bölüp bu ortak kimlikten soyutlamaya uğraşırlar. Bunu solculuğun gereği sayarlar. Asıl ırkçı onlardır.

Türküm diyen herkesi tek bir ırktanmış gibi göstermeye kalkışan kimi sağcılar ne kadar ırkçı iseler sözünü ettiğim solcularda en az onlar kadar ırkçıdırlar, üstelik de bölücüdürler. Bu tür solcuların bir başka

özelliği de yine Türkiye bağlamında yurtseverlikle ulusalcılıktan ayrılmaya kalkışmalarıdır.

Onlara göre solculuk yurtseverlikle bağdaşır ama ulusalcılıkla asla bağdaşmaz. Öylelerine ben öteden beri ulus sevmez yurtseverler derim. Ulus sevgisiyle yurt sevgisinin nasıl ayrılabilceğine de bir tür akıl erdirmiyorum.

Ulusalcılığı bir ideoloji saymanın üstelik sol ideoloji ile bağdaşmayan bir ideoloji saymanın mantığını anlayamıyorum. Ulusalcılık özünde bir ideoloji değil bir duygudur. Gerçi dünyada ulusalcılığı ideoloji kalıbına dökmeye kalkışanlar da olmuştur ama onlar ulusların basına da kendi basına da felaket getirmişlerdir”.

12 Eylül'ün Ardından

12 Eylül askeri yönetimi ülkedeki tüm siyasi etkinlikleri yasaklamıştı. Çok sayıda gözaltılar ve siyasi davalar yaşandı. Bu arada yeni anayasanın hazırlıkları da sürüyordu.

Nihayet 7 Kasım 1982'de anayasa halkoylamasına sunuldu ve % 91,3 oyla kabul edildi. Aynı oylamayla Millî Güvenlik Konseyi (MGK) ve Devlet Başkanı Kenan Evren de 7. cumhurbaşkanlığına seçildi. Seçimlerin 6 Kasım 1983'te yapılacağı açıklandı ve 1983 yılı ortalarında siyasi faaliyetler serbest bırakıldı.

Ancak MGK işleri sıkı tutuyordu. Partiler kurulurken MGK'ya kurucuları veto etme yetkisi verildi. Bu yüzden kapatılan CHP'nin tabanına hitap eden Erdal İnönü'nün kurduğu SODEP seçimlere katılamadı.

Öte yandan Adalet Partisi'nin ardılları olarak kurulan Büyük Türkiye Partisi ve Doğru Yol Partisi de vetolardan nasibini almıştı. Seçimlere sadece Turgut Özal'ın başında bulunduğu ANAP, Necdet Calp'ın başında bulunduğu Halkçı Parti ve Turgut Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi katılabildi.

6 Kasım 1983 seçimleri sonucunda ANAP % 45 oy alarak tek başına iktidara geldi ve Turgut Özal yeni hükümeti kurdu (Milletvekili sayıları: ANAP:212, HP:117, MDP:71). CHP seçmenine seslenen Halkçı Parti %30 oy almıştı.

24 Mart 1984 yerel seçimlerini de ANAP kazandı. Ancak bu defa SODEP ve DYP de seçimlere katıldı. SODEP, ANAP'ın ardından ikinci sırayı aldı. CHP oylarının SODEP'te toplanacağı anlaşılıyordu.

13 Nisan 1984'te toplanan SODEP 1. Küçük Kurultayı'nda Genel Başkan Erdal İnönü solda tek çatının şart olduğunu söyledi. Temmuz ayında SODEP lideri İnönü ve HP lideri Necdet Calp birleşme konusunda prensipte anlaştıklarını açıkladılar.

1985 Haziran ayında Aydın Güven Gürkan, Halkçı Parti genel başkanı seçildi ve birleşmeden yana olduğunu açıkladı. Hatta Gürkan birleşmeye 1985 yılında son CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit tarafından kurulan Demokratik Sol Parti'nin de dâhil olmasını istedi ancak ret cevabı aldı.

26 Eylül 1985'te Gürkan ve İnönü SODEP-HP birleşme protokolünü imzaladılar ve yeni partinin adını Sosyal Demokrat Halkçı Parti olarak açıkladılar. HP'de bir kurultay toplanarak partinin adı SHP olarak değiştirildi. Ardından toplanan SODEP kurultayında parti feshedildi ve SHP'ye katıldı.

30 Mayıs 1986'da SHP 1. Kurultayı toplandı ve Erdal İnönü genel başkan seçildi. İnönü daha sonra 26 Eylül 1986'da yapılan araseçimlerde milletvekili seçilerek TBMM'ye girdi. SHP bu seçimlerde %22 oy almıştır.

6 Eylül 1987'de ANAP iktidarı 12 Eylül idaresince getirilen siyasi yasakların kaldırılması için halkoylamasına gitti. Kıl payı bir farkla yasakların kaldırılması kabul edildi (Evet:%50.1, Hayır:%49.8). Başbakan Turgut Özal daha bu sonuç ortaya çıkmadan önce Kasım ayında erken seçime gidileceğini açıkladı.

13 Eylül'de Bülent Ecevit DSP'nin başına geçti. Süleyman

Demirel de DYP başkanlığını devraldı. 29 Kasım 1987 genel seçimlerinde ANAP ikinci kez tek başına iktidara geldi, oy oranı düşmüştü ama çoğunluğu yine de kazanabilmişti. ANAP bu seçimlerde %36 oy alarak 292 milletvekili kazandı. SHP %24 ile 99, DYP ise %19 oyla 59 milletvekilliği kazandı.

Bülent Ecevit'in başına geçtiği DSP %8,5 oy almış ancak %10 barajını aşamayıp meclis dışında kalmıştı. Aynı şekilde MÇP ve Refah Partisi de TBMM dışında kaldı. Ecevit bu sonucun ardından bir süre siyasetten çekildi.

25 Haziran 1988'de Erdal İnönü SHP genel başkanlığına yeniden seçildi. Ancak partiye Deniz Baykal grubu hâkim oldu. Deniz Baykal SHP genel sekreteri seçildi. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde SHP; İstanbul, Ankara ve İzmir belediye başkanlıklarıyla 39 ilin belediye başkanlığını kazandı ve il genel meclisi seçimlerinde %28,8 oy almayı başardı.

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü SHP ve DYP, ANAP iktidarının meşruiyetini kaybettiğini, halkın desteğini yitirdiğini ve bu nedenle genel seçimlerin yenilenmesi gerektiğini savunmaya başladılar. Turgut Özal 9 Kasım 1989'da Kenan Evren'den boşalan cumhurbaşkanlığına SHP ve DYP'nin muhalefetine rağmen seçildi.

12 Aralık 1990'da İnönü ile Demirel buluştu, ortak bildiri imzalayarak erken seçim istediler. Bu arada SHP içinde İnönü-Baykal mücadelesi yaşanıyordu. Eylül 1990'da Genel Başkan Erdal İnönü ile anlaşmazlığa düşen Genel Sekreter Deniz Baykal bu görevinden istifa etti.

29 Eylül 1990'daki SHP 6. Olağanüstü Kurultayı'nda Erdal İnönü ve Deniz Baykal karşı karşıya geldi. İnönü, 504 oyla genel başkanlık seçimini kazanırken Deniz Baykal ise 405 oy aldı. SHP Genel Sekreterliği'ne Hikmet Çetin seçildi. Ancak parti içinde Baykal'ın muhalefeti bitmedi.

Haziran 1991'deki olağan kurultayda İnönü ve Baykal bir defa daha karşı karşıya geldi. Ancak bu kez de kazanan İnönü oldu;

üçüncü tur oylamada İnönü 534, Baykal 451 oy aldı. SHP'nin 44 kişilik parti meclisine Baykal listesinden 15, İnönü listesinden ise 28 kişi seçildi. Hikmet Çetin tekrar genel sekreter seçildi.

Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ANAP içinde de iktidar mücadelesi yaşanıyordu. Mesut Yılmaz, Yıldırım Akbulut'u devirerek 15 Haziran 1991'de ANAP genel başkanı seçildi ve parti Ekim'de erken seçimlere gidilmesini kararlaştırdı.

20 Ekim 1991 seçimlerini DYP kazandı.(DYP:178, ANAP:115, SHP:88, RP:62, DSP:7) DYP %27 oy alırken, SHP %20 oy alabilmiş ve üçüncü sıraya gerilemişti; 1989 yerel seçimlerinde elde edilen başarı bu defa çok uzaktaydı.

Bu, en fazla parti içi muhalefetin işine yarayacaktı. SHP seçimlere Halkın Emek Partisi (HEP) ile birlikte katıldı. Seçimlerden sonra TBMM açılışında Kürt kökenli milletvekillerinin Kürtçe yemin etmeye kalkışması ortalığı karıştırdı.

21 Mart 1992 Nevruz Bayramı'nda çıkan olaylar sonucunda da SHP içindeki HEP kökenliler partiden istifa ettiler. HEP hakkında kapatma davası açılınca DEP kuruldu ancak her ikisi de daha sonra kapatıldı.

Hükümeti kurma görevi DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e verildi. Demirel DYP-SHP koalisyon hükümetini 20 Kasım 1991'de kurdu.

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü Başbakan Yardımcılığı görevini aldı. 25-26 Ocak 1992'deki 7. Olağanüstü Kurultay öncesinde Deniz Baykal ve İsmail Cem birlikte Yeni Sol adlı bir kitap yayımladılar. SHP'nin yeniden yapılandırılmasını öngördüler. 7. Olağanüstü Kurultay'da İnönü, Baykal'ı bir kez daha yendi ve genel başkanlığa seçildi.

Deniz Baykal dönemi

19 Haziran 1992’de 12 Eylül rejiminin ürünü eski siyasi partilerin aynı adla tekrar açılmasını engelleyen yasa kaldırıldı ve eski partilerin yeniden açılabilmesi sağlandı. Bu karar en fazla CHP tabanını etkiledi.

3 Mayıs 1992’de CHP’nin hayatta olan son genel yönetim kurulu üyeleri bir bildiri yayımladılar. “*Cumhuriyet Halk Partisi*” yeniden açılıyordu. Bildirinin altında Erol Tuncer, Hayrettin Uysal, Altan Öymen, Metin Somuncu, Metin Tüzün, Erdoğan Bakkalbaşı, Coşkun Karagözoğlu, Orhan Akbulut, Avni Gürsoy, Güler Gürpınar, Mehmet Gümüşlü, Hayri Öner, Celal Doğan, Nebil Oktay, Nail Atlı, Mehmet Dedeoğlu, Çetin Bozkurt, Hüseyin Doğan, İlyas Kılıç, İsmet Atalay, Orhan Vural’ın imzası bulunuyordu.

CHP tabanı bu bildiriyle hareketlendi, 12 Eylül öncesi gençlik kolları bir araya geldi. Cumhuriyet Halk Partisi’nin doğum tarihi de belirlenmişti: 9 Eylül 1992.

9 Eylül 1992’de, bir önceki kurultay olan 1979’daki 8. Olağanüstü Kurultay delegelerinin büyük çoğunluğunun katılımı ve oybirliği ile tekrar açılan partinin 25. Olağan Kurultay’ında, Deniz

Baykal ve Erol Tuncer'in girdiği genel başkanlık yarışını 679 oyla Deniz Baykal kazanırken Tuncer 425 oy alabildi.

Böylece Baykal; Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Bülent Ecevit'ten sonra dördüncü CHP genel başkanı oluyordu. CHP'nin maksadı diğer iki sol partiyi de bünyesine alarak tek güç haline gelmekti; ancak SHP Genel Başkanı Erdal İnönü birleşmenin SHP'de olmasını isterken, Ecevit ise işbirliğine yanaşmıyor ve DSP ile yola devam edeceğini açıklıyordu.

15 Mart 1993'deki ilk parti meclisi seçiminde genel sekreterliğe Ertuğrul Günay seçildi. Genel başkan yardımcıları İsmail Cem, Erol Çevikçe, Hasan Fehmi Güneş, Adnan Keskin, İstemihan Talay ve Ali Topuz oldular.

İlk etapta 21 milletvekili SHP ve DSP'den ayrılarak anayasanın parti değiştirme engelini aşmak için Bütünleşme Partisi'ni kurdular ve bu partinin daha sonra CHP'ye katılmasıyla CHP, TBMM'de grup kurmayı başardı.

1993 yılı Türkiye açısından oldukça önemli olayların yaşandığı bir yıl oldu. 24 Ocak 1993 günü Cumhuriyet gazetesi yazarı Uğur Mumcu öldürüldü. Suikast uzun yıllar boyunca karanlıkta kaldı ve halen çözülemedi.

Ancak siyasette bütün taşları yerinden oynatacak gelişme Nisan ayında yaşandı. 17 Nisan 1993'te Cumhurbaşkanı Turgut Özal vefat etti. Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı merakla beklenmekteydi.

DYP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel cumhurbaşkanlığına aday oldu ve 16 Mayıs 1993'te yapılan üçüncü tur oylamada koalisyon ortağı SHP'nin desteğiyle dokuzuncu cumhurbaşkanlığına seçildi. CHP bu seçimlerde İsmail Cem'i aday göstermiştir. Bu gelişmeyle DYP-SHP hükümeti de sona ermiş bulunuyordu.

3 Haziran 1993'te Tansu Çiller, DYP Genel Başkanı seçildi. 6 Haziran'da ise SHP Genel Başkanı İnönü, Eylül ayındaki kurultayda aday olmayarak siyaseti bırakacağını açıkladı. 25 Haziran 1993'te,

Tansu Çiller başbakanlığında yeni DYP-SHP hükümeti göreve geldi.

2 Temmuz 1993'te Sivas - Madımak Otelinde 33 aydın ve 2 otel çalışanının yakılarak katledilmesi ülkeyi iyice gerdi. SHP olaylara karşı ilgisiz kalmakla suçlanmaktaydı. Eylül ayındaki kurultayda Murat Karayalçın, SHP'nin başına geçti.

26 Mart 1994 yerel seçimlerine aynı siyasî kulvardaki SHP, DSP ve CHP ayrı, ayrı girdi. Sonuç tek kelimeyle hüsrandı. Çünkü üç sol parti toplam ancak %25 oy alabilmişti. Bir önceki seçimde kazanılan büyük kentlerden İstanbul ve Ankara Refah Partisi'ne, İzmir de DYP'ye teslim edilmişti.

CHP bu seçimlerde sadece %4,7 oranında oy alabildi. Sol oylar gitgide eriyordu ve birleşmekten başka çare yoktu. 18 Şubat 1995'te toplanan CHP kurultayında 1003 delege birleşmenin CHP, 635 delege de SHP çatısı altında olması yönünde oy kullandı.

Bunun üzerine hemen toplanan SHP kurultayında 121'e karşı 508 oy ile parti fesh edildi ve CHP'ye katılım kararı alındı. Hikmet Çetin oybirliğiyle CHP Genel Başkanı seçildi. Çetin, CHP'nin 5. Genel Başkanı oldu.

Birleşme sürecinde CHP Genel Sekreteri Ertuğrul Günay, partiden istifa etti ve yerine Adnan Keskin getirildi. Birleşmeden sonra 25 Şubat'ta yapılan seçimde Adnan Keskin Genel Sekreter oldu.

CHP'nin 1990'larda katıldığı hükümetler:

I. Tansu Çiller Hükümeti (25 Haziran 1993-5 Ekim 1995)

III. Tansu Çiller Hükümeti (30 Ekim 1995-6 Mart 1996)

Haziran 1995'te İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'in İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı CHP'li Algan Hacaloğlu ilgili söyledikleri sözler, hükümet ortakları arasında gerilime ve nihayetinde hükümetin dağılmasına neden oldu.

9 Eylül 1995'deki kurultayda ise Deniz Baykal genel başkanlı-

ğa tekrar seçildi. DYP genel başkanı Tansu Çiller'in kurduğu azınlık hükümeti TBMM'de güvenoyu alamayınca, 30 Ekim'de DYP ve CHP ülkeyi seçime götürecek yeni bir koalisyon hükümeti kurdu. Bu hükümette CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak yer aldı.

TBMM seçimlerin 24 Aralık 1995'te yenilenmesi kararını aldı. 24 Aralık 1995 milletvekiliği seçimlerinde CHP yüzde 10 barajını kıl payı aşarak TBMM'ye girdi. Seçimlerin galibi ise Necmettin Erbakan'ın başında bulunduğu Refah Partisi olmuştu. RP, %21,3 oyla 158 milletvekili kazanmıştı. (Milletvekili sayıları: DYP:135, ANAP:132, DSP:76, CHP:49). CHP, %10.71 oyla ancak 49 milletvekili elde edebilmişti.

Öte yandan DSP %14.64 oy almıştı. Seçimlerden sonra öncelikle Mesut Yılmaz başbakanlığında ANAP-DYP koalisyonu kuruldu ancak hükümetin güven oylaması Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilip iptal edilince başbakanlık görevini alan Necmettin Erbakan Haziran 1996'da DYP ile Refahyol koalisyonunu kurdu.

Türk Silahlı Kuvvetleri RP hükümetine 28 Şubat 1997'deki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında muhtıra verdi. Haziran 1997'de de Erbakan istifa etti. Postmodern darbe olarak bilinen bu süreci destekleyen Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel başkanı Deniz Baykal, bir açıklamasında 28 Şubatçı generallerin "demokratik bir kitle örgütü gibi" çalıştığını söylemiştir.

30 Haziran 1997'de kurulan ANAP-DSP-DTP azınlık koalisyonu hükümetini CHP dışarıdan destekledi. Ancak 1998 yılının Kasım ayında Türkbank ihalesi yolsuzluğuna Başbakan Mesut Yılmaz'ın adı karışınca CHP hükümete gensoru verdi ve koalisyonu düşürdü.

Uzun süren hükümet çalışmaları sonucunda DYP, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit başbakanlığında kurulacak bir azınlık hükümetine destek vereceğini açıkladı ve Ecevit 11 Ocak 1999'da 21 yıl sonra tekrar başbakan oldu.

Başbakanlığı sırasında yıllardır Türkiye'de kan döken PKK'nın

başkanı Abdullah Öcalan, Kenya'nın başkenti Nairobi'de yakalanarak Türkiye'ye getirildi. Bu olay DSP'ye 1999 genel seçimlerine yaklaşılrken büyük bir itibar sağladı.

CHP TBMM Dışında Kaldı

1999 genel seçimlerinde barajı aşamayacağını anlayan CHP, seçimde işbirliğine girmek amacıyla Demokratik Halk Partisi ile müzakerelerde bulunmuş ve kamuoyunca tanınmayan DEHAP'lı 20 ismin kendileri tarafından seçilip CHP listelerinden seçime girmelerini önermiş; ancak müzakereler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

18 Nisan 1999 günü yapılan genel ve yerel seçimlerde Bülent Ecevit'in DSP'si oyların %22.18'ini alarak birinci parti oldu ve 136 milletvekiliği kazandı. (MHP:129, FP:111, ANAP:86, DYP:85, Bağımsızlar:3).

Sol oyların bu şekilde DSP'de toplanması CHP'yi askeri darbeler dönemi dışında ilk defa meclis dışına itti. CHP %8.71 oy almış ancak %10 barajını geçemediği için TBMM dışında kalmıştı. Seçimlerden sonra koalisyon pazarlıkları başladı ve 28 Mayıs 1999'da Bülent Ecevit başkanlığında DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kuruldu.

Deniz Baykal seçim yenilgisinden kendisinin sorumlu olduğunu belirterek 22 Nisan 1999'da genel başkanlıktan istifa etti. 22 Mayıs 1999'da toplanan IX. Olağanüstü Kurultay'da Altan Öymen genel başkanlığa seçildi.

Haziran ayındaki X. Olağanüstü Kurultay parti meclisi seçimleri içindi ve Tarhan Erdem genel sekreter seçildi. Deniz Baykal'ın CHP'den ayrı kalması kısa sürdü. Yaklaşık 1,5 yıl sonra 30 Eylül 2000 tarihinde toplanan XI. Olağanüstü Kurultay'da Baykal genel başkanlığa döndü. CHP genel sekreterliğine ise Önder Sav seçildi.

CHP, TBMM dışında olmasına rağmen iktidardaki koalisyona karşı muhalefetini sürdürdü. Özellikle Şubat 2001 ekonomik krizden hükümeti sorumlu tutarak muhalefetini şiddetlendirdi.

2002 yılının Mayıs ayında başbakan Bülent Ecevit rahatsızlandı. Ekonomik gidişat zaten kriz nedeniyle iyi değildi. Ekonomi, krizden sonra ABD'den getirilen iktisatçı Kemal Derviş'e teslim edilmişti.

Başbakanın sağlık durumunun bozulması koalisyonda sarsıntıya neden oldu. Yaz aylarında koalisyon ortağı MHP, kendisinin bulunmadığı hükümet modelleri konuşulmaya başlanınca 3 Kasım 2002'de erken seçime gidilmesini istedi.

Koalisyonun büyük ortağı DSP'de ise Ecevit'in rahatsızlığından kaynaklanan iktidar mücadelesi partiyi böldü. DSP grubunun yarısı partiden ayrılarak İsmail Cem genel başkanlığında Yeni Türkiye Partisi'ni kurdu.

Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş önceleri YTP içinde siyaset yapacağını sinyallerini verse de Ağustos ayında CHP'ye katıldı. Ayrıca 3 milletvekili de CHP'ye katılarak partinin TBMM'de temsil edilmesini sağladı.

TBMM Ağustos ayında toplanarak hem 3 Kasım'da erken seçim kararı aldı hem de Avrupa Birliği uyum yasalarını çıkardı. CHP 3 Kasım 2002 Milletvekilliği Seçimleri'ne umutla gidiyordu. Kemal Derviş'in partiye katılımı ivme kazandırdı.

Öte yandan Türk-İş başkanı Bayram Meral, sanatçı Zülfü Livaneli ve ilahiyatçı Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk de partiye katılıp milletvekili adayı oldular.

2002 Seçimleri

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın başında olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara geldi. AKP seçimlerde yüzde 34,4 oy oranıyla 363 milletvekilliği kazanırken CHP yüzde 19.39'la 178 milletvekilliğinde kaldı. Kalan milletvekilliklerini bağımsızlar kazandı. Diğer partilerin hiçbiri yüzde 10 barajını aşamadı. TBMM yalnızca iki partiden oluşuyordu.

İktidardaki AKP'nin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili seçilmesi yasak olduğu için hükümeti AKP Kayseri milletvekili Abdullah Gül kurdu.

Aralık ayında Yüksek Seçim Kurulu Siirt ilindeki seçimleri bağımsız milletvekili Fadıl Akgündüz'ün yolsuzluk iddiaları yüzünden iptal etti ve 1 AKP, 1 CHP, 1 de bağımsız 3 milletvekilinin üyeliği düştü.

9 Mart 2003'te bu ilde seçimler yenilendi ve 3 milletvekilliğini de AKP kazandı. Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasağının kalkması için mecliste yapılan anayasa değişikliğine CHP destek verdi. Erdoğan, 9 Mart'ta Siirt'ten milletvekili seçilerek 15 Mart'ta başbakanlık koltuğuna oturdu.

Ana muhalefetteki CHP ile iktidardaki AKP arasındaki ilk ciddi tartışma 1 Mart 2003 günü Irak'a tezkere oylamasında ortaya çıktı. ABD, Irak'ı işgal etmek niyetindeydi ve bu yüzden Türkiye topraklarını kullanmak ve Türk askerini Irak'a sokmak istiyordu.

CHP buna şiddetle karşı çıktı, AKP içinde de ciddi bir muhalefet vardı. 1 Mart günü CHP ve AKP'li bir grup milletvekilinin oylarıyla hükümet tezkeresi reddedildi.

2003 yılı Ekim ayında yapılan 30. Olağan Kurultay'da Baykal ve ekibi tekrar seçildiler. Tüzük değişikliği, sert tartışmalara sebep olsa da kabul edildi ve Kemal Derviş parti meclisine girdi.

28 Mart 2004 Yerel Seçimleri'nde AKP % 41 oy alırken CHP 1999 yerel seçimlerinde % 13 olan oyunu bu seçimde % 18'e çıkardı. İllerin büyük çoğunluğunda belediye başkanlıklarını AKP kazandı.

Seçimlerin ardından Baykal'a karşı muhalefet yükseliyordu. Muhalefetin başında ise İstanbul Şişli ilçe belediye başkanlığına yüzde 65 oy alarak seçilen Mustafa Sarıgül bulunuyordu. Sarıgül CHP'yi iktidara taşıyacağı söylemiyle Anadolu'yu dolaşmaya başladı.

Elbette bu eylem genel merkezi rahatsız etti ve genel başkan Deniz Baykal 3 Temmuz 2004'te XII. Olağanüstü kurultayı topladı.

dı, delegelerden güvenoyu istedi. 781 oyla güvenoyu alan Baykal, Sarıgül'e karşı güçlenmişti.

Ayrıca 24 Ekim 2004'te Yeni Türkiye Partisi kendisini feshetti ve CHP'ye katıldı. Sarıgül ise muhalefeti sürdürdü. CHP adına mitingler ve toplantılara devam etti. Bunun üzerine yönetim Sarıgül'ü disiplin kuruluna sevk etti.

Kurul Sarıgül'ün ihracını 7'ye karşı 8 oyla reddetti. Genel Başkan Deniz Baykal kararın rüşvetle alındığını belirterek 29 Ocak 2005'te Olağanüstü Kurultayı toplayacağını söyledi.

Kurultay öncesinde üç isim başkanlığa aday olarak ortaya çıktı: Baykal, Sarıgül ve Zülfü Livaneli. Daha sonra Livaneli adaylıktan çekildi. Baykal ve Sarıgül'ün hesaplaştığı XIII. Olağanüstü Kurultay çok gergin geçti. Büyük kavgalar çıktı, yaralanmalar yaşandı.

Baykal ve Sarıgül arasında çok şiddetli tartışmalar yaşandı. Sonuçta Baykal 674 oyla güven tazeledi. Kurultaydan sonra Mustafa Sarıgül, 24 Mart 2005'te, CHP Yüksek Disiplin Kurulu tarafından "Kurultayı arbede ve şiddet ortamına çevirdiği" gerekçeyle CHP'den ihraç edildi. Ancak Sarıgül 2013 yılında tekrar CHP saflarına katılmıştır.

Yine kurultay sonrası partiden istifalar oldu ancak meclis grubunun büyük kısmı partide kaldı. İstifa eden milletvekillerinin bir kısmı bağımsız kalırken bir kısmı da SHP'ye geçti. 19-20 Kasım 2005'te toplanan 31. Olağan Kurultay'da Deniz Baykal 1158 oyun tamamını alarak genel başkanlığına devam etti.

CHP iç çalkantılar yaşarken bir yandan da AKP iktidarına karşı da sert muhalefet yapıyordu. Deniz Baykal ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasında gerek TBMM'de gerekse diğer platformlarda büyük çekişme vardı.

2006 yılı sonunda seçimlerin yenilenmesi konusunda CHP ça-ba gösterse de AKP buna yanaşmadı. CHP 2007 Nisan ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan'ın adaylığına şiddetle karşı çıktı ve bu yolda bütün anayasal haklarını kullanacağını belirtti.

24 Nisan 2007 günü AKP cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ü belirleyince CHP bu konuda uzlaşmadığı için TBMM'de yapılacak seçimi Anayasa Mahkemesi'ne götüreceğini açıkladı.

27 Nisan 2007 günkü oylamada 367 milletvekili yeter sayısı bulunamayınca CHP, mahkemeye başvurdu. Aynı gece Genelkurmay Başkanlığı 23.15'te laiklik ile ilgili sert bir açıklama yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi, e-muhtıra olarak adlandırılan Genelkurmay açıklamasını desteklemiştir.

Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007 günü CHP'nin talebini kabul ederek cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasını iptal etti. Bu gelişmeler üzerine cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda taktik değiştiren AKP, Anavatan Partisi ile uzlaşarak erken seçime gidilmesi ve cumhurbaşkanını 5+5=10 yıllığına halkın seçmesi gibi değişiklikleri önerdi.

Deniz Baykal ise erken seçim kararını desteklemesine rağmen, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini onaylamadığını belirterek yeni cumhurbaşkanını, yeni meclisin seçmesi yönünde taleplerde bulundu.

Genel seçimlerin 22 Temmuz 2007'de yapılması kesinleştikten sonra solda güçbirliği arayışları hızlandı ve 17 Mayıs 2007 günü CHP ve DSP Genel Başkanları Deniz Baykal ve Zeki Sezer seçimde güç birliği yapacaklarını açıkladılar.

8 Haziran 2007'de Yaşar Okuyan'ın genel başkanı olduğu Hürriyet ve Değişim Partisi CHP'ye katılacağını açıkladı, ancak katılım gerçekleşemedi.

2007 Genel Seçimleri Sonrası

Bu koşullar altında gidilen 22 Temmuz 2007 seçimlerinde CHP'nin oyları % 20.88'e çıktı. Buna karşın iktidardaki AKP oyların % 46.58'ini alarak, 341 milletvekilliği kazandı. CHP'nin kazandığı milletvekilliği sayısı 112 idi ve bunların 13'ü DSP'li isimlerdi, ayrılmaları ile CHP yeni döneme 99 milletvekili ile başladı. (AKP:341, CHP:112, MHP:71, DTP:20, Bağımsızlar:6)

Basın ve parti içi muhalefet bu sonuçlardan dolayı Deniz Baykal'a sert eleştirilerde bulundular, ancak seçimlerden iki gün sonra gazetecilerin karşısına geçen Deniz Baykal istifa etmeyeceğini açıkladı.

Ülkeyi 22 Temmuz seçimlerine taşıyan cumhurbaşkanı seçmeme sorunu devam ediyordu. Seçimden güçlenmiş bir biçimde çıkan AKP, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül adı üzerinde bir defa daha karar kıldı. Seçimde barajı geçen MHP'nin oylamalara katılacağını açıklaması ile de 367 milletvekili yeter sayısı sorunu çözüldü.

CHP'nin boykot ettiği oylamaların üçüncüsünde, 28 Ağustos 2007'de AKP Kayseri milletvekili Abdullah Gül, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. cumhurbaşkanlığına seçildi. CHP yeni cumhurbaşkanı ile zorunlu haller dışında temaslarının olmayacağını açıkladı.

9 Eylül 2007'de CHP'nin 84. kuruluş yıldönümü çok büyük bir gösteri ile kutlandı. Genel Başkan Deniz Baykal 170 bin partili ile birlikte Anıtkabir'e çıktı.

2008 yılının Ocak ayında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından gündeme getirilen üniversitelerde başörtüsü serbestisi önerisine muhalefet partilerinden MHP destek verirken, CHP şiddetle karşı çıktı. Anayasa değişikliği Şubat ayı başlarında Meclis'ten geçerken CHP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. 5 Haziran 2008'de Anayasa Mahkemesi CHP'nin talebini kabul ederek başörtüsü serbestisini engelledi.

Mart 2008'de yapılan CHP 32. Olağan Kurultayı öncesinde bir önceki dönemin grup başkanvekili, Samsun milletvekili Haluk Koç genel başkan aday adaylığını açıkladı.

26-27 Nisan 2008'de, Ankara'da yapılan 32. Olağan Kurultay'da aday adaylarından hiçbirisi aday olabilmek için gerekli 253 imzayı toplayamayınca 1016 delegenin imzası ile seçimlere tek aday olarak giren Deniz Baykal genel başkanlık seçiminde 1105 oyun 1021'ini alarak onuncu defa CHP Genel Başkanı seçilmeyi başardı.

21 Aralık 2008 tarihinde Ankara'da toplanan CHP 14. Olağanüstü Kurultayı'nda program ve tüzük değişiklikleri ele alındı. 1994'ten bu yana kullanılan parti programı değiştirildi.

2009 yerel seçimlerine yaklaşılrken SHP genel başkanı Murat Karayalçın partisinin genel başkanlığından ayrılarak 5 Aralık 2008 günü CHP'ye katıldı ve partinin Ankara büyükşehir belediye başkan adayı olarak ilan edildi.

2009 yerel seçimlerinde il genel meclisindeki oy oranları itibarıyla iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin oy oranı % 7,8 düşerken, CHP, kazandığı % 23.12'lik oranla 2007 milletvekili seçimlerine göre Türkiye genelindeki oy oranını %2.24 artırdı.

CHP, özellikle İstanbul büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, seçimleri kaybetmesine rağmen, Necati Özkan tarafından yönetilen seçim kampanyasının etkisiyle, 2004'deki oy oranının üstüne % 7.88 oy oranı ekledi ve geçen seçimlerde AKP ile olan farkı % 16,4'ten %7.54'e indirdi.

Bu sonuçların alınmasından sonra CHP İstanbul il başkanı Gürsel Tekin ve belediye başkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu parti içinde ve kamuoyunda daha çok ön plana çıktı. Yine aynı seçimde, büyükşehir belediyeleri arasında, AKP'li Antalya CHP'ye geçerken CHP'nin elindeki Trabzon ise AKP'ye geçti.

Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi

22-23 Mayıs 2010 tarihlerinde toplanacak olan 33. Olağan Kurultay'a iki haftadan az bir süre kala genel başkan Deniz Baykal, yine bir CHP milletvekili olan Nesrin Baytok ile birlikte yer aldığı öne sürülen kasedin metacafe.com adlı internet sitesinde 7 Mayıs 2010 günü yayınlanması sonucu, 10 Mayıs 2010 günü düzenlediği basın açıklamasıyla yaklaşık 15 yıl 8 ay sürdürdüğü CHP genel başkanlığı görevinden istifa ettiğini duyurdu.

İstifadan iki gün sonra parti sözcüsü Mustafa Özyürek, Baykal'ın kurultaya katılmayacağını ve Baykal'ın gönlündeki ismin de herkesin olduğu gibi CHP grup başkanvekili Kemal Kılıçdaroğlu olduğunu söyledi.

Kılıçdaroğlu ise, istifanın ve Özyürek'in açıklamasının ardından, parti içi dengeleri gözeterек iki kez kurultayda aday olmayacağını söyledi. Baykal'ın istifasının ardından, Baykal'ın evinde çeşitli Merkez Yönetim Kurulu üyeleri ve milletvekilleri ile partinin geleceğinin konuşulduğu görüşmelerde genel sekreter Önder Sav, parti üyelerine Baykal'ı geri getireceklerini söyledi.

Ancak Kılıçdaroğlu, kurultaya beş gün kala partinin hâlâ genel başkan adaysız kalmasından rahatsız olan birçok partilinin isteğini ve halkın desteğini göz önünde bulundurarak, 17 Mayıs 2010 tarihinde CHP grup başkanvekilliğinden istifa etmiş ve 33. Olağan Kurultay'da aday olacağını açıkladı.

Baykal'ın genel başkanlık için Kılıçdaroğlu'nu önermesine rağmen bu öneriyi reddeden Sav, Kılıçdaroğlu'nun ertesi günkü sürpriz adaylığından sonra onu destekleyen ilk kişi olmuş ve Baykal'la beraber birçok CHP'liyi şaşırtmıştır.

Sav'ın ardından, öncelikle diğer grup başkanvekilleri Kemal Anadol ve Hakkı Süha Okay'ın desteğini alan Kılıçdaroğlu; ardından sırasıyla 60 CHP milletvekilinin, 18 Mayıs günü Ağrı, Antalya, İzmir ve Samsun dışındaki 77 il başkanının ve 19 Mayıs günü de bu 4 il başkanının desteğini almıştır.

22 Mayıs'ta yapılan 33. Olağan Kurultay'da Kemal Kılıçdaroğlu 1249 delegenin 1200'ünün imzasıyla tek aday olarak seçime girdi ve kullanılan 1197 oyun geçerli olan 1189'unu alarak CHP'nin 7. genel başkanı oldu.

Kurultayda dikkat çeken bir başka önemli hususta kamuoyunda "küskünler" olarak bilinen bazı eski sosyal demokrat ve sol görüşlü siyasetçilerin kurultaya katılması ve birlik mesajları vermesidir.

Kılıçdaroğlu, 1 Haziran'daki ilk grup konuşmasından önce Tunceli bağımsız milletvekili Kamer Genç ile DSP milletvekili Emrehan Halıcı'ya parti rozetlerini taktı. 2 milletvekilinin de katılımı ile CHP'nin sandalye sayısı 99'a yükselirken bağımsız milletvekili sayısı 10'a düştü.

12 Eylül 2010 halkoylamasından sadece 4 ay önce Kılıçdaroğlu, Genel başkan olduktan sonra ilk yurt gezisine çıktı. Bu yurt gezilerinde halkın sorunlarını dinledi ve teşkilatını yerinde denetledi. Bu atmosferde halkoylamasında hazırlandı. Halkoylamasında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin istediği sonuç çıktı. Anayasa değişiklikleri %58 oranla kabul edildi, Hayır oyları % 42 de kaldı.

11 Kasım 2010 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçinkaya, CHP'ye 2008 yılında Olağanüstü Tüzük Kurultayı'nda yapılan değişikliklerin uygulanarak yönetimin buna göre düzenlenmesi gerektiğini belirten bir yazı gönderdi.

Bunun üzerine Kılıçdaroğlu Mayıs ayında seçilen Merkez Yönetim Kurulu'nu dağıttı. Yerine, tüzük gereğince Genel Başkan, Genel Başkan yardımcıları ve Genel Sekreter'den oluşan yeni MYK'yı açıkladı. Bu MYK'da Genel Sekreter Önder Sav'a yer vermedi. Böylece Önder Sav'ın 10 süren Genel Sekreterlik görevi son buldu.

17 Kasım 2010 tarihinde Parti Meclisi'nin yeniden seçilmesi için Olağanüstü Kurultay'a çağırdı. Yapılan PM seçiminde Önder Sav, Kemal Anadol, Hakkı Süha Okay gibi partinin önemli isimleri liste dışında kaldı.

2011 Genel Seçimleri'nde iktidar olmak isteyen Kılıçdaroğlu 81 ilin tamamını gezerek rekor kırdı. Fakat seçimlerde CHP kısmi başarı sağlayarak bir önceki seçimlere göre oylarını 4 milyon arttırarak 25,98 oy alarak mecliste 135 sandalyeye sahip oldu. Anamuhalefet olarak kalmaya devam etti.

Fakat CHP'den milletvekili seçilen Mustafa Balbay ile Mehmet Haberal'ın tahliyelerinin reddedilmesiyle 28 Haziran'da Kılıçdaroğlu, CHP'nin basına kapalı grup toplantısından sonra yaptığı açıklamada, *"Halkın seçtiği milletvekillerinin yemin etmesine izin vermeyen, antidemokratik ve hukuk dışı uygulamaların parçası olmayacaklarını"* ifade etti ve *"Bu anlayış, ilke ve demokrasi inancıyla yeminleri engellenen milletvekili arkadaşlarımıza yemin etme yolu açılmadıkça, biz CHP milletvekilleri de yemin etmeyeceğiz."* diye ekledi.

TBMM'de yeni dönemin ilk oturumu ve yemin töreni 28 Haziran'da yapıldı fakat CHP, Genel Kurul'a katılmasına rağmen geçici meclis başkan olan Oktay Ekşi hariç diğer CHP'liler yemin etmedi.

8 ve 11 Temmuz 2011 tarihlerinde AK Parti ve CHP arasında yapılan görüşmelerin ardından iki parti anlaşmaya varınca CHP'li

milletvekilleri, 11 Temmuz'da Genel Kurul'a *"Egemenlik Milletindir"* kokartıyla gelerek yemin ettiler.

30 Mart 2012 tarihinde yapılan Olağanüstü Tüzük Kurultayı'nda CHP tüzüğü yenilendi. Ön seçim zorunlu hale getirilerek örgütün milletvekili adaylarını belirleme gücü arttı. %33 kadın kotası getirilerek yönetimde kadınların etkin görev almasının yolu açılırken, %10 gençlik kotası ile gençlerin partide genç yaşlarda tecrübe almasının yolu açıldı. Bunların hepsi Kemal Kılıçdaroğlu genel başkanlığındaki CHP tarafından gerçekleştirildi.

Kemal Kılıçdaroğlu, 17-18 Temmuz 2012 tarihinde yapılan 34. Olağan Genel Kurultayda 1164 oyun tamamını alarak yeniden genel başkanlığa seçildi.

Kılıçdaroğlu'nun Aile Kökeni

Kemal Kılıçdaroğlu'nun Nazimiyeli olan ailesi Horasan'dan göçerek Anadolu'ya yerleşen Tunceli aşiretlerinden Kureyşan aşiretine mensuptur. 917'de Aleviliği kabul eden Kureyşan aşiretinde konuşulan dil Zazaca'dır.

Medyada Kürt veya Alevi kimliği öne çıkarılan Kemal Kılıçdaroğlu; sülalesinin, Horasan'dan göçüp Tunceli'ye gelmiş Kureyşan ocağından olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca soyunun, Oğuzlar'ın Bozok kolunun Beğdili boyundan olduğunu ve Ehl-i Beyt'e kadar uzanan Seyyid soyuna uzandığını belirtmiştir.

Kılıçdaroğlu, Tapu memuru Kamer Bey ile ev hanımı Yemiş Hanım'ın yedi çocuğundan dördüncüsü olarak 17 Aralık 1948'de Tunceli'nin Nazimiye ilçesinde dünyaya geldi. Kendisinden on dakika önce Adil adlı bir ikizi doğdu.

Ailenin daha önce sahip olduğu 'Karabulut' soyadı, yaşadıkları köyde herkesin aynı soyadını taşıması nedeniyle, babası tarafından 1950'lerde 'Kılıçdaroğlu' olarak değiştirildi. Kemal Kılıçdaroğlu ilk ve ortaöğrenimini Erciş, Tunceli, Genç, Elazığ gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaptı.

Elazığ Ticaret Lisesi'ni 1967'de birincilikle bitirdi. Yükseköğrenimini yapmak için girdiği Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden (şimdiki adıyla Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden) 1971 yılında mezun oldu.

1971 yılında girdiği hesap uzman yardımcılığı sınavının ardından Maliye Bakanlığı'nda göreve başladı. Daha sonra hesap uzmanı olan Kılıçdaroğlu, bir yıl Fransa'da kaldı. Hesap uzmanlığını 1983'e kadar sürdürdü ve aynı yıl Gelirler Genel Müdürlüğü'ne atandı. Burada önce daire başkanı olarak görev aldı, daha sonra aynı kurumun genel müdür yardımcılığı yaptı.

1991 yılında Bağ-Kur'a atandı. Burada genel müdürlük yapan Kılıçdaroğlu, 1992 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne geçti. Daha sonra kısa bir süre Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda müsteşar yardımcısı olarak görev yaptı.

1994 yılında Ekonomik Trend dergisi tarafından "Yılın Bürokrati" seçildi. Kemal Kılıçdaroğlu, 1999'da kendi isteğiyle SSK Genel Müdürlüğü'nden emekli oldu.

Sevizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarında Kayıt dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu'na başkanlık eden Kılıçdaroğlu, Hacettepe Üniversitesi'nde de bir süre ders verdi. Daha sonra Türkiye İş Bankası'nda yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı.

11 Ocak 1999'da SSK Genel Müdürlüğü'nden emekli olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun adı "DSP'nin yıldızları" arasında anıldı ve 18 Nisan 1999'da yapılacak genel seçimlerde Demokratik Sol Parti'den milletvekili adayı olacağı belirtildi ancak Kılıçdaroğlu 1999 seçimlerinde milletvekili adayı olmadı.

Bir süre Vatandaşın Vergisini Koruma Derneği'nde genel başkanlık yaptı. Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi 22. dönem için yapılan 3 Kasım 2002 genel seçimleriyle Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul milletvekili olarak Meclis'e girdi. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde de İstanbul'dan 23. dönem milletvekili seçildi.

Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve Sakarya Milletvekili Şaban Dişli'yi, Silivri'de bir arsanın imar durumunu değiştirme karşılığında 1 milyon dolarlık iş takibi ücreti talep et-

mekle suçladı. Bu iddiasını daha sonra Başbakan Erdoğan'a yönelik bir soru önergesiyle meclise taşıdı. Dişli, iddialar karşısında partisindeki görevinden istifa etti.

Almanya'nın Frankfurt kentinde görülen Deniz Feneri e.V Davasının Türkiye ayağına ilişkin bazı belgeler açıkladı.

Kılıçdaroğlu, 22 Eylül 2008 tarihinde düzenlediği bir basın toplantısında, "Baron" olarak adlandırdığı Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat hakkında çeşitli iddialar ortaya attı.

Fırat'ın en büyük ortağı olduğu Menas adlı şirketin ürünlerini yurtdışına götüren Tır'da 89 kilogram eroin yakalandığını ve Menas'ın hayali ihracat yaptığını iddia eden Kılıçdaroğlu, bu kez de 25 Eylül günü gazeteci Uğur Dündar tarafından yönetilen tartışmada Dengir Mir Mehmet Fırat ile bir araya geldi. Tartışma, televizyondan canlı olarak yayınlandı. Fırat, sağlık durumunu gerekçe göstererek 8 Kasım 2008 tarihinde istifa etti.

İstanbul milletvekili olan Kemal Kılıçdaroğlu, 2009 yerel seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı olarak katıldı. Seçimi Adalet ve Kalkınma Partisi adayı Kadir Topbaş kazandı.

Ancak Kemal Kılıçdaroğlu elde ettiği %36.80'lik oy yüzdesiyle, partisinin İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığı için aldığı oy oranını 2004 Yerel Seçimleri'nin % 25'in üstünde bir oranda artırdı. Kılıçdaroğlu için özgün müzik sanatçısı Onur Akın bir şarkı da hazırlamıştır.

Selvi Kılıçdaroğlu ile evli olan Kemal Kılıçdaroğlu, ikisi kız biri erkek olmak üzere üç çocuk babasıdır. Bir yıl Fransa'da görev yapan Kılıçdaroğlu'nun yabancı dili Fransızcadır.

Mal bildirimlerini 2003, 2005, 2007, 2009 ve 2010 yıllarında kamuoyuna açıklayan Kemal Kılıçdaroğlu'nun, Ocak 2010 itibarıyla kendi üzerine iki konut, bir arsa, üç kooperatif hissesi ve toplam 2.733 TL değerinde 8 tablo kayıtlıdır.

Mevcut Merkez Yönetim Kurulu üyeleri

Son olarak, 30 Temmuz 2012’de Genel Başkan Kemal Kılıçdaroğlu tarafından yeniden düzenlenmiş liste aşağıdaki şekliyle;

1- Kemal Kılıçdaroğlu	Genel Başkan
2- Sencer Ayata	Genel Başkan Yardımcısı
3- Emrehan Halıcı	Genel Başkan Yardımcısı
4- Faruk Loğoğlu	Genel Başkan Yardımcısı
5- Şafak Pavay	Genel Başkan Yardımcısı
6- Faik Öztrak	Genel Başkan Yardımcısı
7- Umut Oran	Genel Başkan Yardımcısı
8- Gürsel Tekin	Genel Başkan Yardımcısı
9- Sezgin Tanrıkulu	Genel Başkan Yardımcısı
10- Yakup Akkaya	Genel Başkan Yardımcısı
11- Erdoğan Toprak	Genel Başkan Yardımcısı
12- Haluk Koç	Genel Başkan Yardımcısı
13- Perihan Sarı	Genel Başkan Yardımcısı
14- Adnan Keskin	Genel Başkan Yardımcısı
15- Nihat Matkap	Genel Başkan Yardımcısı
16- Bülent Tezcan	Genel Başkan Yardımcısı
17- Gökhan Günaydın	Genel Başkan Yardımcısı
18- Bihlun Tamaylıgil	Genel Sekreter

Parti Sözcülüğü görevini Haluk Koç yürütmektedir.

CHP Gençlik Kolları'nın Kuruluşu

Türkiye'nin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin, ilklerinden birisi olan Gençlik Kolları, 1951 yılında Halkevlerinin ve Halkodalarının kapatılmasından sonra gençliğin örgütlenme gereksiniminden doğmuştur.

1951 yılında, CHP bünyesinde başlayan gençlik örgütlenmesi, 1954 yılı başlarında CHP Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi'nin oluşturulmasıyla önemli bir noktaya gelmiştir.

O günden bu yana, Türkiye'de Başbakanlık yapmış, CHP'de Genel Başkanlık yapmış kişilerin yanı sıra gerek devlet kadrolarında, gerekse CHP içerisinde önemli isimlerin yetişmesini sağlayan bir "ocak" olmuştur.

Aslında Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türkiye'de çeşitli konularda tartışmalar başlamıştır. Gençlik örgütlenmesi de bu tartışmalardan bir tanesidir. Her türlü devrimin ve her türlü gelişmenin tamamen devlet eliyle gerçekleştirildiği bu dönemde, gençlik örgütlenmesinin de devlet eliyle yapılması düşünülmekteydi.

Cumhuriyet döneminin başlarında böylesi bir örgütlenme düşüncesinin yavaş, yavaş belirmeye başladığını görmekteyiz.

Örneğin; 1924 yılında ortaya atılan bir projeye Osmanlı'nın son dönemlerinde savaşlar nedeniyle istenen verimin alınamadığı paramiliter gençlik örgütlenmesi yeniden canlandırılmak istenmiş, fakat bu proje gerçekleştirilememiştir.

1930'lu yılların başlarından itibaren Türk Ocakları'nın yeni bir gençlik teşkilatı kurma fikrinin de etkisiyle Türkiye'de gençlik örgütlenmesi yeniden gündeme gelmiştir. Fakat görünen o ki; bu tartışmalar Türk Ocakları'nın sonunu getirmiş, bu teşkilatın yerine Halkevleri kurulmuştur.

Bu dönemde gençlik örgütlenmesi üzerine tartışmalara dönemin yazarları da katılmıştır ve bu konuda görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Gençlik örgütlenmesine yönelik tartışmalar, 10 – 18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Üçüncü Kurultayı'nda da gündemdeki yerini korumuş ve neticede Halkevlerinin kurulması kararlaştırılmıştır.

Halkın eğitimi ve kültürel gelişmesi bakımından tarihimizde önemli bir yere sahip olan Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde kuruluş çalışmaları tamamlanarak faaliyete geçmiştir.

Mustafa Kemal, Halkevlerinin özellikle gençliğe yönelik gayeleri ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Gençlik gelişen ve yetişen bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır. Ulus, bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde örgütlendirilmelidir. Silahlı kuvvetlerden, her türlü zorlama ve madde kuvvetlenmelerinden daha etkili olan fikir kuvvetidir. Ulusumuzu bu alanda yetiştireceğiz”

Halkevlerinin kuruluşu, tartışmaların sona ermesi için yeterli olmamıştır. Bu tartışmaların daha da yoğunlaştığı bir dönemde, 9 Mayıs 1935'te toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Kurultayı'nda gençlik teşkilatı düşüncesi daha da somutlaşır. Ku-

rultaydan bir gün önce Ankara Radyosu'na konuşan CHP Genel Sekreteri Recep Peker, bu fikri şu ifadelerle dile getirmiştir.

“Yeni programın gösterdiği şu gidiş içinde yığın terbiyesinin özü olarak Türk gençliğinin yetiştirilmesi önemli yer alıyor. Gençlik, sıralı ve saygılı bir disiplin içinde zekâsını kullanacak, teşebbüs alma, karar verme vasıflarını besleyecek, inkılâbı ve bütün istiklal şartları ile yurdu korumayı üstün ödev sayacak duygularla teşkilatlanacaktır. Bu kurumun genişlemesi yanında ve onunla beraber beden terbiyesinin bütün gençliğe mal edilmesi kovalanacaktır”

Recep Peker'in beyan ettiği gibi, CHP'nin Dördüncü Kurultayı'nda bu gençlik teşkilatı meselesi gündeme gelmiş, hatta Parti programına bununla ilgili bir madde de konulmuştur. Recep Peker'in önerisiyle programa konulan ve kurultay tarafından kabul edilen bu madde gereğince; gençliği bir şemsiye altında toplaması amacıyla kurulması planlanan örgütün Faşist Almanya ve İtalya'da kurulan gençlik örgütleriyle paralel bir nitelik taşımasından dolayı, Mustafa Kemal bu projenin uygulanmasını önlemiştir.

Ayrıca bu kurultayda Halkevlerinin niteliğine de değinen Genel Sekreter Recep Peker, konuşmasında, “Halkevleri siyasal kurumlar değildir. CHP'nin bünyesinden büsbütün ayrı, siyasal çalışmalarından büsbütün uzak, fakat yönetim bakımından partiye bitişiktir”

1945 yılında çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte, 1946 yılında Milli Türk Talebe Birliği yeniden kurulmuş, hatta ona alternatif olarak Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) da kurularak özellikle yüksek öğrenim gençliği arasındaki örgütlülüğün artması sağlanmıştır.

Bununla birlikte Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğe bağlı olarak yeni yeni dernekler kurulmuş ve çeşitli siyasi görüşlere sahip gençler, bu dernekler vasıtasıyla kendilerini ifade etme yoluna gitmişlerdir.

1951 yılında Halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte özellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yanlısı gençler kendilerini boş-

lukta hissetmiş ve parti içinde yeni örgütlenmelerle bu boşluğu gidermeye çalışmıştır.

1951 yılında Halkevlerinin kapatılmasına kadar gençlerin resmen bir siyasi partiyi desteklemeleri mümkün olmamıştır.

Fakat Halkevleri ve Halkodalarının kapatılmasıyla birlikte gençler, çeşitli muhitlerde kurulan ocak ve bucağ teşkilatlarına yönelenerek buralarda aleni bir siyasi mücadelede girişmişlerdir.

Bu mücadele zamanla Cumhuriyet Halk Partisi içinde gençlik örgütlenmesinin başlamasına ve Gençlik Kolları'nın kurulmasına olanak sağlamıştır. Demokrat Parti (DP) de bu gelişmeye “Genç Demokratlar Teşkilatı”nı kurarak karşılık verecektir.

Neticede denilebilir ki; Halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte, Türkiye’de değişim ve dönüşümü sağlayan birçok önemli gelişmenin altına imza atan CHP, bir ilke daha imza atarak Türk Siyasi Tarihi’ne “Gençlik Kolları”nı kazandırmış ve sadece bununla da kalmamış diğer partilere bu konuda örnek teşkil etmiştir.

Özellikle 1950’lerin ortalarından itibaren 1960’lara kadar partiler arası mücadele, öncelikle gençlik kolları üzerinden, dolaylı olarak da öğrenci kuruluşları üzerinden yürümeye başlamıştır.

1961 Anayasası’nın getirdiği fikir özgürlüğüne bağlı olarak artan siyasi hareketlenmelerle birlikte partiler arasındaki mücadelede öğrenci kuruluşlarının kullanılması daha belirgin hale gelmiş, gençlik kollarına örgütlenme konusunda daha fazla önem verilmeye ve sahip çıkılmaya başlanmıştır.

Çünkü daha sonraki süreçlerde bu gençlik kuruluşlarının birçoğu belli partilerin örgütlenme sahaları haline gelecektir. Kısacası; hangi partinin desteklediği gençlik (veya öğrenci) kuruluşu, daha güçlü ve örgütlü ise o parti daha da güçlenmiştir.

Daha sonra bu kuruluşların bir kısmı 1968’de gençlik içerisinde meydana gelen hareketlenmeye bağlı olarak, “nitelik” değiştirerek, artık “siyaset” adı altında Türkiye’de meydana gelen kaosu yaratan tarafların birer parçası haline gelmişlerdir.

CHP'yi Örnek Alıyorlar

İlk defa 1951 yılında örgütlenmeye başlayan CHP'li gençler, 1953 yılında ilk Gençlik Teşkilatı Yönetmeliği'ni oluşturmuş, 1954 Şubatı'nda Genel Merkez düzeyinde Gençlik Kolları kurarak örgütlenmesini tamamlamıştır. Dönemin iktidar partisi Demokrat Parti de aynı dönemde gençlik örgütlenmesine yönelmiş, böylece CHP'ye de karşılık verme gayreti içerisine girmiştir.

Halkın, muhalefeti güçlendirme isteği doğrultusunda oy verip, 14 Mayıs 1950'de iktidara getirdiği DP, CHP döneminden kalma birçok kurum ve kuruluşu kapatma girişiminde bulunmuştur. Halkevleri ve Halkodaları da bu kuruluşlardan yalnızca iki tanesidir.

8 Ağustos 1951 tarihinde TBMM'de DP'lilerin önerisiyle çıkarılan 5830 sayılı kanun gereğince 478 Halkevi ve 4322 Halkodası'nın kapatılması kararlaştırılmıştır.

Bu karar, Atatürk ilke ve devrimlerinin rehberliğinde yetişen gençleri dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde CHP bir yol bularak gençliği, (ocak kurmanın da serbest olmasından faydalanarak "Gençlik Ocağı" kurarak) örgütleme yoluna gitmiştir.

26 Kasım 1951'de toplanacak olan CHP 9. Kurultayı'nda gençlik ile ilgili meselenin görüşülmesi ve tüzükte gençliğin örgütlenmesine olanak sağlayacak bir değişikliğin yapılması kararlaştırılırken, kurultaydan yaklaşık 45 gün önce sağcı olarak bilinen Türkiye Milli Talebe Federasyonu'na mensup İlhan Engin, Dünder Kalyoncuoğlu ve Yakut Eltutar isimli üç öğrencinin CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği mektupla CHP bünyesinde bir gençlik teşkilatı oluşturulmasını önermesi de gayet ilgi çekicidir.

TMTEF'li gençlerin bu mektubunun hemen ardından Tokat Milletvekili Zihni Betil, Genel Sekreter adına dönemin CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar'a gönderdiği mektupta söz konusu gençlerle ilgili bilgi toplanmasını ve onlarla bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmasını istemiştir. Ayrıca Betil, bu mektupta

gençlikle ilgili düşüncelerin kurultayda gündeme geleceğini de belirtmiştir.

Gençlerin bu teklifleri ve CHP idarecilerinin de aynı fikirde olmaları ve bu konuya hassasiyetle yaklaşmaları, belki Türkiye’de siyasi olarak gençliğin örgütlenebilmesi için önemli bir dönüm noktasıdır.

Çünkü Zihni Betil’in İlhami Sancar’a gönderdiği mektupta da belirttiği gibi 26 Kasım 1951 günü toplanan CHP’nin 9. Kurultayı’nda konu gündeme gelmiş ve CHP Tüzüğü’nün 35. maddesinde bir değişiklik yapılarak gençlik kollarının kurulması kararlaştırılmıştır. Tüzüğün 35. maddesinde “Yardımcı Teşkilat” başlığı altında şöyle denilmektedir:

“Parti İdare Kurulları kendiliklerinden veya üst idare Kurullarının isteği veya kongrelerinin kararı ile danışma kurulları, belli konular için devamlı veya geçici ihtisas komisyonları teşkil ederler.

İller teşkilatında Genel İdare Kurulunca hazırlanan Yönetmelik hükümlerine göre (teşkilat kademelerinin idare kurullarındaki kadının üyelerden Kadın ve Gençlik Kolları kurulabilir.”

Bu kurultay yalnızca gençlik ve kadın kollarının kurulması açısından değil, şu an dahi CHP’nin tüzüğünde bulunmayan gençlere ve kadınlara kurultaylarda temsiliyet ve söz hakkı tanınması bakımından önemli olan bir madde daha değişiklik yapılmıştır.

Buna göre CHP Tüzüğü’nün “Kurultay” başlıklı 20. maddesinde Kurultayı oluşturan temsilciler şu şekilde sıralanmıştır:

“Madde 20 – Kurultay:

- a) Parti Divanı Üyelerinden;
- b) Partili Milletvekillerinden;
- c) İl İdare Kurulu Başkanlarından;

d) İl Kongrelerince bir Kurultay süresi için seçilen dörder ve Partili üyelerin sayısı 5000’i geçen illerde fazla her 5000 üye için ayrıca seçilen birer delegeden;

e) Eski Genel Başkanlar ve Genel Başkan Vekilleri ve Genel Sekreterler ile Meclis Grubu Başkan Vekillerinden ve Partili eski Başbakan ve Bakanlar ile Üniversite Profesörlerinden;

f) Kadın ve Gençlik Kolları bulunan illerde bu Kolların Başkanlarından veya birer temsilcisinden tereküp eder”

CHP’nin 9. Kurultayı’nda bu kararların alınmasıyla birlikte artık CHP içerisinde gençlik ve kadın örgütlenmesi resmileştirilmiş oluyordu. Bu nedenledir ki; Reşit Ülker bu Kurultayın toplandığı tarihi, yani 26 Kasım 1951’i CHP Gençlik Kolları’nın kuruluş tarihi olarak kabul etmektedir.

CHP’li gençlerin yetişmesi ve ülke yönetiminde söz sahibi olabilmesi için kapı aralanmıştır artık. Bu fırsatı iyi değerlendiren Atatürkçü gençler yeniden örgütlenmiş ve çok geçmeden ilk gençlik ocaklarını açmışlardır.

Bu ocaklardan ilki; CHP Beyazıt İlçesi Başkanlığı’na bağlı “Üniversiteliler İnkılâp Ocağı”dır. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün konuşmasıyla açılan İnkılâp Ocağı, CHP Gençlik Kolları örgütlenmesinin ilk nüvesidir.

İsmet İnönü de bu ocağın açılışında gençlerin çok partili hayat içerisinde Türkiye’de yeni bir cereyana öncülük ettiğini söylemiş ve “CHP’nin canlı, idealist bir ocağını açmakla iftihar duyuyorum. demiştir:

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Gençlere şöyle seslenmiştir;

Genç arkadaşlarım!

Gelecekteki hayat mücadelesinde memlekette gairesiz, tehlikesiz, rahat çalışalım hülyasına hiçbir zaman kapılmayın. Bizim ve çocuklarımızın hayatı bu yolda geçecektir. Bu bir bakıma çetin imtihanlar hayatıdır.

Bir bakıma çetin güçlüklerle karşı koyan idealist bir milletin idealist çocuklarına yakışır kahraman bir hayattır. Hepiniz böyle bir kahraman hayatı sürebilmek için dünyaya geldiniz. Ömrünüzü de bu uğurda feda etmekle geçireceksiniz.

CHP, memleketin bin senelik tarihi içinde yükselme ve ilerleme tedbirlerini cesaretle ele alan ve onları tatbik eden siyasi bir teşekküldür. Bu ruhu partimize Büyük Atatürk kendi dehasından ve enerjisinden vermiştir. Biz o yoldayız. Ve nihayete kadar o yolda kalacağız.

Bizim için dava memleketin hayrı ve menfaatidir. Bu uğurda katlanmayacağımız fedakârlık yoktur. Biz idealist partiyiz. Yani memleket hayrına faydalı gördüğü zaman kendi menfaatini feda etmeyi tecrübe etmiş siyasi bir partiyiz.

Böyle bir siyasi hayatın böyle bir fikir ve inkılap hayatının genç neslisiniz. Burada bulunan genç arkadaşlarımız istikbalimizin teminatıdır.

Arkadaşlar!

İstikbalde size verilecek vazifeleri başarabilmeniz için şimdiden hazırlanmalısınız. Her gününüz böyle hazırlıklı geçmelidir. Sizin gelecekte memlekette yapıcı ve ilerletici bir unsur olarak yetişmeniz lazımdır. İstikbal sizin için hazırlanıyor, sizler de o günler için hazırlanınız”

Aynı dönemlerde Hüseyin Sezmiş ve Ali Dursun Kançeker isimli gençlerin yoğun çabaları sonucunda Beyoğlu İlçesi'nde de “Firuzaga Ocağı” kurulmuş ve bu ocağın başkanlığına da Hüseyin Sezmiş getirilmiştir.

Cumhuriyet Halk Parti'li gençler, ocak teşkilatlarıyla örgütlenmeye devam ederken, üniversite öğrencisi gençler de CHP'li gençlerin bu çalışmalarını ilgiyle karşılamaktaydılar. Elbette ki; bu örgütlenmede dönemin CHP Genel Başkanı İsmet İnönü başta olmak üzere diğer yöneticilerin desteğinin yadsınamaz derecede büyük bir payı vardır.

15 Ekim 1952'de, gençlere her fırsatta güvenini dile getiren İsmet İnönü'yü ziyaret eden İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden bir grubun “Atatürk bize inkılapları emanet etti. Siz demokrasiyi emanet hususunda bize itimat eder misiniz?” sorusuna, İnönü; “Ehliyetli ol-

duğunuzu ispat ettiniz. Size olan güvencim benim tesellimdir” diyerek gençlere olan güvenini bir kez daha dile getirmiştir. 1952 yılı başlarında Ankara’da da “Çankaya Gençlik Ocağı” kurulmuştur.

Gençlik Kollarını artık doğrudan doğruya parti bünyesinde bulundurmak ve gençlik kolları kurmak suretiyle örgütlemek isteyen CHP İstanbul İl Yönetim Kurulu “Yardımcı Kollar Yönetmeliği” çıkarılmasını ve çalışma esaslarının bu yönetmelik tarafından yürütüldüğü bir gençlik örgütlenmesi için Genel Merkeze başvurmuştur.

Bunun üzerine Genel Merkez’in de onayıyla 2 Mart 1953’te CHP Gençlik Kolları Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmeliğe göre ilçeler kendi bünyelerinde yardımcı kollar oluşturarak Halkevlerinin çalışmalarının devam ettirilmesi hedeflenmiştir. Bu kararın hemen ardından İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere birçok il ve ilçede yardımcı kollar oluşturulmuştur.

Bu arada Ankara Üniversitesi’ne mensup gençlerin de girişiyle CHP Gençlik Kolları’nın alt yapısını oluşturması amacıyla kurulan CHP Üniversiteliler Gençlik Ocağı’nın 29 Mart 1953 tarihinde CHP Genel Merkezi’nde yapılan açılış töreni, CHP’li yöneticilerin, milletvekillerinin ve yerel yöneticilerin yoğun ilgisiyle gerçekleştirilmiştir.

İsmet İnönü’nün de katıldığı törende, gençler sürekli “İsmet Paşa çok yaşa! Halk Partisi çok yaşa!” sloganları atmıştır.

Atatürk’ün anısı için saygı duruşu yapıldıktan ve İstiklal Marşı okunduktan sonra kürsüye gelen Müteşebbis Heyet Başkanı Şevki Aysan şu konuşmayı yapmıştır:

“C.H.P. Gençlik Ocağı’nın açılmış olduğu şu andan itibaren inkılâp partisinin saflarına katılmanın gurur ve heyecanı içindeyiz.

Kalpleri C.H.P.’nin kaderine sahip olmak arzusu ile çarpan genç arkadaşlarımızın sevinci sonsuzdur. Çünkü Türk demokrasisinin kurucusu olan C.H.P. bu teşkilatıyla demokrasimizin gelişmesi tarihinde şerefli bir merhale daha kaydetmiş olacaktır.

Şurasını şükranla kaydetmek isterim ki C.H.P. ve onun büyük kurucusu Büyük Atatürk senelerce evvel bu davanın tahakkukunu Halkevlerini kurmakla gerçekleştirmiştir.

Memleketin dört bucağına yayılan bu kültür ve irfan abidele-ri yukarıda bahsettiğimiz şerefli vazifeyi büyük mesuliyetleriyle ve Atatürk'ün gençliğe tevdi ettiği inkılap meşalesini nesillerden nesillere intikal ettirmek suretiyle ifa etmiştir. Ne yazık ki Halkevleri partizan bir zihniyetin tezahürü olarak çıkarılan hususi bir kanunla bu mukad-des vazifeden uzaklaştırılmıştır.

Ancak Halkevlerinin kapatılması ne C.H.P. ve ne de onun gençliği olan bizleri memlekete hizmet etmek aşkından mahrum etmiş değildir. Zira şuna inanıyoruz ki gençliğin evi olan Halkevleri, yakın bir zaman-da tekrar kapılarını Kemalist gençliğe açacaktır.

C.H.P. Gençlik Kolu'nun nüvesini teşkil edecek olan ocağımızın ya-pacağı ikinci hizmet de şimdilik Gençlik Kolları faaliyetlerini deruhte etmektedir.

Demokrasimizin gerektirdiği icapları yerine getirmek ve teşkilat-lanmak durumundayız. Partimizin gençlik kollarının kurulmasında ocağımızla ilk adımı atmış bulunuyoruz.

Türk demokrasisinin ve Türk inkılâbının yaratıcısı olan C.H.P.'nin aynı mesuliyet duygusu içerisinde bu davayı da başaracağından şüphemiz yoktur.

C.H.P. gençliği olarak tuttuğumuz yol Kemalizm yoludur. Kendi-mizi Büyük Atatürk'ün inkılâpları emanet ettiği gençler olarak görüyor ve C.H.P. saflarında bu vazifenin şerefiyle iftihar ediyoruz.

İnkılâpların mütemmimi olan genç demokrasimizin üç seneden beri geçirmekte olduğu acı ve sızılarının bir gün dineceğine inanıyor-ruz. Çünkü temel sağlamdır. Bu temel inandığımız ve güvendiğimiz C.H.P. tarafından atılmıştır. Ancak muasır medeniyetler seviyesine çıkmamızı sağlayan Atatürk inkılâplarına uzatılan hain eller Kema-list gençliğin ruhunda derin yaralar açmıştır.

Gerçi memleketimizin dört bucağına sokulmak cesaretini göster-

mek isteyen bir irtica dalgası Atatürkçü gençliğin mukavemeti karşısında kırılmıştır. Buna rağmen bu davanın siyasi bünyemizde müzmin bir yara olarak kalabileceği tehlikesini düşünerek daima tetikte olacağız. Hiç şüphe yok ki bu sözlerimiz Atatürk inkılâplarına ve onun eseri C.H.P.'ye olan bağlılığımızın en canlı teminatıdır.

Müsterih uyu Büyük Ata, her zaman ve her yerde millet olarak, gençlik olarak dâhili ve harici bedhahlara karşı daima uyanık, daima kuvvetliyiz. Ve sonuna kadar azimle karşı koyacağız. Kalbimizde altı oku iftiharla taşıyarak yolundayız”

Şevki Aysan'ın konuşmasından sonra kürsüye gelen Müteşebbis Heyet Üyesi Turhan Öztürk ise özetle şunları söylemiştir:

“Bir siyasi ocak kurarak teşkilatlanıyoruz. Şimdiye kadar varlığı ile iftihar ettiğimiz en kutsi hakkımızı (siyasi hakkımızı), artık şanımıza yakışan şekli ile kullanacağız.

Siyasi hakları istimale hak kazanmış olan biz gençlerin bu ihtiyacı hissetmemiz tabiidir. Çünkü bir hak, istimali ile hayatîyet kazanır.

İstanbul'daki C.H.P. Beyazıt Ocağı da aynı arzunun mahsulü olarak İstanbul'da yüksek tahsil yapmakta olan arkadaşlarımız tarafından kurulmuştur.

Gençlik Ocağı C.H.P. Tüzüğü'nün 35. maddesindeki Gençlik Kolu'nun kurulmasına matuftur. Gençlik Kolu Yönetmeliği idare kurulunun 2 Mart 1953 tarihli toplantısında kabul edilmiş, bastırılmış ve elimize gelmiş bulunmaktadır.

Bu yönetmeliğe göre aylık yapacağımız toplantılarda memleket, parti ve seçim işleri hakkında umumi ve mahalli görüşmeler yapacağız. Ayrıca siyasi konferanslar, münazaralar, müsabakalar, eğlenceler tertip edecek, sergiler ve kurslar açacağız.

Arkadaşlar,

Demokrasilerde hâkimiyet çoğunluktadır. Çoğunluğun iradesi asıldır. Fakat çoğunluğun iradesi her zaman doğru ve adil değildir. Üstelik çoğunluğun iradesi çok da zalimdir, acımak bilmez.

Bir de çoğunluk cahillerle dolu olursa, geçici bir zaman için de olsa demokrasinin felaketi, çoğunluk diktatöryası doğar.

Bu felakete mahal vermemek, memleketin aydınlarına düşen en büyük vazifedir.

İstikbali bütün nimeti ve külfyetiyle teslim alacak olan biz gençlerin, memleket meseleleriyle şimdiden ilgilenmemiz lazımdır.

Yükümüz ağır olacak, çalışmaya bugünden başlamamız lazım, demokrasinin hayatiyet şartı olan siyasi doğruluğu ve olgunluğu memleketimize temin etmemiz, yaşatmamız lazım.

Asrımız demokrasileri gayelerine vatandaşlarının siyasi faaliyetlere gösterecekleri alaka ve yakınlık ile ulaşacaklardır. Bu yakınlık ve alakayı bir siyasi partiye aza olarak göstermemiz gençlik olarak vazifemizdir.

Arkadaşlar,

Anayasanın ikinci maddesine göre (Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimcidir) Bu prensipleri yaşatanlara candan bağlıyız.

Bu prensipleri çiğneyenleri, bu prensipleri kirletenleri bütün varlığımızla tel'in ederiz.

Halk Partisi iyi bir imtihan vermiştir. İktidarı kaybetmek pahasına prensiplerinden ayrılmamış, irtica ile savaşmış, softalara göz açtırmamış, temiz kalpli Türk köylüsünü aldatmamıştır.

Bir genç, bir üniversiteli genç olarak kendimi birçok vazifelerle karşı karşıya görüyorum. Gençlik Ocağı'na bunun için girdim. Halk Partisi saflarında çalışmakla gurur duyuyorum. Ocağımız vatanımıza faydalı ve ömürlü olsun”

Turhan Öztürk'ün konuşmasından sonra kürsüye CHP Genel Başkanı İsmet İnönü gelmiş ve;

“Genç arkadaşlarımız siyasi hayatta memlekete faydalı olmak için Cumhuriyet Halk Partisi saflarını seçmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi bir siyasi teşekkül olarak memlekete hizmet şerefini layıkıyla

taşımaktadır. Genç arkadaşlar Cumhuriyet Halk Partisi'ne intisap etmekle bu şerefli maziye girmiş oldular.

Cumhuriyet Halk Partisi geri kalmış olan memleketimizi kısa zamanda bir medeni mamure haline getirmiştir. Bu mamure gözlerimizi kamaştıracak yüksekliktedir; medeni alemde iftihar edeceğimiz bir eserdir.

Genç arkadaşlarımızın ellerinde, Cumhuriyet Halk Partisi-memlekete hizmetlerini daha da arttırarak azimle devam ettirecektir. Çokümitler beklediğimiz bu ocağın çalışmalarının memlekete hizmet-bakımından güzel bir örnek olmasını temenni ederiz” demiştir.

İnönü'den sonra Genel Sekreter Kasım Gülek, Naki Cevat Akkerman, Şemsettin Günaltay, Faik Ahmet Barutçu, Nihat Erim ve Reşat Şemsettin Siner söz almışlardır.

Açılışı yapılan bu Ocağın 18 Nisan 1953 tarihinde gerçekleştirilen kongresinde başkanlığa Nejat Ölçer seçilmiştir.

Ocak teşkilatlanması ve parti içindeki gençlik kolları örgütlenmesi çok kısa sürede Türkiye'nin birçok yerinde gerçekleştirilmiştir. Ve sıra Gençlik Kolları'nın tam teşekküllü olarak oluşturulmasına gelmiştir.

CHP'nin Mallarına El Konuluyor

14 Aralık 1953 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde DP'lilerin önerisiyle kabul edilen 6195 sayılı kanun gereğince Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el konulması büyük tepkilere yol açmıştır.

Türk gençliği de bu tepkilere ortak olmuş ve CHP'ye yalnızca bu konuda destek olmakla kalmamış, partiye kaydolarak bu tepkilerini bir anlamda resmiyete kavuşturmuşlardır. Bu gençlerden birisi de Milli Türk Talebe Birliği başkanlığından kısa bir süre ayrılmış olan, Tıp Fakültesi asistanı Dr. Suphi Baykam'dır.

Gençlik ve Kadın Kolları projesi ile Türk Siyasi Tarihi'nde ünlenen Suphi Baykam, o günleri şu sözlerle anlatmaktadır:

“1953'te CHP mallarının alındığı gün, CHP'ye kaydoldum. O sırada İl Başkanı ve genel merkez yetkililerinden biri olan merhum İlhami Sancar, MTTB Başkanlığı zamanından beni tanıır ve yakından izlerdi.

CHP'ye kaydolmak için gittiğimde onunla karşılaşmıştım. Bana samimiyetle ‘Ne yapıyorsun doktor. Ortaliğa bak, rejim toz dumanla gidiyor. Durumu biraz izlemeni öneririm, sonra kaydını yaptır. Durumu değerlendir, rejimin nereye gideceği belli değil’ demişti.

Tabii kararında ısrar edip kaydımı yaptırdım ve aşkla, istekle CHP saflarına katıldım. İnaniyordum ki böyle bir rejim mücadelesi ancak CHP'nin içinde yapılabilirdi.

İsmet İnönü'nün başında olduğu CHP kadrosunu genç kuşaklarla güçlendirmek gerekiyordu. Bunun için yeni projelerim vardı. Gençlik ve Kadın Kolları kurma fikri bu projelerin en önemlilerindendi.

CHP'nin Ankara'daki genel merkezine tüm eşyaları ile birlikte el konulduğu gün Yenişehir'de kiralanan küçük bir eve taşınılması unutulur gibi değildi. Portakal sandıklarından yapılan sandalyelerde oturuyordu herkes.

Genel idare kurulu üyeleri, milletvekilleri ve bazı partililer, evlerinden ne bulurlarsa o küçük eve getiriyorlardı. Ben de o zamanki mütevazı durumumla bir sehpa, birkaç kül tablası götürdüğüm hatırlıyorum.

Kısa sürede CHP Genel Merkezi yeniden faaliyete geçmişti. Sanki depremi yaşamamış gibi, İsmet İnönü'nün küçük bir tahta masanın onurlu ve inançlı haliyle kuruluşu da aklımdan çıkmayan anılardan biri oldu”

Suphi Baykam, CHP'ye üye olduğu sırada kafasında Gençlik ve Kadın Kolları'nın tüm Türkiye'de hiyerarşik bir biçimde yapılanmasına dair bir proje vardı. Bu fikri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yle de paylaştan Suphi Baykam'ın bu girişimi yalnızca CHP'yi değil, DP'yi de hareketlendirmiş ve DP'nin de gençlik teşkilatı hususunda çalışmalarını hızlandırmasını sağlamıştır.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, CHP'li gençlere Genç Demokratlar Teşkilatı'nın kuruluşu ile ilgili olarak “İyi olacak, gençlik de politikaya alışacak, büyüdüğünüz zaman bizim geçirdiğimiz devri geçirmeyeceksiniz, birbirinizle iyi geçinin”

Genç Demokratlar Teşkilatı'nın ilk etkinliği, 10 Ocak 1954'te CHP Ankara Gençlik Ocağı'nın Bahçelievler Lokali'ndeki kongresine katılmak olmuştur. CHP'li parlamenterlerin ve yöneticilerin de hazır bulunduğu kongrede, Genç Demokratlar Teşkilatı Başkanı Hüsamettin Cindoruk da bir konuşma yapmıştır.

Bu kongrede Altan Öymen'in ocak başkanlığına, Kadir Beyazıt'ın sekreterliğe, Özcan Karadeniz'in saymanlığa, Tahsin Soylu, Mustafa Çubukçu, Suna Tezcaner ve Vural Uluer'in üyeliğe seçildiğini belirtmekte fayda vardır.

Merkez Yönetim Kurulu

Eski MTTB Başkanı Suphi Baykam, CHP'ye üye olmasının ardından kafasındaki gençlik ve kadın kolları projesini hayata geçirebilmek için Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın da yardımıyla zor da olsa Genel Başkan İsmet İnönü'yle görüştüktan sonra Gençlik Kolları'nı koordine etmekle görevlendirilmiştir. Bu gelişme, CHP Gençlik Kolları için önemli bir adımdır.

Suphi Baykam o günleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir gün sabah vakti merhum Sırrı Atalay hastaneye geldi. Telaş ve heyecanla ‘İsmet İnönü bu gençlik kolları konusunda seninle konuşmak istiyor’ dedi. İtiraz ettim ve mazeret uydurdum ‘konu benim için şimdilik kapanmıştır, saygılarımı söyleyin, gelemeyeceğim’ dedim.

O anda Sırrı Atalay sırtını dönüp gitse, gençlik kollarının akıbeti ne olurdu bilmiyorum. Ama öyle olmadı, ısrar etti ve beni CHP Genel Merkezi'ne adeta zorla çekip götürdü.

Genel İdare Kurulu İsmet İnönü'nün başkanlığında toplantı halindeydi. Sırrı Atalay içeri girdi, ne konuştu bilmiyorum. Biraz sonra dışarı çıktı ve beni içeri aldı. Gençlik Kolları statüsü kollarımın altında içeri girdim. İsmet İnönü'nün hemen yanı başındaki sandalyeye oturtuldum. Tabii heyecanlandım.

Sayın İnönü 'Doktor anlatır mısın bu Gençlik ve Kadın Kolları olayını' dedi. Önce hemen bir kısa özet yaptım. Sonra Gençlik ve Kadın Kolları Tüzüğü'nü, paragraf, paragraf okuyup izah ederek, durumu İnönü'nün bilgisine sundum.

Ne diyeceğini merakla bekliyordum. Genel İdare Kurulu üyelerine dönerek 'Aylardır neyi tartışıyorsunuz anlamadım. Çok güzel bir tüzük hazırlanmış. Ben çok beğendim' dedi ve elini elimin üzerine koyarak teşekkür etti.

Artık, CHP Gençlik ve Kadın Kollarının kurulması onaylanmıştı. İnönü, bunun ardından da 'Sen bu teşkilatın Gençlik Kolları Genel Merkez Başkanısın. Temaslarını yap, arkadaşlarını seç, Kadın Kolları Genel Merkez Teşkilatı için de çalışmalara başla. Bununla da görevlisin, sana başarılar diliyorum' diyerek olaya son noktayı koydu."

Gençlik Kolları'nda bu çalışmalar yapılırken, gerek parti içindeki göbekçiler, gerekse parti dışındaki muhalifler, özellikle gençlik kolları fikrine "SS Teşkilatı mı kuruluyor" diyerek karşı çıkmış, ama yine de gençlik kollarının kuruluşu engellenememiştir.

Gençlik Kolları Yönetmeliği

Şubat ayında, CHP Genel Merkezi tarafından kabul edilen ve Gençlik Kolları Genel Başkanlığı'na atanan Suphi Baykam, bir hafta içerisinde ekibini kurarak 17 Şubat 1954 tarihinde Genel İdare Kurulu toplantısına sunmuş ve bu toplantı sonunda CHP Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi atanmıştır.

18 Şubat günü ilk toplantısını gerçekleştiren Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi Sekreterliğe Av. Nejat Etkin'i, Saymanlığa Bülent Ağabeyoğlu'nu, Dış İlişkiler Bürosu Sekreterliği'ne Bülent Ecevit'i, Propaganda Sekreterliği'ne Altan Öymen'i getirmiştir. Sonradan bu kadroya Şevki Aysan, Ergün Ertem ve Yekta Güngör Özden gibi isimler de dâhil olmuşlardır.

21 Şubat 1954 günü bir basın toplantısı düzenleyen CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı Suphi Baykam, CHP Gençlik Kolları'nın

niteliğini, asıl amacını anlattıktan sonra Genç Demokratlara CHP’li gençlerin sevgi ve selamlarını iletmıştır.

Genç Demokratlar Teşkilatı da Suphi Baykam’ın bu selamına karşılık gönderdiği bir telgrafla CHP Gençlik Kolları’nı tebrik etmiş ve başarılar dilemiştir. Genç Demokratlar Teşkilatı Başkanı Hüsamettin Cindoruk tarafından gönderilen 25 Şubat 1954 tarihli telgraf aynen şöyledir:

“Sayın Suphi Baykam

C.H.P. Gençlik Kolları Merkez Komitesi Başkanı

Teşkilatınızın yeniden demokratik inkişafımıza uygun olarak kurulmasını siyasi hayatımız için hayırlı bir olay olarak kabul ediyoruz. Kıymetli şahsınıza ve komitenize tebrik ve başarı dilekelerimizi iletmekle zevk duymaktayız.

D.P. Genç Demokratlar Merkez İcra Komitesi”

Gençlik Kollarına Özel İlgi

Cumhuriyet Halk Partisi’nden sonra Demokrat Parti’nin de gençlik örgütlenmesine yönelmesi ve bu konuyla hassasiyetle ilgilenmesi, hatta bir gençlik teşkilatı oluşturması büyük yankı uyandırmaya başlamış ve artık partilerde gençlik örgütlenmesinin daha dikkatli izlenmesini sağlamıştır. Özellikle tecrübeli siyasetçiler gazetelerde yazdıkları yazılarla bu konuda gençlere öğütler vermeye başlamışlardır.

Hasan Ali Yücel, öncelikle *“Artık fikre, memleket idaresinde ya-sama usulleri ve şartları ilk planda olmak üzere tutulacak en sağlam ve doğru yolu gösterici tedbirlere yönelen bir istikamet alma istidadındadır.*

İşi şahıslardan sıyrıp ana fikirlere götürebilmek için gençlerimizin bu vadide kendi kendilerini yetiştirmeleri, okumaları, tutacakları meslekte başarılı olmaya gayretler şarttır.

Yalnız kendilerini takdirle görüp gururlarını okşayanları değil, onlara samimi iyi yetişmeleri için dikkat sarf edenleri, hatta sırasında acı ihtarlar yapıp sert öğütler verenleri de can kulağıyla dinlemesini bilmelidirler” diyerek önemli bir uyarıda bulunmuş ve sonrasında da şu öğütleri vermiştir:

“Siyasi partiler ki iktidarı elde etmeyi hedef tutan birer topluluktur, bunlarla temas ederken ferdi hürriyetlerini, fikri bağımsızlıklarını, zümre ruhuyla denk etmesini bilsinler. Genç yaşta düşünüş istiklallerini kurulmuş partilerin vücudu pek tabii olan muayyen havalarında mahpus tutmasınlar.

Parti büyüklerinin teveccühlerinden ziyade bağlı oldukları memleket parçaları içinde mesleklerine göre yapacakları hizmetlerle halkın güvenini kazanmayı siyasi hayatlarında başarılarının ana şartı bilsinler.

Her vesileden istifade ederek halkla, onların işine yarayacak yardımlar yapmak yolundan teması arttırsınlar.

Gençlerimiz, ancak bu vasıtalarla, dıştan çekici ve baştan kolay görünen politika hayatına girip devamlı başarılar elde edebilirler. Kendilerinden önceki nesillerin gönülleri, bu türlü başarılarını görerek rahat edecektir”

Muğla Bağımsız Milletvekili Nadir Nadi ise, CHP Gençlik Kollarının ilk kurulduğu sıralarda, halkın bu durumu olağan saydıklarını, hatta memnuniyetle karşıladıklarını, buna karşın Demokrat Parti'nin bu gelişmeden rahatsız olarak İsmet İnönü'nün 1950 seçimlerinden önceki sözlerini kullanarak, CHP'yi eleştirdiğini ve CHP'yi üniversiteye politika sokmakla ve yüksek öğrenim müessesini bulanmakla suçladığını dile getirmiştir.

Gençlik Kolları'nın Gelişim Süreci

Suphi Baykam'ın başkanlığında kurulan CHP Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi, hemen Kızılay'da bir büro tutarak 146 örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. Gençlik Kolları'nın kurulması, parti içinde önemli bir hareketlilik yaratmıştır.

Özellikle bu hareketlilik, 1954 seçimlerinde kendini göstermiştir ki o hareketliliği Altan Öymen; “1954 seçimlerinde bizi de seçim kampanyalarına dâhil ederlerdi. Böylece gençlik de bizimle beraber havası vermek isterlerdi. Hepimizi ayrı, ayrı yerlere götürürler, hatta söz hakkı dahi tanırlardı. Örneğin beni de Kayseri’ye götürmüşlerdi.”

Aslında bu dönemde gençliğin seçim kampanyalarına katılması, yalnızca “gençlik bizimle” havası vermemiş, gençlere hitabetten nerede nasıl davranılması gerektiğine kadar birçok konuda önemli bir tecrübe edinme fırsatı yaratmıştır. Sözleriyle dile getirmektedir.

CHP Gençlik Kolları, kuruluşunun hemen ardından parti içinde yarattığı heyecanın da etkisiyle olsa gerek dikkate değer ölçüde önemsenmekte ve itibar görmekteydi.

Türk Siyasi Tarihi’nde Bir İlk

CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Kongresi Cumhuriyet Halk Partisi Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu’nun atanmasından tam dört gün önce Türk Siyasi Tarihi’nde bir ilk yaşanmış ve Türkiye’de ilk defa bir siyasi partinin gençlik kolları kongresi toplanmıştır.

13 Şubat 1954 günü, Taksim’de bulunan Kristal Gazinosu’nda gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Partisi Gençlik Kolları İstanbul İl Kongresi’nde yirmi ilçeden yaklaşık 400 delegenin yanında, İl İdare Kurulu üyeleri ve partililer de hazır bulunmuşlardır.

İstiklal Marşı’nın okunmasından sonra Dr. Erdoğan Meto Divan Başkanlığı’na seçilerek kongreyi başlatmıştır.

Gençlik Kolları Başkanı İzzet Sedes, divan başkanlığı seçiminin hemen akabinde kürsüye gelerek faaliyet raporunu okumuş ve o dönemde gündemde olan CHP’nin mallarına el konulması ile ilgili çıkarılan 6195 sayılı kanunu eleştirdiği ve Kıbrıs konusunda da Genç Demokratlar Teşkilatı’na işbirliği yapma çağrısında bulunduğu konuşmasında şunları dile getirmiştir:

“Türk gençliğinde ne ırkçı bir zihniyet, ne de şoven bir milliyetçilik vardır biz realist milliyetçiliğin davasını güden insanlarız. Trakya’da benim kardeşime mezalim yaparlar. Dalgalarıyla, kaleleriyle, renkleriyle Türk olan Kıbrıs için başpapak faaliyet gösterir. Bunun karşısında, mesul insanlar devekuşu lakaydisi içindedir.

C.H.P. İstanbul İl Gençlik Kongresi’nden Genç Demokratlar Teşkilatı’na mesaj veriyoruz:

Bu dava partiler üstü davadır. El ele verelim, milli şerefimizi üç buçuk palikaryanın yaygarasına bırakmayalım”

İzzet Sedes’in faaliyet raporunu okunmasından sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından kongreye gönderilen mesaj, ayakta dinlenmiştir. İnönü’nün kongreye yolladığı söz konusu mesaj şöyledir:

“Aziz Arkadaşlarım,

Gençlik Kolları teşkilatımızın bir merhalesini ifade eden kongreyi yürekten kutlarım.

Gençlik Kollarımız, siyasi hayatımıza canlı bir çalışkanlığın ve temiz idealistliğin heyecan ve kudretini getirmiştir. Bugünkü gençlerimizin, gelecek için medeni bir siyasi hayatın temellerini sarsılmaz bir surette hazırladıklarını görmek yahut kuvvetle ve güvenle ümit etmek bana şevk ve iftihar vermektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin şanlı ve şerefli bir maziden gelen yetkisi ve itibarı ellerinde olarak gençlik kollarımız, partinin prensipleri üzerinde devamlı, sebatlı ve isabetli çalışmaları ile onları vatandaşlarımıza daha ziyade tanıtacaklardır.

Gençlik Kollarımız, temel prensipleri her münakaşanın üstünde bir açıklıkla görecekle ve göstereceklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti, en ileri anlayışta bir medeni emniyet arzusunun ifadesi olarak meydana gelmiştir.

Türkiye, dini dünya işlerinden ayıran en yeni bir laik Cumhuriyettir. En salim ve temiz manasıyla Türkiye Cumhuriyeti bir milli devletin adı olmuştur.

Türkiye inkılâpların savunması ve Türk milli devletinin korunması gençlerimizin kıymetli emanetinde olan en şerefli vazifeleri olacaktır.

Aziz arkadaşlarım,

İdealist çalışmalarınızda, geniş yollarda, temiz havada, dostu sevindirici açıklık ve aydınlık içinde ilerleyeceğinize güveniyorum.

Selamlarım, sevgilerim ve çok ümitli geleceğiniz üzerinde saygılarım daima sizinle beraberdir”

İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra diğer raporlar okunmuş ve serbest konuşmalara geçilmiştir. Bu sırada İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar kürsüye gelerek, gençlik kollarını övmüş ve kısaca şunları dile getirmiştir:

“ – Tarih, bir Başbakanın sizden ‘İnkılâp softaları’ diye bahsettiğini; fakat sizin yılmadığınızı kaydedecektir. Bir tek parolamız olacaktır: Atatürk'ün partisi içinde ve bayrağı altında hizmetiniz ne şan, ne şeref ve ne de menfaat içindir. Asıl gayemiz, milletimiz için çalışmak ve aziz vatanımıza hizmet olacaktır”

Daha önceden okunan raporların kabul edilmesinden sonra Divan Başkanı Erdoğan Meto, Atina'da katıldığı, “Avrupa Birliği Gençlik Kampanyası” hakkında kongreye bilgi sunmuştur.

Silivri Gençlik Kolu toplantısının dağıtılmasının protesto edilmesi ve bir miting düzenlenmesi kararlarının alındığı kongrede, oy verme işlemi sırasında ortam gerilirken, seçim komiserinin toplantı dağıtma tehditleri de büyük tepki toplamıştır.

İzzet Sedes'in yeniden başkanlığa seçildiği İstanbul İl Gençlik Kolu Kongresi, Genel Başkan İsmet İnönü'ye bir mesaj gönderilmesinin kararlaştırılmasından sonra sona ermiştir.

Suphi Baykam Dönemi

Gençlik Kolları'nın Kurucu Genel Başkanı Suphi Baykam, görev gelmesinin hemen ardından Türkiye'nin birçok şehrini gezerek Gençlik Kolları örgütlenmesini hızlandırmaya gayret etmiştir.

Bu dönemde Gençlik Kolları'nın sahip olduğu inanç dikkate değerdir. Örneğin; 15 Mart 1954 tarihinde İzmir'de düzenlenen ve Gençlik Kolları Genel Başkanı Suphi Baykam'ın da katıldığı "And İçme Töreni"ne Bayındır'lı gençlerin araç bulamamalarından dolayı, Tam da seçim dönemine yaklaşıldığı bir dönemde kurulmasının da etkisiyle CHP Gençlik Kolları seçimlerde aktif rol almıştır.

Önceki kısımlarda Altan Öymen'in de ifade ettiği gibi Gençlik Kolları çeşitli illeri gezmenin de yanında seçimin yapıldığı günde sandık başlarında görev alarak önemli bir görev üstlenmiştir.

Suphi Baykam 21 Mart 1954'te gazetecilerle yapmış olduğu söyleşide; *"CHP Gençliği önümüzdeki seçimlerde milli iradenin mutlak bir dürüstlük içinde ortaya çıkması için kanunu kendisine arkadaş edinecek ve sandık başlarında vazife görecektir."*

Demokrasiyi soysuzlaşmaktan kurtarmak çalışmalarımızın her cephesinde hakim inanışımız olmaktadır" ilçelerinden törenin yapılacağı salona yaklaşık 80 km'lik bir yürüyüşten sonra erişebilmeleri CHP Gençlik Kolları'nın sahip olduğu inancı ortaya koyması bakımından önemlidir.

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleşen seçimlerden (DP'nin %57,50 alarak yeniden iktidara gelmesine karşın) CHP'nin %35,29 alması Gençlik Kolları'nda da hayal kırıklığına neden olmuştur. Di-yerek, CHP Gençlik Kolları'nın görev seçimlerde önemli görevler üstleneceğini ima etmiştir.

Seçimlerden sonra toplantılarına devam eden Cumhuriyet Halk Partisi Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu, 6 Mayıs 1954 günü yayınladığı bir tebliğ ile çalışmalarının devam edeceğinin sin-yalini vermiştir. Söz konusu tebliğ şöyledir:

"2 Mayıs 1954 seçimleri sonunda demokratik hayatımız ciddi bir

safhaya girmiştir. Seçim Kanunu'nun muhalefete, aldığı oy nispetinde milletvekili çıkarma imkânını vermemesi, demokrasi için şart olan parlamento murakabesini daha dört yıl işlemez halde bırakacaktır. Bu durumda, muhalefete düşen görev, her zamankinden daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Memleketimizde demokratik hayatın yerleşmesini ve Atatürk devrimlerinin benimsenmesini bir arada yürütmek lüzumuna inanmaktayız. Bu gayeye varmak için, memleket ölçüsünde bir kültürel kalkınma hamlesine girişilmesi şarttır.

CHP Gençlik Kolları önümüzdeki dört yıl boyunca, imkânların elverdiği kadar bu yolda çalışacak ve böylelikle, muhalefette iken bile memleket kalkınmasına bilfiil hizmet edecektir.

CHP'nin son genel seçimlerdeki yenilgisini, ülkülerden ve prensiplerden fedakârlığa razı olmayışın olağan bir sonucu sayan Gençlik Kolları, çalışma heves ve gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir.

Partimiz içinde bizlere devredilmekte olan devrimcilik ve demokrasi meşalelerinin sönmemesi için her fedakârlığa seve, seve katlanacağız.

Ülkülerimizi gerçekleştirme yolunda en büyük kuvvet kaynağımız, devrimci Türk gençliğine beslediğimiz güvendir.”

Ayrıca İzmir İl Gençlik Kolu da 2 Mayıs 1954 seçimlerine dair bir bildiri yayınlamış, bildiride şu ifadelerle yer verilmiştir:

“C.H.P. İzmir İl Gençlik Kolu üyeleri toplanarak aşağıdaki esasların Türk Milletine arz edilmesini kararlaştırmışlardır.

1 – Bizler Atatürk'ün fikir ve ideal mirasçılarıyız. C.H.P. içinde bulunuşumuz Kemalizm prensipleri etrafında toplanmak kararımızın bir ifadesidir.

Bu prensipleri politika menfaatleri ve maksatları için çiğneyecek ve savuracak olanlar hangi parti içinde olurlarsa olsunlar içinde bulunduğumuz imkân ve şartları düşünmeden biz onlarla savaşağız.

Atatürk prensiplerinden fedakârlık ederek iktidara geçme ve ikti-

darda kalma yolunu bizler en karanlık ve en faziletsiz yol olarak kabul ediyoruz. C.H. Partisinin müstakbel ve mukadder iktidarı aynı zamanda inandığımız prensiplerinin zaferi olacaktır.

2 – Seçimlerin sonucu, bizlere ümit kırıklıkları ve bezginlikleri değil, halkımızın ve prensiplerimizin emrinde ve uğrunda savaşmak için yeni imanlar ve taze heyecanlar getirmiştir. Bundan sonra yalnız siyasi sahada değil, halkımızın daha iyiye ve daha yükseğe ulaşması için sosyal ve kültürel sahalarda da yardım ve hizmet edecek çalışmalar yapacağız.

3 – Bizler İnönü'yü yalnız erişilmez bir Vatan kahramanı olarak değil, izinde ve uğrunda olduğumuz Atatürk'ün devamı ve onun prensiplerinin en kudretli bir koruyucusu olarak görüyor ve O'na yürekten bağlı bulunuyoruz.

Demokrasi prensiplerinin vatanımızda yerleşmesi için Genel Başkanımızın gösterdiği idealizmi, sabrı, tahammül ve iman kudretini, ilerideki çalışmalarımız için kendimize rehber ve örnek olarak kabul ediyoruz.

Seçim neticelerinin milletimiz için hayırlı olmasını dileriz.

C.H.P. İzmir İl Gençlik Kolu"

Her ne kadar alınan sonuçlar hayal kırıklığı yaratmış olsa da, yayınlamış oldukları tebliğde gelecek günlere dair umutlu söylemler dile getiren CHP Gençlik Kolları'na gazeteci büyükleri de destek vermiştir.

Şunu da belirtmekte fayda var ki; 1954 seçimlerinin faturası dönemin CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı olan Dr. Suphi Baykam'a kesilmiştir.

Öyle ki; Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Asistan olan Baykam, 1954 seçimleri için gerçekleştirilen çalışmalara katılmak amacıyla izin almış, ancak seçim sonuçlarına bağlı olarak tekrar işbaşı yapmadan görevine son verilmiştir.

Fatura yalnızca bununla da kalmamış, Dünya Sağlık Teşkilatı tarafından Baykam'a verilen üç yıllık burs da Demokrat Parti iktidarı tarafından iptal edilmiştir.

CHP, ocak teşkilatlarında çalışan gençliğin yanında, yükseköğrenim gençliğini de örgütlemiş ve böylece üniversiteler içerisinde de faaliyet göstermeye başlamıştır. Hatta birçok gençlik ocağında üniversite öğrencilerinin başkanlığa getirilmesi de Cumhuriyet Halk Partisi'nin üniversitelerde daha rahat örgütlenmesini sağlamıştır.

Elbette ki bu örgütlenme, CHP'nin güçlenmesini sağlarken, iktidar partisi DP'nin de büyük tepkisini çekmiştir.

Örneğin; 10 Ocak 1954'te, Bahçelievler Lokali'nde gerçekleştirilen CHP Gençlik Ocağı'nın İkinci Kongresi'nde mevcut başkan Nejat Günal'ın üniversiteden mezun olacağından dolayı yeniden aday olmaması, DP'nin dikkatini çekmiştir.

Öyle ki; bu durum Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi, 11 Ocak 1954 tarihli sayısında "*CHP'nin Çirkin Maksatları*" başlığıyla bir anlamda DP'lilerin tepkisini dile getirmiştir.

CHP Gençlik Kolları 1954 seçimlerinde alınan yenilgiye rağmen çalışmalarına devam ederken, DP'nin 7 Ocak'ta kurmuş olduğu Genç Demokratlar Teşkilatı Kasım ayına gelindiğinde dağılmış DP'nin yükseköğrenim gençlerini siyasetten el çekirtmeye yönelik girişimde bulunacağı söylentilerinin ilk ortaya çıktığı dönemlerde Ankara Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu'nun Senatoya öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını önlemeye yönelik bir öneri getirdiği haberleri yayılmış ve bunun üzerine Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Tıp Öğrenci Derneği Başkanı Refet Saygılı bir beyanname yayınlayarak tepki göstermiştir.

İlk Bayrak Değişimi

Dr. Suphi Baykam'ın Kurucu Genel Başkanlığı'nı yaptığı CHP Gençlik Kolları'nda 1955 yılına girilirken ilk lider değişikliği meydana gelmiş, Ziya Erdal Güç, CHP Gençlik Kolları'nın İkinci Genel Başkanı olarak görevine başlamıştır.

Yeni yıl nedeniyle bir beyanname yayınlayan CHP Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu, 10 Ocak 1955 tarihinde I. İnönü Savaşı'nın yıldönümü münasebetiyle CHP Genel Başkanı İsmet

İnönü'yü ziyaret ederken, heyetin başında Gençlik Kolları Genel Başkanı Ziya Erdal Güç'ün bulunması, gençlik kollarında bayrak değişiminin bu dönemlere denk geldiğini göstermektedir.

Ziya Erdal Güç'ün Gençlik Kolları Genel Başkanlığı'na getirilmesinden sonra, CHP Gençlik Kolları'nın örgütlülüğünün artırılmasına yönelik yoğun bir çalışma başlatılmıştır. Birçok ilde boşalmış olan veya boş bulunan yönetim kadroları yeniden oluşturulmuştur.

Hatta bu dönemde gençlik teşkilatı feshedilen Demokrat Parti'den gelen gençlere (CHP'ye olan bağlılıklarının artmasını sağlamak için olsa gerek) yeni oluşturulan gençlik kolu yönetimlerinde görev verilmiştir.

Örneğin; İzmir İl Gençlik Kolu'nda bu konuyla ilgili bir gelişme yaşanmış ve İzmir İl Gençlik Kolu Başkanlığı'na eski bir DP'li olan İlder Akat isminde bir genç atanmıştır.

Temmuz 1955'te İzmir İl Gençlik Kolu Başkanlığı'na atanan İlder Akat'ın yönetim kurulunda ise; Raci Kösemen, Erol Artun, Hakkı Aktan, Metin Aksulu, Ercüment Kökcel ve Abdülrefah Akçal yer almıştır.

Ankara'da ise; İl Gençlik Kolu Başkanlığı'na Turgut Altunkaya getirilirken, yönetim kurulu üyeliklerine; Necdet Özel, Erdoğan Yalçın, Bülent Özçelik, Necdet İnan, Yusuf Ziya Ademhan ve Sakip İmirzalıoğlu atanmıştır.

Gençlik Kolları bu dönemde bir yandan örgütlenme çalışmaları yaparken, diğer yandan da milli bir mesele haline gelen Kıbrıs konusunu da yakından takip etmişlerdir. Öyle ki; Kıbrıs, bu dönemde gerçekleştirilen toplantıların ana gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir.

Örneğin; 3 Eylül 1955 tarihinde gerçekleştirilen Ankara Merkez İlçe Gençlik Kolu Toplantısı'ndan sonra CHP'li gençler Adana'da kurulmuş olan "Kıbrıs'a Gönüllü Gitmek İsteyenler Cemiyeti" Başkanı Cebbar Sever'e destek telgrafi yollayarak bir anlamda Kıbrıs'a

gitmek için gönüllü olmuşlardır. CHP’li gençlerin Cebbar Sever’e gönderdiği telgrafta aynen şöyle denilmektedir:

“Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Merkez İlçe Gençleri olarak mevzuunda gönüllüler hareketini yaratan arkadaşlarınıza karşı duyduğumuz minnet ve şükran hislerimiz sonsuzdur.

Aynı yolda sizlerle bütün mevcudiyetimizle beraberiz. Milli davamızın tahakkuku uğrunda hükümetimizin müsaade edeceği her türlü hizmete hazırız”

Papa Eftim’den Destek

Ayrıca bu dönemde Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin yöneticisi (aslen Türk olan) Papa Eftim’e Kıbrıs Meselesi’nde Türkiye’den yana koyduğu tavırdan ötürü CHP Gençlik Kolları Merkez Kurulu tarafından destek telgrafı çekilmiştir. Papa Eftim ise CHP Gençlik Kolları’na yolladığı telgrafta şöyle cevap vermiştir:

“Asil ve temiz ruhunuzdan doğan telyazımızdaki içli sözler, beni ziyadesiyle sevindirdi ve milli ve vatani duygularımı bir kat daha coşturmuştur. Şahsi dayıyaneme karşı izhar edilen bu içli ve derin sevgiye layık olmaya ve aziz Türk Milletinin paha yetmez ebedi varlığı olan Türk Gençliğine bütün varlığım ile hizmet etmeye son nefesime kadar hazır olduğuma emin olmanızı dilerim.

Vatan ve milletin namı, nimeti ve hür nefesle yaşayan her vatandaşın en mukaddes borcu, her an millete minnet ve şükranını ödemektir. Bu insani ve vicdani borcu ifa etmeyen vatandaşın, aziz vatanda, dünya ve ahrette yeri ve rahatı yoktur.

Her din adamlarının da yegâne borcu, vatandaşlara bu hususta yapmaya borçlu olduğu telkinattır.

Din adamları bu suretledir ki, gerçek dinsel ödevlerini yapmakla değil, yalnız kendi vatandaşlarının ümit, iman ve muhabbetini destekleyip sarsılmaz kuvvet olan birliği temin etmekle milletine, milletler arası sevgi ve işbirliğine, dünya barışına ve bütün insanlığın refah ve saadetine hizmet etmiş olurlar.

Bu husustaki kutsal ödevini bilen ve yapan din adamlarına ne mutlu. Ve bu ödevini yapmayan, kötüye kullanan, dini siyasete alet edip ayrılık ve kavgalara sebebiyet veren (Makarios ve emsalleri gibi) bedbaht din adamlarına ne yazık! Bu gibi müfsitlerin adı mutlaka lanetle anılacaktır.

Asil ve mert Türk milletimiz hiçbir milletin tecavüzü asla cevaz görmediği içindir ki, kendi hakkına ve mukaddesatına el sürmeye yeltenmek cüretini gösterenlerin hüsrarla karşılaştırmaya kadir olduğuna emindir.

Medeni savaşının bidayetinden beri işte bu hakikati bütün medeni aleme ilan ve müdafaa etmekteyim. Dayandığım kuvvet evvel ahir hak ve nihayet, pazusu bükülmez siz Türk Gençliğidir.

Yaşasın Türk Gençliği, var olsun ebetsel Türk Milleti. Kahrolsun hainler, Türk vatan ve milletimin selamet ve saadeti için gece gündüz devamlı hayır dualarımı bilvesile tekrar eder, Türk Gençliğini takdisle derin sevgi ve saygı ile selamlarım.

İçli Duacınız Papa Eftim Erenerol”

Gençlik Kolları ve Kıbrıs

26 Kasım 1956 tarihinde, Beşiktaş İlçe Lokali’nde gerçekleştirilen CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Kongresi, 127 delegenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Şeyda Güley’in Divan Başkanlığı’na seçildiği kongrede, Parti Meclisi Üyelerinden Mebrure Aksoley, Şahap Gürler, Atıf Ödül, Vedat Dicleli ve İl İdare Kurulu üyeleri hazır bulunmuşlardır.

İl Gençlik Kolu Başkanı İzzet Sedes tarafından okunan raporda, mevcut Gençlik Kolları Yönetmeliği’nin İstanbul’un idari ve coğrafi özelliğine göre yetersiz olduğu ve bu durumun Genel Merkez’le de paylaşıldığı belirtilmiştir.

Ayrıca Kıbrıs Davası’na da değinilen raporda, konuyla ilgili olarak “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği camiasına dâhil gençlik

teşekküllerinin Kıbrıs'ta Türklere karşı tedhişçilerin giriştikleri gayri insani hareketleri tasvip etmediklerini ve bu politikayı destekleyen Yunan Gençlik Birlikleri'ne iyi not vermediklerini ummak isteriz" ibaresiyle CHP Gençlik Kolları'nın Kıbrıs Meselesi'ne olan yaklaşımı dile getirilmiştir.

6 – 7 Eylül hadiselerine de değinilen çalışma raporunda Örfi İdare Komutanı'nın gençlik kuruluşlarını kapattırması ve bu kuruluşlara üye olan birçok genci tutuklatması da kınanmıştır. Batı'daki üniversitelerde hocalara ve öğrencilere tanınan hakların, Türkiye'deki hocalara ve öğrencilere tanınmadığından dolayı Türkiye'deki üniversitelerin "özerk" olmadığı ima edilmiştir.

1958 yılında gerçekleşen CHP – Hürriyet Partisi birleşmesinde, bu kongrenin büyük önemi vardır. İzzet Sedes'in okuduğu çalışma raporunda DP'ye karşı partiler arası işbirliği konusuna da değinilmiş ve şöyle denilmiştir:

"Bu mütalaalarımız sadece bu partileri sevk ve idare eden yüksek politikaya mensup zümreye aittir. Halen işbirliği halinde bulundugumuz yüzde yüz idealist, yüzde yüz memleketçi ve bugünkü rejim ıstırabını nesiçlerine kadar yaşayan Hürriyet Partili genç kardeşlerimizin bizlerle beraber olduklarına eminiz"

İzzet Sedes'in yeniden İstanbul İl Gençlik Kolu Başkanlığı'na seçildiği bu kongrede, Parti Meclis Üyesi Atıf Ödül kürsüye gelerek Gençlik Kolları Yönetmeliği'nin yetersizliğine değinerek, konuyla ilgili olarak Genel Merkezin bilgisinin olduğunu söylemiştir.

İstanbul İl Gençlik Kolu Kongresi'nden yaklaşık bir ay sonra, 23 Aralık 1956 günü CHP Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu yönetmelik konusunu görüşmek üzere toplantı düzenlemiştir.

CHP Genel Merkezi'nde gerçekleştirilen toplantıya Genel Sekreter Kasım Gülek, Genel Sekreter Yardımcısı Kamil Kırkoğlu ve Abdullah Köroğlu da katılmışlardır.

Toplantının başında Genel Sekreter Kasım Gülek söz alarak özetle şöyle demiştir:

“Sizlerle tanışmakla çok memnunum. Bir memleketin bütün meselelerini ve güçlüklerini gençlerin omuzlarında taşımaları icap ettiğinden, bu meseleleri benimsemek ve daha salahiyyetli çalışabilmek için memleket meseleleriyle şimdiden alakadar olunması lazımdır.

O büyük insan Atatürk bile vatan ve cumhuriyeti bütünü ile gençlere emanet etmekle siz gençlere olan ızanını senelerce evvel belirtmiş bulunmaktadır.

Önümüzde büyük imkânlar var, memleket sizden hizmet beklemektedir. Biz CHP olarak Gençlik Kolları için bağrımızı açmış bir partiyiz ve bu kolların müstakil çalışabilmesini sağlamak maksadıyla birçok faaliyetlerde bulunduk.

Komisyonlar teşkil ettik ve bu işi her cephesiyle tetkik ettik. Vardığımız netice Gençlik Kollarına memleketin bugün çok ihtiyacı olduğudur. Hepinizden çalışma ve her şeye, bütün zorluklara rağmen mücadele bekliyoruz.”

Genel Sekreter Kasım Gülek'in konuşmasından sonra toplantı, Genel Sekreter Yardımcısı Kamil Kırıkoğlu'nun başkanlığında devam etmiştir. Toplantıda yeni yönetmelikle ilgili çalışmalar tartışılmış ve yönetmelik hazırlamak üzere bir heyet seçilmiştir.

Osman Saygılı'nın başkanlığında kurulan heyetin diğer üyeleri; Ayhan Erinc, Şefik Köroğlu, Necdet Atalay, Doğan Yüksel, Ayhan Alanyalı ve Rüştü Yılmaz'dır.

Bu heyeti Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi olarak kabul etmemiz mümkündür. Çünkü bu döneme ait belgelerde artık Gençlik Kolları Genel Başkanı Ziya Erdal Güç'ün ismine rastlamamaktayız. Bu da Ziya Erdal Güç'ün Gençlik Kolları Genel Başkanlığı'nı bıraktığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Gençliğine İktidar Baskısı

1957 yılı, Demokrat Parti baskısının Türkiye'de özellikle muhalefet partileri üzerinde daha da hissedilir hale geldiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde partilerin birçok etkinliği valiler tarafından engellenmiş, törenlere de izin verilmemiştir.

Örneğin; TBMM’de DP’ye yönelik muhalefetinden dolayı DP’lilerin “düşman” gözüyle baktığı Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı (yeniden milletvekili seçilmesinin engellenmesi için olsa gerek) hakkında dokunulmazlığının kaldırılması hususunda DP’liler tarafından önerge verilmiş ve önerge 24 Haziran 1957 tarihinde kabul edilince, Osman Bölükbaşı’nın dokunulmazlığı kaldırılmış, böylece Bölükbaşı’ya cezaevi yolu görülmüştür. Ancak DP’nin bu planı tutmamış, Osman Bölükbaşı cezaevinde de olsa yeniden meclise girmeyi başarmıştır.

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın dokunulmazlığının TBMM tarafından kaldırılmasının hemen ardından CHP Gençlik Kolları Osman Bölükbaşı’na destek çıkarak, kendisine şu telgrafi göndermiştir:

“Memleketimizin hürriyet mücadeleleri tarihini yazacak olanlar size layık olduğunuz değerli yeri vereceklerdir, bundan emin olunuz. Teessürünüze, mensup olduğumuz partinin gençliği adına iştirak ederiz ...

CHP Gençlik Kolları Merkez Kurulu Adına Umur Dicleli”

Bu dönemde CHP Gençlik Kolları da iktidar baskısından nasibini almıştır. İstanbul İl Gençlik Kolu’nun 10 Kasım 1957 günü, Atatürk’ü anmak amacıyla düzenlemeyi planladığı törene İstanbul Valisi izin vermemiştir.

CHP Gençlik Kolları’na İstanbul Valiliği tarafından verilen gerekçeli cevap şu şekildedir:

“Atatürk’ün ölümünün 19. yıldönümünde gençlik kollarınız tarafından 10 Kasım 1957 Pazar günü saat 19’da Beyoğlu İlçe Lokali’nde bir toplantı tertip edileceği ve Taksim Cumhuriyet Abidesi’ne çelenk konulacağına dair olan 8.11.1957 gün 1573 sayılı dilekçeniz incelenmiştir.

Atatürk’ün ebediyete intikalinin 19. yıldönümü münasebetiyle izah edilmekte olan ihtifallerin yalnız talebe teşekküllerince ve muntıkalarının

en yüksek dereceli okullarında yapılması teamül haline gelmiş bulunduğundan bunun dışında kalan hakiki ve hükmi şahısların bu mevzuda ihtifal yapılmasına müsaade edilmeyecektir”

CHP İl Gençlik Kolu Başkanı İzzet Sedes, bu cevap üzerine idari amirler hakkında Danıştay’a dava açacağını belirtmiş ve şu beyannameyi yayınlamıştır:

“CHP Gençlik Kolları, Aziz Ata’sının 19. Ölüm Yıldönümü’nde O’nu anma hak ve vazifesinin elinden alınmasının büyük üzüntüsü içindedir. Devletimizin ve Partimizin kurucusu Büyük Atatürk’ü sadece ölüm yıldönümleri dolayısıyla hatırlamak isteyenleri ve O’nun emanetini taşıyan gençlikten O’nun hakkını bir defa daha alanları Aziz Atatürk’e bir defa daha şikâyet ediyor ve diyoruz ki:

‘Her geçen gün Senin eserlerinin bekçisi olan Türk gençleri için Sensiz kalmanın hüznü artıyor.

Örfi idare rejimi altında dahi bayrağın Seni anmak için toplanma hakkı tanınırken bugün karşılaştığımız zihniyet geçen yıllardan bu yana nereye doğru ve ne kadar yol aldığımızı göstermiyor mu?

Aziz Ata’mız, 10 Kasımları Senin emanetinin bekçilerinin yemin günü olarak Seni anmamıza izin vermeyenler bilsinler ki, kalplerimiz Senin için çarpıyor. Senin bayrağın altında eserlerini korumak için yaşıyoruz. Bir araya toplanmamızı çok görseler dahi Mustafa Kemal’ler olarak Senin için ölmeye, eserlerine baş koymaya bugün fert fert bir da ha ant içiyoruz’

Biz büyük nutkunda ve Bursa Nutku’nda belirttiğin emanetin bekçileri, bugün 19’uncu 10 Kasım’da bütün dünyaya haykırıyoruz ve diyoruz ki:

‘Sesimizi kısılamayacaklar. Çünkü biz Bursa Nutku’nda belirttiğin Türk genci ve gençleriyiz”

Yalnızca izin alamayan İstanbul İl Gençlik Kolu değildi. İzmir İl Gençlik Kolu da dönemin İzmir Valisi Kemal Hadımlı’nın izin vermemesinden dolayı, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’ü anamamıştır.

DP'nin iktidar baskısı yalnızca bunlarla sınırlı kalmamıştır. Özellikle 1957 seçimlerinden sonra bu baskıyı daha da arttıracak, hatta partilerin gençlik kongrelerini yasaklayacaktır.

22 Ekim 1959 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından valiliklere gönderdiği tamimde siyasi partilerin gençlik kollarının hiçbir hükmü şahsiyeti bulunmamasından dolayı kongre yapamayacakları belirtilmiştir. Söz konusu tamimin bir örneği de emniyet müdürlüklerine gönderilmiştir.

Ayrıca CHP Samatya İlçe Gençlik Kolu da Cumhuriyet Bayramı nedeniyle bir etkinlik yapmayı planlamış, ancak İstanbul Valiliği *“Cumhuriyet Bayramı bütün milletçe kutlandığından, böyle bir toplantının tertiplenmesi uygun görülmemiştir”*

“Atatürk'ün gençliğe emanet ettiği Cumhuriyetin ilanının 36'ncı yıldönümünde tertiplenen bir çaylı toplantıya Vali, mesnetsiz olarak izin vermemiştir.

Cumhuriyet çocukları olarak en sevinçli günümüz olan Cumhuriyetin ilanı gecesinde bu mutlu günümüzü kutlama hakkımıza dahi haciz koymaya kadar varan zihniyeti şiddetle protesto ederiz.

Mücadele azmimizi Atatürk'ün Cumhuriyeti gençlere emanet etmesinden, kudretimizi damarlarımızdaki asil kandan alıyoruz”

Söz konusu baskılar 18 Nisan 1960 tarihinde kurulan “Tahkikat Komisyonu”nun ilk toplantısında bütün siyasi faaliyetleri durduran bir karar almasıyla artık dayanılmaz bir hal alacaktır.

27 Mayıs sonrasında ilk defa Kurultay heyecanı yaşayan CHP'li gençler, 1961 yılının Ağustos ayı başlarında topladıkları “CHP Gençlik Kolları Kurultayı”yla bu anlamda da bir ilki gerçekleştirmişlerdir.

TİP'in gelişmesine bağlı olarak gençlerini yavaş, yavaş kaybetmeye başlayan CHP'de 1965 yılında Ortanın Solu felsefesinin ortaya atılmasıyla birlikte, CHP Gençlik Kolları yeniden aktifleşmeye başlamıştır.

Bu dönemde CHP'li gençler, Ortanın Solu'nun bayraktarlığını yaparak, partinin “özgücü” haline gelmiştir. Tüzükte yapılan değişikliklerle parti içinde etkinliği artan CHP Gençlik Kolları, 1967'de Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte, okullarda daha rahat örgütlenme imkânı bulmuş ve bunu iyi değerlendirmiştir.

Öyle ki; üniversiteli bir genç önce SDDF'ye alınarak, orada siyasal bir tecrübe kazanarak, bir altyapıya kavuşuyor, daha sonra da CHP Gençlik Kolları'na geçerek, SDDF'de öğrendiği teorileri, gençlik kolları bünyesinde uygulamaya koymaya başlıyordu.

1970 yılında Süleyman Genç'in Gençlik Kolları Genel Başkanlığı'na atanması ve sonrasındaki CHP Gençlik Kolları VI. Kurultayı'nda Gençlik Kolları Genel Başkanlığı'na seçilmesiyle birlikte büyük bir dönüşüm yaşayan CHP Gençlik Kolları, bu dönemde “Sosyalist” bir yapıya bürünmüş ve DEV – GENÇ başta olmak üzere diğer sol örgütlerle diyalog içerisine girerek, bu kanallardan beslenmeye başlamıştır.

Bu durum, CHP Gençlik Kolları'nın çehresini değiştirmiştir. Bir de bunun üzerine 12 Mart Muhtırası sonrası TİP'in kapatılmasından dolayı, diğer sol örgütlere mensup gençlerin CHP'ye geldiğini ve CHP'nin solda bir çatı haline geldiğini ekleyecek olursak; 1973 yılındaki başarının “doğal” bir netice olduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

Bu arada CHP Gençlik Kolları, 1970 yılında CHP içerisinde başlayan ve 12 Mart sonrasında su yüzüne çıkan İsmet İnönü – Bülent Ecevit mücadelesinde, feshedilmeyi göze alarak, tavrını Bülent Ecevit'ten yana koymuş, böylece yalnızca CHP Tarihi'nde değil, Türk Siyasi Tarihi'nde de önemli bir kararın altına imza atmışlardır.

1972 yılında Süleyman Genç'in yerine eski bir FKF'li olan Sabri Ergül'ün Gençlik Kolları Genel Başkanı seçilmesiyle birlikte, CHP Gençlik Kolları “Sosyalist” görüntüsünü devam ettirmiştir.

Ancak, bu noktada Sabri Ergül'ün Gençlik Kolları Genel Baş-

kanı seçildiği kurultayının kaynaklara alınmamış olduğunu tekrar vurgulamak isterim.

Zira kaynaklara alınmamış olan bu kurultayı da hesaba katacak olursak; CHP Gençlik Kolları'nın 12 Eylül öncesinde gerçekleştirmiş olduğu kurultay sayısı, 9 değil, 10 olması gerekmektedir.

Doğal olarak bugün CHP Gençlik Kolları'nın 11 olarak kabul edilen kurultay sayısı, aslında 12 olması gerekmektedir. Dikkatle takip edildiği takdirde, çalışmada özellikle 1972'den itibaren Gençlik Kolları Kurultayları'nın kaynaklarda geçtiği gibi değil, aslında olması gerektiği gibi işlendiği görülecektir.

Özellikle 1972 yılında Sabri Ergül'ün seçilmesinden itibaren CHP Gençlik Kolları'nda deyim yerindeyse, kavgalı bir dönem başlamıştır. Bu kavgalar çoğunlukla 1974, 1976 ve 1979 yıllarındaki Gençlik Kurultayları'nda görülmekle birlikte, bu kurultayların hemen öncesinde ve sonrasında da gençler arasında yoğun tartışmalar, hatta kavgalar yaşandığına tanık olmaktayız.

Her ne kadar Gençlik Kurultayları'nda ana kademe yöneticileri kürsüye geldiklerinde gençlere birlikten, beraberlikten bahsetmişse de başta dönemin CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit olmak üzere, CHP Genel Merkez Yönetimi'nin de gençler arasındaki tartışmalarda ve kavgada parmağı olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

CHP – MSP Koalisyonu tartışmalarında, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e karşı hareket eden Sabri Ergül'ün Gençlik Kolları Genel Başkanlığı görevinden alınıp, yerine önce Korkut Özak'un, sonra da Semih Eryıldız'ın atanmasıyla birlikte yeniden “Sosyal Demokrasi”ye geçiş yapan CHP Gençlik Kolları, bu süreçten itibaren daha çok parti içi eğitime ağırlık verirken, özellikle Zeki Alçın ve Süha Akıncı dönemlerinde parti politikalarını yönlendirici ve halkın sorunlarını ön plana çıkaran eylemler, etkinlikler ve bilimsel toplantılar gerçekleştirmişlerdir.

Demokratik Sol Düşünce Forumları, Gecekondu Kurultayı, Kırsal Alanda Yapısal Değişiklik Forumu vs. gibi...

Bununla birlikte, parti içi iletişime ağırlık veren, partinin mahalle temsilcilerine varana kadar tüm örgütle diyalog içerisine giren ve sendika, meslek odaları ve de derneklerle ilişkilerini sağlamlaştıran CHP Gençlik Kolları, bu çalışmalarının meyvelerini 1977 yılında gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde toplamaya başlamıştır.

Örneğin; CHP Gençlik Kolları kendi içinden yetişen Semih Eryıldız'ı milletvekili, yine Gençlik Kolları'ndan yetişen 30 yaşındaki Ali Dinçer'i Türkiye'nin Başkenti'nin Belediye Başkanı olarak seçtirmeyi başarmıştır.

Gençlik Kolları yalnızca bununla yetinmemiş, Türkiye'nin birçok yerinde İl ve İlçe Başkanları'na kendi içinden yetişmiş genç siyasetçileri seçtirmesini bilmiştir.

İşte bu noktada CHP Gençlik Kolları Eski Merkez Yönetim Kurulu Üyeleri'nden Sayın Kadri Atabaş'ın "Bugün CHP'nin A takımı olan Deniz Baykal, Önder Sav ve ekipleri, CHP Gençlik Kolları'nın bu güçlü dönemlerine tanık oldukları için, gençliğin yeniden aynı güce kavuşmasından korkuyorlar. Bu nedenle Gençlik Kolları'nı güçlendirmek istemiyorlar" sözü aklıma geliyor.

Gençlik Kolları'nın bu aktifliği CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit başta olmak üzere, CHP Genel Yönetim Kurulu'nu yeni bir operasyon yapmaya zorlamış, ancak bu operasyonlar bir türlü istenen sonucu vermemiştir.

Öyle ki; CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından Gençlik Kolları'na bir yıl içerisinde üç tane Genel Başkan atanmıştır.

12 Eylül öncesinin son Gençlik Kolları Kurultayı'nda CHP'li gençler, Genel Merkez'in desteklediği Emin Koç'a karşı Hasan Belovacıklı ve ekibini göreve getirmiş ve böylece Bülent Ecevit'in İsmet Paşa'ya karşı mücadele ettiği sıralarda, 6 – 7 Mayıs 1972 tarihlerinde gerçekleştirilen 5. Olağanüstü Kurultay'da dediği gibi "Kapıkulu" olmadığını göstermiştir.

Hasan Belovacıklı ile birlikte yeniden daha "sol"a kayan CHP

Gençlik Kolları, 1974 yılından beri çatıştığı “sol” gruplara, birlik ve beraberlik çağırısı yapmaya, CHP çatısı altında buluşmaya davet etmeye başlamıştır.

Daha çok dışa dönük söylemler içerisinde giren CHP Gençlik Kolları, özellikle “sağ” gruplara karşı sert söylemleriyle dikkat çekmiş ve siyasetini buna göre kurgulamıştır. Bu nedenle CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı, bu siyaseti yüzünden 12 Eylül sürecinde yargılanacaktır.

12 Eylül Darbesi’yle birlikte Türkiye’de siyasi faaliyetler sona ererken, toplumsal olarak da büyük bir travma yaşanmıştır. Zira 12 Eylül, toplumu sinmiş, pusmuş ve kendi kabuğuna çekilmiş bir hale sokarak, Türkiye’yi “korkak” ve “tüketici” bir toplum olmaya doğru sürüklemiştir.

Bunu da CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı Hasan Belovacıklı başta olmak üzere, CHP Gençlik Kolları üyelerinin de içinde bulunduğu birçok genç vatan evladını yargılayarak, fişleyerek, işkenceden geçirerek ve hatta idam ederek yapmıştır. Nihayetinde bugün, içinde bulunduğumuz toplum inşa edilmiştir.

Ayrıca siyasi bir okul niteliği taşıyan CHP Gençlik Kolları, Türk siyasetine damga vurmuş birçok ismi yetiştiren bir “ocak” olduğunu belirtmek gerekmektedir.

CHP Eski Genel Başkanları’ndan Bülent Ecevit, Hikmet Çetin ve Altan Öymen, CHP Genel Sekreteri Önder Sav’ın yanısıra merhum Gazeteci Uğur Mumcu, Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Alev Coşkun bunlardan yalnızca birkaçıdır.

CHP Gençlik Kolları yalnızca bugün başka partilerde siyaseten yapan isimlerin de yetiştiği ocak olma özelliğini taşımaktadır. Örneğin; bugün AKP Adıyaman Milletvekili olan Şevket Gürsoy, AKP tarafından TBMM’den geçirilmeye çalışılan yeni Anayasa taslağını hazırlayan komisyonun başında bulunan Prof. Dr. Ergun Özbudun, bugün DSP’de üyesi olan Prof. Dr. Semih Eryıldız ve Türkiye Değişim Hareketi’nin başında bulunan Mustafa Sarıgül de (Şu an

CHP'ye tekrar katılmıştır) CHP Gençlik Kolları'ndan yetişmiş, bugün CHP'nin dışında siyaset yapan isimlerin bazılarıdır.

CHP Gençlik Kolları Genel Başkanları'na şöyle bir baktığımızda; CHP Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu'nun oluşturulduğu 1954 yılından 1980'e kadar geçen süre içerisinde toplam 19 kişinin CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı olarak görev yaptığını görmekteyiz.

1954 yılından 27 Mayıs 1960'taki askeri müdahaleye kadar Suphi Baykam, Ziya Erdal Güç, Osman Saygılı, Ergün Ertem ve Şevki Aysan'ın Gençlik Kolları Genel Başkanlığı olarak görev yaparlarken;

27 Mayıs 1960'tan 12 Eylül 1980'e kadar ise sırasıyla Erol Ünal, Muzaffer Selçuk, Doğan Araslı, Erkin Topkaya, Günuğur Çambel, Süleyman Genç, Sabri Ergül, Korkut Özok, Semih Eryıldız, Zeki Alçın, Onur Abaan, Süha Akıncı, Emin Koç ve Hasan Belovacıklı Gençlik Kolları Genel Başkanlığı yapmışlardır.

Sonuç olarak; siyasetçi yetiştiren bir okul olan CHP Gençlik Kolları, 12 Eylül süreciyle birlikte etkinliğini yitirmiştir. CHP'nin yeniden açılmasından sonra her ne kadar gençlik kolları, yeniden oluşturulmuşsa da 12 Eylül öncesindeki ivmeyi bir türlü yakalayamamıştır.

Bunun nedenlerini, 12 Eylül öncesindeki gençliğin etkinliğine tanık olanların koltuk kaygılarına, 12 Eylül sonrası yetişen gençliğin karakteristik yapısına veya yasaların kısıtlamalarına bağlamak mümkün. Ancak bunların hiçbirisi CHP Gençlik Kolları'nın eskisi kadar aktif olamaması için yeterli bir neden değildir.

CHP'li gençler, günümüzde CHP Gençlik Kolları'nın 30 yıl önce sahip olamadığı olanaklara sahip. Aslında yapılabilecek çok şey var. 12 Eylül öncesinde yapılmış olan kurultaylar, bilimsel toplantılar vs. yeniden gündeme getirilsin ve bu çalışmalar yeniden canlandırılsın. Türkiye'nin bu tür "sonuç alınabilecek" çalışmalara ihtiyacı vardır.

Dünden Bugüne CHP Kadın Kolları

Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk kadınların gelişmesini, ilerlemesini, kalkınmasını sağlayacak düzenlemeleri büyük bir titizlikle ele almış, bu alanda dünya uluslarına öncülük yapmış ve onun çabalarının bir ürünü olarak, 1935-1946 döneminde, Meclis'teki kadın parlamenter oranı, Cumhuriyet tarihinin en yüksek oranı (% 4,5) olmuştur.

1940'lı yıllar bitmeden, Meclis'teki kadın temsil oranının gide- rek düşmesine karşı bir önlem olarak, kadın kollarının çekirdeğini oluşturan oluşumlar CHP içinde filizlenmiştir.

• 26 Kasım 1951'de gerçekleştirilen 9.Kurultay'da Gençlik ve Kadın Kolları kurulması benimsendi.

• 1955 yıllarında Kadın Kolları örgütlenme çalışmaları başladı.

• Kadın Kolları 1960'lı yıllarda yasal kuruluş olma özelliğine kavuştu. 1959 yılındaki 14.Kurultay'da İl Gençlik ve Kadın Kolları Başkanlarının da kurultaya delege olarak katılacakları belirlendi.

• CHP'nin 1967 ve 1968 tarihli tüzüğünde, kurultayın kimlerden oluşacağı şu şekilde sayıldı. Kadın ve Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulları Başkan ve Üyeleri... Kongreleri tarafından seçilmiş ve görev başında bulunan Kadın ve Gençlik Kolları İl Yönetim Kurulu Başkanları (madde 20).

İl-İlçe Kadın Kolları Başkanları Genel Merkez İl-İlçe Yönetim Kurullarının doğal üyeleri oldu. Önceleri oy hakkına sahip olmayan bu üyeler, daha sonra bu hakkı da elde ettiler.

• Kadın Kolları, kadınlar için bir politika okuluna dönüştü. CHP, 12 Eylül 1980'e kadar 8 kez Kadın Kolları Kurultayını topladı.(1954 yılında faaliyete geçen kadın kollarının il genel başkanı Zübeyde Enli.)

1.Kurultay 10 Aralık 1962-Melahat Akan

2.Kurultay 13 Ekim 1964 -Jale Candan

3.Kurultay 15-16 Ekim 1966-Jale Candan

4.Kurultay 15 Ekim 1968-Jale Candan (1960 sonrasında Firuze Cimili)

5.Kurultay 30 Haziran-1 Temmuz 1970-Neriman Ergin

6.Kurultay 12 Aralık 1974-Neriman Ergin

7.Kurultay 10 Kasım 1976-Neriman Ergin

8.Kurultay 22 Mayıs 1979-Güler Gürpınar

Tabandaki kadınları parlamentoya taşımayı da amaçlayan bu çalışmalarla CHP kadınların siyasette etkinliğini sağlayacak olan öncü adımları attı. Siyasi partilerin yönetim organlarında kadın sayısını artırmak, daha çok kadının siyasete etkin katılımını sağlamak Cumhuriyet Halk Partisi'nin en temel yaklaşımlardan biri olmuştur.

Daha o yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi'nin pozitif ayrımcılığı içselleştirdiği göstermektedir. Anılan bu uygulamalar partideki kadın varlığını arttırmaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalardır."Kadını erkeği eşit bir toplum" yaratma projesinin önemli adımlarıdır. Aslında bu uygulamalar bir yanıyla kota olarak da adlandırılabilir.

12 Eylül 1980’de siyasi partilerin yasaklanmasıyla birlikte CHP Kadın Kolları kapandı ve çalışmaları durdu.

Siyasi partilerin yeniden açılışından sonra Kadın Kolları “komisyonlar ve kurullar” şeklinde örgütlenmeye çalışılmıştır. 1995 yılında Anayasa’nın ilgili maddesi değişip Kadın ve Gençlik Kolları yasağının kaldırılmasından sonra CHP, Kadın Kolları örgütlenmesini yeniden, günün koşullarına uygun olarak hayata geçirme çalışmalarına başlamıştır.

Bu çalışmalar, 12 Eylül’ün getirdiği yasakların aşılması ve parti-nin kadınlara yeniden açılması amacını taşımıştır. CHP kadın odaklı politikalarını topluma yansıtmaya çalışırken, savunduğu politikaların ulusal politika olmasını da sağlamaya çalışmıştır.

Bunun için de CHP, uyum yasalarını “isteyen partiler kadın kolları kurar” biçiminde değil, bütün partileri, buna zorunlu kılacak biçimde çıkmasını önermiştir. Kadın Kolları çalışmaları, siyasal katılımı kolaylaştırmak, özendirmek ve kadınların bilgi ve deneyimlerini geliştirmeye dönüktür.

CHP Kadın Kolları, CHP Program ve Tüzüğü’nün ana hatları ile belirlediği ilkeler doğrultusunda, kadınlara ulaşmaya, onlara çağdaş hedefler göstermeye çalışmıştır.

1980’den sonra ilk Kadın Kolları Kurultayı diğer tanımıyla 9. Kadın Kolları Kurultayı Anayasa’nın ilgili maddesinin değişimi üzerine 22 Aralık 1996 yılında gerçekleştirilmiştir.

CHP, Kadın Kolları adı altında; kadına dönük örgütlenme çalışmalarını başlatarak, kurultaylar düzenleyerek, örgüt yönetimlerinde % 25’lik cinsiyet kotası uygulayarak, program ve tüzüğünde kadın sorunlarına ve çözümlerine ayrı ve özel bir yer vererek kadının siyasal yaşama katılması konusunda önderlik yapmıştır.

Ülkemizde olumlu ayrımcılık uygulamasının öncüsü olan CHP, Parti Meclisi’nde, İl ve İlçe yönetimlerinde % 25 cinsiyet kotası uygulamaktadır. Uygulamada kadınların yönetimlerde var olmalarını sağlamak amacını taşıyan kota, siyasal yaşamda temsil edilmeyen

bir cinse en azından belirli oranda temsil güvencesi getiren eşitlikçi ve demokrat bir uygulamadır.

Kadın Kolları'nın bir yönetmelik çerçevesinde örgütlenmesi ve çalışması, 1980 sonrasının ilk Kadın Kolları Kurultayı'ndan sonra başlamıştır.(22 Aralık 1996) Bu yeni dönemde kadın çalışmaları yapılırken, iki temel parametre esas alındı.

(1) kadınların ne söylediğini ne beklediğini anlamak ve taleplerini parti politikalarına yansıtmak;

(2) Parti söylemlerine, hedeflerine, politikalarını kadınlara aktarmak.

Kadın Kollarımız 1980 öncesinin birikimini ve 1980 sonrası gelişen kadın hareketlerinin yaklaşımlarını değerlendiren bir çalışma anlayışıyla sorumluluğunun gereğini yerine getirmeye çalıştı.

Örgütlenme Çalışmaları

1-İl Kadın Kolları Başkanları Toplantıları

2-Bölge Toplantıları

3-İl Kadın Kolu Başkan ve Yöneticilerinin, İlçe Kadın Kolu Başkan ve Yöneticileriyle Gerçekleştirdikleri Toplantılar.

Bu toplantılar, her ay İl Kadın Kolu Başkanlarının yönetiminde, bütün İlçe Kadın Kolları Yöneticilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. İçinde bulunulan ayın çalışmalarının değerlendirildiği, bir sonraki ayın planlarının yapıldığı toplantılardır.

İl Kadın Kolları Başkanlıkları toplantıları ve bölge toplantılarının sonuçları bu toplantılarda dile getirilmiş, Genel Merkez'den gelen bilgiler İlçe Kadın Kollarına yansıtılmıştır.

İl Kadın Kolları bu toplantılardan da yararlanarak İlçe Kadın Kollarımızın oluşmadığı, ilçelere yönelik etkin ve hızlı bir çalışmayı sürdürmüş, ilçelerden her ay aldığı aylık raporu il raporu haline getirerek Genel Merkeze ulaştırmıştır.

Bugün, parlamentosundaki kadın temsil oranı yüzde 4,4 olan

bir ülkenin kadınları açısından, Sosyal Demokrat bir partinin dünden bugüne; kadının siyasete etkin katılımına dönük politikalarını, örgütlenme ilke ve yöntemlerini ortaya koymak, bunlardan yararlanmak, bunları tartışmak ve bunları bilmek kuşkusuz büyük önem taşır.

Partinin Mal Varlığı

Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetle Türkiye İş Bankası'nın kendine ait olan % 28,1 oranındaki hissesini partiye bırakmıştır. Fakat bankanın elde ettiği gelirin CHP'ye düşen kısmı partiye değil Türk Dil Kurumu'na ve Türk Tarih Kurumu'na aktarılmaktadır. Parti sadece yönetimde söz sahibidir. CHP ayrıca partinin yayın organı olan Halk TV'nin sahibidir.

CHP Kurultayları Tarihi

Aslında CHP'nin tarihi Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihiyle özdeşdir. CHP, ulusal sanayinin ve ekonominin geliştirilmesine öncülük etti. Hukuk, eğitim ve toplumsal alanda gerçekleştirdiği reformlarla çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni biçimlendirdi.

II. Dünya Savaşı sonrasında tek parti konumunun tüm olanaklarına karşın, çok partili rejime geçiş sağlayarak öncü misyonunu sürdürdü.

Bu dönemde parlamenter demokratik rejimin kurumsallaşmasına dönük değişimleri gerçekleştirme ve temel hak ve özgürlükleri geliştirme mücadelesi verdi.

1960'lı yılların ortalarında ise CHP sola açılarak kendisini “ortanın solu” olarak tanımladı.

1970'li yıllarda ideolojisini “demokratik sol” kavramıyla tanımlayan CHP, önerdiği sosyal reformlarla düzen değişikliğini hedefledi.

Bu süreçte CHP, “devlet partisinden” “halkın partisine”, düzen partisinden” “değişimin partisine” dönüştü.

Sosyalist enternasyonale katılan CHP, tarihsel geleneğini ve temellerini temsil eden ilkelerin yanı sıra sosyal demokrasinin evrensel ilkelerini de benimsedi.

Bu temel ilkelerin ışığında “özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve etkinliği ile demokratikleşme” ilkeleri de CHP programında yer aldı.

1.Kurultay (4 Eylül 1919)

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı Sivas Kongresi, aynı zamanda CHP'nin de ilk kongresi olarak kabul edilmektedir. CHP'nin kuruluşu, bu kongre ile filizlenmişti.

2.Kurultay (15 Ekim 1927)

Atatürk'ün “Büyük Nutuk”unu okuduğu kongredir. Mustafa Kemal Atatürk, 15 Ekim’de başladığı konuşmasını 20 Ekim’de tamamladı. “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik”, “Laiklik” CHP'nin dört temel ilkesi olarak benimsendi. Bu kurultayda, Partinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal, Partinin Değişmez Genel Başkanı olarak belirlendi.

3.Kurultay (10 Mayıs 1931)

Bu kurultayda ilk kez tüzükten ayrı olarak bir de program yapıldı. “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik”, “Laiklik” ilkelerinin yanı sıra “Devletçilik” ve “Devrimcilik” ilkeleri de Parti Tüzüğü ve Programına girdi. Böylece Partinin simgesi haline gelen “Altı Ok” ile ilgili altı ilke belirlendi.

4.Kurultay (9 Mayıs 1935)

Partinin adının “Cumhuriyet Halk Fırkası”ndan “Cumhuriyet Halk Partisi”ne dönüştürüldüğü bu kurultay, aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün katıldığı son kurultay oldu.

1.Olağanüstü Kurultay (26 Aralık 1938)

Atatürk'ün vefatı üzerine toplanan olağanüstü kurultayda

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, “Değişmez Genel Başkanlığa” seçildi. Kurultay ayrıca, Atatürk’ü “Ebedi Şef” ilan ederken, İnönü’ye de “Milli Şef” unvanını verdi. Partinin Genel Başkan Yardımcılığına Başbakan Celal Bayar, Genel Sekreterliğine İçişleri Bakanı Refik Saydam getirildi.

5.Kurultay (29 Mayıs 1939)

417 mebus ve 211 delegenin katılımıyla yapılan kurultayda, CHP Tüzüğünde değişikliklere gidildi. Kabul edilen yeni Tüzük ile Parti Genel Başkanvekilinin Değişmez Genel Başkan tarafından atanması hükme bağlandı. Böylece Başbakanın aynı zamanda Parti Genel Başkanı olması uygulamasına son verildi.

6.Kurultay (8 Haziran 1943)

Bu kurultay, CHP’nin tek parti döneminde yaptığı son kurultaydır. 2. Dünya Savaşı’nın sürdüğü bir sırada toplanan kurultayda, parti programının beşinci bölümü “Cihan Harbi İçinde İdare”, altıncı bölümü de “Cihan Harbinden Sonraki İhtimaller” başlıkları altında yeniden düzenlendi; ulusal savunma ile dış ilişkiler konularına ağırlık verildi.

2.Olağanüstü Kurultay (10 Mayıs 1946)

Parti Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, kurultay konuşmasında, yeni seçim kanununun yasalaşmasından sonra seçimlere gidileceğini açıkladı. Olağanüstü kurultayda, Tüzük değişikliğine gidildi ve “Değişmez Genel Başkan” ifadesi, “Genel Başkan” olarak düzenlendi; Genel Başkanın 4 yıl süre için parti milletvekilleri arasından seçilmesi ilkesi getirildi.

7.Kurultay (17 Kasım 1947)

19 gün süren bu kurultayda, önemli kararlar alındı. Genel Başkanlık Divanı kaldırılarak yerine kurultayca seçilen 40 üyeli “Parti Divanı” getirildi. 12 kişilik Genel Yönetim Kurulu’nun Parti Divanı arasından seçilmesi uygulamasına gidildi. Cumhurbaşkanlığı ile CHP Genel Başkanlığı’nın aynı kişide birleşmesi uygulamasına yeni bir biçim verildi; Parti Genel başkanı Cumhurbaşkanı kaldığı süre-

ce, başkan olarak bütün yetkileri kurultay tarafından seçilen Genel Başkanvekiline devretmesi hükmü tüzüğe konuldu. Bu kurultayda İnönü ilk kez “oybirliği” olmaksızın Genel Başkan seçildi.

8.Kurultay (29 Haziran 1950)

14 Mayıs sonuçlarının etkisi altında gerçekleşen bu kurultayda, Parti Tüzüğüne önemli değişiklikler yapıldı. Genel Başkanvekilliği kaldırıldı. İnönü'nün önerisiyle, Genel Sekreterin kurultayca seçilmesi, Parti Divanı üyesi sayısının 40'dan 30'a indirilmesi benimsendi. Kurultay'ta İnönü, 488 oydan 487'sini alarak tekrar Genel Başkan seçildi. 7 aday ile girilen Genel Sekreterlik seçimini de 2. Turda 485 oydan 224'ünü alan Kasım Gülek kazandı.

9.Kurultay (26 Kasım 1951)

Kurultayda, Parti Tüzüğüne “Atatürk CHP'nin ebedi şefidir” şeklinde bir madde eklendi. Ayrıca, “Parti Divanı”, “Parti Meclisi”ne dönüştürüldü. Kurultayda ayrıca, gençlik ve kadın kolları kurulması da benimsendi. Kurultayda, İsmet İnönü yeniden Genel Başkanlığa, Kasım Gülek de Genel Sekreterliğe seçildi.

10.Kurultay (22 Haziran 1953)

Önceki parti programlarının giriş bölümünde yer alan “Kemalizm” sözcüğü, yeni programda “Atatürk yolu” olarak benimsendi. Programda ilk kez “Hukuk Devleti” kavramına yer verildi, iki meclisli bir sisteme geçilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, seçim güvenliği, yargıç bağımsızlığı, sendika ve meslek örgütleri kurma özgürlüğü, işçilere grev hakkı gibi görüşler programa girdi. Kurultay sonunda yapılan seçimlerde İnönü tekrar Genel Başkanlığa, Kasım Gülek de Genel Sekreterliğe (709 oy) seçildiler.

3.Olağanüstü Kurultay (25 Şubat 1954)

Olağanüstü Kurultay'a, 2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerinin hazırlıkları için gidildi.

11.Kurultay (26 Temmuz 1954)

26 Temmuz'da başlayan kurultayda, Tüzük Komisyonu, Genel

Başkan ve Genel Sekreter ile 30 kişilik parti meclisinin kurultayca seçilmesini, Parti Meclisinden seçilecek 5 üye ile Genel Sekreterin seçeceği 2 Genel Sekreter Yardımcısının Merkez Yürütme Kurulu'nu oluşturmasını kararlaştırdı. Tüzük Komisyonunun raporu kurultay kararı ile kabul edildi. Kurultay, İnönü'yü Genel Başkanlığa, Gülek'i de Genel Sekreterliğe yeniden seçti.

12.Kurultay (21 Mayıs 1956)

Bu Kurultayda İsmet İnönü, 1021 delegenin 1020'sinin oyunu alarak tekrar Genel Başkan oldu.

13.Kurultay (9 Eylül 1957)

Bu kurultay, Demokrat Parti (DP) iktidarının artan baskılarına karşı, muhalefet ile işbirliği yapılmasının kararlaştırıldığı kongre oldu. 9 Eylül Kurultayı'nda üç muhalefet partisinin işbirliği kabul edildi.

Parti Meclisi'ne, Genel Yönetim Kurulu'na işbirliği konusunda tam yetki verildi. Kongreye, muhalefetteki Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi temsilcileri de katıldılar. İnönü Genel Başkanlığa, Gülek de Genel Sekreterliğe tekrar seçildiler.

14.Kurultay (12 Ocak 1959)

27 Ekim 1957 seçimlerinden sonra ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler karşısında, CHP'de hızlı bir çalışma dönemine girildi, parti politikalarında önemli değişimler yaşandı. 14. Kurultay da, "iktidara yürüyen parti" havasında gerçekleştirildi ve "düzen değişikliği programı" niteliğindeki "İlk Hedefler Bildirisi" kabul edildi.

Kurultay'da Parti Meclisi üye sayısı 30'dan 40'a çıkarıldı, Merkez Yönetim Kurulu üye sayısı da Genel Sekreter ile beraber 11'e yükseltildi. Parti Meclisi'ne gerektiğinde Genel Sekreteri üçte iki çoğunlukla değiştirme ve yeni Genel Sekreter seçmek üzere kurultayı toplantıya çağırma yetkisi verildi. İnönü ve Gülek, tekrar Genel Başkanlığa ve Genel Sekreterliğe seçildiler.

15.Kurultay (24 Ağustos 1961)

İnönü, 1309 oydan 1164'ünü alarak yeniden Genel Başkan seçildi. İsmail Rüştü Aksal da 957 oy ile Genel Sekreter oldu.

16.Kurultay (14 Aralık 1962)

İsmet İnönü, 1165 delegeden 1092'sini alarak yeniden Genel Başkan oldu. 19 Aralık'ta toplanan Parti Meclisi Kemal Satır'ı Genel Sekreterliğe tekrar seçti.

17.Kurultay (16 Ekim 1964)

2 gün süren kongre sonunda “İleri Türkiye Ülkümüz” başlıklı bildiri yayınlandı. İnönü, 1255 delegenin tümünün oyunu alarak yeniden Genel Başkan oldu. Kemal Satır, 20 Ekim'de Parti Meclisince tekrar Genel Sekreterliğe getirildi.

18.Kurultay (18 Ekim 1966)

Genel Başkan İsmet İnönü'nün Temmuz 1965'de gazeteci Abdi İpekçi'ye verdiği mülakat sırasında açıkladığı ve o günden sonra tartışılmaya başlanan “ortanın solu” görüşü, kurultayda, partinin politik çizgisi olarak benimsendi.

İnönü, yaptığı konuşmada, “ortanın solunda olmanın, sosyalist parti anlamına gelmediğini belirterek, “CHP sosyalist değildir, sosyalist parti olmayacaktır” dedi. İnönü, 1222 delegeden 929'unun oyunun alarak yeniden Genel Başkan oldu. Parti Meclisinin 24 Eylül'de yaptığı toplantıda, Bülent Ecevit, 31 oy ile Genel Sekreterliğe seçildi.

4.Olağanüstü Kurultay (28 Nisan 1967)

18. Kurultay'da partinin resmi görüşü olarak benimsenen “Ortanın Solu” hareketinin, partide çeşitli tartışmalara ve anlaşmazlıklara neden olması üzerine Olağanüstü Kurultay'a gidildi.

19.Kurultay (18 Ekim 1968)

“Ortanın Solu” tartışmaları bu kurultaya da damgasını verdi. İnönü'nün yeniden Genel Başkanlığa seçildiği kurultayda, Parti Meclisi seçimlerini, İnönü ile Ecevit'in birlikte hazırladığı liste kazandı.

20.Kurultay (3 Temmuz 1970)

Kurultayda, İnönü, 1126 oyla tekrar genel başkan oldu. Genel Sekreterliğe de Bülent Ecevit yeniden getirildi.

5.Olağanüstü Kurultay (5 Mayıs 1972)

İnönü'nün istifası... İsmet İnönü, 8 Mayıs 1972 tarihinde, 33 yıllık aşkın bir süre bulunduğu Genel Başkanlık görevinden istifa etti.

Genel Başkanlık Seçimi Özel Kurultayı (14 Mayıs 1972)

İnönü'nün Genel Başkanlıktan istifasının ardından Tüzük gereği toplanan özel kurultayda, Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit 51 il başkanının imzasını taşıyan önerge ile Genel Başkanlığa aday gösterildi.

Seçime, 1416 kurultay delegesinden 913'ü katıldı ve Ecevit 826 oy ile Genel Başkanlığa seçildi. Böylece Bülent Ecevit, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'den sonra CHP'nin üçüncü Genel Başkanı oldu.

21.Kurultay (30 Haziran 1972)

Bu kurultayda, partideki büyük iktidar değişiminin bir sonucu olarak, CHP Tüzüğü'nün 35 maddesi birden değiştirildi. Kurultay, Genel Başkanlıktan istifa eden İsmet İnönü'nün CHP Kurultayına son katılmasıydı. İnönü, yaptığı konuşmada, “yeni Genel Başkanın başarılı olması için elbirliğiyle çalışılması gerektiğini” söyledi. Bülent Ecevit, 1085 delegeden 1032'sinin oyunu alarak tekrar Genel Başkanlığa seçildi.

Tüzük Kurultayı (28 Haziran 1974)

Bu kurultayda, 1970'de ortaya atılan “demokratik sol” söylemi doğrultusunda Parti Tüzüğü'nde değişikliklere gidildi.

22.Kurultay (14 Aralık 1976)

Kurultay sonucu oluşan Parti Meclisi, Orhan Eyüboğlu'nu yeniden Genel Sekreterliğe getirdi. (Eyüboğlu, Kamil Kırıkoglu'nun 4 Nisan 1973 tarihinde istifa etmesi üzerine Genel Sekreter olmuştu.) Genel Sekreter Yardımcılıklarına ise Deniz Baykal ve Mustafa Üstündağ getirildi. Baykal, yönetim anlayışı ve çalışma yöntemleri konusundaki görüş ayrılıkları nedeniyle bu görevinden 8 Mart 1976'da istifa etti.

23.Kurultay (27 Kasım 1976)

Tüzük değişikliği ile Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu kaldırıldı, yerine 21 kişiden oluşan “Genel Yönetim Kurulu” getirildi. Tüzükte buna bağlı bazı değişiklikler de yapıldı. Parti programına Altı Ok ile simgelenen ilkelerin yanında, demokratik sol politikanın dayandığı altı kural daha getirildi. (özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü, halkın kendini yönetmesi)

Kurultayda, Sosyalist Enternasyonel'e katılım kararı da alındı. Ecevit, yeniden Genel Başkan seçildi. Genel Yönetim Kurulu, Orhan Eyüboğlu'nu tekrar Genel Sekreterliğe getirdi.

7.Olağanüstü Kurultay (4 Kasım 1978)

Bu Kurultay, 29 Kasım 1978 tarihinde toplanacak 24. Kurultay için bilgisayarda üye yazımının yetiştirilememesi ve Anayasa Mahkemesi'nden alınan uyarı üzerine gerçekleştirildi.

24.Kurultay (24 Mayıs 1979)

Ecevit, 1218 oy ile yeniden genel başkan seçildi. Genel Yönetim Kurulu, Mustafa Üstündağ'ı Genel Sekreter seçti.

8.Olağanüstü Kurultay (4 Kasım 1979)

14 Ekim Ara seçimlerde CHP'nin oy oranının yüzde 41'den yüzde 29'a düşmesi ve Ecevit'in kendisine güvenoyu istemesi üzerine olağanüstü kurultaya gidildi. Genel Yönetim Kurulu, Mustafa Üstündağ'ı Genel Sekreterliğe getirdi.

25.Kurultay (9 Eylül 1992)

CHP'nin yeniden açılışı...1979'daki 24. Kurultay delegeleriyle toplanan bu kurultayda, “CHP'nin aynı ad ve amblemle açılması” kararı alındı. Genel Başkanlığa SHP Antalya Milletvekili Deniz Baykal 679 oy ile seçildi. Baykal Atatürk, İnönü ve Ecevit'ten sonra CHP'nin 4. Genel Başkanı oldu. Parti Meclisi 15 Mart 1993'de Ertuğrul Günay'ı genel sekreterliğe seçti.

26.Kurultay (18 Şubat 1995)

Birleşme kurultayı...1003 delege birleşmenin CHP, 635 delege

de SHP çatısı altında olması yönünde oy kullandı. Bunun üzerine hemen toplanan SHP Kurultayı'nda 121'e karşı 508 oy ile parti feshedildi ve CHP'ye katılım kararı alındı.

Hikmet Çetin oybirliğiyle CHP Genel Başkanı seçildi. Çetin, CHP'nin 5. Genel Başkanı oldu. Birleşme sürecinde CHP Genel Sekreteri Ertuğrul Günay, partiden istifa etti, yerine Adnan Keskin getirildi. Birleşmeden sonra 25 Şubat'ta yapılan seçimde Adnan Keskin Genel Sekreter oldu.

27.Kurultay (9 Eylül 1995)

Deniz Baykal 1068 delegeden 681 oy alarak CHP'nin yeni genel başkanı oldu. Genel sekreterliğe de Adnan Keskin getirildi.

28.Kurultay (23-24 Mayıs 1998)

Baykal tekrar Genel Başkan seçildi. Deniz Baykal 1169 delegeden 875'inin oyunu alarak 3. kez Genel Başkan seçildi. Adnan Keskin tekrar genel sekreter seçildi.

9.Olağanüstü Kurultay (22 Mayıs 1999)

Genel Başkanlık seçimlerinin ilk turuna 5 adayla gidildi. Altan Öymen, Hasan Fehmi Güneş, Murat Karayalçın, Ertuğrul Günay, Hurşit Güneş. Üçüncü turda Öymen 521 oy ile genel başkan seçildi.

10.Olağanüstü Kurultay (26 Haziran 1999)

Parti Meclisi Seçimi Kurultayı... Parti Meclisince, Genel Sekreterliğe Tarhan Erdem getirildi.

11.Olağanüstü Kurultay (30 Eylül 2000)

Deniz Baykal yeniden Genel Başkan seçildi... 11. Olağanüstü Kurultayda Deniz Baykal yeniden liderliğe seçildi 11. Olağanüstü Kurultayı'nda Genel Başkanlık için yapılan üçüncü tur oylamada, Deniz Baykal, 543 oy alarak 15 ay aradan sonra yeniden CHP Genel Başkanlığı'na seçildi. Genel Sekreterliğe ise Önder Sav seçildi

29.Kurultay (30 Haziran - 1 Temmuz 2001)

Deniz Baykal, Genel Başkan seçildi. Önder Sav Genel Sekreter oldu.

30.Kurultay (23-24 Ekim 2003)

Genel Başkan Deniz Baykal seçildi. Genel Sekreter Önder Sav seçildi.

12.Olağanüstü Kurultay (3 Temmuz 2004)

Genel Başkan Deniz Baykal güvenoyu aldı.

13.Olağanüstü Kurultay (29-30 Ocak 2005)

1219 delegeden Deniz Baykal 674'ünü alarak ilk turda yeniden Genel Başkan seçildi.

31. Kurultay (19-20 Kasım 2005)

Deniz Baykal geçerli 1158 oyun tamamını alarak yeniden Genel Başkan seçildi.

32. Kurultay (22-23 Mayıs 2010)

Kemal Kılıçdaroğlu geçerli 1189 oyun tamamını alarak Genel Başkan seçildi.

Altı Ok İlkeleri

Tam Bağımsızlık tutkumuzun, Halkın iradesine, yurttaşın özgürlüğüne ve modernleşmeye dayalı çağdaş bir toplum olma iddiamızın, Cumhuriyet-Laiklik-Demokrasi altın üçgenini korumaya ve geliştirmeye yönelik kararlılığımızın kaynaklarıdır.

Atatürk Devrimleri ve Altı Ok İlkeleri,

Emperyalizme, kurulu düzenin yanlışlıklarına, eşitsizliğe, gericiğe, sömürüye, imtiyazlara başkaldırıdır.

Uluslaşma sürecinin, Laik Cumhuriyet yapılanmasının, çağdaşlaşma hedefi nin, Aydınlanma Devriminin sürekliliğinin ifadesidir.

Cumhuriyetçilik

Cumhuriyet, tarihimizdeki en köklü dönüşümdür. Egemenliğin kaynağını ulusta bulan anlayıştır; saltanat kavramının yıkılması ve milli iradeye dayalı devlet düzeninin gerçekleştirilmesidir. Milli irade, iktidarıyla, muhalefetiyle tüm halkı kapsar.

CHP Cumhuriyetçidir; Türkiye Cumhuriyeti tüm yurttaşların ilke ve ideal beraberliği üzerinde kurulmuştur. Cumhuriyet, gücünü, bu beraberliği oluşturan tüm insanların, hakları, eşitliği ve bütünlüğü ilkesinden almaktadır.

Cumhuriyetçilik; tebaanın yerini yurttaşın almasıdır.

Milliyetçilik

CHP Atatürk milliyetçiliğini benimsemektedir: Türkiye Cumhuriyeti din, dil, ırk ve etnik köken temelleri üzerinde değil, siyasal bilinç ve ideal beraberliği zemininde kurulmuştur.

Milliyetçilik, ırk, köken, din, mezhep, bölgecilik, kavimcilik anlayışlarının, ulusal düzeyde aşılmasıdır. Türkiye hiçbir zaman ırk, kan ve kafatası esasına göre yönetilen bir devlet olmamıştır, olmayacaktır. Ülkenin sorunlarının çözümüne ırk temelinde değil yurttaş temelinde yaklaşmaktayız.

Türkiye'nin bölünmesine ve parçalanmasına yönelik tüm düşünceleri CHP kesinlikle reddeder. CHP sosyal demokrat anlayışın gereği olarak iktisaden ve siyasi açıdan güçlü sınıfın bu güce sahip olmayan sınıflar üzerinde egemenlik kurmasını ret eder.

Bizim Milliyetçiliğimiz;

Çoğulculuk anlayışını benimser, tüm etnik ve kültürel kimliklere saygılıdır. Hangi kökenden gelirse gelsin, hangi dili konuşursa konuşsun ve hangi inancı paylaşırsa paylaşsın, tüm yurttaşların hukuk önündeki eşitliğidir, bütün vatandaşların ülkenin sahibi olduğu anlayışıdır.

Farklı etnik kökenler arasında bir tercih ve ayırım ölçüsü olarak değerlendirilemez.

Tüm etnik ve inanç farklılıklarını kapsayan, bu farklılıkların

Türkiye'nin ulusal bütünlüğü çerçevesinde bir zenginlik olduğunu benimseyen, bireysel haklara çağdaş anlayışla sahip çıkan, demokratik farklılaşma özgürlüğünü tanıyan, farklılık içinde bü-

tünleşmeyi öngören, ulusal birliği korumayı hedefleyen bütünlük idealini tanımlayan kapsayıcı bir değerdir.

Devletin ırkı olmaz, devlet tüm etnik kimliklere eşit mesafede durur, kültürel çoğulculuğun güvencesini oluşturur görüşüne sahip çıkar.

Farklı etnik kökenlere sahip yurttaşlarımızın karşılaştıkları sorunların ülke bütünlüğü içinde ve çağdaş bir yaklaşımla çözüme kavuşturulmasını benimser.

Bireysel Kültürel Haklara Saygı ilkesini savunur.

Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan tüm yurttaşların birliğinin ve güvenliğinin, ülkenin bağımsızlığının ve egemenliğinin, Türkiye'nin toprakları ve halkı ile bütünlüğünün koşulsuz olarak korunmasını öngörür.

Halkçılık

CHP Halkçısıdır: CHP'nin halkçılık anlayışı; siyasal meşruiyetin temelini halkın iradesi olduğunu kabul etmektir.

Bazı sınıf ve zümrelerin ekonomik ve siyasal imtiyazlarının kaldırılmasıdır, sahihsizlerin sahibi olmaktır, çözümleri halk için, halkla beraber bulmaktır.

Devletçilik

CHP Devletçidir: CHP'nin devletçiliği, devletin halka hizmet için yapılanmasını, katılımcı yönetimi, demokratik hukuk devletini öngörür.

Bizim Devletçilik anlayışımız;

Yurttaş, devlet için değil; devlet, yurttaş için, anlayışının yaşama geçirilmesidir. Devletin tüm ekonomik, sosyal ve siyasal hedeflerinin odağında insanın olmasıdır.

Özel yararlarla toplumsal yararlar arasındaki dengenin sağlıklı oluşması için getirilmiş bir güvencedir.

Örgütlü sosyal piyasa ekonomisine karşı değildir. Piyasaların hata yapabileceği gerçeğinden hareketle devletin düzenleyici ve denetleyici rolünün önemini kabul eder.

Piyasaların halkın iradesinin üzerine çıkarak devlete yön verme çabalarına karşıdır.

Laiklik

Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasıdır. İnanç ve vicdan özgürlüğünün omurgası, toplumdaki farklı inançların barış içinde birlikte yaşamalarının ön koşulu ve güvencesidir.

Cumhuriyetin ve demokrasinin, ulusal bütünlüğün ve iç barışın temel değeridir. Devletin ve kurumlarının, toplumun, hukukun ve eğitimin laik olması, asla ödün veremeyeceğimiz temel kuraldır. Laiklik ilkesinin temel amacı aklın özgürleştirilmesidir.

CHP için laiklik;

Ulusal bütünlük ile iç barışın, çağdaşlık ile bilimselliğin temel taşıdır. Bu anlayışla, siyasetin dini istismar etmesine kesinlikle karşıdır. Ne dinin siyasallaştırılması, ne de siyasetin dinselleştirilmesini kabul etmez. Devlet din ve inançlar karşısında eşit mesafededir. Devletin dini olmaz. Din kamusal alanın değil, özel alanın olgusudur.

Cumhuriyetin, bilimselliğin, demokrasinin, iç barışın, insan haklarının ve ulusal bütünlüğün temel taşıdır.

İnsan haklarının, kadın-erkek eşitliğinin, çağdaşlığın ve modernleşmenin güvencesidir. Bütün bu özellikleriyle anayasamızın değiştirilemez ve vazgeçilemez hükmüdür.

Devrimcilik

CHP Devrimcidir: CHP'nin devrimciliği, kurucumuz Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyeti kurarak başlattığı çağdaş medeniyeti hedefleyen kökten değişim sürecinin devam ettirilmesidir, çağı

paylaşmadır, geleceğe atılımdır. Bu anlayışla, CHP, halkla birlikte, halktan güç ve yetki alarak, demokratik hukuk devleti kurallarına ve barışçı yöntemlere bağlı kalarak devrimciliği sürdürür.

CHP'nin Devrimciliği;

Çağdaş düşüncelere açılarak yenilikleri kavrayıp benimsemek; bunu süreklilik içinde bir yaşam ve yönetim biçimine dönüştürmektir.

Kuralları ve kendini sorgulayarak, daha iyiye ve doğruya ulaşmanın yollarını açmak, bu çerçevede gelişimin yöntem ve araçlarını oluşturmaktır.

Özü itibarıyla gençliğin enerjisini ve dinamizmini değişimin i-tici gücüne dönüştürmek, gençliğin değişim ve yenilik vizyonunu topluma aşılamaştır.

CHP'nin yeniden yapılandırılması

CHP 9 Eylül 1992'de onurlu ve tarihsel misyonu doğrultusunda siyasi yaşamına yeniden başlamış ve 1994'de kabul edilen Yeni Hedefler, Yeni Türkiye Programı ile temel amaçlarını ortaya koymuştur.

O programda öngörülen birçok hedefin 14 yıl içinde çeşitli hükümetler zamanında fiilen gerçekleşmiş olması partimizin uzak görüşlülüğünü kanıtlamıştır. Ancak geçen zaman içinde ülkemizde ve dünyada meydana gelen değişimler programımızın yenilenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Genel Başkanlar

- 1- Mustafa Kemal Atatürk 11 Eylül 1923 / 10 Kasım 1938
 - 2 - Celal Bayar * 10 Kasım 1938 / 26 Aralık 1938
 - 3 - İsmet İnönü 26 Aralık 1938 / 8 Mayıs 1972
 - 4 -Kamil Kırıkoğlu * 8 Mayıs 1972 / 14 Mayıs 1972
 - 5 - Bülent Ecevit 14 Mayıs 1972 / 30 Ekim 1980
 - 6 -Mustafa Üstündağ * 30 Ekim 1980/ 16 Ekim 1981
 - 7 -Deniz Baykal 9 Eylül 1992 / 18 Şubat 1995
 - 8 - Hikmet Çetin 18 Şubat 1995 / 11 Eylül 1995
 - 9 - Deniz Baykal 11 Eylül 1995 / 22 Nisan 1999
 - 10 -Cevdet Selvi * 22 Nisan 1999 / 23 Mayıs 1999
 - 11 - Altan Öymen 23 Mayıs 1999 / 30 Eylül 2000
 - 12 - Deniz Baykal 30 Eylül 2000 / 10 Mayıs 2010
 - 13 - Cevdet Selvi * 10 Mayıs 2010 / 22 Mayıs 2010
 - 14 - Kemal Kılıçdaroğlu / 22 Mayıs 2010
- (* Vekâleten görevi sürdürmüşlerdir.)

Genel Sekreterler

1 - Recep Peker	(1931-1936)
2 - Şükrü Kaya	(1936-1939)
3 - Refik Saydam	(1939-1941)
4 - Faik Öztrak	(1941-1942)
5 - Ahmet Fikri Tüzer	(1942)
6 - Memduh Şevket Esendal	(1942-1945)
7 - Nafi Atuf Kansu	(1945-1947)
8 - Tefik Fikret Sılay	(1947-1950)
9 - Kasım Gülek	(1950-1959)
10 - İsmail Rüştü Aksal	(1959-1962)
11 - Kemal Satır	(1962-1966)
12 - Bülent Ecevit	(1966-1971)
13 - Şeref Bakşık	(1971)
14 - Kamil Kırınkoğlu	(1971-1973)
15 - Orhan Eyüboğlu	(1973-1978)
16 - Mustafa Üstündağ	(1978-1981)
17 - Ertuğrul Günay	(1992-1995)
18 - Adnan Keskin	(1995-1999)
19 - Tarhan Erdem	(1999-2000)
20 - Oya Araslı	(2000)
21 - Önder Sav	(2000-2010)
22 - Süheyl Batum	(2010)
23 - Bihlun Tamaylıgil	(2010-)

Kaynakça

- www.chp.org.tr
- Hikmet Bila, CHP 1919-1999, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
- Yeni Türkiye, Türk Demokrasisi Özel Sayısı, Ankara 1997.
- Ayşe Kadioğlu, Zaman Lekesi, İBÜY, İstanbul 2006.
- Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İBÜY, İstanbul 2002
- Ali Kuzu- Atatürk'e yapılan Suikastlar/ kariyer yayınları- istanbul
- Can Dünder, Karaoğlu, 2004
- Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyetin 80 yılı, 2003
- Falih Rıfki Atay, Çankaya
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 yıl
- Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi
- İletişim Yayınları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul 1983
- "Çağdaş Türkiye İçin Değişim - Cumhuriyet Halk Partisi Programı". chp.org.tr. 15 Kasım 2012.
- Siyaset.milliyet.com.tr/iste-chp-nin-4 eğilimi/siyaset/siyaset detay/09.07.2012/1564592
- www.ada-gazetesi.com/sosyal-liberal-chp.html
- www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=47291
- Türkiye İş Bankası ortaklık yapısı İş Bankası Resmi İnternet Sitesi
- Serbest Cumhuriyet Fırkası Atatürk.net
- Ömer Aymalı / Dünya Bülteni - Tarih Servisi
- Kemal, Gözler (16 Eylül 2007). "1961 Anayasası". Anayasa.gen.tr. "
- Hakkı Uyar - 1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algılamaları,
- Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri, Doğu Perinçek, Kaynak Yayın-

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

ları, 2. Basım, ISBN 978-975-343-526-0

Asil Kaya -Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları-Dokuz Eylül Üni. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi- 2010

CHP ve Kurultaylar tarihi (1919-1950) Belgenet.net

CHP 1919-2009, Hikmet Bila, Doğan Kitap, 4. Baskı, sf. 97, ISBN 978-605-111-003-5

1954 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

Can Dünder, Milliyet, 15 Şubat 2003

Mehmet Ali Birand, Can-Dünder, Bülent Çaplı; “Demirkırat”

CHP ve Kurultaylar tarihi (1951-1979) Belgenet.net

1973 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

1973 Yılı Yerel Seçim Sonuçları Yerelnet.org.tr

1983 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

1984 Yılı Yerel Seçim Sonuçları Yerelnet.org.tr

1987 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

1991 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

1994 Yılı Genel Seçim Sonuçları Yerelnet.org.tr

1995 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

Ali Bayramoğlu, Yenişafak, 1 Temmuz 2009

NTV, 26 Şubat 2010

1999 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

2002 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net

Abdullah Gül Belgenet.net

Radikal, 2 Aralık 2002

Vatan, 16 Mart 2009

Milliyet gazetesi - 2 Mart 2003

2004 Yılı Yerel Seçim Sonuçları Yerelnet.org.tr

Hürriyet, 25 Mart 2005

Yenişafak, 29 Nisan 2007

- 2007 Yılı Genel Seçim Sonuçları Belgenet.net
Radikal, 10 Eylül 2007
Vatan, 27 Nisan 2008
NTV, 27 Haziran 2008
NTV, 8 Temmuz 2008
Vatan, 21 Aralık 2008
NTV, 1 Nisan 2009
NTV, 10 Mayıs 2010
Milliyet, 1 Haziran 2010
NTV, 19 Mayıs 2010
Vatan, 22 Mayıs 2010
Hürriyet, 19 Mayıs 2010
www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-1070.pdf
www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=2009
Utkan Kocatürk. “Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri” Turhan Kitabevi, s. 99.
Tezer Taşkıran, “Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları” Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973.
Enver Ziya Karal “Atatürk’ten Düşünceler” T.T.K. Basımevi, 1956.
Afet İnan, “Atatürk ve Kadın Haklarının Kazanılması”, İstanbul, 1969.
Burhan Göksel, “Atatürk ve Türk Çocuğunun Eğitim ve Öğretimi”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 71, Ağustos 1973.
Afet İnan, “Atatürk ve Kadın Haklarının Kazanılması”, İstanbul, 1969.
Mustafa Baydar, “Atatürk ve Devrimlerimiz”, İş Bankası Yayını, 1974.
Şükûfe Nihal Başar, “Atatürk ve Türk Kadını”, (Makale) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, 1961.
Zeynep Korkmaz, “Cumhuriyet Döneminde Türk Dili”, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
Nevin Korucuoğlu, “Türkiye’de Kadın Yılı Kongresi”, Ayyıldız Matbaası, 1978.

ATATÜRK ve CHP'nin SAKLI TARİHİ

İnci Enginün, Müjgan Cunbur, Cahide Özdemir, “Millî Mücadele’de Türk Kadını”, Ankara 1983.

Gülğün Polat, “Atatürk ve Kadın Hakları”, Ankara 1983.

Miyase İlknur- Cumhuriyet Gazetesi / 07.11.2006

Rauf İnan, “Tarihte, Köyde, Kentte Türk Kadını”, T.T.K. ‘unda Konferans 5 Aralık 1980.

Sabiha Gökçen, “Atatürk’ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti”, Oktay Veral, Türk Hava Kurumu Yayını, 1982.

80. Yılında Büyük Nutuk (Söylev), Yrd. Doç. Dr. Orhan Çekiç, T.C. Maltepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanı

Ekonomi Ekibi-19.03.2013 -<http://www.haberdar.com/vehbi-koc-un-bilinmeyen-siyasi-kimligi-3852999>

Meral Aslankaya- (Ecevit’in Yükselişi) Cumhuriyet Gazetesi-

Ali Kuzu- Atatürk’ü Kimler Öldürdü/ Kariyer yayınları- İstanbul

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/1bolum.asp>

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/2bolum.asp>

http://www.sodev.org.tr/Sosyal_Demokrasi/sdtarihi/biyografi/ecevit/ecevitin_siyasette_52_yili.htm